

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

М. С. ГОРОДЕЦЬКА

**ПРЕДМЕТ ВІДАННЯ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

МОНОГРАФІЯ

2022

УДК 343.1
Г70

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького державного університету внутрішніх справ
(протокол № 12 від 27 квітня 2022 року)*

Рецензенти

ГЛОВІЮК Ірина Василівна, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

КОВАЛЬЧУК Сергій Олександрович, доктор юридичних наук, професор

ТІТКО Іван Андрійович, доктор юридичних наук, професор

Науковий консультант

ЛОБОЙКО Леонід Миколайович, доктор юридичних наук, професор

Городецька М. С.

Г70 Предмет відання у кримінальному процесі: монографія / Марина Сергіївна Городецька. – Київ : ВД «Дакор», 2022. – 482 с.

ISBN 978-617-8066-31-4

Вперше в Україні комплексно досліджено предмет відання у кримінальному процесі. Прослідковано генезу наукових поглядів щодо предмету відання у кримінальному провадженні. Визначено поняття, структуру, зміст та значення предмета відання у кримінальному процесі. З'ясовано функціональне призначення предмета відання, визначено його обсяг та межі. Установлено, у якому співвідношенні перебуває предмет відання з кримінальною процесуальною функцією та повноваженнями. Розглянуто структуру предмета відання у кримінальному процесі. Досліджено, у якому співвідношенні перебувають предмети відання органів, що здійснюють кримінальне провадження.

Для викладачів та здобувачів юридичних навчальних закладів, наукових співробітників, працівників правоохоронних та судових органів, а також усіх, хто цікавиться проблемами кримінального процесу.

УДК 343.1

ISBN 978-617-8066-31-4

© М. С. Городецька, 2022

© ТОВ «ВД «Дакор», 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
-------------------	----------

РОЗДІЛ 1 Сутність предмета відання у кримінальному процесі.....	14
--	-----------

1.1 <i>Генеza наукових поглядів щодо предмета відання у кримінальному процесі .....</i>	<i>14</i>
1.2 <i>Зміст та значення предмета відання у кримінальному процесі .....</i>	<i>30</i>
1.3 <i>Функціональне призначення предмета відання у кримінальному процесі .....</i>	<i>68</i>
1.4 <i>Межі предмета відання у кримінальному процесі .....</i>	<i>105</i>
1.5 <i>Обсяг предмета відання у кримінальному процесі .....</i>	<i>147</i>
<i>Висновки до розділу 1 .....</i>	<i>192</i>

РОЗДІЛ 2 Співвідношення предмета відання з іншими категоріями кримінальної процесуальної компетенції	197
---	------------

2.1 <i>Предмет відання та кримінальна процесуальна функція.....</i>	<i>197</i>
2.2 <i>Предмет відання та кримінальні процесуальні повноваження .....</i>	<i>231</i>
<i>Висновки до розділу 2 .....</i>	<i>267</i>

РОЗДІЛ 3 Структура предмета відання у кримінальному процесі.....	270
3.1 Матеріальний елемент предмета відання у кримінальному процесі	270
3.2 Процесуальний елемент предмета відання у кримінальному процесі	311
Висновки до розділу 3	344
РОЗДІЛ 4 Співвідношення предметів відання органів, що здійснюють кримінальне провадження.....	348
4.1 Співвідношення предметів відання органів, що здійснюють кримінальне переслідування.....	348
4.2 Співвідношення предметів відання органів, що здійснюють судовий контроль та правосуддя	389
Висновки до розділу 4	434
ВИСНОВКИ	438
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	445
ДОДАТКИ	477

Вступ

Обґрунтування вибору теми монографічного дослідження. Попри особливий «статус» кримінального процесу як різновиду юридичної діяльності, йому також, як і будь-якій людській діяльності, притаманні принципи підвищення ефективності. Одним із них є принцип розподілу праці, який подібно до принципу розподілу влад пройшов випробування часом, застосований у різних типах суспільства, за різних правових систем та форм державного правління.

Коли йдеться про кримінальний процес як діяльність, то насамперед розуміють діяльність його головних «дійових осіб» – суб'єктів, що ведуть кримінальний процес. Саме вони надають кримінальному процесу того «життєдайного подиху», завдяки якому паперові норми та інструкції перетворюються на реальний механізм захисту людини від кримінальних правопорушень.

Стаючи на стежу кримінальної процесуальної діяльності, суб'єкти кримінального судочинства чинять вплив на реалізацію учасниками провадження їхніх матеріальних та процесуальних прав. Саме завдяки кримінальній процесуальній діяльності уповноважених органів, які ведуть кримінальний процес, учасники отримують можливість захистити свої інтереси, реалізувати надані права, відшкодувати завданих збитків, відновити права, порушені під час кримінально караного посягання.

Тому так важливо організувати кримінальний процес як ефективну, результативну та справедливую діяльність його суб'єктів. Різноманітність органів, які ведуть кримінальний процес, уже свідчить про розподіл праці між ними на функціональному та предметному рівнях. Уся сфера публічних справ, яка відведена для вирішення у кримінальному процесі, розподілена на предмети відання його суб'єктів. У ході своєї діяльності

органи, які ведуть кримінальний процес, чинять вплив на відповідний предмет відання шляхом застосування своїх повноважень задля виконання покладеної на них кримінальної процесуальної функції.

У загальній теорії права та науці кримінального процесу розглянуто поняття компетенції державних органів, у тому числі суб'єктів кримінального судочинства. Предмет відання є одним із складових елементів компетенції у кримінальному процесі. Він є головною передумовою запровадження та подальшої діяльності суб'єктів кримінального судочинства, а також однією з основних умов забезпечення права особи на здійснення провадження «законним» суб'єктом.

Надійною методологічною основою дослідження предмета відання є наукові розробки щодо офіційної компетенції державних органів таких теоретиків права, як С. С. Алексєєв та Ю. О. Тихомиров.

У теорії кримінального процесу ключовою працею для розгляду предмета відання є дослідження кримінальної процесуальної компетенції Л. М. Лобойка. Основні положення запровадженого ним поняття кримінальної процесуальної компетенції та її структури надали імпульсу для подальшої розробки в науці кримінального процесу як самого поняття компетенції органів, які ведуть кримінальний процес, так і її елементів: кримінальної процесуальної функції, повноважень та предмета відання.

До дослідження основних компетенційних елементів суб'єктів кримінального провадження на рівні дисертаційних досліджень зверталися такі процесуалісти, як Р. Г. Ботвінов, І. В. Єна, А. Ю. Гнатюк, С. Л. Шаренко. Не оминають увагою розгляд кримінальної процесуальної компетенції та її елементів науковці на шпальтах періодичних видань.

У різні часи предмет відання як окремий елемент кримінально-процесуальної компетенції суб'єктів кримінального процесу досліджувався в роботах учених: Ю. П. Аленіна, І. В. Басистої, О. В. Бауліна, В. В. Вапнярчука, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, Н. В. Глинської, І. В. Гловюк, В. П. Гмирка, В. О. Гринюка, Ю. М. Грошевого, В. Г. Гончаренка, О.М. Дроздова,

В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, С. О. Касапоглу, Ю. І. Кицан, С. О. Ковальчука, Г. Р. Крет, О. П. Кучинської, А. В. Лапкіна, О. І. Литвинчука, Л. М. Лобойка, Т. О. Лоскутова, В. Т. Мальяренка, О. Р. Михайленка, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, О. М. Овчаренко, О. В. Одерія, А. А. Омарова, З. М. Онищука, М. А. Погорецького, В. О. Попелюшка, Р. Ю. Савонюка, С. М. Стахівського, В. М. Тертишника, Г. К. Тетерятник, І. А. Тітка, О. О. Торбаса, В. М. Трофименка, Л. Д. Удалової, О. Г. Шило, М. Є. Шумила, О. Г. Яновської та інших.

Попри неабияку увагу науковців до дослідження предмета відання, розглядався він переважно в межах понять «підслідність» та «підсудність» кримінальних справ (проваджень) окремим суб'єктам кримінального процесу. Загалом же поняття «предмет відання у кримінальному процесі» системно не досліджувалося. Тому визначення змісту цього поняття, меж та обсягу, вивчення його співвідношення з кримінальними процесуальними функціями та повноваженнями дозволить отримати нові наукові знання щодо можливих шляхів вирішення проблем правильного розподілу кримінальних проваджень між суб'єктами з боку сторони обвинувачення та забезпечення конвенційного права особи на законний суду.

Зв'язок теми монографічного дослідження з науковими програмами, планами, темами. Монографічне дослідження виконано відповідно до Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої рішенням загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня 2016 року: пункт 1 «Вплив кримінально-правових наук на законодавство та практику боротьби зі злочинністю в Україні» розділу «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні», а також відповідно до теми науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ «Протидія кримінальним правопорушенням на території проведення ООС (Операції об'єднаних сил)» (державний реєстраційний номер 0120U105580, період виконання – 2020–2024 рр.).

Мета і завдання монографічного дослідження. Метою дослідження є отримання нових наукових результатів щодо сутності предмету відання у кримінальному процесі як структурного елемента кримінальної процесуальної компетенції.

Для досягнення цієї мети перед дослідженням поставлено такі завдання:

- прослідкувати генезу наукових поглядів щодо предмета відання у кримінальному процесі;
- визначити поняття, структуру та зміст предмета відання у кримінальному процесі;
- з'ясувати функціональне призначення предмета відання у кримінальному процесі;
- визначити обсяг та межі предмета відання у кримінальному процесі;
- установити, у якому співвідношенні перебуває предмет відання з кримінальною процесуальною функцією та повноваженнями;
- визначити матеріальний та процесуальний елементи предмета відання у кримінальному процесі;
- з'ясувати, у якому співвідношенні перебувають предмети відання органів, що здійснюють кримінальне переслідування;
- вивчити, у якому співвідношенні перебувають предмети відання органів, що здійснюють судовий контроль та правосуддя.

Об'єкт і предмет монографічного дослідження. Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, які виникають під час реалізації компетенції суб'єктами кримінального провадження. Предметом дослідження є предмет відання у кримінальному процесі.

Методологічною основою дослідження є використання філософської (фундаментальної) методології: діалектичного методу пізнання реальної дійсності, що дозволило використати принципи пізнаваності реального світу, зв'язок теоретичних понять та практичних прикладів, взаємодію зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного; антропологічного підходу, що дозволило зорієнтувати дослідження на використання

основних парадигм юридичної антропології, зміст яких полягає у розумінні людини як центральної критерію соціально-нормативного регулювання, розвитку права; аксіологічного підходу, що дозволило під час дослідження основних правових понять оцінювати їхню цінність для людини й суспільства.

Серед загальнонаукових та конкретнонаукових методів використовувалися історичний, структурно-функціональний, формально-логічний, порівняльно-правовий, метод логічного аналізу, індукції, дедукції, соціологічний, статистичний. Використання названих методів відбувалося системно у взаємозв'язку та взаємозалежності, що дозволило здійснити всебічне, повне та об'єктивне дослідження, досягти високого ступеня вірогідності наукових результатів.

Для з'ясування загальних положень щодо сутності предмета відання у кримінальному процесі (розділ 1) було застосовано історичний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий методи, а також метод дедукції. Визначення співвідношення предмета відання з іншими структурними елементами кримінальної процесуальної компетенції (розділ 2) потребувало використання структурно-функціонального, формально-логічного, порівняльно-правового методів, методу логічного аналізу, індукції, дедукції. Дослідження структури предмета відання у кримінальному процесі (розділ 3) здійснено з використанням структурно-функціонального, формально-логічного методів. Співвідношення предметів відання органів, що здійснюють кримінальне провадження (розділ 4), досліджувалося з використанням порівняльно-правового методу, методу логічного аналізу, індукції, дедукції.

Соціологічний та статистичний методи застосовувалися в розділах монографії за необхідності з'ясування тих чи інших понять, що мають кількісне вираження, а також для узагальнення результатів анкетування практичних працівників.

Важливе значення для дослідження мав також особистий семирічний досвід роботи авторки монографії на посадах дізнавача та слідчого органів Національної поліції та одинадцятирічний досвід науково-педагогічної роботи у закладах вищої освіти України.

Нормативну основу монографічної роботи склали Конституція України; міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; чинне кримінально-процесуальне та кримінальне законодавство; інші закони України; підзаконні нормативно-правові акти, рішення Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини у сфері правового регулювання кримінально-процесуальних відносин.

Емпіричну базу монографічного дослідження становить проведене вивчення практики з питань здійснення кримінального провадження слідчим, прокурором, суддею, слідчим суддею, а також результати анкетування 281 працівника органів досудового розслідування, прокуратури і суду (із них: 47 суддів, 52 прокурори, 182 слідчих), та 56 адвокатів.

Наукова новизна монографічного дослідження полягає в тому, що робота є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням предмета відання у кримінальному процесі. Науковою новизною відзначаються такі положення:

уперше:

– визначено, що предметом відання у кримінальному процесі є сукупність прав учасників кримінального провадження або осіб, які мають законний інтерес у кримінальному провадженні, на реалізацію яких можуть впливати під час правозастосовної діяльності суб'єкти, які ведуть кримінальний процес, використовуючи надані кримінальні процесуальні повноваження з метою виконання покладеної на них кримінальної процесуальної функції;

– встановлено, що структура предмета відання у кримінальному процесі складається з: 1) генерального предмета відання; 2) функціонального предмета відання; 3) суб'єктного предмета відання;

– доведено, що зміст предмета відання становлять матеріальні та процесуальні права учасників кримінального провадження або осіб, які мають законний інтерес у кримінальному провадженні;

– обґрунтовано, що функціональне призначення предмета відання у кримінальному процесі полягає у: забезпеченні

ефективності кримінального провадження; наданні процесуальної правоздатності та дієздатності суб'єктам провадження; забезпеченні законності діяльності суб'єктів, що ведуть кримінальний процес; забезпеченні засади доступу до правосуддя;

– з'ясовано межі предмета відання: загальні (генеральні), функціональні (змістовні), організаційно-процесуальні (темпоральні), організаційно-технічні (відомчі, внутрішньовідомчі, територіальні), монопроцесуальні межі (межі предмета відання під час окремого випадку кримінального провадження);

– визначено обсяг предмета відання, який являє собою сукупність прав учасників кримінального провадження або осіб, які мають законний інтерес у кримінальному провадженні, на реалізацію яких достатньо вплинути суб'єктам, що ведуть кримінальний процес, для виконання покладеної на них кримінальної процесуальної функції;

– доведено, що матеріальний елемент предмета відання у кримінальному процесі поділяється за функціональними та відомчими межами, а процесуальний елемент за темпоральними, територіальними та внутрішньовідомчими межами;

удосконалено:

– теоретичне положення щодо предмета відання слідчого судді. Обґрунтовано, що предмет відання слідчого судді за територіальними межами під час оскарження особою дій суб'єктів, що ведуть кримінальний процес, має визначатися за місцем порушення права такої особи;

– наукове положення про предмет відання судових органів. Установлено, що предмет відання органів, що здійснюють судовий контроль та правосуддя, полягає в реалізації основоположних прав людини, кримінальних прав та кримінальних процесуальних прав учасників кримінального провадження;

– теоретичне положення щодо предмета відання органів кримінального переслідування. Визначено, що предмет відання органів, що здійснюють кримінальне переслідування, становить реалізацію кримінальних процесуальних прав та часткову реалізацію кримінальних прав у частині первинної кваліфікації кримінального правопорушення;

набуло подальшого розвитку:

– доктринальне положення стосовно судового контролю на досудовому розслідуванні. Обґрунтовано, що здійснення судового контролю на досудовому розслідуванні слідчим суддею становить кожного разу окреме провадження, предметом розгляду якого є реалізація окремого основоположного права людини, що є предметом відання слідчого судді на досудовому розслідуванні;

– наукове положення щодо можливості оскарження підслідності під час досудового розслідування. Запропоновано запровадження елемента загальноправового принципу естoppel, який полягає у втраті учасниками права на оскарження підслідності в подальших стадіях кримінального процесу, якщо вони цим правом не скористалися на досудовому розслідуванні;

– теоретичне положення відносно «трансгалузевого» предмета відання Конституційного Суду України. Доведено, що «трансгалузевий» предмет відання Конституційного Суду відображається у кримінальному процесі через реалізацію права на конституційну скаргу учасників кримінального провадження, завдяки чому вони реалізують основоположне право, процедура реалізації якого не передбачена кримінальними процесуальними нормами або щодо реалізації якого створено перешкоди через неякісне врегулювання галузевих кримінальних процесуальних прав.

У результаті проведеного монографічного дослідження стосовно предмета відання у кримінальному процесі сформульовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до ч. 14 ст. 31, ч. 3 ст. 37, п. 17 ч. 3 ст. 42, ч. 7 ст. 128, ч. 1 ст. 206, ч. 7 ст. 236, ч. 3 ст. 306 Кримінально-процесуального кодексу України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що наукові положення, висновки та пропозиції, які містяться у монографії, можуть бути використані у:

1) науково-дослідній діяльності – наукові результати можуть бути підґрунтям для подальшого дослідження проблем

удосконалення правового регулювання та реалізації предмета відання у кримінальному провадженні;

2) правотворчій діяльності – пропозиції, що містяться у монографії, можуть використовуватися у процесі правотворчості щодо унормування предмета відання у кримінальному процесі;

3) навчальному процесі – результати монографічного дослідження можуть використовуватися під час підготовки навчальних матеріалів для освітнього процесу;

4) практичній діяльності – положення монографічного дослідження можуть застосовуватися у практичній діяльності суб'єктів кримінального провадженні.

Структура монографії складається зі вступу, чотирьох розділів, що містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

*Авторка висловлює щирю вдячність та глибоку повагу
Леоніду Миколайовичу Лобойку,
своєму Вчителю, наставнику, науковому керівнику
та консультанту, професору, доктору юридичних наук,
за увагу та спрямування наукового пошуку*

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ¹

1.1 ГЕНЕЗА НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ ЩОДО ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У кримінальній процесуальній науці значний інтерес для дослідників складають такі поняття, як «підслідність» та «підсудність». Така увага, зокрема, обумовлюється використанням цих понять у законодавстві для визначення предмета відання відповідних суб'єктів кримінального провадження. Так, у ст. 97 Кримінально-процесуального кодексу України (1960 р.) було визначено обов'язок прокурора, слідчого, органу дізнання або судді приймати заяви та повідомлення про злочини, «у тому числі і в справах, які не підлягають їх *віданню*». Далі встановлювалося, що у триденний строк зазначені суб'єкти зобов'язані прийняти рішення, одне з яких – «направити заяву або повідомлення за належністю». У цьому випадку законодавець визначав *належність до відання певного суб'єкта* провадження за заявами або повідомленнями про злочини. Якщо заяви та повідомлення мають таку ознаку, як належність до провадження конкретного державного органу чи його службової особи, то можна дійти висновку, що такі заяви та повідомлення становлять предмет їхнього відання².

---

¹ Дослідженню сутності предмета відання у кримінальному процесі присвячено всі розділи монографічного дослідження. Однак вважаємо за потрібне розглянути це питання в окремому розділі монографії.

² Городецька М. С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2010. С. 117–118.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) не містить терміна «відання».

Термін «предмет» у чинному кримінальному процесуальному законодавстві вживається в таких словосполученнях: «предмет безпосереднього дослідження суду», «предмет судового розгляду», «предмет кримінального провадження», «предмет кримінального правопорушення», «предмет кримінального провадження», «кримінальне правопорушення, яке є предметом досудового розслідування або судового розгляду в Україні», «кримінальне правопорушення, яке є предметом цього кримінального провадження». Серед перелічених варіантів найбільш доречним з огляду на наш пізнавальний інтерес є «предмет кримінального провадження». У цьому разі зі змісту правових норм убачається, що законодавець предмет кримінального провадження розуміє як «кримінальне правопорушення». Що ж стосується предмета відання або предмета впливу (предмета діяльності суб'єктів провадження), то в чинному законодавстві в окремих нормах-дефініціях їх не визначено.

Терміни «предмет відання» або «відання суб'єктів, що ведуть кримінальний процес» іноді використовують у науці кримінального процесу³, але загалом поняття, які ними позначають, ученими ґрунтовно не розроблялися.

Поняттями, якими оперують науковці під час дослідження діяльності суб'єктів кримінального процесу, є: «статус суб'єкта», «процесуальне положення», «повноваження», «функції», «слідчість», «слідство», «компетенція», «юрисдикція». Ці терміни використовуються переважно як синоніми. Так само в історії нормотворчості простежується певна невизначеність у вживанні термінів, які характеризують кримінальну процесуальну діяльність державних органів.

У 2006 році Л. М. Лобойко звернув увагу на багатоманітність у використанні термінів та на відсутність системного обґрунтованого підходу щодо розуміння офіційного владного

³ Погорецький М. А. Підслідність та підвідомчість: проблеми теорії та практики справ. *Організаційно-правові питання реформування досудового слідства в Україні*: матеріали конференції. Донецьк, 2003. С. 103–106; Полтавець О. С. Предмет відання й ознаки підслідності у кримінальному процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2006. Спеціальний випуск № 1. С. 183–186.

становища державних органів, які ведуть кримінальний процес. Автор наголосив, що результати досліджень кримінальної процесуальної компетенції публічних органів влади, уповноважених на здійснення кримінального процесу, мають покладатися в основу реформування органів судочинства, оскільки таке реформування має здійснюватися з метою підвищення ефективності кримінальної процесуальної діяльності, а не з метою задоволення певних відомчих інтересів. Основним критерієм ефективності при цьому є забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб, залучених до вирішення кримінально-правових конфліктів⁴.

Л. М. Лобойко на монографічному рівні дослідив поняття кримінальної процесуальної компетенції⁵, застосувавши основні теоретичні положення Ю. О. Тихомирова, який розробив загальну теорію компетенції державних органів⁶.

У своїх працях зазначені вчені розглядають предмет відання як один зі структурних елементів компетенції публічних органів та, відповідно, кримінальної процесуальної компетенції органів, які ведуть кримінальний процес.

Згодом серед кримінальних процесуальних досліджень з'явилися дисертації, у яких теоретичні положення щодо кримінальної процесуальної компетенції органів судочинства вдосконалювалися та дістали подальшого розвитку. Значну кількість дисертаційних робіт виконано під науковим керівництвом Л. М. Лобойка. Серед таких робіт слід назвати виконане мною та захищене у 2010 році дисертаційне дослідження «Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ»⁷, а також дослідження Р. Г. Ботвінова «Кримінальна процесуальна компетенція керівника органу досудового розслідування (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів органів, що здійснюють контроль за додержанням

⁴ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. С. 22.

⁵ Там само.

⁶ Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. Москва : Издательство г-на Тихомирова М. Ю., 2005. 355 с.

⁷ Городецька М. С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2010. 271 с.

податкового законодавства)» (2013 рік)⁸, І. В. Єна «Кримінальна процесуальна компетенція прокурора у досудовому провадженні» (2014 рік)⁹, А. Ю. Гнатюка «Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні» (2016 рік)¹⁰.

На рівні докторського дисертаційного дослідження С. Л. Шаренко опрацьовано теоретико-прикладні основи діяльності слідчого судді в кримінальному провадженні, серед яких автором розглянуто компетенцію слідчого судді, зокрема окремі положення щодо його предмета відання¹¹.

У дисертаційному дослідженні в галузі адміністративного права А. Г. Нікуліна проаналізувала компетенцію органів досудового розслідування Національної поліції України та розглянула серед складових поняття компетенції: 1) повноваження органів досудового розслідування поліції, що закріплені законодавчими актами та відповідають установленим цілям, покладеним на них функціям та завданням у відповідній сфері правовідносин; 2) законодавчо визначені сфери та об'єкти впливу як предмети компетенції¹². Указані елементи узгоджуються зі структурними елементами кримінальної процесуальної компетенції: функція, повноваження та предмет відання. Останній визначено через законодавчо встановлені сфери та об'єкти впливу як предмети компетенції.

Кримінальна процесуальна компетенція була предметом дослідження і на рівні наукових статей, серед яких слід назвати

---

⁸ Ботвінов Р. Г. Кримінальна процесуальна компетенція керівника органу досудового розслідування (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2013. 208 с.

⁹ Єна І. В. Кримінальна процесуальна компетенція прокурора у досудовому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.

¹⁰ Гнатюк А. Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2016. 187 с.

¹¹ Шаренко С. Л. Теоретико-прикладні основи діяльності слідчого судді в кримінальному провадженні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 533 с.

¹² Нікуліна А. Г. Адміністративно-правовий статус органів досудового розслідування Національної поліції України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2017. С. 13–14.

публікації О. Д. Гринів «Кримінально-процесуальна компетенція прокурора – процесуального керівника досудовим розслідуванням»¹³; О. В. Капліної «Проблеми визначення компетенції слідчого та прокурора на етапі закінчення досудового розслідування»¹⁴; О. О. Толкаченко: «Щодо кримінальної процесуальної компетенції судді»¹⁵; О. Г. Шилю «Компетенція слідчого судді в кримінальному провадженні: теорія, нормативна модель і тенденції розвитку законодавства»¹⁶.

Згадані роботи об'єднують розгляд предмета відання як складового елемента кримінальної процесуальної компетенції державних органів, що ведуть кримінальний процес. Проте дослідження здійснювалися фрагментарно під час розгляду кримінальної процесуальної компетенції в цілому, до того ж щодо окремих суб'єктів кримінального провадження. Комплексно поняття «предмет відання у кримінальному процесі» не розглядалося.

У кримінальній процесуальній науці продовжує переважувати розуміння предмета відання як підслідності та підсудності. Так само й у законодавстві предмет відання суб'єктів кримінального процесу визначається через поняття підслідності та підсудності кримінальних справ¹⁷.

Статті 32, 33, 34 КПК України регламентують підсудність судів, статті 216, 218 – підслідність органів досудового розслідування¹⁸. Проте до суб'єктів, що наділені владними повноваженнями у кримінальному процесі, віднесено ще: слідчого суддю, прокурора (керівника органу прокуратури), керів-

¹³ Гринів О. Кримінально-процесуальна компетенція прокурора – процесуального керівника досудовим розслідуванням. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2016. Серпень. № 4. С. 193–197.

¹⁴ Капліна О. Проблеми визначення компетенції слідчого та прокурора на етапі закінчення досудового розслідування. *Право України*. 2018. № 8. С. 72–84.

¹⁵ Толкаченко О. О. Щодо кримінальної процесуальної компетенції судді. *Право і суспільство*. 2014. № 6-2. С. 205–210.

¹⁶ Шилю О. Компетенція слідчого судді в кримінальному провадженні: теорія, нормативна модель і тенденції розвитку законодавства. *Право України*. 2018. № 3. С. 79–91.

¹⁷ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. С. 26, 127.

¹⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

ника органу досудового розслідування, оперативні підрозділи. Тому предмет відання у кримінальному процесі недостатньо тлумачити через підсудність та підслідність. До того ж, аналізуючи кримінальні процесуальні норми, що регулюють ці поняття, слід зауважити, що ними не регламентовано предмет відання відповідних суб'єктів як об'єкт їх впливу в процесі кримінальної процесуальної діяльності. Більш точним, на нашу думку, буде зазначити, що вказані норми скоріше містять правила розподілу такого предмета відання між органами за територіальними та (у певних випадках) інстанційними, відомчими ознаками. Визначення предмета відання в нормах закону також немає.

Трапляються поодинокі випадки застосування терміна «предмет відання» в нормативно-правових актах, що регламентують положення та діяльність окремих державних органів, які можуть бути суб'єктами кримінального провадження.

Наприклад, у Законі України «Про прокуратуру» поняття «предмет відання» використовується, щоправда лише один раз, і воно не має зв'язку з вирішенням кримінальних процесуальних питань. Так, у статті 74, яка регламентує склад відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, указано про вимогу щодо погодження з комітетом Верховної Ради України, «до предмета відання якого належить організація та діяльність органів прокуратури» (п. 4 ч. 1). Досить часто вживаються родові поняття «компетентний», «компетенція» та «юрисдикція». Останнє використовується щодо судів, але у ст. 12 указанного закону також застосовується термін «територіальна юрисдикція прокуратури»¹⁹.

Термін «предмет відання» міститься і в законах України «Про Національне антикорупційне бюро України» та «Про Державне бюро розслідувань». В обох нормативно-правових актах таке використання має поодинокий характер та вживається для окреслення предметів відання відповідних комітетів Верховної Ради України.

---

¹⁹ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page> (дата звернення: 11.06.2018).

Так, у ст. 26 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» термін «предмет відання» застосовується двічі щодо регламентації контролю за діяльністю Національного бюро, який здійснюється «комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого відноситься боротьба з корупцією і організованою злочинністю». Частіше у згаданому нормативно-правовому акті вживаються терміни «компетенція», «компетентні органи»²⁰.

У Законі України «Про Державне бюро розслідувань» термін «предмет відання» використовується один раз у ст. 11 щодо порядку призначення Директора Державного бюро розслідувань та його заступників. Так, у цій нормі йдеться про комітет Верховної Ради України, «до предмета відання якого належать організація та діяльність органів досудового розслідування». Поняття «компетенція», «компетентний», як і в попередньому нормативно-правовому акті, застосовуються частіше²¹.

Податковий кодекс України не містить такого поняття, як «предмет відання». У ст. 89 один раз згадуються лише «господарське відання та оперативне управління», які жодним чином не пов'язані зі сферою діяльності державних органів, що є суб'єктами кримінального процесу. Термін «компетенція» в цьому кодексі є доволі вживаним²².

У законодавчих актах «Про Національну поліцію»²³ та «Про Службу безпеки України»²⁴ терміни «предмет відання», «відає» взагалі не використовуються. До того ж не вживається термін «юрисдикція», проте застосовуються поняття «компетенція», «у межах визначеної компетенції».

²⁰ Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 11.06.2018).

²¹ Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-19> (дата звернення: 11.06.2018).

²² Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 11.06.2018).

²³ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page> (дата звернення: 11.06.2018).

²⁴ Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 11.06.2018).

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» термін «предмет відання» також не застосовується. Інколи законодавець використовує термін «компетенція». Але найчастіше вживаним у значенні предмета відання є слово «юрисдикція»: «територіальна юрисдикція» (ст. 19), «адміністративна юрисдикція», «юрисдикція місцевих судів щодо окремих категорій справ» (ст. 22) тощо²⁵.

У Положенні про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – Положення про ЄРДР), затвердженому наказом Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 № 139, термін «юрисдикція» вживається в контексті «юрисдикції місця вчинення кримінального правопорушення». Так, відповідно до пункту 5 глави 1 розділу 2 Положення про ЄРДР облік кримінальних правопорушень, осіб, які їх учинили, проводиться за територіальним принципом їх вчинення (юрисдикцією місця вчинення кримінального правопорушення) або за визначенням прокурора відповідного рівня згідно з вимогами статті 218 КПК України. Терміни «предмет відання» та «компетенція» в Положенні про ЄРДР не вживаються²⁶.

У результаті аналізу законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів встановлено, що визначення предмета відання суб'єктів кримінального процесу в правових нормах немає. Термін «предмет відання» вживається в поодиноких випадках та переважно пов'язаний із питаннями, які не мають кримінального процесуального характеру. Частіше використовуються поняття «компетенція», «юрисдикція», «слідчість», «слідчість».

Норми чинного КПК України містять правила розподілу предмета відання між органами за територіальними, відомчими та інстанційними ознаками у вигляді регламентації підсудності та підслідності.

Урегульоване в законодавстві поняття підслідності досить повно висвітлено в теоретичних розробках. Достатньо

²⁵ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 14.05.2020).

²⁶ Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : наказ Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 р. № 139. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16> (дата звернення: 11.06.2018).

уваги вивченню цього поняття приділяли науковці радянських часів²⁷. Також проводилися дослідження за часів незалежності нашої держави²⁸. Після прийняття чинного КПК України відбулася нова хвиля досліджень підсудності²⁹.

Іноді предмет відання в юридичній науці розглядають як юрисдикцію. Н. В. Дрьоміна підкреслює, що поняття «юрисдикція» є категорією як національного, так і міжнародного права. Так, авторка наводить приклад, що в рішенні Постійної палати міжнародного правосуддя у справі «Концесії Мавраматіса в Палестині» говориться: «Існують певні елементарні концепції, що є загальними для всіх систем юриспруденції, і одним з таких принципів є принцип, відповідно до якого суд як орган справедливості не має права розглядати справу й виносити рішення, у якому він не має юрисдикції. Вимога юрисдикції, що визнана на універсальній основі в національній сфері, убачається не менш фундаментальною за значенням, ніж у міжнародній сфері. Постійно усвідомлюючи той факт, що рішення, прийняті з перевищенням повноважень, можуть розглядатися як недійсні, суди завжди розглядали питання про юрисдикцію як фундаментальне»³⁰. Отже, розподіл за

²⁷ Гусев Л. Н. Подследственность и подсудность в советском уголовном процессе. М. : ВЮЗИ, 1974. С. 10; Зинатуллин З. З., Салахов М. С., Чулюкин Л. Д. Подследственность уголовных дел. Казань : Изд-во Казанского университета, 1986. 101 с.; Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса : в 2 т. М. : Наука, 1970. Т. 2. С. 41.

²⁸ Ягодинский В. Н. Подследственность преступлений : учеб.-метод. пособие. К. : РИО МВД Украины, 1994. 76 с.; Захарченко О. В. Проблемы розподілу підслідності кримінальних справ. *Організаційно-правові питання реформування досудового слідства в Україні* : матеріали конференції. Донецьк, 2003. С. 107–112; Шимановский В. В. Нормы о разграничении подследственности нуждаются в уточнении. *Закононость*. 1993. № 4. С. 37; Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. К. : А.С.К., 2002. С. 481; Селютин А. В. Подследственность как форма внешнего выражения разграничения компетенции государственных органов и должностных лиц при осуществлении уголовно-процессуальной деятельности. *Проблемы в российском законодательстве*. 2010. № 1. С. 173–174.

²⁹ Кицан Ю. І. Підслідність кримінальних справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2012. 20 с.; Якубова А. З. Загальні положення інституту підслідності у кримінальному провадженні. *Митна справа*. 2013. № 2 (86). Частина 2, книга 1. С. 118–123; Патик А. А. Підслідність злочинів на досудовому розслідуванні за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 155–164; Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. 19 с.

³⁰ Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2005. С. 16.

предметом відання та здійснення повноважень виключно за визначеним предметом відання є певною *елементарною концепцією*, що є загальною для всіх систем юриспруденції.

О. В. Баулін звертає увагу на широку вживаність терміна «юрисдикція» в різних законодавчих актах, зокрема тих, що регулюють кримінальну процесуальну діяльність. Автор відзначає переважне розуміння практиками юрисдикції як характеристики судових органів та підкреслює, що в КПК України 2012 р. законодавець здебільшого пов'язує визначення територіальної підсудності у кримінальному провадженні з межами територіальної юрисдикції суду³¹.

Водночас превалює ототожнення підслідності з властивістю кримінальних справ або із сукупністю таких властивостей, які визначають належність до відання слідчого органу. Проте деякі автори не погоджуються з традиційним визначенням.

Зокрема, О. В. Селютін зазначає, що підслідність насамперед є процесуальним інститутом, який регулює певні суспільні відносини, тоді як властивості (ознаки) притаманні всім справам та не залежать від законодавця і являють собою об'єктивну передумову підслідності, а не її суть. Також автор констатував, що підслідність як кримінальне процесуальне поняття обумовлено необхідністю розмежування повноважень органів розслідування щодо ведення певної категорії справ. На думку О. В. Селютіна, підслідність у порівнянні з компетенцією та підвідомчістю є вужчою категорією³².

На нашу думку, практично не доцільно досліджувати розподіл та визначення «законного» суб'єкта провадження з позиції ознак матеріалів. Можливо, саме тому О. В. Селютін визначає підслідність як процесуальний інститут, який регулює певні суспільні відносини, але не розкриває зміст цього поняття, тільки наголошує, що властивості (ознаки) справ

³¹ Баулін О. В. Поняття юрисдикції і новий Кримінальний процесуальний кодекс України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 11–12.

³² Селютин А. В. Подследственность как форма внешнего выражения разграничения компетенции государственных органов и должностных лиц при осуществлении уголовно-процессуальной деятельности. *Проблемы в российском законодательстве*. 2010. № 1. С. 173–174.

становлять лише об'єктивну передумову підслідності, а не її суть³³.

Науковці звертають увагу також на зв'язок підслідності із суб'єктом розслідування. Так, Ю. І. Кицан у результаті аналізу цього питання доходить висновку, що правомірним є визначення підслідності як складової компетенції органів досудового розслідування, яка полягає в праві та обов'язку розслідувати певну категорію кримінальних справ³⁴. Повністю підтримуємо позицію автора в частині перенесення акценту на зв'язок підслідності з органами розслідування, а не розуміння її як ознаки чи властивості матеріалів провадження.

У науці підслідність розуміють і як сукупність правил. Так, у 1994 році В. М. Ягодинський трактував підслідність як певні встановлені кримінальним процесуальним законом правила, що визначають повноваження органів слідства в певних кримінальних провадженнях залежно від їх юридичних ознак із метою забезпечення злагодженої і планомірної роботи щодо провадження досудового розслідування та успішного вирішення завдань кримінального судочинства на цій процесуальній стадії³⁵.

Згодом подібну позицію підтримав А. А. Омаров. Досліджуючи інститут підслідності на дисертаційному рівні, він удосконалив доктринальне визначення поняття підслідності як сукупності правил, дотримання яких дозволяє встановити орган, що має здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення³⁶.

Згідно з наведеними вище твердженнями підслідність розглядається як незалежне поняття – сукупність правил, а не як властивість кримінальної справи чи складова компетенції органу.

³³ Там само. С. 173–174.

³⁴ Кицан Ю. І. Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2012. № 2 (6). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kuinpr.pdf> (дата звернення: 18.06.2018).

³⁵ Ягодинський В. Н. Подследственность преступлений : учеб.-метод. пособие. К. : РИО МВД України, 1994. С. 12.

³⁶ Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 4–5.

Учені вивчають питання про підслідність і в межах дослідження загальних кримінальних процесуальних положень. Так, у дисертаційному дослідженні «Загальні положення досудового розслідування» В. В. Павловський один із підрозділів присвятив підслідності та місцю проведення досудового розслідування. Автор дотримується розповсюдженого у правовій теорії розуміння цього поняття та вважає, що підслідність кримінальних проваджень варто розглядати як сукупність передбачених законом ознак кримінального провадження, відповідно до яких певне провадження належить до відання того чи іншого органу досудового розслідування. Дисертант визначив, що підслідність є важливим елементом процесуальної діяльності учасників кримінального провадження під час застосування норм матеріального та формального права. В. В. Павловський також указав, що інститут підслідності пов'язаний з організаційно-правовою та управлінською діяльністю керівника органу досудового розслідування і процесуальними повноваженнями прокурора у сфері кримінальних процесуальних відносин, оскільки його основною метою є найбільш раціональний розподіл повноважень органів досудового розслідування, визначених ст. 38 КПК України, для реалізації завдань кримінального провадження щодо швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень. Автор вважає, що інститут підслідності пов'язаний з нормами кримінального процесуального закону щодо початку кримінального провадження, об'єднання та виділення матеріалів кримінальних проваджень, визначення місця провадження дізнання або досудового слідства, а також впливає на забезпечення процесуального керівництва досудовим розслідуванням прокурором та реалізацію судового контролю на стадії досудового розслідування. У своєму дослідженні В. В. Павловський пропонує формулювання в науці кримінального процесуального права поняття «належність у межах підслідності», яке відображає засади спеціалізації слідчих під час розслідування окремих кримінальних правопорушень³⁷.

³⁷ Павловський В. В. Загальні положення досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. С. 8–9.

Значно менше уваги вчені приділяють дослідженню поняття підсудності. Це поняття в юридичній науковій літературі розглядається переважно опосередковано в межах дослідження суміжних тем. Варто виокремити працю радянського вченого Л. Н. Гусева, видану ще в 1955 році³⁸. Сучасне повноцінне дослідження підсудності здійснено українським науковцем С. В. Оверчуком у 2005 році³⁹.

Підсудність, як і підслідність, у широкому значенні розуміють як властивість або ознаку кримінальної справи, матеріалів провадження. У межах дисертаційного дослідження С. В. Оверчук наводить досить значний перелік учених, які дотримуються вказаної позиції⁴⁰, що робить розгорнутий аналіз з цього приводу не доцільним.

В одному з підручників із кримінального процесу підсудність описано подібно до розповсюдженого в доктрині визначення підслідності, а саме як сукупність юридичних ознак (властивостей) кримінального провадження, на підставі яких кримінальний процесуальний закон визначає, у якому саме суді й у якому складі суддів може здійснюватися судовий розгляд⁴¹.

На основі результатів аналізу наукових поглядів та кримінального процесуального законодавства України Н. П. Сиза розглядає підсудність як сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом суттєвих ознак, на підставі яких визначають повноважний суд для здійснення кримінального провадження. Залежно від цих ознак авторка виділяє три види підсудності: територіальну, інстанційну та персональну⁴².

Як сукупність ознак кримінальної справи, які визначають її належність до відання певного суду, уповноваженого на

³⁸ Гусев Л. Н. Подсудность уголовных дел. М. : Госюриздат, 1955. 111 с.

³⁹ Оверчук С. В. Поняття та види підсудності у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, 2005. 244 с.

⁴⁰ Там само. С. 14–15.

⁴¹ Туманянц А. Р. Підсудність. *Кримінальний процес* : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2013. С. 518.

⁴² Сиза Н. Підсудність та її види за кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. № 95. С. 49.

розгляд тієї чи іншої справи в першій інстанції, тлумачить підсудність і російська вчена А. М. Утренинова⁴³.

С. В. Оверчук зауважив, що в юридичній літературі царської Росії отримало поширення розуміння підсудності як відношення між судом та справою, на якому ґрунтувалося визначення підсудності такими вченими, як Я. І. Баршев, І. М. Ніколаєв, І. Я. Фойницький та О. П. Чебишев-Дмитрієв⁴⁴. У результаті автор підтримує вказану позицію та визначає підсудність як відношення між юридичною справою та судом, з огляду на яке залежно від сукупності ознак і властивостей справи закон встановлює, у якому суді й у якому складі цього суду вона повинна розглядатися в першій інстанції⁴⁵.

Варто зазначити, що Л. Н. Гусев у своїй роботі більше ніж 60 років тому розумів підсудність як частину компетенції суду, оскільки під час установавлення того чи іншого виду судів законодавець завжди визначає компетенцію цього виду судів, у тому числі і їх повноваження щодо розгляду справ як суду першої інстанції⁴⁶.

Таким чином, можна зробити висновок, що під час дослідження підслідності та підсудності у кримінальному процесі вчені переважно визначають їх як: 1) *властивість* (сукупність властивостей, ознак) кримінальної справи, матеріалів провадження; 2) *відношення* між справою та суб'єктом провадження, тобто як складову компетенції органу розслідування; 3) *сукупність правил* для визначення органу розслідування. Розуміючи, що основним призначенням таких понять, як підслідність та підсудність є правильний розподіл кримінальних справ, матеріалів провадження з установавленням відповідного «законного» суб'єкта провадження, науковці у своїх розвідках зосереджуються на тих характеристиках провадження, від яких такий розподіл залежить.

⁴³ Утренинова А. М. Подсудность в уголовном процессе : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Екатеринбург : Уральский государственный юридический институт, 2018. С. 8.

⁴⁴ Оверчук С. В. Поняття та види підсудності у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, 2005. С. 20.

⁴⁵ Там само. С. 22.

⁴⁶ Гусев Л. Н. Подсудность уголовных дел. М. : Госюриздат, 1955. С. 9.

Під іншим кутом зору розглядається визначення відповідного суб'єкта провадження з огляду на дослідження його компетенції та предмета відання, який є складовою частиною останньої.

Л. М. Лобойко пояснив кримінальну процесуальну компетенцію як покладений кримінальним процесуальним законом на органи дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду обсяг публічних справ у сфері вирішення кримінально-правових конфліктів, що виникають у суспільстві. Предмет відання суб'єктів кримінального процесу як структурний елемент їхньої компетенції, на думку автора, являє собою об'єкти їхнього впливу, що визначаються в законодавстві через поняття підслідності, підсудності кримінальних справ⁴⁷.

У попередніх дослідженнях кримінальної процесуальної компетенції слідчого органів внутрішніх справ нами було з'ясовано, що предмет відання слідчого – це сфера суспільних відносин, пов'язаних із вчиненим злочином, які підлягають законному впливу під час здійснення слідчим притаманної йому кримінально-процесуальної функції⁴⁸.

Під час вивчення кримінальної процесуальної компетенції керівника органу досудового розслідування Р. Г. Ботвінов визначив його предмет відання як «правовідносини, які виникають у процесі правозастосовної діяльності підлеглих йому слідчих у перебігу кримінальних проваджень та які потребують управлінського впливу з метою здійснення слідчими притаманної для них кримінальної процесуальної функції оптимальним шляхом»⁴⁹.

Аналізуючи функціональну структуру кримінальної процесуальної діяльності прокурора, А. Ю. Гнатюк порівняв функцію і предмет відання останнього. Він підтримав

⁴⁷ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. С. 25–26, 127.

⁴⁸ Городецька М. С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра-ЛТД, 2010. С. 165.

⁴⁹ Ботвінов Р. Г. Кримінальна процесуальна компетенція керівника органу досудового розслідування (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2013. С. 96.

розуміння предмета відання всіх органів, які мають право здійснювати кримінальне провадження, у тому числі й у досудовому провадженні, як кримінальних процесуальних відносин, на які вони мають право впливати згідно із законом⁵⁰. Такої ж думки дотримується О. Д. Гринів, яка, розглядаючи кримінальну процесуальну компетенцію прокурора як процесуального керівника досудового розслідування, установила, що предметом відання прокурора є кримінальні процесуальні відносини між прокурором та органами досудового розслідування у кримінальному провадженні, щодо якого розпочато та проводиться досудове розслідування, у якому він призначений процесуальним керівником⁵¹.

У своєму дослідженні А. Ю. Гнатюк зазначає, що предмет відання всіх державних органів, які ведуть кримінальний процес у досудовому розслідуванні, становить увесь обсяг кримінальної процесуальної діяльності⁵². Тобто вчений визначає предмет відання через діяльність.

І. В. Єна та В. П. Сабадаш стверджують, що предметом відання прокурора в досудовому провадженні є додержання законів цими органами та посадовими особами⁵³.

Отже, науковці, керуючись основними положеннями теорії кримінальної процесуальної компетенції, визначають предмет відання органів судочинства як: 1) суспільні, правові або кримінальні процесуальні *відносини* (залежно від суб'єкта, предмет відання якого досліджують); 2) кримінальну процесуальну *діяльність*; 3) *додержання законів* органами та посадовими особами.

---

⁵⁰ Гнатюк А. Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2016. С. 110.

⁵¹ Гринів О. Кримінально-процесуальна компетенція прокурора – процесуального керівника досудовим розслідуванням. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2016. Серпень. № 4. С. 195.

⁵² Гнатюк А. Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2016. С. 114.

⁵³ Єна І. В., Сабадаш В. П. Предмет відання прокурора в досудовому провадженні. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2009. № 2. С. 180.

1.2 ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Правильний розподіл предмета відання у кримінальному процесі забезпечує здійснення кримінального судочинства судом, «встановленим законом», та забезпечує доступ до правосуддя, що є умовами реалізації права на справедливий суд, регламентованого у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція або ЄКПЛ). Крім того, розподіл предмета відання суб'єктів кримінального процесу сприяє ефективності провадження, підвищенню дієвості кримінальної процесуальної діяльності. Проте у вітчизняному законодавстві та кримінальній процесуальній теорії увага здебільшого приділяється дослідженню і регламентуванню таких понять, як «підсудність» та «слідність», які не охоплюють предмет відання всіх суб'єктів кримінального процесу.

Загальна теорія права має методологічне значення для досліджень у галузі кримінального процесу. Наше дослідження ґрунтується на ключових поняттях, визначених у теорії права професором Ю. О. Тихомировим щодо компетенції публічних органів влади. Державні органи, які є суб'єктами, що ведуть кримінальний процес, також належать до публічних органів влади, а тому використання загальної теорії компетенції щодо суб'єктів кримінального процесу є цілком виправданим.

Поняття компетенції Ю. О. Тихомиров у загальному вигляді визначив як покладений законом на уповноважену особу обсяг публічних справ. До компетенційних елементів він відніс: 1) нормативно встановлені цілі, або публічні функції; 2) предмети відання як юридично визначені сфери та об'єкти впливу; 3) владні повноваження⁵⁴.

⁵⁴ Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. Москва : Издательство «Тихомиров М. Ю.», 2005. С. 55–56.

Такі висновки в загальній теорії застосовано для дослідження поняття кримінально-процесуальної компетенції органів судочинства Л. М. Лобойком, який тлумачить кримінально-процесуальну компетенцію як покладений кримінально-процесуальним законом на органи дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду обсяг публічних справ у сфері вирішення кримінально-правових конфліктів, що виникають у суспільстві. Структура кримінально-процесуальної компетенції складається з таких елементів: кримінально-процесуальних функцій, предмета відання та владних повноважень⁵⁵.

Методологічною основою нашого дослідження предмета відання у кримінальному процесі є загальнотеоретичні висновки Ю. О. Тихомирова щодо компетенції та Л. М. Лобойка щодо кримінальної процесуальної компетенції.

Тому, попри наявну понятійну конкуренцію в науці кримінального процесу, варто вказати, що основоположними даними для нашого дослідження є ключові поняття теорії компетенції взагалі та теорії кримінальної процесуальної компетенції зокрема.

Ю. О. Тихомиров у межах теорії компетенції аналізує предмет відання як об'єкт впливу державних органів⁵⁶. Л. М. Лобойко визначає, що предмет відання суб'єктів кримінального процесу являє собою об'єкти їхнього впливу, що сформульовані в законодавстві через поняття підслідності, підсудності кримінальних справ⁵⁷.

В. С. Зеленецький, досліджуючи стадію порушення обвинувачення у кримінальному процесі, розглядає кримінальний процес як відкриту соціальну систему, яка взаємодіє з навколишнім середовищем, що проявляється як у вигляді впливу на кримінальний процес, так і у вигляді впливу на середовище з боку процесу⁵⁸. Із такою позицією академіка

⁵⁵ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. С. 25–26.

⁵⁶ Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. Москва : Издание г-на Тихомирова М. Ю., 2005. С. 56.

⁵⁷ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. С. 26, 127.

⁵⁸ Зеленецький В. С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. Харьков : Вища школа, 1979. С. 58–59.

В. С. Зеленецького не можливо не погодитися. Кримінальний процес як соціальна система дійсно є частиною загальнодержавної системи та містить у собі низку підсистем.

Отже, розуміючи кримінальний процес як соціальну систему й беручи до уваги висновок Ю. О. Тихомирова про те, що публічні функції держави переходять, трансформуються у предмети відання її суб'єктів⁵⁹, можемо констатувати: функції суб'єктів системи вищого порядку трансформуються, переходять у предмет відання суб'єктів системи нижчого порядку. А тому загальний предмет відання як сфера публічних справ у системі кримінального процесу є вихідним елементом для кримінальних процесуальних функцій та предметів відання конкретних суб'єктів кримінального провадження.

Уявивши кримінальний процес як соціальну систему, можна усвідомити, що цій системі відповідає певний загальний предмет відання як загальна сфера публічних справ, що підлягають вирішенню. Такий загальний предмет відання у кримінальному процесі слід назвати генеральним предметом відання подібно до того, як В. С. Зеленецький визначив боротьбу зі злочинністю як генеральну функцію кримінального процесу⁶⁰. Подібним чином Т. О. Лоскутов виокремлює генеральні права людини як структурний елемент предмета кримінального процесуального регулювання⁶¹.

Подальший розподіл генерального предмета відання кримінального процесу відбувається шляхом виділення кримінальних процесуальних функцій. Предмет відання пов'язаний не з посадою, а саме з певною кримінальною процесуальною функцією. Тому варто погодитися з Л. М. Лобойком, який наголосив на необхідності визначати поняття слідчого не як посаду, а саме як функції⁶².

⁵⁹ Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. Москва : Издательство Г-на Тихомирова М. Ю., 2005. С. 123.

⁶⁰ Зеленецький В. С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. Харьков : Вища школа, 1979. С. 57.

⁶¹ Лоскутов Т. О. Предмет регулирования кримінального процесуального права : монографія. К. : Юридичний світ, 2016. С. 260.

⁶² Лобойко Л. М. Пригоди Європейських стандартів судочинства у кримінальному процесі після 20 листопада 2013 року. *Європейські стандарти кримінального судочинства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 27 вересня 2013 року). Донецьк : ДЮІ МВС України, 2014. С. 14.

А вже під час окреслення певного функціонального предмета відання визначаються суб'єкти – органи, які будуть опрацьовувати цей предмет відання в певному напрямі (функція). Після встановлення функціонального предмета відання розподіляються предмети відання між органами, які здійснюють одну й ту ж кримінальну процесуальну функцію⁶³. Тобто предмети відання розподіляються між суб'єктами провадження, тоді як під час визначення функціонального предмета відання розподіл відбувається між так званими «функціональними групами» або «функціональними сторонами».

Ураховуючи викладене, можна визначити зовнішню структуру предмета відання у кримінальному процесі. Вона складається з генерального предмета відання кримінального процесу, що становить усю сферу публічних справ, які здійснюються у межах кримінального процесу. Наступною ланкою є функціональний кримінальний процесуальний предмет відання,

⁶³ У нашій роботі розглядаємо розподіл предмета відання як елемент кримінальної процесуальної компетенції, який знаходиться у залежності від інших елементів: кримінальної процесуальної функції та повноважень. Оскільки предмет відання у кримінальному процесі окреслюється з огляду на кримінальну процесуальну функцію, то для груп суб'єктів, які ведуть кримінальний процес та здійснюють однакову кримінальну процесуальну функцію, нами названо предмет відання функціональним. Функціональний предмет відання є комплексним, або «сумарним» предметом відання, що включає все коло публічних справ, на які впливають суб'єкти, що здійснюють однакову кримінальну процесуальну функцію.

Подальший поділ предмета відання між суб'єктами, які здійснюють однакову кримінальну процесуальну функцію, пов'язаний з «організацією праці» цих суб'єктів, тобто з організацією їх кримінальної процесуальної діяльності. У цьому разі поділ предмета відання між суб'єктами, що здійснюють однакову кримінальну процесуальну функцію, також пов'язаний із визначенням їх повноважень, специфіка яких має бути обумовлена як предметом відання, так і здійснюваною функцією. Подібно до визначення «функціонального» предмета відання можна виділити так званий «повноважний» предмет відання, оскільки він окреслюється щодо суб'єкта кримінального процесу разом з його повноваженнями. Проте, на відміну від «функціонального» предмета відання, змістовне наповнення якого обумовлене визначеною кримінальною процесуальною функцією, «повноважний» предмет відання є визначальним для встановлюваних повноважень, визначає їх зміст, а не навпаки. Тому надалі в роботі нами не використовується назва «повноважний» предмет відання, а названо його «суб'єктним» предметом відання з метою підкреслити встановлення предмета відання саме для окремого суб'єкта, який веде кримінальний процес. На відміну від «функціонального» предмета відання, що встановлений для групи суб'єктів, які ведуть кримінальний процес та здійснюють однакову кримінальну процесуальну функцію, такі групи суб'єктів можна назвати «функціональними групами» або «функціональними сторонами».

що формує сферу публічних справ, щодо яких здійснюються кримінальні процесуальні функції державними владними органами (обвинувачення, правосуддя). Функціональний предмет відання розподіляється серед суб'єктів провадження, які здійснюють однакову кримінальну процесуальну функцію. Таку елементарну складову структури предмета відання у кримінальному процесі можна назвати суб'єктним предметом відання.

Таким чином, зовнішню структуру предмета відання складають: 1) генеральний предмет відання кримінального процесу; 2) функціональний предмет відання; 3) суб'єктний предмет відання.

Окрім зовнішньої структури, необхідно визначити внутрішнє наповнення предмета відання, яке обумовлюється, зокрема, його місцем у системі правового впливу. Іншими словами, потрібно з'ясувати його зміст, місце та внутрішню структуру.

Як було зазначено, предмет відання у кримінальному процесі виражається переважно через підслідність та підсудність. Щодо підслідності та підсудності поширеним у науці кримінального процесу є їх розуміння або як властивості (сукупності властивостей, ознак) кримінальних справ належати до відання того чи іншого органу, або як відношення між справою та суб'єктом провадження, за яким встановлюється законний суб'єкт провадження, або як сукупності правил для визначення органу розслідування.

Якщо кримінальні провадження (кримінальні справи) мають такі ознаки, властивості належати до відання суб'єкта провадження чи є відношенням між провадженням та суб'єктом, то щодо суб'єктів, які ведуть кримінальний процес, такі провадження становлять предмет їхнього відання.

Отже, щодо визначення предмета відання у кримінальному процесі необхідно змістити акцент з кримінального провадження, справи, заяви або правопорушення на суб'єкт провадження. Як було слушно зауважено, предмет відання є певним «перевертнем» підслідності, підсудності і являє собою

об'єкт впливу, що визначається у законодавстві через поняття підслідності, підсудності кримінальних справ⁶⁴.

У попередньому підрозділі з'ясовано, що предмет відання в загальному вигляді як компетенційний структурний елемент визначається як об'єкт впливу суб'єктів кримінального процесу. Під час здійснення дослідження щодо певних суб'єктів кримінального провадження предмет відання переважно встановлюється через суспільні, правові або безпосередньо кримінальні процесуальні відносини, рідше – через кримінальну процесуальну діяльність або додержання законності.

Розуміння суспільних відносин як предмета правового регулювання взагалі та предмета кримінального процесуального регулювання зокрема є традиційним, за винятком окремих нещодавніх досліджень у галузі кримінального процесу.

Отже, однією з ознак внутрішнього наповнення предмета відання у кримінальному процесі з точки зору впливу суб'єктів є суспільні відносини, які виникли внаслідок факту кримінального правопорушення.

Керуючись у дослідженні предмета відання у кримінальному процесі впливом суб'єкта, нами застосовано індуктивний метод – від окремого до загального. Далі спробуємо окреслити вказане поняття із застосуванням дедуктивного методу, здійснюючи аналіз від загального до окремого. Так, необхідно вести мову насамперед про категорію «вплив» кримінального процесу взагалі. Щодо предмета впливу треба розглянути предмет регулювання кримінального процесу, відокремити поняття «предмет відання» від предмета правового регулювання тощо. При цьому доцільно проводити аналіз від загального впливу права до впливу конкретного суб'єкта правозастосування у кримінальному процесі.

Кримінальне процесуальне право впливає на суспільні відносини через їх впорядкування шляхом правового регулювання.

Кримінальне процесуальне регулювання реалізується серед іншого через правовий вплив певних суб'єктів кримінального

⁶⁴ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. С. 26, 127.

процесу, через їх діяльність, процесуальні відносини. Суб'єкти кримінального процесу є в певному сенсі інструментом впливу права, у чому проявляється їх інструментальна роль. Тому предмет відання кримінального процесу можна розглядати як певну проєкцію загального предмета регулювання кримінального процесуального права.

Порівняємо поняття предмета регулювання кримінального процесу та предмета відання у кримінальному процесі. Спільною рисою цих понять є те, що вони є певними об'єктами правового впливу. У теорії права О. Ф. Скакун розрізняє правовий вплив та правове регулювання. Правовий вплив, за визначенням автора, становить весь процес впливу права на громадське життя, свідомість і поведінку людей за допомогою як правових, так і неправових засобів. Він є частиною системи соціального регулювання суспільних відносин, тоді як правове регулювання становить упорядкування суспільних відносин лише за допомогою системи саме правових засобів, здійснюване громадянським суспільством і державою⁶⁵.

Таким чином, предмет правового регулювання є об'єктом такого правового впливу, який здійснюється лише завдяки системі правових засобів. Одним із видів правового регулювання є кримінальне процесуальне регулювання.

У теорії права визначають різні сфери правового регулювання, однією з них є правозастосовне регулювання, до якого належить і галузь правоохоронного регулювання. Суб'єктами регулювання у такому випадку є державні органи – суди, органи внутрішніх справ та інші⁶⁶.

До того ж у кримінальному процесуальному регулюванні також можна виділити певні сфери відповідно до визначених видів у теорії права. Таким чином, частиною кримінального процесуального регулювання є правозастосовне правоохоронне регулювання, суб'єктами при цьому виступають державні органи, що ведуть кримінальний процес. Саме в цій сфері кримінального процесуального регулювання треба вести мову

⁶⁵ Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. 2-е вид., перероблене і доповнене. Харків: Еспада, 2009. С. 276–277.

⁶⁶ Там само. С. 281.

про такий об'єкт правового впливу, як предмет відання. У цьому випадку нами розглянуто вплив права, який здійснюється виключно в результаті діяльності суб'єктів, наділених владними повноваженнями. Органи, які ведуть кримінальний процес, у такому разі здійснюють інструментальну функцію щодо права.

Отже, правовий вплив має загальне значення. Його певна частина – правове регулювання. Видом правового регулювання (або його частиною) є кримінальне процесуальне регулювання. У кримінальному процесуальному регулюванні можна виокремити певну його частину – *сферу правозастосовного (правоохоронного) кримінального процесуального регулювання*, у якій суб'єктами регулювання є суб'єкти кримінального судочинства, органи, що ведуть кримінальний процес.

Можемо зробити висновок, що у структурі правового впливу предмет відання у кримінальному процесі є нічим іншим, як предметом правозастосовного (правоохоронного) кримінального процесуального регулювання, де суб'єктами регулювання є суб'єкти кримінального процесу.

Поставивши за мету дослідити предмет відання у кримінальному процесі саме як сферу здійснення, спрямування владних повноважень органів, що ведуть кримінальний процес, нами встановлено наразі місце предмета відання у кримінальному процесуальному регулюванні. Предмет відання є частиною предмета кримінального процесуального регулювання, який характеризується такою обов'язковою ознакою, як здійснення впливу суб'єктами, що ведуть кримінальний процес. Об'єкт, на який чиниться правовий вплив, що не пов'язаний із діяльністю суб'єктів (державних органів, які ведуть кримінальний процес), не входить до сфери предмета відання.

Трансформація потреб людини у складові частини предмета кримінального процесуального регулювання є цілком справедливою з огляду на вказаний вплив на систему кримінального процесу ззовні та перетворення загальнодержавних функцій у предмет кримінального процесуального регулювання.

Тож перейдемо до вивчення змісту та внутрішньої структури предмета відання у кримінальному процесі.

Так, під час дослідження управлінської діяльності предметом (об'єктом) її впливу вчені вважають: інформацію⁶⁷, персонал організації⁶⁸, свідомість та волю об'єкта управління⁶⁹, безпосередню поведінку об'єктів контролю як учасників певних суспільних відносин⁷⁰.

У межах аналізу кримінальної процесуальної управлінської діяльності предмет такого кримінального процесуального управління, керівництва науковці розуміють як: кримінально-процесуальну діяльність підлеглих, наприклад слідчих⁷¹, законність їх дій і прийнятих рішень⁷², діяльність підлеглих слідчих та забезпечення ними прав, свобод і законних інтересів осіб під час цієї діяльності⁷³.

Структуру предмета відання керівника органу досудового розслідування, на думку Р. Г. Ботвінова, складають: 1) підслідність кримінальних правопорушень слідчим певного органу досудового розслідування; 2) визначене коло питань за предметом доказування у кримінальному провадженні; 3) внутрішньовідомчий розподіл відання між керівниками органів досудового розслідування різних рівнів⁷⁴.

⁶⁷ Кунев Ю. Д. Механізм соціального управління: сутність і складники. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2006. № 1. С. 69.

⁶⁸ Лісний Д. В. Генеза поняття та методологічної основи управління персоналом в органах внутрішніх справ. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 30 травня 2008 року). Запоріжжя, 2008. Ч. I. С. 78.

⁶⁹ Валов С. В. Управление органами предварительного следствия: понятие, виды и основные характеристики. *Российский следователь*. 2006. № 12. С. 2.

⁷⁰ Чайко В. С. Контроль та нагляд як способи забезпечення законності в державному управлінні та діяльності органів внутрішніх справ України. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2008. № 4. С. 137–138.

⁷¹ Асриев Б. В. Начальник следственного отдела в советском уголовном процессе : дис. ... канд. юрид. наук. М., 1973. С. 128.; Ашитко В. П. Функции контроля начальника следственного управления в уголовном судопроизводстве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М, 1996. С. 38.

⁷² Баулін О. В., Самодін А. В. Роль відомчого процесуального контролю та прокурорського нагляду в реалізації принципу недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України*. 2005. Спеціальний випуск. Ч. 1. С. 148.

⁷³ Химичева О. В. Концептуальні основи процесуального контролю і надзора на досудебних стадіях уголовного судопроизводства : монографія. М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. С. 44.

⁷⁴ Ботвінов Р. Г. Кримінальна процесуальна компетенція керівника органу досудового розслідування (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів органів, що здійснюють

Під час дослідження предмета відання слідчого органів внутрішніх справ⁷⁵ нами було визначено, що предметна, спеціальна (персональна) підслідність та підслідність за зв'язком справ утворюють *відомчу підслідність справ*, яка характеризує належність справи до органів досудового розслідування певного відомства. Відомча підслідність, яка визначає предмет відання органу досудового розслідування певного відомства, та територіальна підслідність, яка визначає предмет відання органу розслідування певного відомства за територіальною ознакою, є елементами структури предмета відання. Розподіл предмета відання «за вертикаллю» між підрозділами досудового слідства одного відомства є внутрішньовідомчою належністю, яку можна назвати внутрішньовідомчою підслідністю. Вона є частиною відомчої підслідності. Отже, структуру предмета відання слідчого органів внутрішніх справ складають елементи: 1) відомча підслідність (до неї входить внутрішньовідомча підслідність); 2) територіальна підслідність⁷⁶. Можна стверджувати, що зазначені структурні елементи предмета відання слідчого відображають критерії визначення відомчої та територіальної належності суб'єкта провадження. Отже, вони є тими самими елементами розподілу предмета відання, проте не є його елементами внутрішнього змісту, тобто тими об'єктами, що зазнають впливу.

На нашу думку, у наявних наукових роботах елементи є більш характерними для меж предмета відання, оскільки являють собою критерії розмежування предметів відання між суб'єктами або характеризують розбіжності, відмінності предметів відання різних суб'єктів.

У цьому разі можна зауважити, що автори, не вдаючись до визначення змісту такого поняття, як «предмет відання суб'єктів», визначають його через такі риси, які відмежовують предмети відання різних суб'єктів.

контроль за додержанням податкового законодавства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2013. С. 99.

⁷⁵ Використовувався термін «слідчий органу внутрішніх справ» згідно з регламентацією КПК України 1960 року. Відповідно до чинного КПК України відповідає терміну «слідчий органів Національної поліції».

⁷⁶ Городецька М. С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2010. С. 124–125.

Подібну проблему було описано Л. І. Петражицьким щодо визначення самого поняття права. Наголошуючи на відсутності визначення поняття права, учений докоряв, наприклад, автору Меркель у тому, що той намагався всіляко характеризувати та описати право без надання його визначення. Так само Л. І. Петражицький наводить приклад визначення права Регельсбергером, який обмежується вказівкою на кількісні відмінності між правом та нормами. Як зазначив Л. І. Петражицький, представники різних спеціальних юридичних дисциплін, зокрема міжнародного, державного, цивільного, кримінального права тощо, зазвичай вважають можливим, не повідомляючи, як саме вони розуміють право, якого поняття права вони дотримуються, і взагалі не розглядаючи питання про те, що таке право, починати виклад наукових положень із визначення того виду права, з яким їм доводиться мати справу, за шаблоном: міжнародним (або кримінальним і т. ін.) правом є право, яке відрізняється тим-то, стосується того-то й так далі. Такий підхід був би цілком науковим, якщо в науці існувало б певне усталене та загальновизнане поняття права⁷⁷.

Таким чином, проблема полягає в тому, що, не зосереджуючись на завданні віднайти зміст поняття, автори намагаються передати його суть через відмінності з іншим об'єктом. У прикладі, наведеному Л. І. Петражицьким, не пояснюючи змісту та сутності поняття права, учені тлумачать поняття галузей права через відмінності однієї від іншої. Так і щодо предмета відання: не визначаючи його поняття, внутрішнього змісту, автори трактують предмет відання одного суб'єкта через відмінності з предметом відання іншого суб'єкта.

Убачається, що дослідження внутрішнього наповнення предмета відання через співвідношення суб'єктних предметів відання не здатне забезпечити досягнення науково обґрунтованих результатів. Щоб наблизитися до визначення поняття предмета відання, з'ясування його внутрішнього змісту, потрібно

---

⁷⁷ Петражицкий Л. И. Введение в изучение права и нравственности. Философия права. Хрестоматия : учеб. пособие для студентов высших учеб. заведений / под ред. Н. И. Панова; состав.: Н. И. Панов, В. А. Бачинин, А. Д. Святоцкий. К. : Издательский Дом «Ин Юре», 2002. С. 503–505.

сформулювати певні початкові положення, поняття, які будуть становити основу нашого дослідження. Тут доцільно врахувати визначене нами місце предмета відання в системі кримінального процесуального регулювання.

Оскільки предмет відання є певною частиною предмета регулювання кримінального процесуального права, то необхідно дослідити зміст останнього.

На початку ХХ століття Л. І. Петражицький заявляв, що право регулює виключно відносини між людьми⁷⁸. У загальній теорії права предмет правового регулювання визначається як сукупність якісно однорідних суспільних відносин, урегульованих правовими нормами (відповідає на запитання «що?»)⁷⁹.

Л. М. Лобойко вказує, що в науці кримінального процесу це загальне положення зазнає деяких модифікацій. Одні вчені-процесуалісти стверджують, що предметом правового регулювання кримінально-процесуального права є певна сукупність однорідних суспільних відносин, а інші висловлюють думку про те, що цією галуззю права регулюється діяльність із порушення, розслідування та судового розгляду кримінальних справ. Таким чином, проблема поняття предмета кримінально-процесуального права насамперед полягає у вирішенні питання про співвідношення кримінально-процесуальної діяльності й суспільних відносин у сфері кримінального судочинства⁸⁰.

Досліджуючи предмет регулювання кримінального процесуального права, Т. О. Лоскутов розглянув питання перенесення окремих потреб людини до сфери кримінального процесуального регулювання. Так, автор зазначив, що потреби в безпеці та свободі релевантні саме кримінальному процесу. Кожна особа бажає, щоб стосовно неї не вчинялися кримінальні правопорушення або швидко усувалися негативні наслідки вчиненого кримінального правопорушення (потреба

⁷⁸ Там само. С. 509.

⁷⁹ Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. 2-е вид., перероблене і доповнене. Харків: Еспада, 2009. С. 349.

⁸⁰ Лобойко Л. М. Методи правового регулювання у кримінальному процесі України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. С. 36.

в безпеці) та не застосовувалися процесуальні засоби обмеження свободи (потреба у свободі). Саме тому науковець уважає, що предметом кримінального процесуального регулювання мають збалансовано охоплюватися права й законні інтереси, трансформовані з потреби в безпеці, та права й законні інтереси, зумовлені потребою у свободі⁸¹.

Т. О. Лоскутов висловлює думку, що предмет кримінального процесуального регулювання є складним поняттям, яке слід визначати через такі правові категорії, як: 1) права, свободи й законні інтереси людини; 2) кримінальні процесуальні відносини; 3) кримінальна процесуальна діяльність⁸². Можливо, указані елементи предмета правового регулювання мають бути відображеними й у предметі відання у кримінальному процесі.

Залучаючи до предмета кримінального процесуального регулювання такий елемент, як права, свободи й законні інтереси людини, Т. О. Лоскутов не відмовляється від включення до нього кримінальних процесуальних відносин та діяльності. На перший погляд, включення до предмета регулювання прав людини та суспільних відносин є дещо сумнівним, адже права є складовою частиною суспільних відносин. А тому виражати об'єкт впливу через ціле та його частину вбачається дещо нелогічним. Це все одно, що вважати рівнозначними об'єктами впливу якоїсь хімічної речовини як усю молекулу, так і її складову частину – атом.

Але автор переконливо зауважує, що права в цьому разі він розуміє не як процесуальні права, які є складовою частиною кримінальних процесуальних відносин, а саме як загальні основоположні права людини, які він визначив як генеральні права людини, що є головним структурним елементом предмета кримінального процесуального регулювання. Другорядними елементами предмета регулювання є процесуальний статус учасників кримінального судочинства (або, як зазначає дослідник, кримінальні процесуальні відносини) та порядок

⁸¹ Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права : монографія. К. : Юридичний світ, 2016. С. 42–43.

⁸² Там само. С. 39.

кримінального провадження (або кримінальна процесуальна діяльність)⁸³.

Отже, ураховуючи те, що поняття предмета правового регулювання кримінального процесуального права має методологічне значення для визначення предмета відання, можна припустити, що вказані елементи предмета регулювання: головний – генеральні права людини та другорядні – кримінальні процесуальні відносини та кримінальна процесуальна діяльність – мають певне відображення у змісті предмета відання.

Спершу варто провести дослідження кримінальної процесуальної діяльності та кримінальних процесуальних відносин як можливих елементів внутрішнього змісту предмета відання у кримінальному процесі.

Слід нагадати, що взагалі кримінальний процес тлумачать як сукупність кримінальних процесуальних відносин та як специфічну діяльність із реалізації норм права⁸⁴.

Щодо співвідношення кримінальної процесуальної діяльності та кримінальних процесуальних відносин Л. М. Лобойко зазначає, що спільним (суспільним) є характер будь-якої діяльності із застосування норм права, у тому числі і кримінально-процесуальної. Це означає, що кримінально-процесуальна діяльність, як і будь-яка інша людська діяльність, здійснюється у формі суспільних (правових) відносин. Протиставляти ці дві категорії у кримінальному процесі ні в якому разі не можна. Як не можна робити категоричних висновків про те, що кримінально-процесуальне право регулює виключно діяльність або виключно суспільні відносини⁸⁵. Отже, можемо стверджувати, що кримінальні процесуальні відносини проявляються під час кримінальної процесуальної діяльності і, навпаки, кримінальна процесуальна діяльність здійснюється у формі кримінальних процесуальних відносин.

⁸³ Там само. С. 259–261.

⁸⁴ Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. К. : Істина, 2014. С. 12.

⁸⁵ Лобойко Л. М. Методи правового регулювання у кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. С. 37.

Досліджуючи поняття, природу та ознаки кримінальної процесуальної діяльності, учені акцентують увагу на поширеності її виокремлення як діяльності органів слідства, прокуратури й суду, що врегульована нормами кримінального процесуального законодавства⁸⁶. Таке визначення, за твердженням Л. В. Карабут, стало традиційним для юридичної науки в навчальній діяльності й у практиці слідчої та судової діяльності⁸⁷.

Проте авторка піддає сумніву це «аксіоматичне», на її думку, визначення в тій частині, що в такій діяльності, крім уповноважених (компетентних) державних органів, беруть участь інші суб'єкти, які не наділені владними повноваженнями щодо здійснення цієї діяльності, але мають права й обов'язки. Останні суб'єкти вступають у кримінальні процесуальні відносини, які також входять до змісту кримінального процесу⁸⁸.

Запропоноване Л. В. Карабут розуміння кримінальної процесуальної діяльності, на наш погляд, заслуговує уваги. Дійсно, якщо кримінальна процесуальна діяльність здійснюється у формі кримінальних процесуальних відносин, то варто зауважити, що, окрім уповноважених суб'єктів, які ведуть кримінальний процес, у такі відносини вступають також інші учасники кримінального судочинства. А отже, вступаючи у правовідносини, учасники кримінального процесу, як і суб'єкти, що ведуть кримінальне провадження, автоматично є учасниками кримінальної процесуальної діяльності.

⁸⁶ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : підручник. К. : Істина, 2010. С. 13; Смирнов А. В. Уголовный процесс : учебник для вузов / А. В. Смирнов, К. Б. Калиновский; под общ. ред. А. В. Смирнова. 2-е изд. СПб. : Питер, 2005. С. 28; Курс уголовного судопроизводства : учебник : в 3 т. / под ред. В. А. Михайлова. М. : Изд-во Моск. психолого-социального ин-та; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2006. Т. 1 : Общие положения уголовного судопроизводства. С. 20; Назаров В. В. Г. М. Омеляненко Кримінальний процес України : навч. посібник. Вид. 2-е, доп. і переробл. К. : Атіка, 2007. С. 4; Удалова Л. Д. Кримінальний процес України : підручник. К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2007. С. 11; Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України : навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2003. С. 6.

⁸⁷ Карабут Л. В. Загальні положення кримінальної процесуальної діяльності : монографія. Луганськ : РВВ Луганськ. держ. ун-ту внутр. справ, 2014. С. 15–16.

⁸⁸ Там само. С. 16.

Причиною такої дискримінації «неуповноважених» учасників кримінального процесу Л. В. Карабут вважає підтримання ідеології патерналістської держави: суб'єкти не повинні брати активної участі у кримінальній процесуальній діяльності, бо це є цариною держави в особі її органів. До того ж повне «одержавлення» цього різновиду юридичної діяльності дозволяло тримати громадян у покорі, очікуючи «милості» – прийняття заяви про злочин, досудового розслідування, вирішення кримінальної справи – від державних органів. Дослідниця підкреслює, що зміна режиму державної влади з авторитарного на демократичний, а з цим і всіх напрямів її діяльності, у тому числі правозастосовної, на порядок денний поставила питання щодо обмеження ролі держави в такому різновиді юридичної діяльності, якою є кримінальна процесуальна⁸⁹.

Як продовження висловленої вище позиції слід зазначити, що незалежно від проявленої активності учасник кримінальних процесуальних відносин автоматично стає учасником кримінальної процесуальної діяльності. Його роль та активний чи пасивний характер такої участі є вже іншим питанням, відповідь на яке не ставить під сумнів, що він є учасником кримінальної процесуальної діяльності.

Таким чином, владні суб'єкти та учасники кримінального провадження є учасниками як кримінальних процесуальних відносин, так і кримінальної процесуальної діяльності. Нам необхідно визначити, чи становлять такі кримінальні процесуальні відносини та кримінальна процесуальна діяльність зміст предмета відання саме владних суб'єктів кримінального провадження.

Звичайно, під час застосування кримінальних процесуальних норм суб'єкти кримінального судочинства впливають певним чином на правовідносини та діяльність учасників кримінального провадження. Однак уповноважені органи самі безпосередньо вступають у ті ж правовідносини та виступають як «співучасники» кримінальної процесуальної діяльності. Убачається, що здійснюючи вплив на правовідносини чи на

---

⁸⁹ Там само. С. 19–20.

діяльність, уповноважені державні органи впливають одночасно й на себе. Оскільки така конструкція призводить до певних висновків про «самовплив», то, на нашу думку, у такому підході варто констатувати певну логічну помилку.

Справді, кримінальні процесуальні відносини та кримінальна процесуальна діяльність можуть бути об'єктами впливу під час правового регулювання. Але ці категорії є об'єктами впливу саме кримінального процесуального права, проте не об'єктами впливу суб'єктів застосування такого права. Оскільки останні також вступають у правовідносини та діяльність, у перебігу якої застосовують кримінальне процесуальне право.

Предмет відання є лише частиною предмета регулювання кримінального процесуального права у сфері застосування права правоохоронними органами. Можна узагальнити, що стосовно таких елементів внутрішнього змісту, як кримінальна процесуальна діяльність та кримінальні процесуальні відносини відсутній повний збіг між предметом правового регулювання та предметом відання у кримінальному процесі.

Розмірковуючи далі в цьому напрямку, на нашу думку, доцільно знову звернутися до дослідження положень, викладених в праці Л. В. Карабут. Розмежовуючи кримінальне процесуальне право та кримінальну процесуальну діяльність, авторка вказує, що кримінальне процесуальне право закріплює *потенційні* права й обов'язки *потенційних* учасників *реальної* кримінальної процесуальної діяльності («практики кримінального процесу») (курсив наш. – М. Г.). Кримінальний процес (кримінальне провадження) є особливою технологією з реалізації норм кримінального процесуального права, наявність якої в державі дозволяє справедливо вирішувати соціальні конфлікти, кваліфіковані державою як кримінальні правопорушення⁹⁰.

Дійсно, кримінальне процесуальне право перетворюється в реальну кримінальну процесуальну діяльність (практичний прояв) шляхом реалізації норм кримінального процесуального

⁹⁰ Там само. С. 10.

права. З одним лише зауваженням, що під час кримінальної процесуальної діяльності державні органи застосовують право, а інші учасники кримінального провадження реалізують норми права в інших формах (використання, виконання, дотримання).

Л. В. Карабут, аналізуючи реалізацію прав суб'єктами кримінальної процесуальної діяльності, зазначає, що така реалізація відбувається переважно за безпосередньої участі службових осіб, які «ведуть» процес, бо для того, щоб реалізувати якесь право, суб'єкт – неуповноважена посадова особа – повинен вступити у кримінальні процесуальні відносини з уповноваженою службовою особою. А остання не зобов'язана реалізовувати ті права, які законом не передбачені. Кримінальна процесуальна діяльність – це такий різновид юридичної діяльності, де право громадян вчиняти незаборонені законом дії суттєво обмежене. Право здійснювати дії, не передбачені законом, але такі, що йому не суперечать, є характерним для галузей приватного права⁹¹.

Для прикладу можна навести думку С. О. Ковальчука, що одним із способів перевірки речових доказів стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, є ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій⁹². Виокремлення такого способу перевірки доказів неуповноваженими учасниками, як ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій підкреслює їх неспроможність здійснити таку перевірку самостійно, а отже неспроможність самостійно реалізувати надані кримінальні процесуальні права в цій частині.

Тож суб'єкти, що ведуть кримінальний процес, та інші учасники кримінального провадження здійснюють кримінальну процесуальну діяльність через участь у правовідносинах, при цьому кримінальне процесуальне право застосовується уповноваженими суб'єктами та реалізується учасниками

⁹¹ Там само. С. 24.

⁹² Ковальчук С. О. Збирання нових доказів як спосіб перевірки речових доказів під час досудового розслідування. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. № 3. С. 167.

кримінального судочинства. Водночас останні реалізувати свої права та обов'язки (інакше кажучи, здійснити кримінальну процесуальну діяльність) можуть лише вступаючи у правовідносини з державними органами, які діють у сфері кримінального процесу. Отже, реалізація кримінального процесуального права учасниками кримінального провадження здійснюється лише через застосування права суб'єктами кримінального провадження. Відповідно, така реалізація залежить від правозастосування суб'єктами. На підставі викладеного можна зробити висновок, що *суб'єкти кримінального судочинства під час правозастосування впливають на реалізацію правових норм учасниками кримінального провадження.*

Правові норми щодо учасників кримінального провадження встановлюють їх права та обов'язки. Оскільки реалізувати такі права та обов'язки учасники можуть лише через правозастосовну діяльність суб'єктів кримінального процесу, то можна стверджувати, що *реалізація прав та обов'язків перебуває у сфері впливу суб'єктів кримінального судочинства, а права та обов'язки становлять внутрішній зміст предмета відання суб'єктів кримінального процесу.* Впливаючи на реалізацію прав та обов'язків, суб'єкти, що ведуть кримінальний процес, впливають безпосередньо на самі права та обов'язки учасників кримінального провадження.

Щодо здійснення впливу на права учасників кримінального провадження в результаті діяльності суб'єктів, що ведуть кримінальний процес, у кримінальній процесуальній науці варто звернути увагу на позиції окремих учених.

Зокрема, права та законні інтереси як об'єкт кримінального процесуального контролю та нагляду визначає О. В. Химичова⁹³.

Р. Г. Ботвінов також наголошує, що вплив начальника слідчого відділу на діяльність слідчого зумовлює вплив на стан забезпечення прав та законних інтересів особи⁹⁴.

⁹³ Химичева О. В. Концептуальные основы процессуального контроля и надзора на досудебных стадиях уголовного судопроизводства : монография. М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. С. 44.

⁹⁴ Ботвінов Р. Г. Кримінальна процесуальна компетенція керівника органу досудового розслідування (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів органів, що здійснюють

За визначенням М. В. Кокошко, необхідною умовою забезпечення прав осіб, які не досягли повноліття, у кримінальному провадженні є наявність ефективного механізму їх реалізації, важливим елементом якого є діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх⁹⁵. На думку авторки, механізм реалізації прав, свобод та законних інтересів неповнолітніх як учасників кримінального провадження включає діяльність прокурора, а отже його вплив на вказані права.

Цікаво, що як один із критеріїв класифікації рішень прокурора М. В. Черноусько застосовує об'єкт. За об'єктом автор поділяє рішення прокурора на ті: 1) що стосуються особистих прав учасників кримінального провадження (ухвалення рішення про виклик, подання / погодження клопотання про привід, затримання особи, відсторонення від посади, тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, застосування запобіжних заходів); 2) що стосуються майнових та супутніх прав учасників кримінального провадження та інших осіб (подання / погодження клопотання про накладення грошового стягнення, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, арешт майна)⁹⁶. Щоправда, в авторефераті дисертантка не пояснює, про який саме об'єкт ідеться. Проте логічно, що в будь-якому разі авторка класифікувала рішення за об'єктом їх спрямування, а отже об'єктом впливу прокурора під час прийняття таких рішень. Тому можна зробити висновок про те, що об'єктом впливу прокурора під час його діяльності М. В. Черноусько визначає певні групи прав учасників кримінального провадження.

Стосовно реалізації прав зазначається Конституційним Судом України (далі – Конституційний Суд) у рішенні від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011 (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про

контроль за додержанням податкового законодавства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2013. С. 92.

⁹⁵ Кокошко М. В. Прокурор у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. С. 80.

⁹⁶ Черноусько М. В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. С. 14.

злочини). Конституційний Суд указав, що конституційне право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб гарантовано кожному, а реалізація цього права забезпечується у відповідному виді судочинства і в порядку, визначеному процесуальним законом⁹⁷.

Оскільки реалізація прав та обов'язків належить до сфери впливу суб'єктів кримінального судочинства, необхідно більш докладно на дослідити вказані *права та обов'язки*, які є змістовними елементами предмета відання суб'єктів кримінального процесу.

Так, С. О. Касапоглу, аналізуючи форми реалізації норм кримінального процесуального права, зазначає, що правозастосовний характер кримінальної процесуальної діяльності пов'язаний насамперед із застосуванням *норм кримінального права* (курсив наш. – М. Г.). Діяльність із застосування цих норм (*мається на увазі кримінальних* – уточнення наше. – М. Г.), дійсно, на думку авторки, здійснюють лише державні органи – органи досудового розслідування, прокурор і суд. С. О. Касапоглу наголошує, що одні з них формулюють обвинувачення особи у вчиненні конкретного кримінального правопорушення, передбаченого певною нормою кримінального права (органи розслідування і прокурор), підтримують його перед судом (прокурор), інші (суд) остаточно застосовують цю норму, складаючи відповідний (правозастосовний) акт. Інші учасники кримінального процесу (підозрювані, потерпілі,

---

⁹⁷ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-11> (дата звернення: 18.06.2018).

свідки тощо) не наділені правом застосування *норм кримінального права*. Вони мають право впливати на перебіг застосування таких (кримінальних) норм, реалізуючи норми *процесуального права* (курсив наш. – М. Г.) і будучи учасниками кримінального провадження, але не мають права самостійно застосовувати матеріальні норми. Крім того, С. О. Касапоглу підкреслює, що процесуальний закон містить приписи – права, обов'язки, заборони, адресовані як «компетентним» (*мається на увазі уповноваженим* – уточнення наше. – М. Г.), так і всім іншим учасникам кримінального провадження⁹⁸. Убачаємо правильним, що заборону також можна представити у вигляді обов'язку – «обов'язок дотримуватися заборони»⁹⁹.

Варто погодитися з висловленими С. О. Касапоглу положеннями щодо реалізації всіма учасниками кримінального процесу кримінальних процесуальних прав та обов'язків (обов'язки в цьому разі включають дотримання заборон), при цьому у сфері реалізації уповноважених суб'єктів кримінального процесу знаходяться ще норми кримінального права.

Щодо забезпечення прав і свобод людини у кримінальній процесуальній сфері Т. О. Лоскутов зазначає, що, з одного боку, кримінальне судочинство спрямоване на реалізацію порушених (ймовірно, порушених) прав людини, що охороняються кримінальним законом, а з іншого – на здійснення прав людини, що регулюються кримінальним процесуальним законодавством. У зв'язку з цим науковець виокремлює *кримінальні права людини*, порушення яких обумовлює обов'язкове здійснення кримінального процесу, спрямованого на їх поновлення¹⁰⁰.

Таким чином, порушення кримінальних прав людини обумовлює потребу у їх відновленні. Таке відновлення відбувається у вигляді здійснення кримінального провадження, у якому встановлюються кримінальні процесуальні права, реалізація яких спрямована на врегулювання кримінальних прав людини. Аналізуючи викладене, можна зробити висновок,

⁹⁸ Касапоглу С. О. Реалізація норм кримінального процесуального права : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. С. 75.

⁹⁹ Там само. С. 88.

¹⁰⁰ Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права : монографія. К. : Юридичний світ, 2016. С. 77–78.

що в межах кримінального процесу *реалізуються кримінальні права та кримінальні процесуальні права й обов'язки*. До того ж кримінальні права реалізуються лише під час правозастосовної діяльності уповноважених органів, тоді як кримінальні процесуальні права та обов'язки реалізуються в результаті діяльності всіх учасників кримінального провадження. Проте щодо такої реалізації варто неодмінно враховувати тезу про те, що реалізація неуповноваженими учасниками кримінального провадження своїх кримінальних процесуальних прав та обов'язків відбувається обов'язково за участю уповноважених суб'єктів.

Коли суб'єкту, який веде кримінальний процес, надано право на виконання певних дій або прийняття певних рішень, одночасно на конкретних учасників покладено відповідні обов'язки, які кореспондують праву, яке надано суб'єкту провадження. І навпаки, коли учасникам кримінального провадження надано певні кримінальні процесуальні права, суб'єкти, що ведуть кримінальний процес, зобов'язані забезпечити вказані права учасників.

Незалежно від можливості учасників вільно в межах закону обирати способи поведінки для захисту своїх кримінально-правових і процесуальних прав така можливість має «надаватися» та «забезпечуватися». До того ж «надання» та «забезпечення» здійснюється саме суб'єктами, що ведуть кримінальний процес.

Так, правильно зазначає Л. М. Лобойко, диспозитивна (дозволенева) – система пов'язана з використанням правових засобів для належного врегулювання суб'єктивних прав та гарантій їх здійснення і, на перший погляд, не є інструментом забезпечення виконання завдань кримінального процесу. Ця система і пов'язаний з нею метод правового регулювання надає суб'єктам процесуальної діяльності можливість діяти в той чи інший спосіб. Але чи скористаються суб'єкти такою можливістю, а отже чи досягнуть вони очікуваного результату – «все це залишається поза межами юридичної сфери...»¹⁰¹.

¹⁰¹ Лобойко Л. М. Методи правового регулювання у кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. С. 28–29.

О. В. Гладышева пише, що в об'єктивній формі захист законних інтересів забезпечує законодавець, установлюючи процесуальний статус суб'єктів кримінальних процесуальних відносин. У суб'єктивній – носій законних інтересів, який реалізує відповідні права на свій розсуд. Законодавець та носій законних інтересів здійснюють цю діяльність безпосередньо. Правозастосовник – в опосередкованій формі, виконуючи закріплені законодавцем правила провадження, застосовуючи процесуальні засоби сприяє здійсненню суб'єктами (*учасниками* – уточнення наше. – М. Г.) їх процесуальних прав та виконанню обов'язків, притягуючи до встановленої відповідальності правопорушників, а також безпосередньо реалізуючи передбачені законодавством вимоги про захист та охорону суб'єктивних прав¹⁰².

Отже, як слушно зауважує авторка, захист законних інтересів учасників (який породжує забезпечення прав та обов'язків) забезпечується: законодавцем, носієм (учасником провадження), уповноваженим суб'єктом, що веде кримінальний процес. Звичайно, що реалізація суб'єктивних прав та виконання обов'язків залежить і від законодавця, який їх установлює; і від учасника, який має власний розсуд щодо їх реалізації; і від правозастосовника, який безпосередньо уповноважений на діяльність із забезпечення вказаних прав та обов'язків. У цьому разі нас цікавить саме форма забезпечення прав та обов'язків учасників провадження суб'єктами правозастосування, дослідження якої сприятиме отриманню науково обґрунтованих висновків і щодо належної форми захисту законодавцем.

Можливість впливу суб'єктами кримінального процесу на реалізацію своїх прав учасниками кримінального провадження у цьому випадку знаходиться у сфері забезпечення (гарантії) таких прав. Питання, яке пов'язане з тим, чи дійсно учасники кримінального провадження скористаються наданими, «гарантованими» правами, справді перебуває поза межами

¹⁰² Гладышева О. В. Теоретические основы обеспечения законных интересов личности в уголовном судопроизводстве : монография / под. науч. ред. докт. юрид. наук, проф. В. А. Семенцова. М. : Юрлитинформ, 2012. С. 48.

впливу суб'єктів кримінального процесу, а тому знаходиться у певній автономії. Тому можемо погодитися лише з частковою автономією реалізації своїх прав учасниками кримінального провадження в частині використання наданих «гарантованих» прав, але не можемо підтримати визнання наявності повної автономії в реалізації своїх кримінальних процесуальних прав учасниками кримінального провадження та дотримуємося позиції реалізації процесуальних прав та обов'язків учасниками кримінального провадження за обов'язкової участі уповноважених державних органів, які ведуть кримінальний процес (хоча б у частині гарантування).

Суб'єкти кримінального процесу забезпечують учасникам можливість скористатися своїми кримінальними процесуальними правами. Безпосередня реалізація таких прав учасниками можлива без участі суб'єктів, що ведуть кримінальний процес. Проте останні, не забезпечивши можливість використання вказаних прав учасниками, можуть суттєво впливати на їх реалізацію.

Погоджуючись з І. А. Тітко, що правозастосовна діяльність суб'єктів, які ведуть кримінальний процес, спрямована не лише на реалізацію прав учасників, які мають формально визначений статус, але й забезпечують реалізацію прав осіб, які мають відповідний законний інтерес¹⁰³, варто уточнити, що, до реалізації прав, які становлять предмет відання суб'єктів, що ведуть кримінальний процес, належать не тільки права учасників, які з формальних підстав залучені до кримінального провадження, а й відноситься реалізація прав осіб, що не є учасниками провадження, проте мають законний інтерес.

Можна зазначити, що під час кримінальної процесуальної діяльності державні органи, забезпечуючи право одного учасника, можуть застосувати передбачений законодавством примус до іншого учасника щодо виконання відповідного обов'язку. І, навпаки, зобов'язуючи учасника до виконання певних обов'язків, органи кримінального переслідування забезпечують і право іншого учасника. Отже, виконання

¹⁰³ Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : монографія. Харків : «Право», 2015. С. 32.

обов'язку завжди пов'язане з реалізацією права. *Тому в контексті змісту предмета відання більш доцільно вести мову лише про реалізацію прав учасників (маючи на увазі можливе одночасне здійснення учасниками і своїх обов'язків).*

Слід зробити висновок, що суб'єкти кримінального провадження під час правозастосування впливають на реалізацію кримінальних матеріальних та кримінальних процесуальних прав учасників кримінального провадження. Права учасників кримінального провадження (у тому числі осіб, які не мають офіційного статусу учасника провадження, проте мають законний інтерес) становлять внутрішній зміст предмета відання суб'єктів, які ведуть кримінальний процес.

Розглянемо докладніше внутрішній зміст предмета відання у кримінальному процесі – права учасників кримінального провадження.

Предмет правового регулювання у кримінальному процесі, за твердженням Т. О. Лоскутова, мають визначати такі права людини: 1) кримінальні (є предметом регулювання кримінального закону); 2) конституційні (є предметом регулювання Конституції); 3) природні (конвенційні) (є предметом регулювання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та предметом інших міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною); 4) суто процесуальні (є предметом регулювання кримінального процесуального закону)¹⁰⁴.

Попри те, що кримінальні права є предметом регулювання кримінального права, варто погодитися з Т. О. Лоскутовим, що в цій частині предмет регулювання кримінального права та предмет кримінального процесуального права виявляються тотожними. Так, посилаючись на М. І. Панова, Т. О. Лоскутов констатує, що предмети правового регулювання кримінального та кримінально-процесуального права можуть бути представлені з погляду формально-логічного співвідношення понять як поняття перехресні, коли обсяг одного з них частково (більшою або меншою мірою) входить в обсяг другого. Загальним для них у всіх випадках виступають такі явища

¹⁰⁴ Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права : монографія. К. : Юридичний світ, 2016. С. 252.

або факти, що входять в обсяг предмета правового регулювання кожної з розглядуваних галузей права, як злочин і вирішення питань щодо кримінальної відповідальності за нього та застосування покарання. Крім того, автор продовжує, що процеси реалізації норм кримінального і кримінального процесуального права є настільки взаємопов'язаними, що законодавець «змішав» ці поняття і визначив процес притягнення до кримінальної відповідальності (реалізацію норми кримінального права у формі застосування) як стадію кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру в учиненні кримінального правопорушення (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України)¹⁰⁵.

Як було зазначено С. О. Касапоглу, правозастосування уповноважених суб'єктів характеризується саме реалізацією норм кримінального права¹⁰⁶. А значить, йому властиве регулювання кримінальних прав у вигляді правозастосовних актів щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності. Це стосується всіх уповноважених суб'єктів, які ведуть кримінальний процес. Представники сторони обвинувачення формулюють обвинувачення та підтримують його в суді, а судові органи приймають безпосередньо правозастосовний акт щодо притягнення до кримінальної відповідальності. Отже, реалізація кримінальних прав у вигляді правозастосовної діяльності притаманна всім суб'єктам, які ведуть кримінальний процес. *При цьому реалізація кримінальних матеріальних прав суб'єктами сторони обвинувачення має дещо декларативний характер, реалізація ними кримінальних прав насправді є своєрідним «повідомленням про намір», на відміну від реальної реалізації кримінальних прав судом під час судового розгляду.*

Варто зауважити, що «запит» на реалізацію норм кримінального права виходить від органів обвинувачення, ці ж органи готують аргументи на підтвердження, формулюють обвинувачення. Суд має оцінити аргументи обох сторін та

¹⁰⁵ Там само. С. 251.

¹⁰⁶ Касапоглу С. О. Реалізація норм кримінального процесуального права : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. С. 75.

остаточно вирішити питання щодо реалізації норм кримінального права, яке було ініційоване «запитом» сторони обвинувачення. *Тож на стадії підготовки обвинувачення суд не має права вирішувати питання реалізації норм кримінального права, оскільки запит сам по собі від сторони обвинувачення в суд ще не надійшов, а можливо, за результатами досудової перевірки, і не надійде.* Проте кримінальна процесуальна діяльність вже розпочата з підготовки аргументів до суду. З метою забезпечення справедливого судового розгляду готуватися до суду мають обидві сторони. Стороні захисту надається можливість захищатися.

На підставі аналізу рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Європейський суд)¹⁰⁷ можна стверджувати, що Європейський суд у своєму тлумаченні дотримується доктрини про те, що права людини, визначені в ЄКПЛ, створюють негативний (матеріальний) обов'язок держав щодо недопущення порушення вказаних прав, а також позитивний (процесуальний) обов'язок щодо ефективного розслідування та забезпечення справедливого судового розгляду в кожному випадку порушення згаданих прав.

В. В. Касько висловлює думку: «Виходячи із доктрини позитивних зобов'язань, яка застосовується Судом (ЄСПЛ – уточнення наше. – М. Г.) під час інтерпретації норм Конвенції, її стаття 3 містить не лише обов'язок держав утримуватись від жорстокого поводження (негативні обов'язки), але і накладає на Високі Договірні Сторони зобов'язання вживати певних активних дій для забезпечення права особи не бути підданою такому поводженню (позитивні зобов'язання)»¹⁰⁸.

Хоча вказаний принцип використовується ЄСПЛ стосовно оцінки зобов'язань держави лише щодо дотримання норм

¹⁰⁷ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сергій Шевченко проти України» № 32478/02 від 4 квітня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_012#Text (дата звернення: 08.08.2019); Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Яременко проти України» від 12 вересня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405 (дата звернення: 21.10.2018).

¹⁰⁸ Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності: науково-практичний посібник для суддів / Н. М. Ахтирська, В. В. Касько, Б. А. Маланчук, А. Мелікян, Б. М. Пошва, Т. І. Фулей, Н. Г. Шукліна; за заг. ред. проф. В. Т. Малайренка. К.: «K.I.C.», 2011. С. 41.

Конвенції, варто зазначити, що подібний принцип є цілком доречним щодо застосування внутрішнього законодавства. Стосовно кримінально-правової сфери слід зауважити, що кожна норма матеріального права – кримінально-правова норма – зобов'язує всіх осіб утримуватися від учинення кримінальних правопорушень, тобто не вчиняти тих суспільно небезпечних діянь, які встановлені в кримінальному законі. Інакше кажучи, матеріальна норма передбачає так звану перспективну кримінальну відповідальність, а також зобов'язує державу стежити за дотриманням прав, охоронюваних кримінальним законом, та всіляко сприяти утриманню осіб від учинення кримінальних правопорушень. У чому ж полягає матеріальний негативний обов'язок держави щодо недопущення порушення кримінальних норм?

У разі порушення кримінальних норм держава автоматично набуває процесуального обов'язку щодо ефективного розслідування порушених прав (реалізовується цей обов'язок держави у вигляді обвинувальної діяльності офіційних органів кримінального переслідування) та справедливого судового розгляду (реалізовується цей обов'язок держави шляхом прийняття справедливого рішення компетентним судом).

Таким чином, реалізація кримінальних матеріальних прав завжди пов'язана та зумовлена реалізацією кримінальних процесуальних прав.

Тому слід приділити увагу дослідженню конституційних та природних (конвенційних) прав, реалізація яких може знаходитися у сфері впливу суб'єктів кримінального судочинства.

Конституційні права громадян, які не є абсолютними, можуть бути обмежені за вмотивованим рішенням суду, про що прямо вказується в конституційних нормах, які регламентують ці права, наприклад ст.ст. 29, 30, 31, 41 Конституції України (далі – Конституції). Окрім того, ст. 55 Конституції визначає, що права і свободи людини та громадянина захищаються судом. Отже, у кожному разі можливого обмеження органами державної влади конституційних прав їх забезпечення покладається на суд.

Усі ці конституційні права і свободи людини та громадянина відображено у кримінальному процесуальному законодавстві у вигляді засад кримінального провадження.

Також слід підкреслити, що конституційні права та свободи дублюють певною мірою конвенційні права та свободи людини. Елементарний порівняльний аналіз ЄКПЛ та Конституції України підтверджує цю тезу. Так, С. В. Шевчук слушно зазначає, що з ратифікацією Конвенції в Україні існує, так би мовити, «подвійний» захист цих прав та свобод – як на конституційному рівні, так і на рівні Конвенції¹⁰⁹.

І такий збіг не є дивним або неочікуваним. За доречним зауваженням професора В. І. Євінтова, відповідність Конституції належним чином ратифікованих міжнародних договорів є презумпцією¹¹⁰. Тому можна вживати поняття конституційних та конвенційних прав як таких, що узгоджуються або збігаються, а також надалі користуватися такою назвою, як «основні права людини», «основоположні права людини».

Щодо основних прав людини С. С. Алексєєв визначає не тільки «невідчужуваність» основних прав людини, їхній природно-правовий характер та пряму юридичну дію, а і їхню головну функцію – обмеження державної влади. Він наголосив, що право стало набувати такої нової якості, яка дозволяє йому піднятися над владою і зрештою вирішити проблему «упокорення» та «приборкання» політичної державної влади¹¹¹.

С. В. Шевчук у своїй публікації розвиває тезу щодо того, що старій ліберальній ідеї про захист прав людини на підставі закону, на якій ґрунтувалася перша європейська правова революція, приходять на зміну експериментальна ідея про необхідність захисту прав людини від закону, але на підставі Конституції. У цьому саме й полягала головна мета прийняття Конвенції – забезпечити верховенство людини над державою,

¹⁰⁹ Шевчук С. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод: практика застосування та принципи тлумачення у контексті сучасного українського праворозуміння. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі*. 1999. № 2. URL: <http://eugocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=416> (дата звернення: 18.06.2018).

¹¹⁰ Євінтов В. Пряме застосування міжнародних стандартів прав людини (коментар до статті 9 Конституції України). *Українське право*. 1998. № 1. С. 26.

¹¹¹ Алексєєв С. С. *Право. Опыт комплексного исследования*. М.: Статут, 1999. С. 613.

пріоритетність її прав перед будь-яким правовим актом держави¹¹².

Досліджуючи конституціоналізм у порівняльно-історичному контексті, В. В. Шамрай зазначає, що Конституція та конституційна юстиція намагаються забезпечити баланс між двома основними суспільними пріоритетами або цінностями демократичного суспільства: свободою, сферу якої становлять конституційні права, свободи й конституційні принципи, та порядком, який ґрунтується на принципі законності (режимі точного та неухильного виконання всіма суб'єктами права законів та підзаконних актів, які не суперечать законам)¹¹³.

Не можна не погодитися із зауваженням О. В. Гладышевої, що, приймаючи за основу один із постулатів організації правової держави, відповідно до якого держава бере на себе обов'язок із самообмеження, слід вважати, що засобом такого самообмеження виступають конституційні положення і насамперед ті, у яких встановлено пріоритет прав особи¹¹⁴.

Звичайно, що сфера кримінального судочинства обов'язково має відповідати конституційним принципам та міжнародним конвенційним правовим положенням. Обмежувальну функцію основних прав людини не можна заперечувати. Отже, функціональним призначенням конституційних і конвенційних прав у кримінальному процесі є обмеження державних органів у їх діяльності щодо людини та захист від їх свавілля.

Водночас учинення кримінального правопорушення кожного разу пов'язане з посяганням однієї особи на основоположне право іншої особи (право на життя, право на власність тощо). У такому разі захист основоположних прав людини

---

¹¹² Шевчук С. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод: практика застосування та принципи тлумачення у контексті сучасного українського праворозуміння. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі*. 1999. № 2. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=416> (дата звернення: 18.06.2018).

¹¹³ Шамрай В. Конституціоналізм як політико-правова доктрина у порівняльно-історичному контексті. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2018. № 3. Том 1. С. 30. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/3/part_1/7.pdf (дата звернення: 18.06.2018).

¹¹⁴ Гладышева О. В. Теоретические основы обеспечения законных интересов личности в уголовном судопроизводстве : монография / под. науч. ред. докт. юрид. наук, проф. В. А. Семенцова. М. : Юрлитинформ, 2012. С. 110.

спонукає державу до здійснення кримінальної процесуальної діяльності у зв'язку з її обов'язком гарантувати основоположні права людини у процесуальному аспекті. Проте під час кримінальної процесуальної діяльності держава обмежується через дотримання основоположних прав людини.

У цьому випадку, на наш погляд, проявляється дуальний характер основоположних прав людини у кримінальному процесі: з одного боку, забезпечення основоположних прав у процесуальному аспекті спонукає державу до провадження кримінальної процесуальної процедури, а з іншого – забезпечення основоположних прав людини цю ж кримінальну правову процедуру обмежує, стримує.

Кримінальні матеріальні права – це ті права, які передбачені кримінальним законом щодо учасників у зв'язку з учиненням кримінального правопорушення, щодо якого було розпочато кримінальне провадження. Наприклад, це право на відновлення порушених прав у результаті кримінального правопорушення (потерпілий), а також право на призначення справедливого покарання, яке є співрозмірним, адекватним учиненому кримінальному правопорушенню (обвинувачений).

До того ж кримінальні матеріальні права щоразу пов'язані з посяганням та порушенням основоположного права людини. Так, у кримінальному законі визначено перелік протиправних посягань, які держава визнала кримінальними правопорушеннями, при цьому в кожному випадку вчинення кримінального правопорушення зачіпається певне основоположне право людини. Унаслідок цього виникають кримінальні права осіб, які мають бути реалізовані в результаті кримінального процесу.

Проте у кримінальному процесі всі учасники, крім того, що мають кримінальний процесуальний статус та набути у зв'язку з цим кримінальні та кримінальні процесуальні права, продовжують перебувати в загальному громадянському конституційному статусі, з огляду на який їм гарантуються основоположні (або ж конституційні) права особи.

У контексті дослідження прав людини вчені підкреслюють, що права людини є структурним елементом правового

статусу людини. Логічним є висновок про те, що, вступаючи у сферу кримінального судочинства, особа зберігає свій загальний (конституційний) правовий статус та набуває спеціального статусу, тобто статусу особи як учасника кримінального провадження¹¹⁵.

Отже, особа наділяється загальним конституційним правовим статусом узагалі, не вступаючи у специфічні відносини з державою. А після вступу в такі відносини особа зберігає загальний конституційний правовий статус та набуває специфічних прав, які становлять її спеціальний («галузевий») статус.

Варто погодитися з висновком авторів монографічного дослідження «Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування» стосовно того, що кожен учасник кримінального провадження наділений, по-перше, загальним (конституційним) статусом, який характеризує становище особи як громадянина держави; по-друге, галузевим (кримінальним процесуальним) статусом, що визначає його становище як учасника кримінального провадження. Учені слушно наголошують, що конституційний статус відносно статичний, він не може бути змінений без відома держави, законодавця. Галузевий статус учасника процесу, на їхню думку, конкретизує його становище у кримінальному судочинстві. Вказане свідчить про необхідність визначення прав учасника кримінального провадження саме з погляду поділу його прав на конституційні та процесуальні¹¹⁶.

Ураховуючи, що кримінальна правова процедура пов'язана подекуди зі значним втручанням у права людини, у кримінальному процесі періодично виникають питання щодо реалізації учасниками основоположних (конституційних) прав людини, які за своєю природою є матеріальними. У разі їх порушення або під час розгляду можливого їх обмеження

---

¹¹⁵ Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування : монографія / В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський та ін.; Держ. наук.-досл. ін.-т.; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 61.

¹¹⁶ Там само. С. 61.

державними органами за певних підстав держава має забезпечити процесуальний аспект реалізації таких прав. Задля цього передбачено відповідні кримінальні процесуальні права.

За чітко визначених умов державою встановлено можливість обмеження основоположних прав людини з боку державних органів у кримінальному процесі. Проте незаконне обмеження, порушення вказаних матеріальних прав, яке становить склад кримінального правопорушення, породжує виникнення кримінальних прав та спонукає державу розпочати нове кримінального провадження саме з приводу цього порушення основоположних матеріальних прав.

Тож слід звернути увагу на матеріальну природу кримінальних прав учасників, які підлягають реалізації внаслідок здійснення кримінального провадження, а також матеріальну природу основоположних прав людини, які забезпечуються під час кримінального процесу.

Остаточна реалізація норм матеріального права забезпечується лише судовим органом – суддею, судом. Так, у результаті здійснення кримінального судочинства суддею, судом приймається остаточне рішення щодо вирішення кримінально-правового конфлікту, а отже щодо реалізації кримінальних прав учасників. У ході кримінального процесу кожного разу слідчий суддя на досудовому розслідуванні або суддя, суд під час судового розгляду вирішує питання щодо забезпечення основоположних прав людини, які мають матеріальний характер.

У кримінальному процесі реалізуються учасниками кримінальні процесуальні та матеріальні права. Кримінальні процесуальні права – це ті права учасників кримінального провадження, яких вони набувають з отриманням кримінально-процесуального статусу або за умови відстоювання власного законного інтересу в кримінальному судочинстві. Отже, кримінальні процесуальні права – це ті права, які передбачені у кримінальній правовій процедурі.

Уповноважені органи, які ведуть кримінальний процес, впливають під час правозастосовної діяльності на реалізацію

учасниками як кримінальних процесуальних прав, так і матеріальних прав (кримінальних та основоположних).

Інтерес до реалізації саме процесуальних та матеріальних прав виявили представники суддівського корпусу. Зокрема, 23 квітня 2021 року відбувся Всеукраїнський онлайн-семінар для суддів апеляційних та місцевих судів під назвою «Зловживання процесуальними і матеріальними правами: правові наслідки», спікерами якого були судді Верховного Суду¹¹⁷.

На вказаному семінарі було акцентовано, що у своїх рішеннях Верховний Суд (наприклад, у постанові Касаційного цивільного суду (далі – КЦС) у складі Верховного Суду від 3 червня 2020 року у справі № 318/89/18) розмежовує зловживання процесуальними правами та зловживання матеріальними (цивільними) правами. Зловживання процесуальними правами в контексті цивільного процесу судді пов'язали з поданням скарг, заяв, клопотань, застосуванням заходів примусу тощо. Тоді як зловживання матеріальним правом у цивільному процесі може бути пов'язане з відмовою у позові¹¹⁸.

Порівнюючи згадані права в цивільному процесі з кримінальним процесом, можна зазначити про певну їхню схожість (прав на оскарження, клопотання тощо). Зокрема, захисту матеріального цивільного права через подання цивільного позову відповідає реалізація кримінального права у кримінальному процесі, яка відображається в рішенні щодо початку кримінального провадження, щодо повідомлення про підозру, а також у рішенні щодо складення обвинувального акта (висунення публічного кримінального позову).

Таким чином, зміст предмета відання суб'єктів кримінального провадження становлять як матеріальні, так і процесуальні права.

Можна зауважити, що у кримінальному провадженні реалізуються матеріальні права учасників: 1) кримінальне

¹¹⁷ Зловживання процесуальними і матеріальними правами – судді Верховного Суду розповіли про судову практику. Офіційний сайт Верховного Суду. 29 квітня 2021 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1114247/?fbclid=IwAR3CL_oKjti1SsjIjrRS7gICM6XIK81p2XSRqDaC6XZrnySH2RyiNNq79I (дата звернення: 01.05.2021).

¹¹⁸ Там само.

матеріальне право, яке виникло на підставі вчиненого кримінального правопорушення, реалізується «планово», його реалізація становить мету кримінального провадження; 2) матеріальні основоположні права людини – «незаплановано», за мірою виникнення потреби в їх реалізації у кримінальному процесі у вигляді попереднього або наступного судового контролю.

Також у кримінальному процесі реалізуються процесуальні права учасників. Існування кримінального процесу як установленної законом процедури є втіленням процесуального аспекту захисту державою прав людини.

Доречно вказати, що уповноважені органи виконавчої влади – органи кримінального переслідування саме і створені для того, щоб допомогти забезпечити реалізацію пересіченими громадянами набутих ними специфічних кримінальних процесуальних прав, тобто забезпечити реалізацію кримінальної правової процедури. Судові органи мають трансгалузеве призначення щодо реалізації матеріальних прав людини, які мають статус основоположних (або конституційних).

Крім того, слід зазначити, що всі кримінальні процесуальні права спрямовані на забезпечення справедливої кримінальної процедури в цілому щодо вирішення конкретного кримінально-правового конфлікту, тобто щодо остаточної реалізації кримінального права особи.

Отже, під час прийняття остаточного судового рішення у кримінальному процесі одночасно реалізується кримінальне основоположне право людини (право, яке було порушено в результаті кримінального правопорушення) та кожного разу реалізується основоположне право людини на справедливий судовий розгляд. Кримінальне право учасника щоразу залежить від того, яке право зазнало посягання внаслідок кримінального правопорушення. У цьому контексті право на справедливий судовий розгляд є сталим і має бути реалізоване кожного разу під час винесення судом остаточного кримінального процесуального рішення.

Можна зробити висновок, що уповноваженими суб'єктами у кримінальному процесі в результаті їх діяльності

здійснюється вплив на реалізацію прав учасників кримінального провадження: матеріальних (кримінальних прав, які пов'язані з кримінальним правопорушенням, вчинення якого стало підставою для початку кримінального процесу, а також матеріальних основоположних прав, забезпечення яких пов'язане із забезпеченням остаточної реалізації кримінальних прав) та процесуальних (спеціальних процедурних прав учасників, які їм надані під час набуття спеціального статусу в кримінальному процесі для прийняття участі у спеціальній кримінально-правовій процедурі).

Предмет відання у кримінальному процесі є сукупністю прав осіб, які є учасниками кримінального провадження або мають законний інтерес у кримінальному провадженні, на реалізацію яких можуть впливати суб'єкти, які ведуть кримінальний процес, під час правозастосовної діяльності (правозастосування), використовуючи надані кримінальні процесуальні повноваження для виконання покладеної на них кримінальної процесуальної функції.

У структурі предмета відання компетентних державних органів Л. М. Лобойко виділяє кримінально-правовий елемент і кримінально-процесуальний елемент. До кримінально-правового елемента автор відносить вид злочину, а до кримінально-процесуального – характеристику особи, зв'язок кримінальних справ, альтернативність можливості провадження у справі, територіальну дію повноважень органу¹¹⁹.

Можемо припустити, що кримінально-правовий елемент предмета відання відображає саме його матеріальний аспект. Ураховуючи, що серед матеріальних прав нами виявлено вплив уповноважених органів не лише на кримінальні права учасників, а й на інші матеріальні, у тому числі й основоположні, права, то можна уточнити, що кримінально-правовий елемент предмета відання є його матеріальним елементом, існування якого обумовлено впливом уповноважених суб'єктів на реалізацію матеріальних прав учасників.

Кримінальний процесуальний елемент предмета відання зумовлено реалізацією кримінальних процесуальних прав

¹¹⁹ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. С. 26.

учасників. Отже, доповнюючи висновок Л. М. Лобойка, з огляду на особливості нашого наукового дослідження, уважаємо за доцільне виокремити матеріальний та процесуальний елементи предмета відання у кримінальному процесі.

Зважаючи на результати нашого дослідження щодо впливу органів на реалізацію прав учасниками кримінального провадження, можна запропонувати відповідне тлумачення кожного із зазначених елементів предмета відання. *Матеріальному елементу предмета відання відповідає реалізація матеріальних прав учасників, а процесуальному елементу – кримінальних процесуальних прав учасників кримінального провадження.*

За визначенням у теорії права, основне своє вираження право одержує у таких формах, як нормативно-правовий акт, правовий прецедент, нормативно-правовий договір та інших; основною з цих форм є закон¹²⁰. Тож варто констатувати, що права втілюються в санкціонованих державою правових нормах та реалізуються через застосування норм законодавства.

Таким чином, внутрішній зміст предмета відання становить реалізація матеріальних та процесуальних прав учасниками кримінального провадження шляхом застосування органами кримінального судочинства норм кримінального та кримінального процесуального права. Виділення специфічних сукупностей серед цих прав щодо їх реалізації та норм щодо їх застосування є підставою для виокремлення предметів відання певних державних органів та встановлення правил щодо їх опрацювання.

Внутрішню систему предмета відання становлять матеріальний та процесуальний елементи. Матеріальному елементу предмета відання відповідає реалізація матеріальних прав учасників, а процесуальному елементу – реалізація процесуальних прав учасників кримінального провадження.

¹²⁰ Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Вид. 2-е, перероблене і доповнене. Харків : Еспада, 2009. С. 266.

1.3 ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Вивчення будь-якого процедурного поняття потребує визначення функції, яку воно виконує в загальному процесі діяльності. Так і щодо предмета відання. У контексті його дослідження у кримінальному процесі необхідно визначити його функціональне призначення, тобто відповісти на питання: навіщо потрібен цей компетенційний елемент, на що він впливає, до яких результатів призводить його реалізація?

Для з'ясування функціонального призначення предмета відання у кримінальному процесі проаналізуємо теоретичні розробки вчених щодо суміжних понять.

Досліджуючи кримінально-процесуальну компетенцію, Л. М. Лобойко визначив такі її функції: 1) забезпечення реалізації публічних інтересів у сфері кримінального судочинства та надання офіційності діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду; 2) забезпечення правозастосування у зв'язку з виникненням у суспільстві кримінально-правових конфліктів; 3) розподіл сфер впливу державних органів і посадових осіб під час провадження у кримінальних справах; 4) визначення міри дозволеної поведінки органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду; 5) розмежування кримінально-процесуальних функцій¹²¹.

На думку О. В. Селютіна, правильне визначення підслідності забезпечує: 1) виконання встановлених законом правил щодо розслідування кримінальних справ компетентними органами; 2) права учасників процесу; 3) підвищення виховної ролі кримінального процесу (правильне вирішення питання щодо підслідності привертає більше уваги населення

¹²¹ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. С. 53–61.

до розслідування кримінальних справ і тим самим підвищує виховний вплив кримінального процесу); 4) своєчасне та кваліфіковане розслідування, чим сприяє найбільш успішній боротьбі зі злочинністю (оскільки деякі види злочинів держава віднесла до розслідування певним слідчим органам з відповідною кваліфікацією, досвідом та кадрами)¹²².

О. С. Козерацька стверджує, що підслідність кримінальних правопорушень є одним з процесуальних інститутів, пов'язаних із забезпеченням гарантій прав і законних інтересів особи в кримінальному судочинстві¹²³.

С. В. Оверчук, аналізуючи терміни, споріднені з підсудністю, робить висновок, що інститут підвідомчості слугує розмежуванню кола питань між судами та іншими юрисдикційними органами, а інститут підсудності – розмежуванню віднесених судовою підвідомчістю юридичних справ між судами всередині єдиної судової системи щодо їх розгляду за першою інстанцією¹²⁴.

Щодо інституту підслідності, його вагомості для злагоженого функціонування механізму кримінального судочинства А. А. Омаров висловлює думку, що переоцінити її доволі складно з урахуванням багатоаспектності та різновекторності впливу вказаного інституту на процедуру кримінального провадження. Автор вважає, що значення підслідності полягає в такому: 1) виступає інструментом кримінальної процесуальної політики держави; 2) дозволяє оптимізувати діяльність із здійснення досудового провадження; 3) дозволяє уникнути ситуацій, за яких одне й те саме кримінальне правопорушення

¹²² Селютин А. В. Подследственность как форма внешнего выражения разграничения компетенции государственных органов и должностных лиц при осуществлении уголовно-процессуальной деятельности. *Проблемы в российском законодательстве*. 2010. № 1. С. 171–174.

¹²³ Козерацька О. С. Підслідність кримінальних проваджень злочинів проти безпеки виробництва на досудовому розслідуванні. *Матеріали 69-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова* (м. Одеса, 26–28 листопада 2014 року) / відп. ред.: І. С. Каззафарова, А. О. Нігреева; ОНУ ім. І. І. Мечникова, ЕПФ. Одеса : Астропринт, 2014. С. 106.

¹²⁴ Оверчук С. В. Поняття та види підсудності у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, 2005. С. 25.

одночасно окремо розслідується різними органами досудового розслідування або різними слідчими в межах одного органу досудового розслідування; 4) забезпечує дію механізму передачі кримінальних проваджень від одного органу досудового розслідування до іншого у випадку виникнення спорів про підслідність; 5) норми відповідного інституту виступають як своєрідні гарантії реалізації прав та законних інтересів осіб, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування та інших учасників процесуальної діяльності; 6) правильне визначення підсудності є гарантією отримання доказів, що відповідають вимогам допустимості; 7) сприяє недопущенню виникнення кримінальних процесуальних спорів, міжвідомчих конфліктів щодо розмежування компетенції тощо, а в разі їх виникнення – оперативному та злагоженому вирішенню таких спорів¹²⁵.

Аналізуючи різні позиції вчених, можна помітити, що спільним у розумінні всіма ними функціонального призначення предмета відання суб'єктів кримінального процесу є забезпечення ефективності провадження, прав учасників, законності тощо.

Визначення певних предметів відання для окремих суб'єктів є нічим іншим, як певним розподілом праці між ними. За Е. Дюркгеймом, розподіл праці підвищує виробництво та обізнаність працівника. Роль такого розподілу праці виявляється саме в тому, що він одночасно підвищує виробничу силу (потужність) та вміння працівника¹²⁶.

Один із загальних аспектів функціонального призначення предмета відання полягає в *підвищенні ефективності кримінального процесу*, однією з умов якого є зростання рівня компетентності суб'єкта кримінального провадження (курсив наш. – М. Г.). В основі розподілу праці лежать дві складові: збільшення населення (щільність) та збільшення його нерівномірності, різноякісності¹²⁷. Дійсно, суспільство є нерівномірним у своєму освітньому рівні, у своїх професійних здібностях.

¹²⁵ Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. С. 28–30.

¹²⁶ Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / пер. с фр. и послесловие А. Б. Гофмана. М. : Наука, 1990. С. 52.

¹²⁷ Там само. С. 238–239.

Відповідно, особи юридичних професій не є рівною мірою обізнаними. Розподіл діяльності сторони обвинувачення на діяльність двох, трьох суб'єктів може пояснюватися принципом розподілу праці.

Так, посада прокурора передбачає більш високі вимоги до кандидатів на її заміщення, ніж вимоги до кандидатів на посаду слідчого.

Згідно з ч. 1 ст. 27 Закону України «Про прокуратуру» прокурором окружної прокуратури може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше двох років та володіє державною мовою. Вищою юридичною освітою в цьому випадку є освіта, здобута в Україні (або на території колишнього СРСР до 1 грудня 1991 року) за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра, а також вища юридична освіта за відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку¹²⁸.

Вимоги до кандидатів на посаду слідчого, наприклад Національної поліції України, законодавчо не встановлені. Проте на офіційному сайті Національної поліції України під час добору кандидатів на посаду слідчого було зазначено такі основні вимоги: вік від 18 років; вища освіта освітнього ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня) бакалавра, спеціаліста, магістра за спеціальністю «Правознавство» та «Право»; вільне володіння українською мовою; знання Конституції України та кримінального процесуального законодавства, Закону України «Про Національну поліцію», Закону України «Про запобігання корупції»¹²⁹.

Очевидно, що вимоги до кандидатів на заміщення посади прокурора є вищими, ніж до кандидатів на заміщення посади слідчого Національної поліції України щодо освітнього ступеня (для зайняття посади слідчого достатньо освітнього

¹²⁸ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 04.08.2020).

¹²⁹ Запрошуємо на службу слідчих! Поліція Донеччини. Офіційний сайт Національної поліції. 10.10.2018 р. URL: <http://police.dn.ua/news/view/zaproshuemo-na-sluzhbu-slidchih> (дата звернення: 04.08.2020).

ступеня бакалавра), а також щодо стажу роботи в галузі права (для посади слідчого, на відміну від посади прокурора, наявність такого стажу не вимагається).

Таким чином, формально особа, що здобула вищий освітній ступінь (наприклад, освітній ступінь магістра), є більш кваліфікованим юристом та займає посаду прокурора, якій, за розподілом праці, відповідає більш відповідальна та кваліфікована праця у сфері кримінального процесу – робота процесуального керівника. Не потребує такого ж рівня підготовки та рівня обізнаності менш кваліфікована праця в межах діяльності сторони обвинувачення – діяльність слідчого під керівництвом прокурора або діяльність оперуповноваженого під керівництвом слідчого чи прокурора.

Спеціалізація сприяє вдосконаленню майстерності суб'єктів кримінального процесу щодо проваджень певної категорії. Удосконалення такої майстерності пов'язане з поглибленням знань суб'єкта щодо певних проваджень. Але вузька спеціалізація суб'єкта призводить до того, що стосовно інших категорій він втрачає кваліфікацію. Справді, спеціалізація, з одного боку, підвищує продуктивність праці, а з іншого (за умови надмірного застосування) – може чи спричинити протилежний негативний ефект.

О. М. Овчаренко зазначає, що спеціалізація права становить собою таку сукупність взаємозумовлених чинників, які виявляються як у звуженні людської діяльності, обмеженні функціональних параметрів, так і в концентрації, мобілізації її зусиль у чітко накресленому напрямку, що в сукупності дозволяє швидко, якісно та з найменшими витратами вирішувати поставлені завдання. Джерелами юридичної спеціалізації, за визначенням авторки, є суспільний розподіл праці, реально легітимована диференціація владних структур, національна державна суверенізація. Мета такої спеціалізації, на думку дослідниці, полягає в тому, щоб якомога повніше й точніше охопити різноманітні особливості, новизну й динаміку соціальних перетворень, відбиття якісного стану таких реформ¹³⁰.

¹³⁰ Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : монографія. Х. : Право, 2008. С. 93.

В. М. Трофименко наголошує, що між уніфікацією і диференціацією процесуальної форми існує діалектичний взаємозв'язок, оскільки диференціація є можливою лише за умови існування уніфікованої форми. Уніфікація ж процесуальної форми є своєрідним результатом диференціації більш широкого явища, яким є юридичний процес у цілому. У результаті його диференціації свого часу виникли кримінальний, цивільний, адміністративний процеси. Утворення нової галузі не є мимовільним процесом. Саме зміни в соціально-економічній сфері обумовлюють таку необхідність. Відбувається поступове накопичення однотипного нормативного матеріалу, який зрештою потребує уніфікації та відокремлення. У цьому контексті слід визнати цілком правильним твердження, що найбільш близьким до диференціації є поняття спеціалізації¹³¹.

Аналізуючи спеціалізацію праці, Ю. А. Єременко робить такі висновки: 1) спеціалізація праці має значний вплив на її продуктивність; 2) вплив спеціалізації на продуктивність праці проявляється у зростанні продуктивності праці або ж її спаді; 3) існує рівень спеціалізації, який надає найбільшу користь продуктивності праці, – найефективніший; 4) введення спеціалізації від початкового етапу до рівня найбільш корисного здійснює значний позитивний вплив на продуктивність праці; 5) надмірна спеціалізація несе відвертий негативний вплив на продуктивність праці¹³².

Як уважає А. А. Омаров, принцип спеціалізації, який покладено в основу окремих видів підслідності (предметної, персональної) дозволяє визначити орган, що буде проводити досудове розслідування, що найбільш ефективно зможе здійснювати розслідування кримінальних правопорушень певного виду. Це, у свою чергу, має прямий вплив і на реалізацію кадрової політики держави у сфері протидії злочинності. Так, наприклад, під час формування кадрового штату відділів

¹³¹ Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків: Національний юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 139–140; 161.

¹³² Єременко Ю. А. Правові та організаційні основи спеціалізації органів прокуратури в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2019. С. 37.

боротьби з економічними злочинами, як правило, перевагу віддають слідчим, що мають, окрім юридичної освіти, ще й економічну. Також норми інституту підслідності покликані сприяти заощадженню та економії ресурсів. Спеціалізація слідчих, що здійснюється навіть у межах одного органу досудового розслідування, з огляду на їх вузькопрофільний досвід, дає змогу скоротити строк проведення досудового розслідування, уникнути проведення зайвих перевірочних процесуальних заходів тощо¹³³.

Розподіл праці застосовується як задля забезпечення більш кваліфікованого опрацювання завдяки спеціалізації однорівневих суб'єктів, так і для організації праці. Остання здійснюється шляхом виокремлення керівних суб'єктів, що також підвищує ефективність діяльності.

Особливим різновидом діяльності, «який перетворює неорганізований натовп у ефективну й продуктивну групу» є управління або менеджмент. Соціальне управління наявне в будь-якому варіанті *спільної діяльності людей*: у державному, громадському, приватному, сімейному (курсив наш. – М. Г.)¹³⁴.

Необхідність здійснення щодо суб'єктів провадження керівного впливу, який, у свою чергу, впливає на предмет відання у вигляді реалізації прав учасників кримінального провадження, створює підстави для залучення керівних суб'єктів. На досудовому розслідуванні керівний вплив на слідчого та на оперативного працівника чинить прокурор як процесуальний керівник.

Як обґрунтовано відзначив Р. Г. Ботвінов, прокурор як процесуальний керівник здійснює керівництво в конкретному кримінальному провадженні. Тоді як сферу забезпечення ефективності слідчого підрозділу як колективу опрацьовує керівник органу досудового розслідування. Дослідник зазначає: «Прокурора цікавить якість розслідування саме в конкретному кримінальному провадженні, навіть якщо це єдиний показник

¹³³ Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 28–29.

¹³⁴ Кузьменко О.О. Науковий менеджмент як складова процесу державного управління. *Влада. Людина. Закон*. 2007. № 6. С. 45–46.

слідчого за місяць. Залишається невикористаним ресурс підвищення ефективності кримінального провадження у вигляді управлінського впливу не лише в межах розслідування певного кримінального правопорушення, а у межах соціальної групи, тобто управління слідчим підрозділом. У системі з'являється ніша, яку зайняв такий суб'єкт, як керівник органу досудового розслідування»¹³⁵.

Учені звертають увагу на домінування засади ієрархічності в діяльності органів досудового розслідування, що зумовлює відносини «влади-підкорення». Проте такі відносини зовсім не властиві для діяльності суду. Щодо відправлення правосуддя презюмується брак потреби в будь-якому процесуальному начальникові, який би керував діяльністю. Суд є незалежним і підкорюється лише закону (ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)¹³⁶.

Виокремлення предмета відання керівних суб'єктів становить один з аспектів підвищення ефективності кримінальної процесуальної діяльності, що позначається на функціональному призначенні такого поняття, як «предмет відання».

Одним зі способів забезпечення ефективності діяльності суб'єктів кримінального провадження є їх відповідальність перед суспільством, перед громадськістю, що вимагає застосування громадського контролю.

На думку В. П. Гмирка, передусім має бути створена розвинена система контролю за діяльністю поліції з боку громадянського суспільства¹³⁷.

Ураховуючи дійсно неабияке значення в забезпеченні ефективності діяльності правоохоронних органів системи оцінки та контролю, Н. Я. Куба та Р. Б. Тополевський стверджують, що реформування органів внутрішніх справ (далі – ОВС) України неможливе без перегляду системи оцінки їх роботи.

¹³⁵ Ботвінов Р. Г. Кримінальна процесуальна компетенція керівника органу досудового розслідування (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2013. С. 26.

¹³⁶ Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 26–27.

¹³⁷ Там само. С. 31.

На думку авторів, підвищення довіри населення до поліції є однією з ключових цілей проведення реформи. І від того, як працюватиме нова патрульна поліція, наголошують вони, залежатиме й те, яким чином громадяни ставитимуться до органів внутрішніх справ у цілому. Адже задоволеність діяльністю працівників поліції впливає на готовність громадян допомагати правоохоронцям у разі необхідності¹³⁸.

У своєму дослідженні Н. Я. Куба та Р. Б. Тополевський пропонують систему оцінки ефективності роботи Національної поліції організувати в рамках 4 блоків: блок зовнішнього оцінювання, блок експертного оцінювання, блок оцінювання реалізації громадських пріоритетів охорони правопорядку, блок самооцінки. До блоку зовнішнього оцінювання віднесено соціологічне дослідження. Ключовими показниками проведення такого оцінювання науковці визначають рівень довіри громадян: а) до працівників Національної поліції в цілому; б) у територіальному розрізі; в) у спеціалізаційному розрізі¹³⁹.

Цікавим, на наш погляд, є підхід щодо оцінки довіри громадян за показниками в територіальному та спеціалізаційному розрізі. Оцінка діяльності органів розслідування та інших суб'єктів кримінального провадження найбільш змістовною є за територіальним, відомчим та внутрішньовідомчим розподілом предмета відання, оскільки дозволяє виявити можливу неефективність діяльності суб'єктів територіального підрозділу чи певного відомства або суб'єктів, які спеціалізуються на провадженнях щодо певної категорії кримінальних правопорушень.

Отже, можна зробити висновок, що найпершим загальним аспектом функціонального призначення предмета відання у кримінальному процесі є забезпечення його ефективності шляхом: 1) розподілу праці між суб'єктами одного рівня, що сприяє підвищенню їх кваліфікації і більш організованому виробничому процесу; 2) розподілу праці між суб'єктами-виконавцями

---

¹³⁸ Куба Н., Тополевський Р. Система оцінки ефективності роботи Національної поліції. Інформаційний портал «Права людини в Україні». Харківська правозахисна група. 15.02.2016. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1455530110> (дата звернення: 30.07.2019).

¹³⁹ Там само.

та владними суб'єктами, що забезпечує належний рівень організації кримінальної процесуальної діяльності; 3) розподілу контролю та оцінки результатів діяльності суб'єктів кримінального провадження за визначеними предметами відання.

Загальний принцип розподілу праці в контексті розмежування предмета відання у кримінальному процесі, звичайно, має бути легітимізований та відображений у нормативно-правових актах, що надасть законних підстав до здійснення діяльності певними суб'єктами щодо розподіленого предмета відання.

Вартим уваги є дослідження С. О. Касапоглу правосуб'єктності особи у кримінальному процесі. Зважаючи на положення загальної теорії права, вона зазначає, що правосуб'єктність є можливістю і здатністю особи бути суб'єктом правовідносин з усіма правовими наслідками, вона складається з правоздатності, дієздатності та деліктоздатності¹⁴⁰. Як уважає авторка, учасники кримінального провадження володіють спеціальною правоздатністю, що визначається нормами кримінального процесуального права як абстрактна здатність суб'єкта мати права й обов'язки, які мають абстрактний характер до того моменту, доки особа не стає суб'єктом реальних кримінальних процесуальних відносин. Дієздатність, яка є здатністю суб'єкта правовідносин своїми діями приймати на себе обов'язки й використовувати свої права, суб'єкт набуває у той час, коли приймає справу до свого провадження (суддя – з моменту розподілу йому справи автоматизованою системою документообігу суду, прокурор – з моменту призначення його процесуальним керівником у цьому провадженні керівником органу прокуратури). Так, С. О. Касапоглу наводить приклад, що підставою набуття прокурором дієздатності є знаходження його на певній посаді у відповідній адміністративно-територіальній одиниці. Дослідниця вказує, що підставу участі суб'єкта в певному кримінальному провадженні можна розглядати як підставу набуття цим суб'єктом кримінальної процесуальної

¹⁴⁰ Касапоглу С. О. Правосуб'єктність особи як умова реалізації нею норм кримінального процесуального права. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. Випуск 4. Том 2. С. 120–121.

діездатності. Далі вчена аналізує проблематику набуття діездатності учасниками провадження, набуття статусу якими залежить від рішення держаних органів. Водночас вона зауважує, що про суто кримінальну процесуальну деліктоздатність говорити не доводиться, оскільки санкції норм цієї галузі можуть бути викладені в інших галузях права¹⁴¹.

Таким чином, підстава набуття суб'єктом кримінальної процесуальної діездатності є юридичним фактом переходу від абстрактної правоздатності суб'єкта до його діездатності як суб'єкта кримінального провадження. Дійсно, необхідною умовою є перебування, наприклад прокурора, на певній посаді у відповідній адміністративно-територіальній одиниці або розподіл певному судді кримінального провадження автоматизованою системою документообігу суду. До речі, щодо судді також передусім має виконуватися умова перебування його на посаді саме в певному суді. Отже, можна констатувати, що суб'єкти, які ведуть кримінальний процес, набувають кримінальної процесуальної діездатності на рівні визначення суб'єктного предмета відання. Розподіл генерального предмета відання на функціональні предмети відання відповідає абстрактній правоздатності суб'єктів провадження, проте визначення суб'єктного предмета відання є юридичним фактом переходу до конкретної діездатності суб'єкта. Доречно зазначити, що саме визначення предмета відання надає суб'єкту можливість реально приймати на себе обов'язки й використовувати свої права. Іншими елементами кримінальної процесуальної компетенції – функцією, повноваженнями – суб'єкт наділений вже перебуваючи на посаді, але абстрактно, без права застосовувати повноваження. Із визначенням предмета відання суб'єкт отримує реальну можливість застосувати надані повноваження з метою здійснення кримінальної процесуальної функції. Тому предмет відання є визначальним компетенційним елементом набутті суб'єктом кримінальної процесуальної діездатності. А отже, одним із функціональних призначень предмета відання у кримінальному процесі є набуття

¹⁴¹ Там само. С. 121–122.

державними органами кримінальної процесуальної правоздатності та дієздатності, іншими словами – *набуття законних підстав для створення певного органу кримінального судочинства та законних підстав до здійснення ним певної кримінальної процесуальної діяльності.*

Підставою для реалізації кримінальної процесуальної компетенції суб'єкта кримінального судочинства взагалі є предмет відання – певне коло суспільних відносин, які виникають після вчинення суспільно небезпечного діяння та на які належний суб'єкт має вплинути для забезпечення мирного співіснування в суспільстві. Якби такі суспільні відносини не потребували втручання з боку держави, то й не з'явилася б ніша для компетенції органів, які ведуть кримінальний процес.

У теорії права за розподілом об'єктів впливу саме й розмежовується компетенція різних суб'єктів¹⁴². Адже першим чинником утворення компетенції є саме встановлення предмета відання, який потребує впливу. Кримінальна процесуальна компетенція надається державному органу як потенційна можливість діяльності. Реалізувати надану компетенцію такий орган може тільки на «своєму полі». Тільки-но системою кримінального судочинства ідентифікується предмет відання суб'єкта провадження, як він зобов'язується виконувати свої повноваження для здійснення покладеної функції.

Зважаючи на викладене, можемо дійти висновку, що перший етап реалізації функціонального призначення предмета відання щодо забезпечення процесуальної правоздатності органів кримінального судочинства полягає в тому, що наявність певного предмета відання стає підставою діяльності суб'єкта провадження. Установлення окремої сукупності публічних справ, на які потрібно здійснити певний вплив, є підставою для створення державного органу, введення суб'єкта для опрацювання певної сфери публічних справ із метою виконання функції з використанням законних повноважень.

Відповідно, відсутність визначеного в законі кримінального процесуального предмета відання щодо конкретного

¹⁴² Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. Москва : Издательство г-на Тихомирова М. Ю., 2005. С. 56.

органу позбавляє його процесуальної правоздатності. Зазначену обставину не завжди враховує законодавець, ставлячись не досить уважно до правового регулювання діяльності державних органів (особливо під час внесення змін до законодавства). У контексті досліджуваного питання доцільно розглянути як приклад нещодавні реформи органів внутрішніх справ та органів податкової міліції.

Так, п. 134 Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату України», який вступив у дію 1 січня 2017 року, було виключено з Податкового кодексу України розділ XVIII-2 «Податкова міліція», чим формально було позбавлено діяльність податкової міліції правових підстав¹⁴³.

Таким чином, орган, який було наділено компетенцією слідчого податкової міліції, у зв'язку з офіційним реформуванням, отриманням нової назви втратив легітимну формальну прив'язку до визначеного предмета відання, функцій та повноважень. Отже, предмет відання для опрацювання залишився і державний орган залишився, у результаті реформування останній оновив свою назву, але не отримав у своєму новому «обличчі» після запроваджених змін попередньо визначеного предмета відання. Зрозуміло, що це той самий орган, проте через правову неврегульованість виникає сумнів: установить держава для цього «оновленого» органу «старий» предмет відання чи наділить його новим? Такі формальні неузгодженості та викликані ними сумніви, на наш погляд, призводили до певної правової невизначеності та позбавляли нового суб'єкта правових підстав здійснювати діяльність щодо визначеного раніше предмета відання.

Темі позбавлення правомочності слідчих податкової міліції присвячено не одну публікацію¹⁴⁴. Більшість із них містить

¹⁴³ Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату України : Закон України від 21 грудня 2016 року № 1797-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1797-19> (дата звернення: 12.07.2019).

¹⁴⁴ Веремко В. Через технічні неузгодженості «вартові податків» залишилися без повноважень, і суди із цим згодні. *Закон і бізнес*. № 8 (1306). 25.02–03.03.2017. URL: https://zib.com.ua/ua/127742-podatkova_miliciya_bez_povnovazhen_poki_zakonodavci_namagaYu.html (дата звернення: 12.07.2019); Податкова міліція: суди нарешті

приклади того, що слідчі судді оцінюють подальшу діяльність вказаного органу розслідування як безпідставну¹⁴⁵. Але юристи також наголосили, що «не варто використовувати як основний аргумент у відносинах зі співробітниками податкової міліції невизначеність їхнього статусу, оскільки такі зміни не внесені до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу»¹⁴⁶.

Певний період часу не було єдиної практики застосування слідчими суддями зазначених норм законодавства. Наприклад, коли слідчі судді не задовольняли клопотання слідчих, беручи до уваги, що на вказаний час «немає правових підстав для діяльності податкової міліції»¹⁴⁷. Але згодом слідчі судді відхиляли аргумент щодо відсутності повноважень у слідчого Державної фіскальної служби (далі – ДФС) на проведення слідчих дій. Так, слідчий суддя Київського районного суду м. Харкова в ухвалі суду встановив: «Доводи представників власників майна та захисників щодо відсутності на даний час повноважень у слідчого СУ ФР ГУ ДФС (*слідчого управління фінансових розслідувань Головного управління Державної фіскальної служби* – уточнення наше. – М. Г.) у Харківській області Гаврилюка С. М. суд вважає помилковими, оскільки згідно з Прикінцевими та Перехідними положеннями Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» № 1797-VIII від 21.12.2016, яким виключено «Розділ XVIII-2. Податкова міліція» Податкового кодексу України, цей Закон набирає чинності з 1 січня 2017 року, крім пункту 133 розділу I

підтверджують відсутність повноважень. Аналітика. *KMP.ua*. 18.08.2017. URL: <http://kmp.ua/uk/analytics/infoletters/tax-police-courts-finally-determining-the-absence-of-authority/> (дата звернення: 12.07.2019).

¹⁴⁵ Ухвали слідчих суддів, якими встановлено відсутність повноважень у слідчих податкової міліції. Судові рішення. *KMP.ua*. 01.08.2017. URL: <http://kmp.ua/uk/documents/court-decisions/the-court-rulings-of-the-investigating-judges-determining-the-absence-of-authority-of-the-tax-police-investigators/> (дата звернення: 12.07.2019).

¹⁴⁶ Веремко В. Через технічні неузгодженості «вартові податків» залишилися без повноважень, і суди із цим згодні. *Закон і бізнес*. № 8 (1306). 25.02–03.03.2017. URL: https://zib.com.ua/ua/127742-podatкова_miliciya_bez_povnovazhen_poki_zakonodavci_namagayu.html (дата звернення: 12.07.2019).

¹⁴⁷ Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 18 квітня 2017 року у справі № 761/13270/17, провадження № 1-кс/761/8367/2017. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66016595> (дата звернення: 12.07.2019).

(щодо виключення розділу XVIII-2) – з дня набрання чинності законом, який визначає правові основи організації та діяльності центрального органу виконавчої влади, на який покладається обов'язок забезпечення запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що віднесені до його підслідності відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, та інших осіб, з якими цей орган взаємодіє. Тобто в законі є пряме посилення на відстрочку набуття ним законної сили в частині виключення розділу XVIII-2 «Податкова міліція», а відсутність вказівки на пункт 134 є очевидною технічною помилкою»¹⁴⁸.

Дійсно, ураховуючи вказівку про відстрочку набрання чинності положення «щодо виключення розділу XVIII-2» Податкового кодексу України у Прикінцевих та перехідних положеннях Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» № 1797-VIII від 21.12.2016¹⁴⁹, та аналогічну вказівку в самому тексті розділу XVIII-2 Податкового кодексу України¹⁵⁰, у цьому випадку мова йде про технічну помилку, яка не впливає на змістовне наповнення. Проте наведена ситуація демонструє важливість врегулювання правового положення органу кримінального судочинства, яке визначає його процесуальну правоздатність.

Аналогічна ситуація втрати процесуальної правоздатності в результаті непослідовних змін чинного законодавства відбувалася у 2015 році щодо слідчих органів Національної поліції України. Із набранням чинності Закону України «Про Національну поліцію» слідчі ОВС перетворилися на слідчих

¹⁴⁸ Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 23 лютого 2017 року у справі № 640/1771/17, провадження № 1-кс/640/1422/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64938656> (дата звернення 11.08.2019).

¹⁴⁹ Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату України: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1797-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1797-19> (дата звернення: 12.07.2019).

¹⁵⁰ Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17?find=1&text=%E1%EB%E0%E3%EE%E4%B3%E9#w13> (дата звернення: 11.08.2019).

органів Національної поліції¹⁵¹, проте відповідні зміни до КПК України не було внесено.

За кримінальним процесуальним законодавством предмет відання було визначено саме для слідчих ОВС. Така відсутність процесуальної правоздатності слідчих органів Національної поліції України призвела до провадження процесуальних дій та прийняття рішень процесуальними керівниками, а скоріше – до відвертих фальсифікацій, які полягали у здійсненні провадження слідчими від імені процесуальних керівників. На шпальтах інтернет-видань навіть з'явилися публікації із твердженнями, що «через правові суперечності в Україні фактично нікому проводити досудове слідство»¹⁵².

Згодом було внесено відповідні зміни до КПК України¹⁵³, чим було врегульовано предмет відання слідчих органів Національної поліції України та відновлено їх процесуальну правоздатність.

Подібна невизначеність щодо предмету відання у кримінальному процесі постає щодо осіб, які залучаються до процесу отримання доказової інформації, проте не мають врегульованого статусу у кримінальному провадженні. Г. К. Тетерятник, досліджуючи участь працівників підрозділів кримінальної розвідки у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, звертає увагу на проблему визнання допустимими доказів, які були ними отримані, у зв'язку з невизначеністю статусу вказаних осіб у кримінальному процесі¹⁵⁴.

Таким чином, першою умовою забезпечення процесуальної правоздатності органу є визначення його предмета

¹⁵¹ Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page> (дата звернення: 11.06.2018).

¹⁵² Недолугість закону про поліцію може викликати колапс правоохоронної системи – адвокат Ростислав Пукало. 12 грудня 2015 року. URL: http://dt.ua/UKRAINE/nedolugist-zakonu-pro-policiyu-mozhe-viklikati-kolaps-pravoohoronnoyi-sistemi-advokat-193877_.html (дата звернення: 11.06.2018).

¹⁵³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію»: Закон України від 23 грудня 2015 року № 901-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page> (дата звернення: 11.08.2019).

¹⁵⁴ Тетерятник Г. К. Участь працівників підрозділів кримінальної розвідки у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 1. С. 114.

відання в законодавстві. Але така процесуальна правоздатність має трансформуватися в дієздатність органу. Для цього суб'єкт кримінального судочинства має дотримуватися встановленого предмета відання за низкою критеріїв.

Н. М. Басай висловлює думку, що належність суб'єкта з огляду на оцінку допустимості здобутого ним доказу визначається такими ознаками: службова приналежність до органу, який відповідно до КПК України наділений повноваженнями на проведення досудового розслідування; прийняття справи до свого провадження, участь у слідчій чи оперативно-слідчій групі, що підтверджується відповідною постановою, або ж наявність окремого письмового доручення на провадження конкретної слідчої дії; дотримання встановлених законом строків провадження дізнання та досудового слідства та дотримання процесуального порядку їх провадження; дотримання правил про підслідність; відсутність обставин, що виключають участь у кримінальному судочинстві¹⁵⁵. Варто акцентувати увагу, що до належності суб'єкта віднесено не лише ознаки службової належності та правила підслідності, але й умови дотримання строку провадження, відсутність обставин, що виключають участь у кримінальному процесі.

У контексті розгляду обставин, які характеризують допустимість доказів, С. О. Ковальчук вказує критерії за якими суб'єкт отримання доказів є належним: 1) суб'єкт є уповноваженим на здійснення кримінального провадження; 2) додержання встановлених законом правил підслідності та правил підсудності; 3) відсутність обставин, які виключають участь суб'єкта у кримінальному провадженні та є підставами для відводу¹⁵⁶.

Щодо юрисдикції міжнародних кримінальних судів виокремлюють кілька параметрів, відповідно до яких існують такі її види: 1) предметна – *ratione materiae* (через обставини, зв'язані з предметом розгляду); 2) просторова – *ratione loci* (через

¹⁵⁵ Басай Н. М. Отримання доказу неналежним суб'єктом як підстава визнання його недопустимим. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 64. С. 499.

¹⁵⁶ Ковальчук С. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В.П., 2017. С. 325.

обставини, зв'язані з місцем); 3) часова – *ratione temporis* (через обставини, зв'язані з часом); 4) персональна – *ratione personae* (через обставини, зв'язані із суб'єктами)¹⁵⁷.

На думку Н. В. Дрьоміної, нормативний комплекс, що регламентує правові підстави юрисдикції, умови й порядок її здійснення, її предметну, просторову, часову, персональну межі та інші юрисдикційні аспекти заснування і діяльності міжнародного кримінального суду, може бути названий *юрисдикційним режимом цього суду (трибуналу)* (курсив наш. – М. Г.)¹⁵⁸.

Аналогічно у кримінальному процесі щодо національних судів та всіх суб'єктів, що ведуть кримінальний процес, можна вести мову про юрисдикційний режим суб'єкта кримінального провадження, що являє собою нормативний комплекс, котрим встановлено предмет відання суб'єкта за предметним, територіальним, темпоральним (часовим), персональним та іншими критеріями. Тобто саме юрисдикційний режим як комплексне уявлення про врегулювання предмета відання є запорукою процесуальної дієздатності суб'єкта кримінального процесу.

Отже, крім того, що законодавчо має бути визначено предмет відання суб'єкта провадження, вирішуване питання повинно узгоджуватися з юрисдикційним режимом суб'єкта за критеріями предметності, територіальності, темпоральності, персональними та іншими.

Помилка у визначенні суб'єкта провадження хоча б за одним елементом юрисдикційного режиму предмета відання призводить до процесуальної недієздатності цього суб'єкта щодо визначеного питання, а тому й до нікчемних незаконних наслідків його діяльності.

Предмет відання детективів Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) нечітко відмежовувався від предмета відання слідчих підрозділів прокуратури, які розслідували залишки кримінальних проваджень¹⁵⁹. При цьому,

¹⁵⁷ Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2005. С. 17.

¹⁵⁸ Там само.

¹⁵⁹ ГПУ і НАБУ по-різному тлумачать Кримінально-процесуальний кодекс. *Українська правда*. 11 березня 2016 року. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/03/11/7101696/> (дата звернення: 11.08.2019); Более 70 коррупционных дел на грани развала из-за

за заявою керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП), таке порушення підслідності органами прокуратури загрожувало, що в більше ніж 70 кримінальних провадженнях з приводу корупційних кримінальних правопорушень під час судового розгляду докази будуть визнаними недопустимими¹⁶⁰.

Порушення юрисдикційного режиму суб'єкта кримінального провадження за будь-яким критерієм призводить до його процесуальної недієздатності та може спричиняти певні наслідки.

Аналізуючи положення щодо територіальної підслідності, В. В. Голубєв зазначає, що порушення компетенції (*убачається ототожнення автором понять підслідності та компетенції* – уточнення наше. – М. Г.) певного органу кримінального процесу призводить до організаційних та правових наслідків. Поширеними прикладами організаційних наслідків автор називає затягування розслідування, дублювання в роботі задіяних органів. Хоча такі наслідки знижують коефіцієнт корисної дії таких органів, є небажаними та несприятливими, але, на думку В. В. Голубєва, вони є виправними, на відміну від правових наслідків. Правовим наслідком указанного порушення може бути визнання недопустимим доказу, отриманого з порушенням територіальної підслідності¹⁶¹.

Вчені, предмет наукового інтересу яких стосується дослідження доказів та доказування, одним із критеріїв допустимості доказів зазначають їх отримання належним суб'єктом. У своєму дослідженні Г. Р. Крет вказує на те, що докази визнаються недопустимими у зв'язку з їх отриманням неналежним

конкуренции между правоохранителями и пиара. Інтерв'ю Н. Холодницького. 19.05.17 р. *Цензор.НЕТ*. URL: https://censor.net.ua/news/440550/bolee_70_korruptsionnyh_del_na_grani_razvala_iz_za_konkurentsii_mejdu_pravoohranitelyami_i_piara_holodnitskiyi (дата звернення: 11.08.2019).

¹⁶⁰ Более 70 коррупционных дел на грани развала из-за конкуренции между правоохранителями и пиара. Інтерв'ю Н. Холодницького. 19.05.17 р. *Цензор.НЕТ*. URL: https://censor.net.ua/news/440550/bolee_70_korrupsionnyh_del_na_grani_razvala_iz_za_konkurentsii_mejdu_pravoohranitelyami_i_piara_holodnitskiyi (дата звернення: 11.08.2019).

¹⁶¹ Голубев В. В. Некоторые проблемы практического применения положений уголовного-процессуального закона о территориальной подследственности уголовных дел. *Вестник МГЛУ*. 2011. № 15 (621). С. 21–22; Там само. С. 21–26.

суб'єктом на досудовому розслідуванні¹⁶², так само вказує О. Г. Яновська¹⁶³. В. В. Вапнярчук до правил допустимості доказів відносить «правило про належного суб'єкта»¹⁶⁴.

Варто звернути увагу, що визнання доказів недопустимими є одним із проявів процесуальної відповідальності за процесуальні порушення предмета відання, а точніше – його юрисдикційного режиму.

Слід наголосити, що до вказаних В. В. Голубевим правових наслідків у вигляді визнання доказу недопустимим можуть призвести не лише територіальні порушення предмета відання, а і його відомчі порушення, подібні до згаданих порушень предмета відання органами прокуратури під час провадження справ, що є підслідними НАБУ.

Таким чином, можна зробити висновок, що одним з аспектів функціонального призначення предмета відання у кримінальному процесі є надання процесуальної правоздатності та дієздатності суб'єктам провадження.

До речі, не слід піддавати повному запереченню можливу конкуренцію суб'єктів щодо предмета відання, оскільки в певних межах вона може сприяти підвищенню якості діяльності конкуруючих суб'єктів. Проте в будь-якому випадку юрисдикційний режим предмета відання суб'єкта має бути адекватним вирішуваному питанню, що є умовою процесуальної дієздатності суб'єкта.

Надаючи загальнодержавні підстави для діяльності органу кримінального судочинства у сфері кримінального процесу, наявний кримінальний процесуальний предмет відання є передумовою «законності» суб'єкта в певному кримінальному провадженні.

Слушно зауважив А. Ю. Гнатюк, що вживані щодо прокурора в законі та у відомчих нормативно-правових актах слова «в межах компетенції» конкретизуються в конкретному

---

¹⁶² Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : монографія. Калуш : Петраш К.Т., 2020. С. 243.

¹⁶³ Яновська О. Г. Змагальні засади процесу доказування в кримінальному провадженні. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 80.

¹⁶⁴ Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Х. : Юрайт, 2017. С. 246.

досудовому розслідуванні через межі предмета відання. Бо набір функцій і повноважень у всіх прокурорів одного рівня є однаковим, а предмет відання – різним¹⁶⁵. Саме тому предмет відання дає відповідь на те, який прокурор, слідчий, суддя, слідчий суддя, дізнавач тощо є «відповідним», «законним» щодо певного кримінального провадження.

З метою поглибити наше дослідження розглянемо поняття «законність» та «орган, установлений законом», а також проаналізуємо, як ЄСПЛ визначає відповідність критерію «законності».

Так, Д. Гом'єн стверджує, що «вимоги ст. 5 не будуть дотримані, якщо затримання особи органами влади здійснюватиметься на підставі, не зазначеній у згаданому переліку винятків (незалежно від того, передбачена чи ні така підстава положенням чинного національного законодавства). З іншого боку, якщо таку підставу для позбавлення свободи національне законодавство не передбачає, Суд (ЄСПЛ – уточнення наше. – М. Г.) визнає наявність порушення статті 5»¹⁶⁶.

Тобто навіть якщо дії офіційних органів узгоджуються з положеннями Конвенції, однак у національному законодавстві відповідна норма відсутня, ЄСПЛ вважає ці дії проявом свавілля, а отже порушенням ст. 5. Аналогічно Європейський суд визнає такими, що порушують вимоги законності, дії офіційних органів, які не передбачені національним законом, у контексті ст. 8 Конвенції та інших її норм, що передбачають обмеження права на підставі закону.

Отже, перша вимога – це наявність відповідної норми в національному законі. У випадку її відсутності можна констатувати порушення вже на цьому етапі без подальших перевірок. Як зазначає Д. Гом'єн, поняття «законності» набуває в практиці ЄСПЛ автономного тлумачення, чинний національний закон ураховується лише як вихідний пункт, текст

---

¹⁶⁵ Гнатюк А. Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2016. С. 122.

¹⁶⁶ Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини. Видання третє. К. : «Фенікс», 2006. С. 37.

та/або застосування якого ЄСПЛ перевіряє у світлі більш широких критеріїв «законності»¹⁶⁷.

Першочерговість перевірки наявності норми щодо обмеження права в національному законі ґрунтується на тому, що відповідно до ст. 53 Конвенції: «Ніщо в цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує чи применшує будь-які права людини та основоположні свободи, які можуть бути визнані на підставі законів будь-якої Високої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є»¹⁶⁸. Автори посібника «Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України» стверджують, що, інакше кажучи, це положення можна розуміти так: «...якщо в Конвенції (а так само і в практиці Європейського суду з прав людини) закріплено менші гарантії прав людини, ніж у національному законодавстві, то держава не може, посилаючись на Конвенцію або тлумачення її норм, яке було здійснене Страсбурзьким судом, порушувати чи обмежувати права, передбачені національним правом»¹⁶⁹.

Логічно, що в такий спосіб не може діяти і Європейський суд. Відповідно, якщо певні обмеження прав визначено в Конвенції, але не передбачено національним законодавством, то діяльність уповноважених органів щодо таких обмежень є свавіллям і порушенням прав людини. Адже держава, не передбачивши в національному законодавстві обмежень, надає людині більше прав та свобод, ніж Конвенція, а тому вказане право не може бути обмежене на підставі норм Конвенції.

У разі врегулювання національним законодавством можливості обмеження права наступний крок Європейського суду полягає в аналізі самого закону, його якості. Так, у рішенні

¹⁶⁷ Там само. С. 38.

¹⁶⁸ Європейська конвенція з прав людини. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11.01.2022)

¹⁶⁹ Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України : навчальний посібник / М. В. Мазур, С. Р. Тагієв, А. С. Беніцький, В. В. Кострицький. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. С. 163.

ЄСПЛ у справі «Петухов проти України» від 21 жовтня 2010 року (пункт № 110) зазначено, що «хоча «законність» тримання під вартою за національним законом є першорядним чинником, він не завжди є вирішальним. <...> ЄСПЛ також має з'ясувати, чи відповідає сам національний закон Конвенції, включно із загальними принципами, які викладені чи впливають з неї»¹⁷⁰.

Певні критерії для аналізу «якості» закону визначено в рішенні «Санді Таймс проти Сполученого Королівства» (1979 р.): 1) «закон» повинен бути достатньо доступним, він має служити для громадянина відповідним орієнтиром, достатнім у контексті, у якому застосовуються певні правові норми у відповідній справі; 2) норма не може вважатися «законом», якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю, яка дає можливість громадянину регулювати свою поведінку. Згодом у рішенні «Мелоун проти Сполученого Королівства» (1984 р.) було наголошено, що закон має з достатньою чіткістю визначати межі дискреції, наданої компетентним органам, і порядок її здійснення з урахуванням законної мети відповідного заходу, щоб забезпечити особі належний захист від свавільного втручання. Так була сформульована третя складова частина законності за Конвенцією¹⁷¹.

Можна зробити висновок, що основними критеріями «якості закону» в частині законності обмеження прав є: 1) доступність, чітка відповідність норм щодо оцінки певної поведінки; 2) передбачуваність, достатня чіткість формулювання; 3) обмежена дискреція компетентних органів з урахуванням законної мети та забезпечення захисту від свавільного втручання.

Наступним кроком ЄСПЛ щодо аналізу «законності» обмеження є аналіз відповідного рішення органу. Так, Д. Гом'єн під час аналізу ст. 5 Конвенції підкреслює: «...для того, щоб позбавлення свободи було законним, воно має ґрунтуватися

¹⁷⁰ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Петухов проти України» від 21 жовтня 2010 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101173> (дата звернення: 19.10.2020).

¹⁷¹ Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини. Видання третє. К.: «Фенікс», 2006. С. 81–82.

на відповідній ухвалі суду або – якщо йдеться про короткий строк тримання під вартою, який підлягає судовому контролю, – на відповідній постанові прокурора; а для того, щоб виключити можливість безпідставного позбавлення свободи, будь-яке рішення про застосування такого заходу має підлягати незалежному судовому контролю і забезпечувати підзвітність органів влади за вжиті ними заходи»¹⁷².

Таким чином, основними критеріями на цьому етапі визначення «законності» є: 1) наявність самого рішення органу, 2) контроль та підзвітність за прийнятим рішенням.

Зважаючи на викладене, варто дійти висновку, що «законність», передбачена в низці конвенційних положень, визначається за такими правилами (критеріями): 1) урегульованість національним законодавством; 2) «якість закону»; 3) наявність законного рішення офіційних органів. Зазначені правила (критерії) є певними маркерами, за якими з огляду на практику Європейського суду можна тестувати «законність» обмеження права, «законність» затримання, «законність» втручання у приватне, сімейне життя, «законність» суду.

Щоправда останнє – «законність» суду – дещо виділяється із загального переліку. Критерій «законності» суду відрізняється від «законності», передбаченої у Конвенції щодо інших прав, тим, що відносно інших прав «законність» стосується їх обмеження, тоді як «законність» суду визначено як умову його існування. Якщо розуміти визначення суду, встановленого законом, як певне звуження кола «можливих довільних судів», то і в цьому випадку «законність» можна вважати певним обмеженням.

На наш погляд, перераховані критерії «законності» мають певні ознаки універсальності та можуть бути застосовані і для аналізу «законності» суду. Проте зазначених критеріїв не достатньо для того, аби це дослідження відповідало вимогам ґрунтовності та всебічності. Тому детальніше розглянемо «законність» на основі поняття «суду, встановленого законом».

¹⁷² Там само. С. 38.

Ознаки справедливого судового розгляду, право щодо якого передбачене ст. 6 Конвенції, можна розподілити на: 1) ознаки самого судового розгляду (hearing) – справедливий, публічний, упродовж розумного строку; 2) ознаки суду як судової інстанції (tribunal) – незалежний, безсторонній суд, встановлений законом. Отже, визначена у ст. 6 Конвенції «законність» суду є ознакою судової інстанції (tribunal).

Варто брати до уваги, що Європейський суд у рішенні у справі «Посохов проти Російської Федерації» зазначав, що словосполучення «встановлений законом» відноситься не тільки до *правової підстави самого існування суду*, але й до *складу суду у кожному провадженні* (курсив наш. – М. Г.)¹⁷³.

Ще в 1978 році у рішенні у справі «Лео Цанд проти Австрії» (Leo Zand v. Austria) Європейський суд наголосив, що словосполучення «встановлений законом» поширюється не лише на правову основу самого існування «суду», але й на дотримання таким судом певних норм, які регулюють його діяльність. Поняття «суд, встановлений законом» у частині першій статті 6 Конвенції передбачає всю організаційну структуру судів, включно з питаннями, що належать до юрисдикції певних категорій судів. З огляду на це не вважається «судом, встановленим законом» орган, котрий, не маючи юрисдикції, судить осіб на підставі практики, яка не передбачена законом¹⁷⁴.

Зазначене співвідноситься з тезою, що термін «встановлений законом» у статті 6 Конвенції має на меті забезпечення того, «що судова гілка влади в демократичному суспільстві не залежить від розсуду органів виконавчої влади, проте керується законом, який приймає законодавчий орган»¹⁷⁵.

Тож можемо констатувати, що окремими (крім загальних) критеріями «законності» суду є: 1) правові підстави самого

¹⁷³ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Посохов проти Російської Федерації» від 04 березня 2003 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_173 (дата звернення: 11.08.2019).

¹⁷⁴ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лео Цанд проти Австрії» від 12 жовтня 1978 року. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode":\["ENG"\],"appno":\["7360/76"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 11.08.2019).

¹⁷⁵ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Верітас проти України» від 13 листопада 2008 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_418 (дата звернення: 11.08.2019).

існування суду; 2) правові підстави створення складу суду в кожному провадженні; 3) дотримання судом установленого законом юрисдикції та інших вимог закону.

Щодо перших двох складових – законність існування суду та законність складу суду – варто зауважити, що визначення їх «законності» є доцільним саме з використанням указаних «універсальних» правил (критеріїв).

Щодо третього чинника – дотримання судом встановленої юрисдикції, дотримання ним закону – треба вказати, що в кожному випадку перевищення повноважень судом призводить до визнання його «незаконним». Зокрема, ідеться про перевищення повноважень у розумінні безпідставного їх поширення на ті правовідносини та на тих суб'єктів, щодо яких застосування повноважень не передбачено законом, тобто вихід за межі предмета відання. Отже, перевищенням повноважень, яке призводить до визнання суду незаконним, можна вважати застосування повноважень щодо неналежного предмета відання.

Ураховуючи положення теорії компетенції, відповідно до якої складовими компетенції (юрисдикції) є функція, повноваження та предмет відання¹⁷⁶, юрисдикційні порушення, які дають підстави для висновку про «незаконний» суд, можуть бути наявними в разі застосування повноважень: 1) за іншим не визначеним у законі функціональним призначенням; 2) які взагалі не визначені як законні засоби; 3) з порушенням предмета відання.

Так, наприклад, у рішенні у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» від 20 липня 2006 року визнано, що Верховний Суд України не може вважатися «судом, встановленим законом» у зв'язку з перевищенням повноважень, а саме в частині застосування повноважень, які не визначено в законі. ЄСПЛ зазначає, що згідно з Господарським процесуальним кодексом Верховний Суд, скасувавши постанову Вищого господарського суду, міг або повернути справу на новий розгляд до нижчого суду, або ж припинити провадження у справі. Натомість він

¹⁷⁶ Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. М. : Издание г-на Тихомирова М. Ю., 2005. С. 55–56.

залишив у силі постанову Апеляційного суду, і такі дії не були передбачені Господарським процесуальним кодексом. ЄСПЛ також зауважує, що не було жодної іншої правової норми, яка б надавала повноваження Верховному Суду ухвалювати такі рішення¹⁷⁷. Аналогічне рішення Європейський суд ухвалив у справі «Верітас проти України» 13 листопада 2008 року¹⁷⁸.

У рішенні у справі «Лео Цанд проти Австрії» (Leo Zand v. Austria) наголошено, що не вважається «судом, встановленим законом» орган, який, не маючи юрисдикції, вирішує спір, що підлягає розгляду судом іншої юрисдикції¹⁷⁹. У цьому рішенні було зроблено висновок, що не може бути визнано встановленим законом суд у випадку порушення ним предмета відання – вирішення спору у справі, яка належить до розгляду іншим судом.

Певний суб'єкт кримінального судочинства об'єктивно може вважатися «законним» суб'єктом кримінального провадження щодо кола публічних справ, які входять до визначеного законом предмета відання конкретного суб'єкта.

Право на справедливий суд передбачає право людини на прийняття рішення судом, встановленим законом. Проте не можна заперечувати право людини на всіх «законних» суб'єктів кримінального судочинства. Так, ведення кримінального процесу саме «законними» суб'єктами кримінального провадження є запорукою отримання таких фактичних даних, які будуть визнані допустимими доказами. Можна дійти висновку, що визначений законом предмет відання забезпечує законність діяльності суб'єкта кримінального судочинства.

Отже, одним із функціональних призначень предмета відання у кримінальному процесі є забезпечення законності діяльності органів, які ведуть кримінальний процес, як частини

¹⁷⁷ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» від 20 липня 2006 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_115 (дата звернення: 15.08.2019).

¹⁷⁸ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Верітас проти України» від 13 листопада 2008 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_418 (дата звернення: 11.08.2019).

¹⁷⁹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лео Цанд проти Австрії» від 12 жовтня 1978 року. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode": \["ENG"\],"appno":\["7360/76"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 11.08.2019).

забезпечення загальної засади законності у кримінальному провадженні.

Законний суб'єкт кримінального провадження діє у визначених межах свого предмета відання. Розподіл предмета відання суб'єктів кримінального процесу має бути здійснений так, щоб забезпечити реалізацію прав учасників та вирішення кримінального правового конфлікту в цілому. Однією з визначальних умов такого забезпечення є доступ до правосуддя, у встановленні якого не останню роль відіграє правильний розподіл предмета відання суб'єктів кримінального провадження.

Доступ до суду (до правосуддя) як самостійний стандарт активно обговорюється науковцями у процесуальних галузях права¹⁸⁰.

Так, на значущості доступу до правосуддя для забезпечення права на справедливий судовий розгляд наголошено в розробках Національного бюро у справах дотримання Конвенції про захист прав і основних свобод людини (на офіційному сайті Міністерства юстиції України). Позиція ЄСПЛ, як зазначає начальник відділу імплементації Конвенції про захист прав і основних свобод людини та законотворчої роботи І. Коваль, у багатьох справах є такою, що основною складовою права на суд є право доступу в тому розумінні, що особі має бути забезпечена можливість звернутися до суду для вирішення певного питання і що держава не повинна чинити правові чи практичні перешкоди для здійснення цього права¹⁸¹.

У працях, присвячених дослідженню стандарту доступу до правосуддя, обговорюється позиція ЄСПЛ, що право на доступ до суду, гарантоване п. 1 ст. 6 Конвенції, не є абсолютним¹⁸².

¹⁸⁰ Верба І. О. Міжнародні стандарти права на доступ до правосуддя: теоретико-правові засади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 17. С. 39–42; Мармаш В. Я. Право на доступ до суду не для суддів? *Судебно-юридическая on-line газета*. 27.04.2016. URL: <http://sud.ua/blog/2016/04/27/87790-pravo-na-dostyp-do-sydy-ne-dlya-syddv> (дата звернення: 11.08.2019); Ясинок М. М. Доступ до правосуддя як важлива гарантія демократичного суспільства. *Університетські наукові записки*. 2013. С. 79–85.

¹⁸¹ Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. URL: <http://old.minjust.gov.ua/7474> (дата звернення: 11.08.2019).

¹⁸² Мармаш В. Я. Право на доступ до суду не для суддів? *Судебно-юридическая on-line газета*. 27.04.2016. URL: <http://sud.ua/blog/2016/04/27/87790-pravo-na-dostyp-do-sydy-ne-dlya-syddv> (дата звернення: 11.08.2019).

У своїй практиці Європейський суд неодноразово наголошував, що таке право може підлягати допустимим обмеженням, оскільки вимагає за своєю природою державного регулювання. Держави-учасниці користуються в цьому питанні певною свободою розсуду. Проте право доступу до суду має обмежуватися з дотриманням чітко визначених умов: воно може бути обмежене таким чином чи такою мірою, щоб сама суть права не була знівельована; таке обмеження повинне мати легітимну мету; має існувати розумна пропорційність між використаними засобами (тобто таким обмеженням доступу до суду) та поставленою метою¹⁸³.

Тільки за дотримання вказаних умов обмеження доступу до суду буде відповідати ст. 6 § 1 ЄКПЛ. Право на доступ до суду буде порушеним, коли регулювання не має на меті правову безпеку й належне управління правосуддям, а становить бар'єр, який перешкоджає підсудній особі добитися розгляду по суті своєї справи компетентним судом.

Обмеження доступу до правосуддя в рамках цивільного процесу зазнала категорія осіб, засуджених до відбування покарання, пов'язаного з позбавленням волі. Через законодавчу неврегульованість в указаній категорії осіб виникли труднощі стосовно особистої участі в цивільному судовому розгляді, що дало підстави для звернення до Конституційного Суду з цього приводу.

На думку суб'єкта права на конституційне звернення, суди України неоднозначно вирішують питання щодо можливості засуджених, які перебувають у місцях позбавлення волі, брати безпосередню участь у судових засіданнях під час розгляду справ, у яких вони є стороною. Автор клопотання вважає, що недопущення його як позивача до особистої участі в розгляді судом справи у зв'язку з тим, що він відбуває кримінальне покарання у виді позбавлення волі на певний строк у кримінально-виконавчій установі закритого типу, є дискримінаційним і таким, що порушує конституційне право на рівний доступ до правосуддя¹⁸⁴.

¹⁸³ Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. URL: <http://old.minjust.gov.ua/7474> (дата звернення: 11.08.2019).

¹⁸⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24

Вирішуючи це питання, Конституційний Суд зазначив, що ніхто не може бути обмежений у праві на доступ до правосуддя, *яке охоплює можливість особи ініціювати судовий розгляд та брати безпосередню участь у судовому процесі*, або позбавлений такого права (курсив наш. – М. Г.)¹⁸⁵.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що особиста участь засудженого, який відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань, як сторони судового процесу створює передумови для повного, всебічного, об'єктивного та неупередженого розгляду справи. Така участь засудженого як сторони в розгляді справи в судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій повинна забезпечуватися відповідним процесуальним законом. Рішення про порядок участі засудженого як сторони в розгляді справи зобов'язаний приймати суд у порядку та на умовах, визначених відповідним процесуальним законом¹⁸⁶.

Обговорюваною є перешкода доступу до суду у зв'язку з непристосованістю будівлі, облаштування для осіб з обмеженими фізичними можливостями¹⁸⁷. Цей фактор знаходиться в межах організаційних заходів, але результат його впливу є правовим. Звичайно, що такі обмеження не можуть мати легітимної мети та не можуть бути виправданими.

У найбільш загальному розумінні доступу до правосуддя, на наш погляд, є очевидним, що поняття доступності передбачає визначеність територіального знаходження та підпорядкування органу, визначеність його правової компетенції. Стосовно предмета відання у кримінальному процесі варто констатувати, що саме предмет відання визначає діяльність органу територіально та предметно. Установлення як предмета відання кола вирішуваних питань та врегулювання

Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) № 9-рп/2012 від 12.04.2012. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12>. (дата звернення: 11.08.2019).

¹⁸⁵ Там само.

¹⁸⁶ Там само.

¹⁸⁷ Про безперешкодний доступ до суду осіб з обмеженими можливостями. URL: <http://ba.ko.court.gov.ua/sud1001/50/56/> (дата звернення: 11.08.2019); Аналіз забезпечення рівного доступу осіб із обмеженими фізичними можливостями до правосуддя (аналітичний звіт). Львів : РГБФ «Право і демократія», 2013. 89 с.

процесуальних прав учасників забезпечують правові можливості звернення особи до органів, які ведуть кримінальний процес. Технічні характеристики доступу до суду не входять до предмета правового дослідження.

Аналізуючи доступність правосуддя, О. М. Овчаренко поділяє його на два рівнозначні напрями – інституційний (судоустрійний), що відображає структуру судової системи, і процесуальний (судочинний), який зосереджено на питаннях процесу вирішення юридично значущих справ судом. До процесуальних аспектів доступності правосуддя авторка відносить: розумний строк, максимально можлива простота процесу, доступ до судового рішення, виконання судового рішення. До судоустрійних аспектів, на її думку, належать: територіальна наближеність суду; відкритість інформації про нього; універсальність юрисдикції суду; його компетентність (створення умов для зайняття суддівських посад висококваліфікованими фахівцями); стабільність судової системи¹⁸⁸.

Із перелічених О. М. Овчаренко аспектів доступності правосуддя з предметом відання органів, які ведуть кримінальний процес, пов'язані: територіальна наближеність, універсальність юрисдикції, компетентність. Звичайно, такі умови мають бути забезпечені особі й стосовно інших органів судочинства, щоб реалізувати зрештою доступ до правосуддя.

У рішенні Конституційного Суду України від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011 зазначено, що принцип територіальності, закріплений у частині 1 статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», забезпечує територіальне розмежування компетенції судів загальної юрисдикції і зумовлений потребою доступності правосуддя на всій території України¹⁸⁹.

¹⁸⁸ Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : монографія. Х. : Право, 2008. С. 59–60, 74.

¹⁸⁹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції) від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-11> (дата звернення: 21.10.2019).

Аналіз кримінального процесуального регулювання територіальних меж предмета відання слідчого судді, юрисдикція якого визначається місцем знаходження органу досудового розслідування, показує, що під час такого врегулювання територіальна наближеність до особи не забезпечується.

В. Онищук переконаний, що попри те, що кримінальний процесуальний закон визначає обов'язкову участь особи, яка подала скаргу, її захисника чи представника під час засідання в суді першої інстанції, інколи таку участь особа не має можливості забезпечити. Так, автор ставить питання, як же діяти особі, яка подала скаргу, якщо вона хоче, проте через об'єктивні причини не має змоги взяти участь у судовому засіданні й не може залучити захисника чи представника?¹⁹⁰

На думку автора, причинами, які перешкоджають присутності вказаних учасників, може бути, наприклад, наявність малолітніх дітей, бездоріжжя тощо¹⁹¹. Варто додати, що тільки віддалене місце проживання учасника кримінального провадження від того органу, до якого він має звернутися за захистом своїх прав, саме по собі може становити перешкоду для доступу його до правосуддя. Особі потрібно вирішити певні питання щодо відсутності на робочому місці, забезпечення нагляду малолітніх дітей тощо.

Необхідними умовами доступу до правосуддя, за словами М. М. Ясинок, є: доступність до правової допомоги, невеликий судовий збір, простота процесуального законодавства¹⁹².

Доцільно звернути увагу на таку умову, як невеликий судовий збір. У рішенні у справі «Георґел та Георгета Стоіческу проти Румунії» ЄСПЛ указує, що судовий збір має бути «розумним», тобто таким, що з урахуванням фінансового положення заявника може бути ним сплачений¹⁹³.

¹⁹⁰ Онищук В. Необов'язковий обов'язок: суд не може залишити без розгляду скаргу на слідчого або прокурора з підстав відсутності особи, яка її подала, чи її представника. *Закон і бізнес*. № 20 (1422). 25.05–31.05.2019. URL: https://zib.com.ua/ua/137786-sud_ne_mozhe_zalishiti_bez_rozglyadu_skargu_na_slidchogo_abo.html (дата звернення: 07.07.2019).

¹⁹¹ Там само.

¹⁹² Ясинок М. М. Доступ до правосуддя як важлива гарантія демократичного суспільства. *Університетські наукові записки*. 2013. С. 81.

¹⁹³ Практика Європейського суду з прав людини щодо судового збору. 30.12.2015. URL: <http://kmp.ua/ua/analytics/infoletters/court-practice-of-the-european-court-of-human-rights-on-the-issues-of-court-fees/> (дата звернення: 07.07.2019).

У кримінальному процесі судовий збір не стягується. Проте, зважаючи прагнення законодавця визначати юрисдикцію слідчого судді на досудовому розслідуванні за місцем знаходження органу розслідування, особі щодо оскарження певних рішень під час досудового кримінального провадження необхідно долати неабиякі відстані та оплачувати проїзд, що подекуди становить значні кошти. Необхідність значних затрат з метою реалізації свого права на оскарження рішень суб'єктів кримінального судочинства може створювати певну перешкоду для доступу до правосуддя (на кшталт вимоги судового збору).

Посилаючись на закордонний досвід, О. М. Овчаренко констатує, що «тут вважається нормальним «шлях» не особи до суду, а суду до особи»¹⁹⁴, що спонукає до перегляду територіальних меж предметів відання органів, які ведуть кримінальний процес, з метою забезпечення доступу до правосуддя.

Альтернативною щодо виконання територіальної вимоги предмета відання є пропозиція В. Онищука: за наявності підстав, які будуть визначені як достатні (наприклад, наявність малолітніх дітей, бездоріжжя тощо) особа чи її захисник, представник шляхом подання клопотання, заяви слідчому судді мають змогу реалізувати своє право на участь у засіданні в режимі відеоконференції під час розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора. Він наводить приклад, що ухвалою слідчого судді Печерського районного суду м. Києва від 28.02.2019 р. (справа № 757/48802/18-к) за заявою особи призначено засідання в режимі відеоконференції¹⁹⁵. Наразі такі приклади вже не є поодинокими.

Таким чином, варто підкреслити, що тенденція законодавця щодо визначення предмета відання слідчого судді на досудовому розслідуванні з територіальною прив'язкою до місця

¹⁹⁴ Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : монографія. Х. : Право, 2008. С. 85.

¹⁹⁵ Онищук В. Необов'язковий обов'язок: суд не може залишити без розгляду скаргу на слідчого або прокурора з підстав відсутності особи, яка її подала, чи її представника. *Закон і бізнес*. № 20 (1422). 25.05–31.05.2019. URL: https://zib.com.ua/ua/137786-sud_ne_mozhe_zalishiti_bez_rozglyadu_skargu_na_slidchogo_abo.html (дата звернення: 07.07.2019).

розташування органів досудового розслідування не відповідає засаді забезпечення доступу до правосуддя. У крайньому разі особи дійсно можуть реалізовувати своє право на участь у засіданні в режимі відеоконференції, що сприяє доступності особи до правосуддя.

Наступною умовою доступу до правосуддя, пов'язаною з визначенням предмета відання, є встановлення суб'єкта, який є компетентним (спеціалізованим) щодо змістовного наповнення предмета відання. Справді, як наголошує М. М. Ясинюк, необхідно мати реальні умови для звернення до суду, створення лише законодавчої бази не є вирішенням проблем доступу до правосуддя¹⁹⁶.

Не можна не погодитися з висловленою думкою Н. М. Басай, яка, досліджуючи випадки визнання прокурора неуповноваженим суб'єктом, заперечує викладену в Положенні про порядок стажування в органах прокуратури України, затвердженому наказом Генерального прокурора України від 30 грудня 2009 року № 80, та обґрунтовану в юридичній літературі позицію про можливість проведення самостійного розслідування кримінальної справи стажистом прокуратури. Для доведення своїх поглядів дисертантка зазначає, що, по-перше, у КПК України 2012 року чітко закріплено коло суб'єктів, уповноважених на проведення слідчих дій, що визначає незаконність їх проведення стажистом та, відповідно, недопустимість отриманих доказів; по-друге, стажист за результатами проходження стажування підлягає атестації, у зв'язку з чим виникає питання об'єктивності, повноти, законності досудового слідства, а тому й допустимості доказів, зібраних стажистом, який за висновком атестаційної комісії не виконав плану стажування через відсутність у нього належної професійної підготовленості¹⁹⁷.

Не лише можливість звернення до суду, а й реальне вирішення правових конфліктів органами судочинства свідчить про наявність у населення доступу до суду. Реальне вирішення

¹⁹⁶ Ясинюк М. М. Доступ до правосуддя як важлива гарантія демократичного суспільства. *Університетські наукові записки*. 2013. С. 81.

¹⁹⁷ Басай Н. М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2012. С. 11.

правових конфліктів безпосередньо залежить від кваліфікації осіб, які виконують державні функції у кримінальному процесі. У законодавстві визначено низку вимог щодо осіб, які допускаються до зайняття певних посад. Одним із дієвих шляхів підвищення кваліфікації посадових осіб, у тому числі й у кримінальному процесі, є їхня спеціалізація.

Така спеціалізація може бути застосована за критеріями предметного розподілу кримінальних проваджень, зокрема за їх тяжкістю та складністю.

У світі виокремлюють три моделі спеціалізації судової діяльності: 1) модель судів, які здійснюють усі види судової юрисдикції, вони внутрішньо спеціалізовані, у своєму складі мають спеціалізовані підрозділи (відділи, колегії, палати); 2) модель судів зовнішньої спеціалізації, тобто виділення із системи загальних судів самостійних спеціалізованих підсистем; 3) змішана модель, яка поєднує спеціалізовані суди першої інстанції (іноді з ознаками квазісудових органів), а апеляційні суди або Верховний Суд є єдиними для всіх судів¹⁹⁸.

За результатами проведеного О. М. Овчаренко опитування, більшість суддів підтримало позицію, згідно з якою подальшу спеціалізацію судів доцільно проводити у напрямі саме внутрішньої спеціалізації¹⁹⁹.

У дисертаційному дослідженні В. М. Трофименко вказав, що законодавство окремих іноземних держав свідчить про те, що диференціація процесуальної форми може мати своїм наслідком судоустрійну диференціацію. Так, однією з основних новел КПК Швейцарії 2007 р. є створення судів з питань заходів примусу. Вони є єдиними в країні органами, які уповноважені приймати рішення про застосування під час досудового провадження взяття під варту (за невеликими винятками, передбаченими в нормах про правосуддя стосовно справ неповнолітніх і військових)²⁰⁰.

¹⁹⁸ Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : монографія. Х. : Право, 2008. С. 93–95.

¹⁹⁹ Там само. С. 101.

²⁰⁰ Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків: Національний юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 141.

В Україні запроваджено внутрішню та зовнішню спеціалізацію органів, які ведуть кримінальний процес, щодо розгляду кримінальних проваджень.

Проведене нами анкетування суддів показало, що останні віддають перевагу запровадженню внутрішньої спеціалізації. Цей варіант відповіді обрали 82 % опитаних суддів (додаток А).

Однією з умов доступності правосуддя є універсальність юрисдикції. У цьому випадку це поняття необхідно розуміти як широке (універсальне) коло публічних справ, які віднесені до вирішення певним органом, з метою розв'язання правового конфлікту. У контексті кримінального процесу варто зазначити, що ця умова має забезпечуватися визначенням предмета відання суб'єктів, що ведуть кримінальний процес, у такому обсязі, який є достатнім для здійснення суб'єктом його кримінальної процесуальної функції та для остаточного вирішення кримінально-правового конфлікту в результаті кримінального судочинства.

Як слушно зауважує у своїй праці С. В. Шевчук, суд повинен мати необхідну юрисдикцію для розгляду всіх аспектів цивільного позову чи кримінального обвинувачення, тобто мати компетенцію визначати всі відповідні питання права та факту. Питання щодо права на доступ до суду може виникнути, якщо в законодавстві країни така судова компетенція обмежується численними імунітетами та винятками²⁰¹.

Ураховуючи, що кожен суб'єкт кримінального провадження виконує поставлені перед ним завдання та здійснює свою кримінальну процесуальну функцію, то й обсяг визначеного йому предмета відання має бути відповідним без застосування безпідставних обмежень та виключень.

Отже, одним із функціональних призначень предмета відання є забезпечення засади доступу до правосуддя у кримінальному процесі. З огляду на забезпечення доступу до правосуддя формування предмета відання має відбуватися з урахуванням таких правил: простота визначення предмета відання певного

²⁰¹ Шевчук С. Судовий захист прав людини. Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Вид. 3-тє. К.: Реферат, 2010. С. 266.

суб'єкта кримінального провадження; територіальна наближеність до учасників провадження; суб'єкт, який є компетентним (спеціалізованим) щодо змістовного наповнення предмета відання. Компетентність суб'єкта повинна бути функціональною – за виконуваною функцією; правовою – за особливістю провадження, тяжкістю кримінального правопорушення, правовою спеціалізацією, територіальністю.

Проаналізувавши різні аспекти функціонального призначення предмета відання у кримінальному процесі, слід констатувати, що як спосіб розподілу праці між суб'єктами кримінального провадження предмет відання в загальному вигляді дійсно сприяє підвищенню кваліфікації суб'єкта та зростанню ефективності кримінального процесу.

Кваліфікація суб'єктів підвищується внаслідок розподілу предмета відання за спеціалізацією суб'єктів – за складами кримінальних правопорушень та за тяжкістю кримінальних правопорушень. Зростання ефективності кримінального процесу як діяльності забезпечується розподілом предмета відання за територіальною та темпоральною ознаками, за особливостями кримінально-правової процедури (особливі порядки провадження), за принципом організації праці з урахуванням владно-підлеглих відносин. Кваліфікація суб'єктів підвищується завдяки розподілу предмета відання за кримінально-правовими критеріями, а ефективність кримінальної процесуальної діяльності – у результаті розподілу предмета відання за кримінальними процесуальними критеріями.

Тому можна стверджувати, що функціональним призначенням матеріального елемента предмета відання є забезпечення спеціалізації суб'єктів провадження, тобто підвищення кваліфікації суб'єктів кримінального провадження. Функціональним призначенням процесуального елемента предмета відання є забезпечення ефективної організації кримінального процесу та зростання ефективності кримінальної процесуальної діяльності в цілому як певного виду праці.

1.4 МЕЖІ ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У попередніх підрозділах з'ясовано, що законодавство містить правила розподілу предмета відання між органами за територіальними та інстанційними ознаками у вигляді регламентації підсудності та підслідності. Проте чітко встановленого визначення предмета відання суб'єктів кримінального процесу в статтях закону немає.

Заради справедливості варто зазначити, що, коли мова йде про предмет відання у кримінальному процесі (використовуючи терміни «підслідність», «підсудність»), у нас здебільшого викликає інтерес саме принцип або правила розподілу публічних справ, які становлять предмет відання певного суб'єкта. Оскільки визначення, розмежування певного предмета відання, по суті, є підставою для діяльності певного суб'єкта.

Так, регламентована законом відомча та територіальна підслідність визначає публічні справи, тобто предмет відання певного слідчого, а отже й «законного» суб'єкта провадження. Так само регламентована в законі підсудність встановлює «законного» суддю, «законний» склад суду для здійснення провадження. Те ж саме стосується дізнавача, прокурора, слідчого судді. Тож можемо вважати, що з практичної точки зору найбільш суперечливим питанням із досліджуваної теми є встановлення, окреслення предмета відання суб'єктів, розподіл його між суб'єктами, правила такого розподілу. Правильне визначення предмета відання окремого суб'єкта на початку кримінального провадження є запорукою його ефективності, бо на всіх подальших етапах провадження воно є основою здійснення провадження «законним» суб'єктом, що становить умову забезпечення права людини на справедливий суд.

Тому можна зробити висновок, що найбільш значущим для практики кримінального процесу питанням, що стосується предмета відання, є встановлення чітких правил розподілу його між владними суб'єктами, особливо між суб'єктами одного компетенційного рівня, де межі предмета відання є, так би мовити, «плаваючими». Тому це питання є вкрай актуальним, а пропозиції щодо його правильного вирішення – найбільш очікуваними з практичної точки зору.

Досліджуючи юрисдикцію судових установ у контексті міжнародного права, Н. В. Дрьоміна наводить розподіл професора М. Ч. Бассіуні. На думку останнього, можна назвати як мінімум п'ять теорій юрисдикції, що визнає міжнародне право: 1) територіальний принцип, заснований на місці вчинення злочину; 2) активний персональний принцип («національний», чи принцип громадянства), заснований, як правило, на громадянстві передбачуваного злочинця; 3) пасивний персональний принцип, заснований на громадянстві жертви злочину; 4) захисний принцип, заснований на національному інтересі, порушеному злочинцем; 5) принцип універсальності, заснований на міжнародному характері злочину²⁰².

У національному контексті, як зазначає Н. В. Дрьоміна, може бути застосована вузька концепція трактування судової юрисдикції, яка зводиться до компетенції судового органу, тобто до *меж юрисдикції* за часом, місцем, персональною і предметною характеристикою (курсив наш. – М. Г.)²⁰³.

Теорії юрисдикції в міжнародному праві узгоджуються з розподілом предмета відання у вітчизняному кримінальному процесі: розподіл підслідності, підсудності. Наприклад, щодо підслідності в науці виокремлюють такі її види: предметна (родова), територіальна (місцева), персональна (спеціальна, суб'єктна), альтернативна, за зв'язком справ, виключна (імперативна). Усі вказані «юрисдикції» або «підслідності» встановлюють ніщо інше, як межі предметів відання різних суб'єктів.

²⁰² Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2005. С. 28.

²⁰³ Там само. С. 16.

У науці кримінального процесу поняття «межі» використовують під час дослідження інших важливих процесуальних понять.

Так, досить поширеними є дискусії щодо меж доказування. Попри різноманіття визначень, єдиний зміст зводиться до того, що межами доказування вважають сукупність достатніх доказів, яка виступає засобом достовірного пізнання обставин предмета доказування²⁰⁴, або ступінь достатності такої сукупності доказів²⁰⁵.

У дослідженнях процесуального примусу його межею визначають той момент, із настанням якого зникає потреба в застосуванні примусу²⁰⁶.

Під час установаження меж судового розгляду враховується, що вони повинні бути достатньо широкими, щоб суд міг знайти найбільш короткий та правильний шлях до розкриття істини, і водночас достатньо тисними й визначеними, щоб у судове слідство не проникали ті моменти, які не стосуються суті справи²⁰⁷.

Щодо загального поняття кримінально-процесуальної компетенції, складовою якої є предмет відання, її межі окреслюють коло елементів, узятих у сукупності або окремо один від одного²⁰⁸.

Поняття обсягу та меж предмета відання тісно пов'язані між собою, але не є тотожними, як стверджує Р. Ю. Савонюк, визначаючи межі доказування як обсяг доказів, необхідних для встановлення обставин, що складають зміст предмета доказування²⁰⁹.

І. В. Гловюк тлумачить межі судової діяльності у досудовому провадженні як границі кримінально-процесуальної

²⁰⁴ Деев М. В. Межі доказування у кримінальному процесі. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2003. № 4. С. 129–133; Савонюк Р. Межі доказування в досудовому слідстві. *Право України*. 2006. № 6. С. 91–94.

²⁰⁵ Тергьшник В. М., Слинько С. В. Теория доказательств. Харьков, 1998. С. 53.

²⁰⁶ Врублевський О. С. Процесуальна форма примусового провадження слідчих дій. *Науковий вісник НАВСУ*. 2003. № 5. С. 120.

²⁰⁷ Тимошук О. Межі судового слідства. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 2 (41). С. 235.

²⁰⁸ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. С. 81.

²⁰⁹ Савонюк Р. Межі доказування в досудовому слідстві. *Право України*. 2006. № 6. С. 91.

діяльності суду в досудовому провадженні, які визначаються такими критеріями: 1) сфера судової діяльності в досудовому провадженні; 2) дії, на провадження яких суд (суддя) може дати дозвіл; 3) заходи кримінально-процесуального примусу, які може застосувати суд (суддя) за поданнями органів та осіб, які ведуть процес; 4) особи, дії, бездіяльність, рішення яких можуть бути оскаржені в порядку окремого провадження; 5) дії, бездіяльність, рішення, які можуть бути оскаржені в порядку окремого провадження; 6) повноваження суду (судді) в досудовому провадженні; 7) предмет судового дослідження в досудовому провадженні²¹⁰.

Цю позицію згодом цілком підтримав у своїй дисертації В. В. Павловський²¹¹.

У дисертаційному дослідженні В. В. Рогальська, спираючись на позицію академіка В. С. Зеленецького²¹², зазначає, що предмет змагальності у кримінальному процесі міститься в певних межах, при цьому останні можуть бути нормативними та фактичними. Вона продовжує думку стосовно того, що нормативні межі змагальності врегульовані законодавством (Конституцією України, КПК України) та визначають період, стадію або етап кримінального провадження, протягом якого державні органи й посадові особи, що здійснюють кримінальний процес, повинні забезпечити сторонам (обвинувачення та захисту) рівні можливості для реалізації наданих їм прав під час відстоювання своїх інтересів у межах покладених на них функцій. Тоді як фактичні межі змагальності визначаються періодом, стадією або етапом кримінального провадження, протягом якого кримінально-процесуальне законодавство України забезпечує сторонам процесу реальну можливість використання процесуальних засобів захисту своїх інтересів в умовах змагального судочинства²¹³.

²¹⁰ Гловюк І. В. Судова діяльність у досудовому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2008. С. 14.

²¹¹ Павловський В. В. Загальні положення досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. С. 13.

²¹² Зеленецький В. С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. Х. : Вища школа, 1979. С. 38.

²¹³ Рогальська В. В. Змагальність у досудовому провадженні (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2012. С. 36.

Під час установаження меж будь-якого поняття загальним правилом можна вважати те, що межі визначають максимум і надають можливість обмежитись якимось мінімумом обставин²¹⁴.

Таким чином, межами предмета відання у кримінальному процесі є фактичні відмінності у застосуванні впливу суб'єктів, які ведуть кримінальний процес, на реалізацію прав учасників кримінального провадження, або осіб які мають законний інтерес у кримінальному провадженні, за якими можна відокремити сукупності прав учасників, які мають спільні риси під час їх реалізації.

У попередніх підрозділах роботи визначено зовнішню структуру предмета відання, яку складають: генеральний предмет відання, функціональний предмет відання та суб'єктний предмет відання.

У зовнішній структурі відображено рух предмета відання зверху донизу: від узагальненої державної влади до державних органів та посадових осіб. Генеральний предмет відання становить усю сукупність публічних справ, на які чиниться сукупний вплив під час здійснення кримінального судочинства. Межі генерального предмета відання є зовнішніми кримінальними процесуальними межами, які пов'язані з усією сукупністю кримінальних правопорушень. Їх також можна назвати генеральними межами предмета відання у кримінальному процесі.

1. Межі генерального предмета відання.

У цілому генеральний предмет відання становить усю сукупність публічних справ, яку держава відвела для вирішення у сфері кримінального процесу. Внутрішнє розмежування генерального предмета відання на цьому етапі є його поділом на функціональні предмети відання. А тому щодо внутрішнього розподілу генерального предмета відання будемо вести мову під час окреслення меж функціональних предметів відання, на які він поділяється. Межі генерального предмета відання визначаються жорстким переліком кримінальних правопорушень, які становлять сукупність публічних справ,

²¹⁴ Дєєв М. В. Межі доказування у кримінальному процесі. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2003. № 4. С. 131.

відведених державою для вирішення у сфері кримінального процесу. Але інколи в межах кримінального процесу вирішуються питання, пов'язані з цивільними правами учасників, наприклад вирішення цивільного позову в кримінальному процесі.

Права учасників кримінального провадження, або осіб які мають законний інтерес у кримінальному провадженні, які становлять зміст сукупного генерального предмету відання у кримінальному процесі мають відмінність щодо їх реалізації під час впливу суб'єктів, які ведуть кримінальний процес, наприклад, ступінь примусу під час кримінального провадження, стандарти дотримання прав людини під час провадження тощо.

Межі генерального предмету відання – є фактичні відмінності реалізації прав учасників кримінального провадження, або осіб які мають законний інтерес у кримінальному провадженні, у результаті впливу суб'єктів, які ведуть кримінальний процес. Вказані відмінності обґрунтовані правовою природою кримінальних правопорушень, з приводу вчинення яких виникають права, які мають або можуть бути реалізовані під час кримінального процесу з метою виконання усіх його завдань.

Попри стабільність меж генерального предмета відання, які стосуються закріпленого в законі про кримінальну відповідальність переліку кримінальних правопорушень, такі межі можуть змінюватися.

Зміни меж генерального предмета відання у кримінальному процесі можливі у зв'язку з таким явищем, як криміналізація та його антиподом – декриміналізацією. Яскравим прикладом останньої є виключення з числа кримінальних правопорушень низки діянь, які втратили суспільну небезпеку через зміни в державі. Наприклад, із переходом до ринкової економіки в 1991 році внаслідок розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) та набуття незалежності Україною. З огляду на це звузилися межі генерального предмета відання.

Неодноразово було декриміналізовано кримінальні правопорушення, визначені в Кримінальному кодексі України

2001 р. (далі – КК України)²¹⁵. Наприклад, у результаті заходів, проведених щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності, було декриміналізовано правопорушення, передбачені статтями 202, 203, 207, 208, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 223, 225, 226, 228, 234 і 235 КК України, вказані норми було виключено з кримінального закону²¹⁶.

Так само періодично відбувається процес криміналізації. Наприклад, у 2010 році закон про кримінальну відповідальність доповнено новою нормою – ст. 203-2 «Зайняття гральним бізнесом»²¹⁷, а в 2013 році Кримінальний кодекс України – ст. 205-1 «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців», ст. 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації»²¹⁸.

Отже, можна зробити висновок, що межі генерального предмета відання окреслюються жорстким переліком кримінальних правопорушень, які становлять сукупність публічних справ, віднесених державою для вирішення у сфері кримінального процесу. Ця сукупність публічних справ може розширюватися або звужуватися у зв'язку з процесами криміналізації та декриміналізації діянь.

2. Межі функціонального предмета відання.

Генеральний предмет відання в подальшому русі в системі кримінального процесу розподіляється на предмети відання

---

²¹⁵ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6#w13> (дата звернення: 15.02.2022).

²¹⁶ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17> (дата звернення: 22.06.2019).

²¹⁷ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства про заборону грального бізнесу в Україні : Закон України від 22 грудня 2010 року № 2852-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2852-17#Text> (дата звернення: 22.06.2019).

²¹⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 10 жовтня 2013 року № 642-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642-18#n46> (дата звернення: 22.06.2019).

органів у напрямі здійснюваної ними функції, тобто на функціональні предмети відання. Із визначенням функції окреслюється предмет відання, щодо якого необхідно досягти певних цілей. Установлення функції і відповідного їй предмета відання є передумовою створення державних органів, які необхідно наділити певними повноваженнями щодо визначеного предмета відання для досягнення поставлених цілей. Тобто має запроваджуватися державний орган, який у межах визначеного предмета відання, використовуючи надані повноваження, буде дотримуватися закріпленого напрямку діяльності, а отже здійснюватиме певну функцію.

Розмежування генерального предмета відання на функціональні предмети відання передбачає утворення кримінальних процесуальних компетенцій державних органів, що ведуть кримінальний процес. Поява кримінальних процесуальних компетенцій саме і є підставою створення певних державних органів, які мають бути наділені цими компетенціями.

Оскільки функція характеризує цілі діяльності, її напрям, роль суб'єкта щодо окресленої сфери впливу, то на цьому етапі можна й потрібно брати до уваги змістовну різницю у впливі тих суб'єктів, що здійснюють різні функції. Саме на вказаному етапі поділ на функціональні предмети відання відбувається за критеріями *різниця у змісті впливу*. А тому й розподіл на функціональні предмети відання є поділом за критерієм змістовного наповнення. Поділ предмета відання на цьому рівні здійснюється за функціональними (змістовними) межами.

Функціональні межі предмету відання – це змістовні відмінності у впливі суб'єктів, які ведуть кримінальний процес, на реалізацію прав учасників кримінального провадження, або осіб які мають законний інтерес у кримінальному провадженні.

Принцип такого розподілу можна назвати змістовним або функціональним. Поділ на функціональні предмети відання, якщо точніше, дає підстави діяльності не для визначених суб'єктів, а для певних «функціональних сторін»²¹⁹. Так, сторона обвинувачення (кримінального переслідування) в особі

²¹⁹ У цьому разі «функціональна сторона» не є тотожною поняттю сторін у кримінальному провадженні.

державних органів представлена слідчим, дізнавачем, керівником органу досудового розслідування, керівником органу дізнання, прокурором, оперативними підрозділами. Органи правосуддя представлені суддею, судом, слідчим суддею.

Першою характеристикою, що розрізняє суб'єкти, які діють у межах однієї функціональної сторони, є їхня участь на стадії досудового розслідування або під час судових стадій, або участь протягом усього кримінального провадження. У межах сторони обвинувачення суб'єктів за цим критерієм можна поділити на прокурора та інших суб'єктів: прокурор є представником сторони обвинувачення у кримінальному процесі на всіх його стадіях та етапах, тоді як інші представники сторони обвинувачення є суб'єктами лише на стадії досудового розслідування.

Суб'єктів у межах сторони правосуддя можна поділити на слідчого суддю та інших. З тією різницею, що стосовно сторони обвинувачення чисельно превалює група суб'єктів, яка діє в досудовому провадженні, а стосовно сторони правосуддя перевагу має та група суб'єктів, яка діє в судовому провадженні. Такий дисбаланс у розподілі суб'єктів одного функціонального предмета відання пов'язаний зі зміною інтенсивності їх діяльності протягом кримінального провадження. Так, пік інтенсивності діяльності сторони обвинувачення припадає на досудове провадження, тому законодавець процесуально організовує суб'єктів із чисельною перевагою на досудовому кримінальному процесі. Діяльність сторони правосуддя орієнтовано на вирішення справи по суті, що зазвичай вирішується вже під час судового провадження. Проте деякі питання, які зачіпають основоположні права та свободи або законні інтереси особи, потребують втручання представника сторони правосуддя, яким у цьому випадку є слідчий суддя.

Таку різноманітність суб'єктів у межах функціонального предмета відання можна пояснити їх *процесуальною організацією*. Суб'єкти процесуально організовані відповідно до специфіки певних частин опрацьованого предмета відання на різних стадіях кримінального процесу. *Можна узагальнити, що в межах функціонального предмета відання перший етап*

розподілу суб'єктів відбувається за організаційно-процесуальним принципом, який пов'язаний із проходженням кримінальним провадженням певних стадій. Такий поділ здійснюється за організаційно-процесуальними межами.

Оскільки процесуальна організація суб'єктів у межах функціонального предмета відання пов'язана із перебігом кримінального провадження у часі, такий розподіл можна назвати *темпоральним*, а межі розподілу є *темпоральними межами*.

Суб'єкти, що здійснюють провадження щодо перегляду судових рішень у результаті оскарження або за нововиявленими та виключними обставинами в загальнопроцесуальному аспекті, є ідентичними тим, що здійснюють судовий розгляд. Змінюється лише їхня позиція щодо відомчої ієрархії. Якісна відмінність складу від суб'єктів судового провадження простежується саме на досудовому етапі.

У рішенні від 11 грудня 2003 року № 20-рп/2003 Конституційний Суд України висловив позицію, що побудова системи судів загальної юрисдикції узгоджується зі стадіями судочинства та відповідними формами провадження (зокрема, в апеляційній і касаційній інстанціях) (абзац четвертий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини)²²⁰.

Цілком слушно щодо діяльності органів обвинувачення та правосуддя В. П. Гмирко зауважує, що здійснюються вони в *темпорально й просторово* відокремлених активностях двох гілок державної влади: відповідно виконавчої (поліційної і прокурорської) та судової (курсив наш. – М. Г.)²²¹. Отже, розмежовуються вони темпорально й територіально. Проте такі межі встановлюються не лише між предметами відання органів обвинувачення і судових органів, але й між предметами відання суб'єктів однієї кримінальної процесуальної функції.

²²⁰ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини другої статті 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, підпункту 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій України» (справа про Касаційний суд України) від 11 грудня 2003 року № 20-рп/2003 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-03> (дата звернення: 22.06.2019).

²²¹ Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 27.

Для з'ясування питань щодо розподілу функціонального предмета відання за організаційно-процесуальним принципом необхідно дослідити розподіл кримінального провадження на стадії, поділ суб'єктів на різних стадіях і, відповідно, поділ предметів відання на різних стадіях кримінального процесу.

В основі розподілу предмета відання за темпоральними межами є розподіл праці між суб'єктами на різних часових етапах діяльності з метою підвищення її ефективності, у чому проявляється функціональне призначення предмета відання в частині забезпечення ефективності кримінального провадження в цілому.

У кримінальній процесуальній науці виокремлюють низку стадій: досудове розслідування, підготовче провадження, судовий розгляд, провадження в суді апеляційної інстанції, провадження в суді касаційної інстанції, провадження у Верховному Суді, провадження за нововиявленими обставинами, виконання судових рішень²²². Під час реформування системи судових органів система стадій кримінального процесу також зазнала змін. Ураховуючи сучасні положення КПК України, систему стадій становлять: досудове розслідування, підготовче провадження, судовий розгляд, провадження в суді апеляційної інстанції, провадження в суді касаційної інстанції, провадження за нововиявленими або виключними обставинами, виконання судових рішень²²³. Деякі науковці, визначаючи систему кримінального процесу, не виділяють окремо стадію провадження за нововиявленими або виключними обставинами та стадію виконання судових рішень²²⁴.

В. М. Трофименко зазначає, що кримінальне провадження у значенні кримінального процесу є системоутворювальним поняттям, до якого входять окремі процесуальні провадження, що співвідносяться між собою в певному порядку, мають різну процесуальну форму та характеризуються власними

²²² Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. К. : Істина, 2014. С. 17.

²²³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

²²⁴ Циганюк Ю. В. Теоретичні та правові основи системи кримінального процесу України : монографія. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2020. С. 322.

завданнями, для вирішення яких вони й передбачені законодавцем. Такі процесуальні провадження як структурні компоненти системи кримінального процесу водночас відіграють системоутворювальну роль стосовно окремих стадій та окремих процесуальних дій, що становлять їх зміст²²⁵.

Якщо поставити за мету згрупувати стадії кримінального процесу, варто погодитися з В. П. Гмиркою, що кримінальний процес узвичаєно розглядається як система діяльності, що складена з чотирьох взаємопов'язаних підсистем (проваджень): підготовчої (досудове провадження), головної (юрисдикційне провадження), судово-контрольної (провадження з перегляду судових рішень) та виконавчої (провадження з виконання судових рішень)²²⁶.

У дисертаційному дослідженні О. П. Бойко вказує, що етап провадження до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та стадії досудового розслідування науковці називають підготовчим провадженням або досудовим провадженням²²⁷.

Як аргумент можливого узагальнення елементів структури кримінального процесу можна назвати побудову викладу матеріалу підручника Л. М. Лобойка, розділи якого мають назви відповідно до етапів кримінального процесу – розділ 2 «Досудове провадження» та розділ 3 «Судове провадження» (до розділу про судове провадження включено теми щодо судового провадження в першій інстанції (куди входять параграфи щодо підготовчого провадження та судового розгляду), щодо провадження з перегляду судових рішень та щодо виконання судових рішень)²²⁸. Отже, попри поширену в теорії наповненість елементами структури кримінального процесу, ураховуючи ознаки різних етапів кримінального процесу як

²²⁵ Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків: Національний юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого., 2017. С. 236.

²²⁶ Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 23.

²²⁷ Бойко О. П. Взаємодія слідчих з підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 73.

²²⁸ Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. К. : Істина, 2014. С. 423–429.

діяльності, можливо допустити дещо інший темпоральний поділ на структурні елементи.

Умовно кримінальний процес можна поділити на: 1) досудовий процес, 2) судовий процес та 3) процес перегляду судового рішення (на підставі оскарження або на підставі нововиявлених чи виключних обставин). Цей поділ, на наш погляд, обумовлено завданнями, функціональним призначенням здійснюваної кримінальної процесуальної діяльності. Очевидною є різниця у виконуваних завданнях вказаних етапів кримінального провадження: 1) досудовий процес – завдання щодо підготовки до судового розгляду, до вирішення основного питання кримінального процесу; 2) судовий процес – вирішення справи по суті, вирішення основного питання кримінального провадження; 3) процес перегляду судового рішення – перевірка прийнятого рішення по суті у зв'язку з оскарженням або на підставі нововиявлених або виключних обставин.

Стадія судового розгляду є основною і визначальною, судовий розгляд справи та вирішення її по суті є єдиним способом правосуддя у кримінальних справах, на цій стадії дістають вияв усі засади кримінального процесу, – саме такі ознаки є одними з характеристик (три характеристики з чотирьох), за підручником Л. М. Лобойка, стадії судового розгляду²²⁹.

Узагальнюючи наведені в юридичній літературі тлумачення поняття «судовий розгляд», Д. В. Сімонович також визначає цю стадію судового розгляду як центральну стадію кримінального процесу²³⁰.

Таким чином, беззаперечним твердженням є те, що стадія судового розгляду є головною в кримінальному процесі й саме на цій стадії чиниться правосуддя. Постає питання щодо необхідності виокремлення досудової стадії кримінального процесу.

Під час дослідження місця досудового розслідування в системі стадій кримінального провадження А. В. Столітній зазначає, що розподіл стадій на досудові й судові простежується

²²⁹ Там само. С. 280.

²³⁰ Сімонович Д. В. Проблеми структури та системності у кримінальному процесі України: стадії та окремі провадження : монографія. Харків : В справі, 2016. С. 159.

досить чітко²³¹. Науковець звертає увагу, що поділ на стадії історично обумовлено генезисом кримінального процесу. На початковому етапі історичного розвитку законодавства, зокрема в Стародавній Месопотамії (XVIII ст. до н. е.), розслідування і судовий розгляд становили єдину стадію (за Законами Ману). Проте право Афінської держави (Афінська демократія: 510–322 рр. до н. е.) вже поділяло кримінальний процес на стадії попереднього розслідування, судового розгляду та винесення рішення чи вироку. Процес у Римській державі також поділявся на попереднє провадження (аналог сучасного досудового розслідування і направлення справи до суду) та остаточне. Цю структуру перейнято кримінальним процесом європейських держав під час рецепції римського права²³².

Історичні витoki поділу кримінальної процесуальної діяльності на досудову та судову аналізує у своєму дослідженні Д. В. Сімонович. Щодо досудового розслідування він зазначає, що з практичного погляду його існування обумовлено тим фактом, що переважно розгляд кримінального провадження в суді неможливий без провадження досудового розслідування. Для того, щоб розглянути й об'єктивно вирішити в судовому засіданні провадження, необхідно попередньо всіма встановленими законом способами зібрати та дослідити докази, здійснити кримінальне переслідування (повідомити особу про підозру у вчиненні злочину), притягнути особу як обвинуваченого (скласти обвинувальний акт та подати його до суду), вжити заходів, що забезпечать неухилення його від слідства та суду тощо. Усі ці дії, як стверджує автор, становлять зміст стадії досудового розслідування²³³.

Ю. М. Крамаренко та О. В. Фролов вважають, що свої безпосередні завдання суд може вирішити лише тоді, коли судовому розглядові передують значна попередня досудова робота зі збору необхідних у справі доказів, достатніх для розгляду

²³¹ Столітній А. В. Місце досудового розслідування у системі стадій кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Випуск 36. Том 2. С. 152.

²³² Там само. С. 151.

²³³ Сімонович Д. В. Проблеми структури та системності у кримінальному процесі України: стадії та окремі провадження : монографія. Харків : В справі, 2016. С. 68, 70.

кримінальної справи щодо конкретної особи. На їхню думку, без перебільшення можна сказати, що без досудового розслідування в більшості кримінальних справ здійснити правосуддя було б неможливо²³⁴.

Тому можна зробити висновок, що досудове розслідування має допоміжний, підготовчий характер щодо судового розгляду. Вочевидь, кримінальний процес міг би обійтися без досудових стадій, подібно до цивільного процесу. Проте світовий досвід свідчить про те, що в тій чи іншій формі досудове провадження є обов'язковою складовою не тільки вітчизняного кримінального процесу. Правильно зазначає Л. М. Лобойко: «Навіть у кримінальному процесі «чистої» змагальної форми здійснюється досудова підготовка матеріалів для забезпечення якісного дослідження обставин справи в судовому засіданні»²³⁵.

Поглиблене вивчення проблеми стадій кримінального процесу не входить до предмета нашого дослідження, до того ж у кримінальній процесуальній науці є роботи, присвячені системі кримінального процесу, його стадіям, які досить широко висвітлюють ці питання²³⁶.

Зважаючи на історичний досвід та широке розповсюдження у світовій практиці, слід припустити дійсну необхідність такої стадії кримінального процесу та погодитися з неспроможністю вирішити всі значущі кримінальні процесуальні завдання, обмежуючись лише судовим розглядом без підготовчих етапів провадження.

Судове провадження з перегляду судових рішень має свої історичні витоки та традиційне підґрунтя. Різні види пе-

²³⁴ Крамаренко Ю. М., Фролов О. В. Поняття і сутність діяльності з розслідування злочинів. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки.* 2009. № 2. С. 191.

²³⁵ Лобойко Л. М. Співвідношення стадій логічної і функціональної послідовності у кримінальному процесі. *Питання боротьби зі злочинністю.* 2015. № 29. С. 106.

²³⁶ Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.; Карабут Л. В. Стадії кримінально-процесуальної діяльності і стадії у кримінально-процесуальній діяльності. *Право і суспільство.* 2011. № 2. С. 222–227; Сімонович Д. В. Проблеми структури та системності у кримінальному процесі України: стадії та окремі провадження: монографія. Харків: В справі, 2016. 443 с.; Столітній А. В. Місце досудового розслідування у системі стадій кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2016. Випуск 36. Том 2. С. 151–154.

реглядів, за визначенням Д. В. Сімоновича, мають спільне завдання – перевірку властивими їм засобами та методами законності й обґрунтованості судових рішень шляхом їх скасування та зміни²³⁷.

І. В. Гловюк стадії щодо перегляду судових рішень називає судово-контрольними, до того ж спрямовані вони на забезпечення законності, обґрунтованості та справедливості судових рішень²³⁸.

Як зазначає О. Г. Шилю, право на перегляд судового рішення є невід’ємною складовою права на судовий захист²³⁹.

Отже, є головна, центральна стадія кримінального процесу – судовий розгляд, у якій діють визначені суб’єкти кримінального провадження. Додатково виокремлюється підготовча стадія – досудове розслідування, яка хоча є і необхідною для вирішення завдань кримінального процесу, проте все одно має другорядний характер. Іншою гарантією справедливого судового захисту є передбачений процес перегляду судового рішення.

Цілком вірогідно можна припустити, що в основу кожного з указаних етапів кримінального провадження покладено захист одного з основоположних прав людини, визначених ЄКПЛ. Так, підґрунтям досудового розслідування є забезпечення права, закріпленого у ст. 13 Конвенції, яке передбачає «ефективний засіб юридичного захисту в національному органі». В основу судового розгляду покладено забезпечення права на справедливий суд, установленого ст. 6 ЄКПЛ²⁴⁰. Щодо етапу перегляду судового рішення, то слід вказати, що відповідно

²³⁷ Сімонович Д. В. Проблеми структури та системності у кримінальному процесі України: стадії та окремі провадження : монографія. Харків : В справі, 2016. С. 213–225.

²³⁸ Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. : монографія. Одеса : Юридична література, 2015. С. 190.

²³⁹ Шилю О. Г. Теоретичні основи та практика реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. С. 14.

²⁴⁰ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11.01.2022).

до ст. 2 Протоколу № 7 до ЄКПЛ передбачено право на оскарження в кримінальних справах²⁴¹.

Поділ стадій процесу на досудові та судові провадиться відносно суб'єктів – державних органів, які здійснюють кримінально-процесуальну діяльність²⁴². Дійсно, є суб'єкти, які діють виключно на судових або досудових стадіях.

Таким чином, дотримуючись позиції умовного розподілу кримінального процесу на окремі провадження: досудове розслідування, судове провадження, провадження з перегляду судового рішення, – слід зазначити що такий темпоральний розподіл кримінального процесу слугував критерієм розподілу предмета відання суб'єктів однієї функціональної сторони. За темпоральними межами розподілено предмети відання суб'єктів, які виконують одну й ту ж кримінальну процесуальну функцію, у чому полягає процесуальна організація їх діяльності.

На рівні функціонального предмета відання між суб'єктами однієї функціональної сторони розподіляється за темпоральними межами не лише предмет відання, але й повноваження. *Тож можна зазначити, що відокремлення предметів відання та повноважень у межах виконання однієї функції створює кримінальні процесуальні компетенції суб'єктів однієї функціональної сторони.*

Умовно можна уявити, що зі сторони обвинувачення протягом усього кримінального процесу міг би діяти (здійснювати досудове розслідування, підтримувати обвинувачення в суді тощо) лише прокурор. Проте така діяльність одного суб'єкта сторони обвинувачення не є доцільною та ефективною. Діяльність сторони обвинувачення, ураховуючи різні етапи кримінального процесу, процесуально організована за темпоральним критерієм. Від загальної кримінальної процесуальної компетенції сторони обвинувачення відокремлено предмети відання та повноваження – цього досить для формування кримінальних процесуальних компетенцій окремих органів сторони обвинувачення, наприклад слідчого, прокурора тощо.

²⁴¹ Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_804#Text (дата звернення: 26.07.2020).

²⁴² Михайленко А. Р. О сущности и значении стадии советского уголовного процесса. *Вопросы уголовного процесса*. 1977. Вып. 1. С. 119.

Аналогічно відбувається процес розподілу функціональної сторони органів правосуддя. Загальна кримінальна процесуальна компетенція органів правосуддя шляхом відокремлення предметів відання та повноважень за темпоральним критерієм породжує кримінальні процесуальні компетенції слідчого судді, судді, судів апеляційної та касаційної інстанцій.

Слід зазначити, що в межах функціональної сторони утворюються органи – «функціональні еквіваленти». У соціології виділяють можливість функціональних альтернатив та еквівалентів, що ставить перед дослідником проблему визначення діапазону мінливості явищ, залишаючись у якому, вони можуть виконувати певну функцію²⁴³. Функціональними еквівалентами є компетенції тих суб'єктів кримінального судочинства, які можуть замінити суб'єкта у виконанні його функції.

Усі органи, які здійснюють одну й ту ж функцію, є органами – «функціональними еквівалентами», тобто можуть замінювати один одного. Функціональним еквівалентом компетенції слідчого може бути компетенція дізнавача та прокурора. Здійснюючи одну кримінально-процесуальну функцію, вони можуть замінити в системі один одного.

Посади дізнавача та слідчого просто «з'єднуються» в одну посадову особу, яка веде досудове розслідування. Щодо прокурора, то він також може замінити слідчого та здійснювати розслідування, а потім результати такого розслідування надавати до суду, виступаючи як державний обвинувач. Наприклад, у кримінальному процесі Німеччини провадиться прокурорське дізнання. Прокурор здійснює досудове провадження, даючи завдання поліції²⁴⁴. Слідчий, у свою чергу, може замінити

²⁴³ Кравченко С. А. Социология: парадигмы через призму социологического воображения. Москва : Экзамен, 2003. С. 394–395.

²⁴⁴ Кримінально-процесуальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина. URL: http://translate.google.com.ua/translate?hl=uk&langpair=en|uk&u=http://www.legislati online.org/documents/section/criminal-codes&prev=/translate_s%3Fh%3Duk%26q%3D%25D0%259A%25D1%2580%25D0%25B8%25D0%25BC%25D1%2596%25D0%25B D%25D0%25B0%25D0%25BB%25D1%258C%25D0%25BD%25D0%25BE-%25D0%25BF%25D1%2580%25D0%25BE%25D1%2586%25D0%25B5%25D1%2581%25D1%2583 %25D0%25B0%25D0%25BB%25D1%258C%25D0%25BD%25D0%25B8%25D0%25B9 %2B%25D0%25BA%25D0%25BE%25D0%25B4%25D0%25B5%25D0%25BA%25D1%2 581%2B%25D0%259D%25D1%2596%25D0%25BC%25D0%25B5%25D1%2587%25D1 %2587%25D0%25B8%25D0%25BD%25D0%25B8%26tq%3DCode%2Bof%2BCriminal% 2BProcedure%2Bin%2BGermany%26sl%3Duk%26tl%3Den (дата звернення: 11.10.2018).

прокурора, виступаючи державним обвинувачем. Так, п. 6 ч. 1 ст. 5 КПК Російської Федерації передбачено участь як державного обвинувача слідчого або дізнавача за дорученням прокурора та у справах, у яких досудове розслідування здійснювалося у формі дізнання²⁴⁵.

Так само органи правосуддя є між собою функціональними еквівалентами. Предмет відання та повноваження слідчого судді може бути покладено на виконання судді місцевого суду (як, між іншим, це і було до введення посади слідчого судді), або ж предмет відання та повноваження, наприклад, судді апеляційного суду може бути покладено також на суддю місцевого суду. Тобто процесуальна організація органів правосуддя, звісно, направлена на забезпечення раціональної та ефективної їх діяльності. Проте за необхідності вказані органи можуть замінювати в системі один одного.

Органи, об'єднані виконанням єдиної мети, здійсненням однакової кримінальної процесуальної функції, поділяються за повноваженнями та предметом відання. При цьому первинним є предмет відання, оскільки вже відносно нього встановлюються повноваження з огляду на те, якими засобами доцільно опрацювати цю частину предмета відання, щоб досягти поставленої мети, а саме: перетворити наданий предмет відання в кінцевий продукт та виконати свою кримінальну процесуальну функцію.

Варто зауважити, що на рівні розподілу функціонального предмета відання відбувається процесуальна організація шляхом визначення в межах здійснення однієї кримінальної процесуальної функції окремих предметів відання та повноважень. Це створює певні кримінальні процесуальні компетенції, що надає підстави для запровадження конкретних державних органів – суб'єктів кримінального судочинства, які виконують однакову кримінальну процесуальну функцію.

Окреслення лише специфічного предмета відання (без відокремлення низки специфічних повноважень) не є достатнім для створення конкретного державного органу – суб'єкта

²⁴⁵ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. URL: <http://www.interlaw.ru/law/docs/12025178/> (дата звернення: 26.07.2017).

кримінального процесу. Визначення специфічного предмета відання є підставою для подальшого *організаційно-технічного поділу* (на відміну від організаційно-процесуального) однорідних суб'єктів, тобто застосування спеціалізації між, наприклад, слідчими (розподіл підслідності між слідчими різних відомств, або внутрішньовідомчий розподіл), прокурорами, судьями тощо.

У контексті зазначеного твердження необхідно проаналізувати підстави нещодавнього створення нових суб'єктів кримінального процесу – дізнавача та керівника органу дізнання. Більш докладно це питання розглянемо під час подальшого дослідження співвідношення предметів відання органів, що здійснюють кримінальне переслідування.

Отже, функціональний предмет відання розподіляється не лише за організаційно-процесуальними межами, а й за організаційно-технічними межами. Наприклад, з-поміж прокурорів або з-поміж слідчих чи суддів необхідно визначити саме «законного» суб'єкта провадження, до компетенції якого належить це провадження.

Доречно наголосив А. Ю. Гнатюк: «...уживані щодо прокурора у законі та у відомчих нормативно-правових актах слова «в межах компетенції» конкретизуються у конкретному досудовому розслідуванні через межі предмета відання, бо набір кримінальних процесуальних функцій і повноважень у всіх прокурорів одного рівня є однаковим»²⁴⁶. Це твердження є справедливим і щодо інших суб'єктів кримінального провадження. Саме розмежування предмета відання лежить в основі розмежування компетенції суб'єктів одного функціонального рівня.

Якщо перший етап розподілу функціонального предмета відання між суб'єктами відбувається за *організаційно-процесуальними межами*, то наступний етап буде характеризувати розподіл предмета відання між однорідними суб'єктами: слідчими, прокурорами, слідчими судьями, судьями тощо. Такий розподіл відіграє важливу роль для структурної будови

²⁴⁶ Гнатюк А. Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2016. С. 11.

державних органів, які виступають як відповідний суб'єкт провадження у кримінальному процесі. Структурна будова державних органів лежить поза сферою кримінального процесу, є явищем суто технічним, спрямованим на підвищення ефективності шляхом розподілу праці та спеціалізації. А тому принцип такого розподілу можна назвати технічним, а більш точно – організаційно-технічним. Отже, другий етап розподілу функціонального предмета відання на суб'єктні предмети відання відбувається за *організаційно-технічними межами*.

Організаційний характер принципів інстанційності та спеціалізації, які за нашим поділом відповідають організаційно-процесуальному та організаційно-технічному принципам розмежування предмета відання, у діяльності судових органів відзначає С. В. Глуценко. Автор указує, що ці принципи є організаційними (судоустрійними) та діють у межах єдиної цілісної взаємопов'язаної і взаємозалежної системи²⁴⁷.

Обидва зазначені принципи розподілу предметів відання у кримінальному процесі впливають на організацію структури органів, які ведуть кримінальний процес, а тому правильно буде визначати їх як організаційні. Проте, якщо перший характеризує процесуальну організацію, то другий характеризує вже внутрішній «технічний» розподіл суб'єктів за територією обслуговування, за спеціалізацією тощо.

Саме на цьому етапі доречно вести мову про підслідність та підсудність справ, територіальну юрисдикцію слідчих суддів, міжвідомчу та внутрішньовідомчу належність. Усі перелічені поняття, на наше переконання, не є предметом відання як таким, а характеризують саме межі предмета відання на рівні його суб'єктного розподілу, правила такого розподілу, при чому розподілу вже між «однорідними» суб'єктами однієї функціональної сторони.

Досліджуючи юрисдикцію міжнародних кримінальних судів, Н. В. Дрьоміна стверджує, що юрисдикція має кілька параметрів, відповідно до яких виділяють такі її види:

²⁴⁷ Глуценко С. В. Принципи спеціалізації та інстанційності в діяльності Вищого спеціалізованого суду. Часопис Академії адвокатури України. 2014. № 1. С. 16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2014_1_4 (дата звернення: 26.07.2020).

1) предметну – *ratione materiae* (через обставини, зв'язані з предметом розгляду); 2) просторову – *ratione loci* (через обставини, зв'язані з місцем); 3) часову – *ratione temporis* (через обставини, зв'язані з часом); 4) персональну – *ratione personae* (через обставини, зв'язані із суб'єктами) (курсив наш. – М. Г.)²⁴⁸.

Як критерії розмежування предметів відання між органами використовуються у вітчизняному законодавстві такі елементи, як відомча підслідність, внутрішньовідомча підслідність, територіальна підслідність, територіальна підсудність, предметна підсудність та ін.

Аналізуючи кримінальні процесуальні норми та практику їх застосування, можна логічно висновувати, що серед однорідних суб'єктів, по-перше, необхідно визначити відомчу належність суб'єкта провадження. Така закономірність простежується у визначенні: 1) щодо суддів – підсудності місцевого чи спеціалізованого суду; 2) щодо прокурора – належності його до прокуратури загальної чи спеціалізованої; 3) щодо слідчого – належності до певного відомства відповідно до підслідності. По-друге, потрібно встановити територіальну належність. Дійсно, визначивши специфічне відомство, треба з'ясувати, у якому територіальному підрозділі працює суб'єкт, який є належним щодо здійснення певного провадження. По-третє, необхідно визначити суб'єкта за внутрішньовідомчою спеціалізацією та ієрархією.

До організаційно-технічних меж предмета відання слід віднести: відомчі межі, територіальні межі, внутрішньовідомчі межі. Визначення предмета відання певного суб'єкта має застосовуватися саме в зазначеному порядку. Так, на прикладі предмета відання прокурора можна простежити, що насамперед установлюється належність до одного з «відомств» прокуратури: чи знаходиться провадження в межах предмета відання однієї зі спеціалізованих прокуратур (антикорупційної чи військової спеціалізації).

Наступним є визначення за територіальними межами. Необхідно з'ясувати належність за територіальною юрисдикцією,

²⁴⁸ Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2005. С. 17.

а потім вже здійснити розподіл за внутрішньою спеціалізацією та вертикальною будовою органу.

Розподіл предмета відання органів розслідування за таким порядком також стовідсотково справджується: визначається відомча належність органу розслідування за правилами підслідності, потім територіальна належність, далі в межах територіального відомчого підрозділу встановлюється орган розслідування з урахуванням знову ж таки внутрішньої спеціалізації та ієрархії органів.

Щодо судових органів, то до введення в дію вищих спеціалізованих судів відомчий критерій не був застосовним, оскільки кримінальне судочинство з приводу будь-якого кримінального правопорушення здійснювалося місцевим судом. Із початком діяльності вищих спеціалізованих судів, а саме Вищого антикорупційного суду, щодо судових органів також необхідно визначати суб'єкта насамперед з огляду на його спеціалізацію («відомство»).

За відомчими межами розподілено предмет відання ювенального судді, але, зважаючи, що такий суддя діє внутрішньо в організаційній системі та будові місцевого суду, визначення його предмета відання переноситься на рівень внутрішньовідомчих меж, оскільки він не є окремим організованим судовим відомством. У разі введення в дію спеціалізованих ювенальних судів можна буде вести мову про ще одну окрему судову «установу-відомство».

Далі за загальною схемою предмет відання визначається за територіальними межами та за внутрішньовідомчими межами. Після встановлення територіальної належності в суді визначається суб'єкт за спеціалізацією та склад суду.

Таким чином, розподіл функціонального предмета відання за межами: *відомчими, територіальними, внутрішньовідомчими* – відбувається щодо суб'єктів одного рівня процесуальної організації. Таким чином, функціональний предмет відання за вказаними межами (організаційно-процесуальними та організаційно-технічними) поділяється на суб'єктні предмети відання. Можна вести мову про *організаційно-процесуальні та організаційно-технічні межі предмета відання*.

Розподіл суб'єктів за організаційно-процесуальними межами регламентовано в законодавстві, він є стабільним. Предмет відання за цими межами закріплено системою законодавчих актів, так би мовити, «раз і назавжди». Звичайно, слово «назавжди» використовується в цьому випадку досить умовно, адже мається на увазі: для всіх кримінальних проваджень з приводу будь-якого кримінального правопорушення доки діють відповідні встановлені законодавчі норми. Попри можливі недоліки зазначеного організаційно-процесуального розподілу функціонального предмета відання, для правозастосовників таке розмежування є сталим, законодавчо визначеним та питань не викликає.

Водночас проблеми організаційно-технічних меж предмета відання є надзвичайно актуальними для розв'язання практичних питань. Оскільки саме на цьому етапі розподілу предмета відання між однорідними суб'єктами (другий етап розподілу функціонального предмета відання на суб'єктні предмети відання) відбувається визначення безпосереднього «законного» суб'єкта провадження, що має істотне значення для подальшого провадження та вирішення справи по суті.

Визначення «законного» суб'єкта провадження за організаційно-технічними межами здійснюється в кожному конкретному випадку кримінального провадження з приводу певного кримінального правопорушення. На відміну від організаційно-процесуального розподілу, який є однаковим для всіх випадків провадження, організаційно-технічний розподіл є визначенням предмета відання певного суб'єкта в кожному індивідуальному випадку кримінального провадження за *відомчими та внутрішньовідомчими межами розподілу предмета відання*.

Відомчий розподіл предмета відання у кримінальному процесі відбувається на рівні організаційно-технічного розподілу функціонального предмета відання. В основі відомчого розподілу знаходиться критерій спеціалізації процесуального суб'єкта. Так, представники функціональних суб'єктів (наприклад, слідчий або прокурор, суд, суддя тощо) за певною спеціалізацією належать до певних «відомств». Стосовно оперативних підрозділів або слідчих підрозділів така належність дійсно

відповідає відомствам. Щодо органів прокуратури мова йде про спеціалізовані підрозділи на кшталт Спеціалізованої антикорупційної прокуратури²⁴⁹. Судові органи наразі представлені місцевими судами та Вищим антикорупційним судом²⁵⁰.

Щодо органів розслідування їхню спеціалізацію як відомчі межі пов'язано з розподілом їх підслідності. Як уже згадувалося, підслідність досить ґрунтовно досліджено в теорії кримінального процесу. Традиційно підслідність розуміють як властивість кримінальних проваджень або сукупність таких властивостей, які визначають належність до відання слідчого органу. Учені розрізняють близько п'яти чи шести видів підслідності²⁵¹. Сумарно можна перерахувати такі види підслідності: предметна (родова), територіальна (місцева), персональна (спеціальна, суб'єктна), альтернативна, за зв'язком справ, виключна (імперативна).

Ураховуючи, що територіальна підслідність не впливає на розподіл проваджень між слідчими різних відомств, розглянемо її далі під час дослідження територіальних меж предмета відання. Тому в процесі вивчення відомчих меж нас цікавлять різновиди підслідності, які впливають на розподіл кримінальних проваджень між слідчими різних відомств. До таких, на нашу думку, необхідно включати предметну (родову), персональну (спеціальну, суб'єктну), за зв'язком проваджень, альтернативну, виключну (імперативну) підслідності.

За дефініцією авторів підручника з кримінального процесу, предметна (родова) підслідність визначається категорією (родом, видом) кримінального правопорушення і розмежує компетенцію органів досудового розслідування різних відомств або їх рівнів у межах одного й того ж відомства²⁵².

---

²⁴⁹ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page> (дата звернення: 25.02.2019).

²⁵⁰ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 14.05.2020).

²⁵¹ Захарченко О. В. Проблеми розподілу підслідності кримінальних справ. *Організаційно-правові питання реформування досудового слідства в Україні* : матеріали конференції. Донецьк, 2003. С. 110; Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. К. : Істина, 2014. С. 89–190.

²⁵² Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2013. С. 347.

Предметну підслідність визначено щодо слідчих підрозділів таких відомств: слідчих органів Національної поліції України; слідчих органів безпеки; органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; частково щодо слідчих органів Державного бюро розслідувань та детективів Національного антикорупційного бюро України.

Шляхом розподілу підслідності за зв'язком справ частково визначено відомчу підслідність слідчих органів безпеки та органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. Саме формулювання підслідності за зв'язком справ (слідчі підрозділи «здійснюють провадження, якщо під час розслідування будуть встановлені злочини, передбачені статтями <...>, вчинені особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування») свідчить, що підслідність за зв'язком справ є «додатком» до предметної підслідності, оскільки деякі склади злочинів тісно пов'язані між собою і задля процесуальної економії та найбільш повного й ефективного розслідування їх необхідно розслідувати та розглядати в судовому порядку разом.

Відомчу підслідність детективів НАБУ визначено окремим переліком кримінальних правопорушень, які за певних умов є їм підслідними: 1) спеціальний суб'єкт; 2) певний розмір предмета злочину або завданої шкоди; 3) вчинення злочинів, передбачених статтею 369, частиною першою статті 369² КК України щодо певної службової особи. У частині персонального критерію – персональна підслідність – відомчі межі предмета відання слідчих органів Державного бюро розслідувань та детективів НАБУ збігаються. Відрізняє їх лише встановлений перелік кримінальних правопорушень, підслідних детективам НАБУ, у чому проявляється елемент предметної підслідності. Загалом щодо органів розслідування НАБУ слід зазначити, що їх створення пов'язане з виокремленням специфічного предмета відання – розслідування корупційних кримінальних правопорушень, що становить предметний розподіл відомчих меж предмета відання. У КК України є примітка

щодо того, які кримінальні правопорушення відносяться до корупційних: згідно зі статтею 45 КК України корупційні кримінальні правопорушення визначені у статтях 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369² КК України²⁵³. Проте під час кримінального процесуального врегулювання законодавець використовує додаткові ознаки кримінальних правопорушень, котрі є підслідними «антикорупційним» детективам НАБУ, крім корупційних кримінальних правопорушень, визначених у матеріальних нормах права.

Предметний розподіл відомчих меж предмета відання запроваджено також щодо судових органів. Відповідно до перехідних положень Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» КПК України доповнено статтю 33¹ «Предметна підсудність Вищого антикорупційного суду»²⁵⁴.

На перший погляд, відомчі межі у вигляді загальної спеціалізації щодо прокурора начебто не застосовуються, адже органи прокуратури становлять єдину систему прокуратури, так би мовити, одне відомство. Проте законодавець все ж таки встановив правила щодо спеціалізації та виокремив «спеціалізовані прокуратури». КПК України вказує на такого суб'єкта, як прокурор саме Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, але такі вказівки мають несистемний характер²⁵⁵. Іншої спеціалізації підрозділів прокуратури, окрім антикорупційної, у нормах КПК України не передбачено.

На відміну від кримінального процесуального закону, підзаконні нормативно-правові акти передбачають поділ прокуратури на окремі департаменти. Структура Генеральної прокуратури України включала Головну військову прокуратуру

²⁵³ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6#w13> (дата звернення: 15.02.2022).

²⁵⁴ Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 13.06.2019).

²⁵⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

та Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру «на правах Департаменту»²⁵⁶.

У структурі Офісу Генерального прокурора виокремлено підрозділи, пов'язані зі здійсненням кримінального провадження:

– Департамент організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням органів поліції і фіскальної служби та у кримінальних провадженнях щодо організованої злочинності;

– Департамент нагляду за спеціальними органами правопорядку;

– Спеціалізовану прокуратуру у сфері нагляду за кримінальними провадженнями про військові злочини та у сфері оборонно-промислового комплексу;

– Департамент процесуального керівництва в особливо важливих кримінальних провадженнях;

– Департамент процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про катування та інші серйозні порушення прав громадян з боку правоохоронних органів;

– Департамент процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені у зв'язку із масовими протестами у 2013–2014 роках;

– Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (на правах Департаменту);

– Генеральну інспекцію (на правах Департаменту);

– Департамент нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту;

– Департамент міжнародно-правового співробітництва та повернення активів;

– Департамент нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, інших заходів примусового характеру у місцях несвободи, а також пробації;

---

²⁵⁶ Структура Генеральної прокуратури України затв. наказом Генерального прокурора України від 16 липня 2015 року № 55-шц з урахуванням змін, внесених наказами ГПУ № 8-шц від 14.02.2019. Сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1nordoc.html> (дата звернення: 24.02.2019).

- Управління підтримання публічного обвинувачення в суді;
- Департамент організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням органів Державного бюро розслідувань²⁵⁷.

Окрім наведених департаментів, на тому ж рівні діють органи загальної прокуратури. Тому правильним буде зазначити щодо органів прокуратури поділ предмета відання за відомчими межами на спеціалізовані підрозділи прокуратури та загальну прокуратуру.

Стосовно судової системи Ю. А. Єременко наводить приклад, що дослідники розрізняють внутрішню та зовнішню спеціалізацію. Такий погляд на рівні спеціалізації, на думку автора, є доцільним для застосування і до системи прокуратури, хоча й потребує значної адаптації. Ю. А. Єременко вважає цілком допустимим виокремлення внутрішньої спеціалізації в системі прокуратури (прокурори, департаменти, відділи) та спеціалізації органів прокуратури (тобто військова, антикорупційна, потенційно можлива – транспортна, екологічна, пенітенціарна)²⁵⁸.

Відомчі межі предмета відання пов'язані з розподілом праці між різними підрозділами за правовою спеціалізацією, яка ґрунтується на спеціалізації кримінально-правових норм, що буде розглянуто під час дослідження матеріального елемента предмета відання.

Внутрішньовідомчі межі предмета відання обумовлено спеціалізацією суб'єктів, які ведуть кримінальний процес. Така спеціалізація відбувається з орієнтиром на більш кваліфікованого суб'єкта щодо: 1) певної категорії справ; 2) ступеня тяжкості кримінального правопорушення; 3) ступеня складності провадження. Ці елементи внутрішньовідомчих меж (окрім

---

²⁵⁷ Структура Офісу Генерального прокурора : затв. наказом Генерального прокурора від 21 грудня 2019 року № 99-шц. Сайт Офісу Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/regulatory_documents_prosecutors_office (дата звернення: 05.08.2020).

²⁵⁸ Єременко Ю. А. Правові та організаційні основи спеціалізації органів прокуратури в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2019. С. 63–64.

ступеня тяжкості кримінального правопорушення) належать до процесуального елемента предмета відання.

Застосування законодавцем криміналізації / декриміналізації кримінальних правопорушень впливає на загальні межі генерального предмета відання та може звужувати або розширювати відомчі або внутрішньовідомчі межі предмета відання. Також відомчі межі предмета відання можуть перерозподілятися законодавцем без зміни зовнішніх меж генерального предмета відання.

Наприклад, із прийняттям Закону України «Про внесення змін до статті 112 Кримінально-процесуального кодексу України» від 19 квітня 2007 року²⁵⁹, до підслідності слідчих органів Національної поліції (на той момент слідчих ОВС) було віднесено низку злочинів, зокрема вбивства, котрі раніше входили до підслідності слідчих прокуратури. Або, наприклад, усі справи про злочини проти безпеки виробництва (ст. 271–275 КК України), які були за ст. 112 КПК України 1960 року підслідні слідчим прокуратури²⁶⁰, з набранням чинності новим КПК України 2012 року передані до підслідності слідчих органів Національної поліції України (ст. 216 КПК України)²⁶¹.

До того ж межі відомчого предмета відання слідчих органів Національної поліції України (слідчих ОВС) було розширено, а слідчих прокуратури – звужено. При цьому загальні межі генерального предмета відання кримінального процесу залишалися незмінними.

Розглянемо *територіальні межі розподілу предмета відання*.

Для встановлення територіальних меж предмета відання визначальне місце посідає територія обслуговування певних підрозділів, з одного боку, та критерії, за якими розслідування,

²⁵⁹ Про внесення змін до статті 112 Кримінально-процесуального кодексу України : Закон України від 19 квітня 2007 року. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення: 05.08.2020).

²⁶⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.60 р. № 1001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 20.04.2022).

²⁶¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

процесуальний контроль, судовий розгляд прив'язується до певної території, з іншого боку. У такому разі враховуються законодавцем: місце вчинення злочину, місце його виявлення, місце наслідків, місце розташування органу, що розслідує, та ін.

Територія є об'єктом наукових досліджень не лише юридичних наук, а й таких наук, як географія, історія, менеджмент тощо.

Тлумачення держави пов'язане з таким поняттям, як територія. Так, І. В. Долматов у дисертаційному дослідженні зробив висновок, що територія в працях класиків юриспруденції з'являється як територіальна основа будь-якої держави, невідчужуваний елемент «особистості» держави та її місце розвитку²⁶².

За визначенням науковця, територія є просторовою межею дії державної влади, існування ж державної території пов'язане з установами державних кордонів: вони є межами, у яких здійснюється державна влада, і межовими знаками території, на якій проживає народ²⁶³. Також просторовою межею дії державної влади вважає територію В. М. Кравчук²⁶⁴.

І. В. Долматов указує на те, що розрізняють декілька історично сформованих концепцій обґрунтування і пояснення юридичної природи державної території: а) об'єктна або речова теорія, згідно з якою територія – це річ, об'єкт власності суверена або держави; б) просторова теорія, за якою територія – це просторові рамки державної влади; в) теорія компетенції, відповідно до якої територіальний суверенітет держави обмежується простором, на який поширюється його юрисдикція²⁶⁵. Зважаючи на те, що органи судочинства наділено владними

---

²⁶² Долматов І. В. Просторове буття сучасної держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса: Одеська національна юридична академія, 2009. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/954/%d0%94%d0%be%d0%bb%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%be%d0%b2.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 16.02.2022).

²⁶³ Там само.

²⁶⁴ Кравчук В. М. Правовий простір держави: проблеми визначення за обсягом та змістом. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 1. С. 17.

²⁶⁵ Долматов І. В. Просторове буття сучасної держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса: Одеська національна юридична академія, 2009. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/954/%d0%94%d0%be%d0%bb%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%be%d0%b2.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 16.02.2022).

повноваженнями від імені держави, варто взяти до уваги теорію щодо пояснення юридичної природи державної території як просторових рамок державної влади або теорію компетенції, за якою простір обмежує юрисдикцію держави, її територіальний суверенітет. У будь-якому разі вбачається обмежувальна дія певного встановленого простору.

Отже, будучи «загальною» межею дії державної влади, територія є також певною межею в розподілі предметів відання кримінального судочинства. У цьому випадку здійснюється територіальний поділ праці. Задля забезпечення ефективності кримінального судочинства між суб'єктами розподіляється предмет відання за територіальним критерієм. Зокрема, в Україні такий територіальний поділ у кримінальному судочинстві пов'язаний з адміністративно-територіальним устроєм нашої держави.

Переважно предмет відання органів кримінального переслідування та органів правосуддя поділяється відповідно до державних адміністративно-територіальних одиниць. І це є першим загальним правилом розподілу предмета відання у кримінальному процесі, але не єдиним, оскільки територія держави є складним поняттям.

Неоднорідність території держави спонукає до виокремлення другого територіального правила розподілу предмета відання у кримінальному процесі. Так, І. В. Долматов зазначає, що у складі території держави необхідно розрізняти: реальну, фактичну територію, обриси якої чітко визначені міжнародними договорами і внутрішнім законодавством, та квазітериторію, що постійно змінює свої розміри й конфігурацію. Реальна територія містить у собі: а) сухопутний простір; б) водний простір (акваторія) – територіальне море та внутрішні води; в) повітряний простір (аероторія), розташований над сухопутним і водним просторами; г) надра, що розташовуються під сухопутним і водним просторами. До квазітериторії належать: 1) військові кораблі й літальні апарати, а також морські й повітряні судна, які перебувають на некомерційній державній службі, незалежно від їхнього місцезнаходження; 2) торговельні морські й повітряні судна під прапором цієї держави,

що перебувають у відкритому морі або в повітряному просторі над відкритим морем; 3) космічні об'єкти, що належать державі; 4) трубопроводи й підводні кабелі; 5) нафтові й інші добувні вишки у відкритому морі; 6) території дипломатичних представництв і консульств²⁶⁶.

Саме існування квазітериторії обумовлює існування окремої форми кримінального провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. «Квазітериторія» є підставою відокремлення предмета відання для відповідних службових осіб, уповноважених на вчинення процесуальних дій, таких як: керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України або визначена ним службова особа, або капітан судна України, що врегульовано у ст. 519 КПК України; а також є територіальним критерієм розподілу предмета відання органу досудового розслідування за ст. 523 КПК України щодо розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на території дипломатичних представництв, консульських установ, суден України²⁶⁷.

Доцільно розглянути загальний територіальний розподіл предмета відання, який пов'язаний з реальною територією держави, зокрема з державним адміністративно-територіальним поділом.

Автори навчального посібника з конституційного права дають визначення адміністративно-територіальному устрою України як обумовленої географічними, історичними, економічними, етнічними, соціальними, культурними та іншими чинниками внутрішньої організації території держави з її поділом на складові частини – адміністративно-територіальні одиниці, відповідно до яких будується система державних

---

²⁶⁶ Там само.

²⁶⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

органів і система органів місцевого самоврядування, а також принципи та методи взаємовідносин центральних і місцевих органів державної влади та органів державної влади з органами місцевого самоврядування²⁶⁸.

Тобто адміністративно-територіальний устрій держави являє собою не лише виключно територіальну організацію, а й будову системи державних органів відповідно до визначених територіальних одиниць.

На думку О. О. Гречко, поняття «адміністративно-територіальний устрій» органічно поєднує два елементи державності: територіальний поділ та систему органів управління (адміністрування)²⁶⁹.

Як негативний фактор В. І. Шишкін назвав прив'язку наявної системи судів загальної юрисдикції до адміністративно-територіального поділу України – район чи місто, область, держава. Автор наголошує, що така будова судової системи не забезпечує незалежності від впливу органів адміністративної влади діяльності суду під час здійснення судочинства. Адже, за твердженням дослідника, така система в радянську добу будувалася саме з метою підпорядкування всіх органів державної влади в межах адміністративно-територіальної одиниці. Учений наводить приклади спроб чинення тиску на суддів функціонерами місцевої влади, які, на переконання науковця, «намагаються мати свого суддю, прокурора, шефа органів безпеки і правопорядку тощо». Тому він робить висновок, що організація судового округу, територія якого не збігалася б з адміністративно-територіальним поділом, може бути однією з умов зменшення в Україні тиску на суддів з боку адміністративної влади²⁷⁰.

Указуючи на певні недоліки організаційної будови судової системи, В. І. Шишкін визначає їх походження «внаслідок

²⁶⁸ Кушніренко О.Г., Слінько Т. М., Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і дефініціях : навч. посіб. Харків : Торнадо, 2003. С. 318.

²⁶⁹ Гречко О. О. Принципи територіального устрою України: конституційно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2018. С. 22.

²⁷⁰ Шишкін В. І. Права людини як фактор реформування судової системи України. *Україна: права людини у перехідний період* / за ред. В. І. Євінтова. Київ : Сфера, 2001. С. 16.

організації судоустрою відповідно до адміністративно-територіального поділу країни, тобто з прив'язкою до території певної адміністративно-територіальної одиниці, а не до тієї чи іншої сфери правовідносин»²⁷¹. Тобто дослідник пропонує будувати судову систему за поділом на різні сфери правовідносин, а не згідно з прив'язкою до адміністративно-територіального поділу.

Погоджуючись у цілому з позицією В. І. Шишкіна з цього питання, не можемо підтримати її в частині відмови від наявного на сьогодні територіального розподілу органів, що ведуть кримінальний процес, оскільки територіальний розподіл є певним видом загального розподілу праці, який є визнаним чинником підвищення ефективності діяльності. Так, у дослідженнях у сфері економічних наук науковці простежують застосування територіального розподілу праці з біблійських часів і дотепер²⁷².

Звичайно, така тривалість випробування часом територіального розподілу праці є переконливим аргументом на його користь. Зручніше закріпити певні території за певними територіальними органами судочинства, які переважно мають бути розташовані в межах цієї територіальної одиниці. Ефективності провадження в цьому випадку буде сприяти обізнаність посадових осіб з особливостями місцевості. Окрім того, близькість установи до місця провадження зумовлюватиме здешевлення провадження у зв'язку з уникненням витрат на довгострокові відрядження та забезпечення доступу до суду учасників провадження, які, за логікою, здебільшого також повинні бути пов'язаними з відповідною місцевістю.

Саме з таких причин, наприклад, апеляційні суди утворюють у своєму складі певні частини, які територіально наближені до місця обслуговування. Так, Апеляційний суд Дніпропетровської області видав наказ № 89 від 02 липня 2018 року про апеляційний розгляд кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення в частині Апеляційного суду Дніпропетровської області в м. Кривому Розі.

²⁷¹ Там само. С. 13–14.

²⁷² Кривенко Н. В. Міжнародний поділ праці: значення, розвиток та вплив. *Стратегія розвитку України*. 2016. № 1. С. 195.

Цим наказом встановлено, що апеляційні провадження у кримінальних справах та справи про адміністративні правопорушення, які надходять з районних місцевих судів м. Кривого Рогу та судів прилеглих районів, а також міських місцевих судів окремих невеликих міст (м. Нікополь, м. Покров) необхідно розглядати в частині Апеляційного суду Дніпропетровської області в м. Кривому Розі. У наведеному наказі зазначено, що такий захід щодо розташування частини апеляційного суду, територіально наближеної до місця провадження, здійснюється з метою забезпечення належного та своєчасного судового розгляду²⁷³.

Проте не можна не погодитися із зауваженням В. І. Шишкіна щодо шкідливих наслідків прив'язки до території саме відповідно до адміністративно-територіального поділу. Звісно, така робота «в команді» суб'єктів кримінального судочинства та представників місцевої адміністрації може призводити до встановлення міжособистісних контактів та появи певних корупційних ризиків.

Зокрема, у результаті дослідження, проведеного у 2009 році, було з'ясовано, що основними корупційними ризиками, притаманними для всіх видів судового провадження, є: поширеність неформальних контактів між різними ланками та суб'єктами кримінального провадження (наприклад, між керівником слідчого підрозділу та прокурором); поширеність неформальних контактів суддів, адвокатів, працівників правоохоронних органів; існування непроцесуальної залежності суддів як усередині судової системи (від голів судів), так і поза нею (від політиків, депутатів тощо)²⁷⁴. Із висновків проведеного дослідження виокремлено лише ті, що пов'язані саме з територіальною наближеністю судів до депутатів певних адміністративних округів, місцевої адміністрації, правоохоронних підрозділів тощо.

²⁷³ Про апеляційний розгляд кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення в частині Апеляційного суду Дніпропетровської області у м. Кривому Розі : наказ № 89 від 02 липня 2018 року. URL: https://dpa.court.gov.ua/userfiles/nakaz_89_3.pdf (дата звернення: 12.02.2019).

²⁷⁴ Корупційні ризики в кримінальному процесі та судовій системі / М. В. Бурменський, О. В. Сердюк, І. М. Осика та ін.; Інститут прикладних гуманітарних досліджень, МАКонсалтинг. К. : Москаленко О. М. ФОП, 2009. С. 6–7.

Автори публікації, присвяченої вивченню судоустрійних та кримінальних процесуальних аспектів протидії корупції в Україні, зазначили, що для попередження та створення реалістичної стратегії подолання корупції безпосередньо в суддівському корпусі першочергово вбачається низка заходів, один з яких полягає в тому, що для забезпечення неупередженості суддів потрібно заборонити обіймати посаду голови суду тій особі, у якої дружина (чи чоловік) та близькі родичі (батьки, сестра, брат, діти) працюють суддею в цьому ж суді, коли будь-хто з них є головою апеляційного суду – то суддею в судах цієї області, і відповідно до інших судів вищої ланки – то суддею в Україні²⁷⁵. Таку позицію вчених варто підтримати. Проте можна було б запропонувати до такої вимоги щодо суддів додати ще й вимогу щодо заборони займати одночасно дружиною і чоловіком чи близькими родичами (батьки, сестра, брат, діти) таких посад, як суддя місцевого загального суду та прокурор, або голова місцевої адміністрації, або керівник правоохоронного органу в одній і тій же адміністративно-територіальній одиниці. Оскільки таке поєднання родинних інтересів особами, що перебувають на вказаних посадах, є меншим корупційним ризиком.

Відповідно до п. 1.3 Бангалорських принципів діяльності судді, визначених у резолюції Економічної та Соціальної Ради Організації Об'єднаних Націй від 27 липня 2006 року, суддя повинен не тільки не мати неналежних зв'язків із виконавчою і законодавчою гілками влади та не діяти під їхнім впливом, але й поводитися таким чином, щоб відсутність таких зв'язків і впливу була очевидною для стороннього спостерігача²⁷⁶. Звичайно, що обіймання в одній і тій же адміністративно-територіальній одиниці посади судді та ключових посад в інших державних органах особами, які мають родинні зв'язки або близькі стосунки, якщо й не порушує обов'язково незалежності

---

²⁷⁵ Судоустрійні та кримінальні процесуальні аспекти протидії корупції в Україні / Л. М. Лобойко та ін. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2016. № 4 (76). С. 221–222.

²⁷⁶ Бангалорські принципи діяльності судді : резолюція 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67 (дата звернення: 19.05.2019).

та неупередженості судді, однак створює потенційну загрозу корупційних ризиків.

Одним зі шляхів подолання корупційних ризиків є адміністративно-територіальне роз'єднання вказаних установ, що може бути виражене в територіальному поділі предмета відання суб'єктів кримінального провадження за територіальними ділянками, що не співпадають з офіційним державним адміністративно-територіальним устроєм.

Важливо наголосити, що серед органів досудового розслідування на рівні міст та районів тільки система слідчих підрозділів органів Національної поліції України залишилася з прив'язкою до адміністративно-територіального поділу. Інші органи досудового розслідування територіально поділяються за певними округами, до яких може входити низка одиниць для обслуговування. Адміністративно-територіальна прив'язка зберігається лише на обласному рівні, що не стосується розподілу предмета відання за територіальним критерієм детективів НАБУ, які об'єднують у своєму предметі відання кілька областей (ч. 2 ст. 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України») ²⁷⁷. У будові системи органів прокуратури слід також виокремити прив'язку до адміністративно-територіального поділу тільки на обласному рівні. Що стосується місцевих прокуратур, то територія їх обслуговування наразі включає кілька районів адміністративно-територіального поділу міст.

Щодо системи судових органів, то проблема прив'язки їх до адміністративно-територіального поділу знаходиться на рівні місцевих загальних судів. Територію обслуговування апеляційних судів пов'язано з апеляційними округами. Щодо вищих спеціалізованих судів територіальний розподіл не застосовано взагалі.

На нашу думку, було б цілком доцільно територію обслуговування загальних місцевих судів пов'язати не з адміністративно-територіальним поділом, а з виокремленням певних

---

²⁷⁷ Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України № 1698-VII від 14 жовтня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 15.02.2019).

судових округів, що дозволить подолати певні корупційні ризики та водночас дасть змогу використати переваги територіального поділу праці в системі органів судочинства.

Така пропозиція вбачається доречною і щодо слідчих підрозділів органів Національної поліції України. З прив'язкою до обласного управління Національної поліції України свою діяльність можуть здійснювати слідчі підрозділи, до території обслуговування яких будуть належати певні райони, які не співпадатимуть із державним адміністративно-територіальним поділом.

Досліджуючи територіальну організацію влади, А. С. Матвієнко констатує, що територія адміністративно-територіальної одиниці базового рівня (рівня громади) визначається з урахуванням доступності основних публічних послуг, що надаються на території громади (час прибуття для надання швидкої медичної допомоги в ургентних випадках та пожежної допомоги не має перевищувати 30 хвилин)²⁷⁸. Тому й територія адміністративно-територіальної одиниці слідчих підрозділів органів Національної поліції України має визначатися з огляду на доступність їх «послуг» населенню. Звісно, що «послуги» з розслідування населенню надають також слідчі підрозділи інших відомств, проте саме діяльність підрозділів Національної поліції України відрізняється «ургентністю» втручання в повсякденне життя громадян з метою попередження або припинення кримінального правопорушення, або якнайшвидшого переслідування, викриття особи, що його вчинила. Склади кримінальних правопорушень, віднесені до предметів відання слідчих підрозділів інших відомств, не мають ознак такої масовості та раптовості як ті, що входять до предмета відання слідчих підрозділів органів Національної поліції України. Можна помітити, що саме кримінальні правопорушення, які окреслюють предмет відання слідчих підрозділів органів Національної поліції України, стосуються посягання на особисті права громадян, які в узагальненому вигляді

²⁷⁸ Матвієнко А. С. Правове регулювання реформування територіальної організації влади в Україні на сучасному етапі. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Випуск 65. С. 315.

набувають захисту держави у формі усереднених суспільних інтересів. Для предметів відання слідчих підрозділів інших відомств характерними є склади кримінальних правопорушень, які стосуються посягання на державні інтереси. Звичайно, державні інтереси є тісно пов'язаними з приватними інтересами. Якщо слідчі підрозділи органів Національної поліції України захищають особисті права громадян безпосередньо, то слідчі підрозділи інших відомств – опосередковано, через захист державних інтересів. Саме тому під час територіального розмежування предметів відання слідчих підрозділів органів Національної поліції України має забезпечуватися доступність, що є подібною до медичної або пожежної допомоги.

На ролі державних органів як «швидкої допомоги» або «пожежної команди» наголосив Ю. О. Тихомиров. Він зазначає, що держава залишається осторонь особи, до неї звертаються, коли людині погано. Проте, на його думку, не можна зводити участь держави лише до такого ситуативного реагування²⁷⁹. Стосовно слідчих підрозділів органів Національної поліції України варто зауважити, що сприйняття їх особами саме так є адекватним, оскільки мова йде про спричинення особистої шкоди або шкоди здоров'ю та життю, особистому майну. Отже, особа може паралельно потребувати допомоги медичної, пожежної та допомоги поліції, а саме її слідчих підрозділів. Тож заподіяння шкоди особі, потреба в негайній допомозі об'єднує в цьому випадку органи розслідування зі службами медичної та пожежної допомоги.

Ураховуючи віднесення до предмета відання слідчих підрозділів органів Національної поліції України реалізацію особистих кримінальних прав, під час територіального розмежування предметів відання структурних одиниць цих органів необхідно забезпечити таку територіальну наближеність, яка б гарантувала оперативний доступ населення до слідчих підрозділів.

---

²⁷⁹ Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. Москва : Издание г-на Тихомирова М. Ю., 2005. С. 22.

3. Монопроцесуальні межі предмета відання.

На суб'єктному рівні предмета відання встановлення його меж також є необхідним. У кожному конкретному випадку кримінального провадження предмет відання суб'єкта має певні межі, за які він не може виходити. Указані межі предмета відання можна умовно назвати монопроцесуальними. Частка «моно» підкреслює, що це межі предмета відання одиначної посадової особи, яка є безпосереднім суб'єктом провадження в певному (тобто «одному») кримінальному провадженні (кримінальній справі). Монопроцесуальні межі предмета відання пов'язані з межами предмета доказування у кримінальному провадженні та з межами судового розгляду.

Слід наголосити, що в конкретному кримінальному провадженні суб'єкт не обмежено територіальними та предметними межами. Суб'єкт, який веде кримінальний процес, може здійснювати процесуальні дії та приймати процесуальні рішення, що передбачені кримінальним процесуальним законодавством, не обмежуючись територією обслуговування свого підрозділу, має змогу досліджувати та впливати на такі права особи, які не входять до кола його відомчої спеціалізації (наприклад, трудові права, цивільні тощо). Отже, монопроцесуальні межі предмета відання є пов'язаними з предметом доказування та характеризуються певною екстериторіальністю та експредметністю.

Так, на початку провадження якийсь час можна вести мову про межі процесуального пізнання, які згодом все більше наближаються до меж предмета доказування, досягаючи їх під час первинного формулювання майбутнього обвинувального позову – у повідомленні про підозру. Зі складенням обвинувального акта вказані межі звужуються до меж пред'явленого обвинувачення, які є визначальними для меж судового розгляду. Усі наведені етапи характеризують трансформацію монопроцесуальних меж предмета відання суб'єктів кримінального провадження.

Розглянувши межі предмета відання, можна зазначити, що межі предмета відання суб'єкта, який веде кримінальний процес, визначають таку сукупність прав учасників криміна-

льного провадження, за умови впливу на реалізацію якої кримінальна процесуальна діяльність суб'єкта є результативною, а кримінальне процесуальне провадження є справедливим та ефективним.

Також доцільно акцентувати увагу на тому, що відповідно до меж предмета відання суб'єкта, який веде кримінальний процес, установлюється сукупність прав учасників кримінального провадження, впливаючи на здійснення якої, суб'єкт може виконати покладену на нього кримінальну процесуальну функцію шляхом застосування наданих законом повноважень.

Межі предмета відання суб'єкта, який веде кримінальний процес, є його визначальними характеристиками, які регламентовано у кримінальному процесуальному законодавстві та за якими встановлюється сукупність прав учасників кримінального провадження, на реалізацію якої може впливати суб'єкт, що веде кримінальний процес, задля забезпечення ефективного та справедливого кримінального провадження.

Предмет відання у кримінальному процесі визначається за такими межами: загальними (генеральними); функціональними (змістовними); організаційно-процесуальними (темпоральними); організаційно-технічними (відомчими, внутрішньовідомчими, територіальними); монопроцесуальними (межами предмета відання під час окремого випадку кримінального провадження).

Крім того, якщо застосувати викладені положення щодо юрисдикційного режиму, то слід констатувати, що сукупність меж предмета відання становить юрисдикційний режим суб'єкта, який веде кримінальний процес. Дотримання юрисдикційного режиму є запорукою процесуальної дієздатності такого суб'єкта (його законності) стосовно здійснюваного кримінального провадження.

1.5 ОБСЯГ ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Аналізуючи суть поняття кримінальної процесуальної компетенції, варто зазначити, що її обсяг представлено як змістовне та кількісне наповнення²⁸⁰. Під час дослідження предмета відання слідчого нами було визначено, що кількісна сторона обсягу предмета відання слідчого характеризується кількістю підслідних йому кримінальних справ, а змістовна (якісна) сторона виражається через ті відносини, на які він має вплинути в ході розслідування певної кримінальної справи.

1. Обсяг генерального предмета відання.

Про суспільні відносини та кримінальне правопорушення, унаслідок якого вони виникли, можна вести мову в контексті кримінально-правових конфліктів у суспільстві. Тому припустимо, що генеральний предмет відання кримінального процесу складається з усіх кримінальних правових конфліктів, які віднесені до вирішення всіма суб'єктами, що ведуть кримінальний процес.

На перший погляд, визначення загальної сфери конфліктів, що належать до кримінального судочинства, питань не викликає. Такий генеральний предмет відання кримінального процесу становлять суспільні відносини, права та обов'язки, які пов'язані з усіма кримінальними правопорушеннями, передбаченими законом України про кримінальну відповідальність і вчинюваними в державі.

Так, загалом у КПК України не міститься норми про сферу дії кримінального процесуального закону або про сферу діяльності суб'єктів кримінального судочинства. Ідеться про

²⁸⁰ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. С. 81.

дію КПК України у просторі (ст. 4 КПК України), дію в часі (ст. 5 КПК України), дію за колом осіб (ст. 6 КПК України)²⁸¹.

Згідно зі ст. 1 КПК України кримінальне процесуальне законодавство України визначає порядок кримінального провадження на території України. У ст. 3 КПК України кримінальне провадження визначається як досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність²⁸². Із цим законодавчим положенням узгоджується висновок про те, що генеральний предмет відання кримінального процесу становить усі суспільні відносини, кримінальні права, які виникли внаслідок усіх кримінальних правопорушень.

У кримінальному судочинстві України важливою засадою є верховенство права. Відповідно до ч. 2 ст. 8 КПК України наведений принцип застосовується з огляду на практику ЄСПЛ. Щодо врахування останньої зазначено також і в ст. 9 КПК України під час застосування кримінального процесуального законодавства. До того ж у разі, якщо норми КПК України суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (таким документом є ЄКПЛ), застосовуються положення відповідного міжнародного договору України (ч. 4 ст. 9 КПК України)²⁸³.

Урахування практики ЄСПЛ зумовлює певні невизначеності у вирішенні цього, здавалося б, безсумнівного питання.

Як свідчить практика ЄСПЛ, критерій наявності відповідного положення в законі України про кримінальну відповідальність є найпершим, але не єдиним у визначенні діяння як кримінального правопорушення. У рішенні у справі «Енгель та інші проти Нідерландів» від 8 червня 1976 року ЄСПЛ уперше сформулював критерії, за якими Європейський суд визначав, чи знаходиться розглядуване діяння у кримінальному правовому полі. Для позначення сукупності таких критеріїв використовується термін «тест Енгеля», який включає:

²⁸¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

²⁸² Там само.

²⁸³ Там само.

критерій національного права («перший критерій»), критерій кола адресатів («другий критерій») та критерій правових наслідків для адресата («третій критерій»)²⁸⁴.

Так, за відповідними критеріями ЄСПЛ було прийнято низку рішень проти України, зокрема: у справі «Надточій проти України» від 15 травня 2008 року (заява № 7460/03) (за визначенням ЄСПЛ, митні правопорушення, які розглядалися, мають ознаки, притаманні «кримінальному обвинуваченню» у значенні статті 6 Конвенції); у справі «Лучанінова проти України» від 9 вересня 2011 року (ЄСПЛ уважав, що з огляду на загальний характер законодавчого положення, яке порушила заявниця, а також профілактичну та каральну мету стягнень адміністративне правопорушення є кримінальним для цілей застосування Конвенції); у справі «Ігор Тарасов проти України» від 16 вересня 2016 року (ЄСПЛ зазначив, що відповідне адміністративне правопорушення підпадало під визначення «кримінальної процедури» у розумінні статті 4 Протоколу № 7, зважаючи на характер та суворість покарання).

ЄСПЛ має враховувати природу органу, який розглядав справу, характер правопорушення і/або суворість покарання за його вчинення. Вчинені в Україні деякі адміністративні правопорушення можуть бути визнані Європейським судом кримінальними відповідно до змісту ст. 6 Конвенції і в такому разі судочинство повинно здійснюватися з додержанням передбачених нею процесуальних гарантій²⁸⁵.

Спираючись на цю практику ЄСПЛ, учені досліджують проблему співіснування національного та наднаціонального визначень поняття кримінального обвинувачення²⁸⁶. Вітчизняні судові органи у своїй практиці використовують поняття кримінального обвинувачення за критеріями ЄСПЛ.

²⁸⁴ Соловйов О. В. Кримінальне обвинувачення у справах публічно-правового характеру (практика Європейського суду з прав людини). URL: <http://old.minjust.gov.ua/3302> (дата звернення: 15.02.2019).

²⁸⁵ Толочко О. Європейський досвід застосування ст. 6 Ковенції про захист прав і основних свобод людини у кримінальному судочинстві. *Право України*. 2001. № 6. С. 41–44.

²⁸⁶ Соловйов О. В. Кримінальне обвинувачення у справах публічно-правового характеру (практика Європейського суду з прав людини). URL: https://minjust.gov.ua/m/str_3302 (дата звернення: 15.02.2019).

Так, Вищий адміністративний суд України, розглянувши касаційну скаргу Публічного акціонерного товариства «Агрохолдинг Авангард» щодо податкового правопорушення в ухвалі від 3 квітня 2017 року, посилаючись на практику застосування норм Конвенції, урахував, що ЄСПЛ розцінює подібні податкові правопорушення як різновид кримінального обвинувачення для цілей застосування Конвенції за третім критерієм Енгеля. Передбачені статтею 1201 Податкового кодексу України штрафи за своєю тяжкістю та каральним характером цілком відповідають санкціям, притаманним для застосування за кримінальні правопорушення. Тому наявні всі підстави для застосування частини другої статті 6 Конвенції, яка, у свою чергу, унеможливорює притягнення до відповідальності особи за відсутності вини. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим до тих, поки його вини не буде доведено згідно із законом²⁸⁷.

Фактично йде мова про кримінальне провадження щодо таких правопорушень, які знаходяться за межами сфери впливу кримінального процесу, а отже й за межами предмета відання суб'єктів кримінального процесу.

Маємо всі підстави для висновку про те, що сфера впливу кримінального процесу, ураховуючи практику ЄСПЛ, не обмежується лише кримінальними правопорушеннями, які встановлені законом України про кримінальну відповідальність. Правопорушення, передбачені митним законодавством і законодавством про адміністративні правопорушення, за колом осіб, яким вони адресовані, та за формою і суворістю покарання відповідають тим правопорушенням, які підлягають кримінальному процесуальному впливу, а тому становлять предмет відання кримінального процесу.

Зважаючи на викладене, можна дійти висновку про неправильне визначення генерального предмета відання кримінального процесу за чинним законодавством, оскільки ЄСПЛ визначає провадження кримінальним зовсім за іншими чинниками.

²⁸⁷ Ухвала Вищого адміністративного суду України № К/800/7609/17 від 03 квітня 2017 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66533483> (дата звернення: 15.02.2019).

Отже, в інших галузях матеріального права врегульовано правопорушення, які потребують кримінального процесуального впливу.

На нашу думку, є два варіанти вирішення цього питання. По-перше, можна об'єднати всі процесуальні галузі права в єдину процесуальну галузь, створити єдину процедуру для провадження щодо всіх видів правопорушень. Залежно від тяжкості, суспільної значущості останніх можна обирати різні заходи впливу, засоби провадження. Така нова процедура має поєднати в собі елементи різних процесуальних «традицій», які повинні застосовуватися з огляду на вчинене правопорушення. Відповідно до вчиненого кримінального правопорушення, до різновиду прав та свобод людини, які зазнали втручання, та до ступеня такого втручання мають забезпечуватися процесуальні гарантії. У такий спосіб може бути запроваджено (популярний переважно у творчих сферах) *процесуальний правовий «ф'южн»*.

Другим варіантом вирішення означеної проблеми може стати коректування предмета відання кримінального процесу відповідно до критеріїв ЄСПЛ. Так, чинним КПК України закріплено досудове розслідування злочинів та кримінальних проступків²⁸⁸. Провадження щодо останніх передбачено у спрощеній формі – дізнання.

Протягом тривалого часу предмет відання кримінального процесу для вказаної процедури не було визначено законодавчо. Для вдосконалення законодавства в цьому напрямі підготовлено низку законопроектів. У пояснювальній записці до проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень № 7279-1 від 16.11.2017 р. зазначено про планування виділити 106 складів кримінальних проступків, серед яких 28 складів проступків, які наразі є адміністративними проступками, передбаченими Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі –

²⁸⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

КУпАП), але за своїм характером не є правопорушеннями проти порядку управління (посягають на здоров'я людини, громадський порядок та інші не пов'язані з порядком управління цінності), а з огляду на ступінь тяжкості мають бути криміналізовані зі встановленням за їх вчинення найменш суворих кримінальних покарань (це, зокрема, домашнє насильство, дрібна крадіжка, дрібне хуліганство, незаконне перетинання державного кордону України)²⁸⁹.

Автори цього проекту пропонували включення адміністративних правопорушень, які посягають на здоров'я людини, громадський порядок та інші не пов'язані з порядком управління цінності, до сукупності кримінальних проступків, проте не брали до уваги правопорушень, передбачених, наприклад, митним законодавством. Розробники проекту у виокремленні кримінальних проступків з інших правових сфер керувалися виключно оцінкою об'єкта посягання протиправного діяння, проте ніяк не оцінкою засобів впливу, яких потребує врегулювання правового конфлікту, що стався. На відміну від ЄСПЛ, який враховує процедуру та покарання, які застосовуються щодо певного правопорушника, а точніше – ступінь втручання у права, свободи й законні інтереси людини та гарантії, яких вона потребує у разі застосування з боку держави відповідної процедури та покарання.

Під час остаточного вирішення питання про визначення кримінальних проступків до їх переліку з-поміж адміністративних правопорушень було внесено лише «Керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції» (ст. 130 КУпАП), у зв'язку з чим було додано до КК України статтю 286-1²⁹⁰.

²⁸⁹ Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Інформація з офіційного вебпорталу Верховної Ради України станом на 25.04.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62902 (дата звернення: 25.07.2020).

²⁹⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 лист. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 25.07.2020).

Таким чином, законодавець у ході реформування кримінального законодавства в частині віднесення деяких адміністративних правопорушень до сукупності кримінальних проступків відповідним чином змінює межі загального генерального предмета відання кримінального процесу. Питання законодавчого включення правопорушень до предмета відання кримінального процесу перебуває у сфері кримінального права та інших матеріальних правових галузей.

Обсяг генерального предмета відання кримінального процесу за національним законодавством визначається кримінальними правовими конфліктами, які передбачено законом України про кримінальну відповідальність. ЄСПЛ у своїй практиці відносить правопорушення до кримінальної сфери за ознаками процедури, що застосовується за фактом їх вчинення. Окрім фіксування правопорушення у кримінальному національному законі, ЄСПЛ враховує коло адресатів та правові наслідки застосованої процедури та покарання (другий та третій критерії Енгеля). Необмежене коло суб'єктів, яким адресована норма щодо правопорушення, та значні наслідки для адресата у зв'язку із застосуванням установленої в законодавстві процедури, на думку ЄСПЛ, свідчать про належність правопорушення до кримінальної сфери. Насамперед третій критерій указує на те, що ЄСПЛ враховує ступінь втручання у права та свободи людини під час провадження щодо вчиненого нею правопорушення. Якщо держава передбачає значне втручання під час провадження за цим правопорушенням, то вона має віднести його до кримінальної сфери та забезпечити адекватні гарантії справедливого втручання. Інакше держава повинна зменшити ступінь втручання аж до декриміналізації правопорушення.

У зв'язку з цим національне законодавство потребує змін у частині віднесення до предмета відання кримінального процесу правопорушень, за якими передбачено фактично кримінальну процедуру, проте які віднесено до адміністративних або митних правопорушень тощо. В іншому випадку, коли держава не вважає вказані правопорушення такими, що вимагають втручання такого ступеня суворості, який відповідає

кримінальній процедурі, то такі правопорушення необхідно залишити у сфері «некримінальних» галузей та пом'якшити щодо них відповідальність, знизити суворість заходів забезпечення до того рівня, який відповідає «некримінальній» галузі, у сфері якої вони знаходяться.

Ознакою, що характеризує предмет відання у кримінальному процесі на рівні дослідження генерального предмета відання, є його зв'язок із правовими конфліктами та кримінальними правами, які віднесено до сфери впливу суб'єктів кримінального процесу, або тими, що знаходяться у сфері впливу інших процесуальних правових галузей, але щодо них передбачено застосування державою владного примусового впливу такого рівня, який відповідає рівню кримінального процесуального впливу.

Проведений аналіз дає додаткові підстави для висновку: під час оцінки сфери здійснюваного провадження ЄСПЛ враховує ознаки не вчиненого правопорушення, а самої процедури. До того ж не будь-які ознаки, а саме права, свободи та законні інтереси людини, які зазнають впливу.

Слід зазначити, що не можуть врегульовуватися в межах кримінального провадження питання, які відокремлені від державного предмета відання взагалі. Наприклад, до них можна віднести вирішення церковних справ. Так, під час розгляду спірного питання щодо ліквідації Посічанського Монастиря Матері Божої Знамення Української греко-католицької церкви на підставі Декрету Церкви, всупереч вимогам чинного законодавства та Кодексу Канонів Східних Церков, Касаційний господарський суд підкреслив, що відповідно до ст. 35 Конституції України церква й релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви; жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова, а згідно зі ст. 5 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» церква (релігійні організації) в Україні відокремлена від держави; держава не втручається у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій, не фінансує діяльність будь-яких організацій, створених за ознакою ставлення до релігії. Тобто вирішення цього спору по суті є втручанням у діяльність

релігійних організацій, що фактично прямо суперечить ст. 35 Конституції України та ст. 5 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»²⁹¹. Хоча цей прецедент стосується господарського процесу, проте не можна заперечувати справедливість такого рішення щодо відмежування церковних справ від предмета відання кримінального процесу.

Можна стверджувати, що не можуть становити обсяг генерального предмета відання у кримінальному процесі ті питання, які відокремлені від державного предмета відання взагалі.

Проте слід наголосити, що в разі, якщо це питання стане предметом кримінально правового регулювання, то воно може бути предметом відання суб'єктів кримінального процесу, наприклад у разі вчинення кримінального правопорушення за ст. 178 КК України «Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків»²⁹².

Ще одна проблема, пов'язана з визначенням обсягу генерального предмета відання у кримінальному процесі, полягає у вирішенні в кримінальному процесі питань, що виникають в інших, ніж кримінальне, галузях права. Наочним прикладом є розв'язання питань стосовно власності: вирішення цивільного позову та питань, що стосуються накладення арешту на майно.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення та шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю (ст. 127–130 КПК України)²⁹³. Шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути відшкодована: 1) добровільно; 2) у результаті розгляду

²⁹¹ Постанова Верховного Суду щодо правил предметної юрисдикції внутрішнього спору церкви. 23 липня 2018 року. Інформація з офіційного сайту «Судова влада України». URL: <https://court.gov.ua/press/general/527054/> (дата звернення: 12.07.2019).

²⁹² Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6#w13> (дата звернення: 15.02.2022).

²⁹³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

цивільного позову в кримінальному провадженні; 3) за кошти з Державного бюджету України.

Наступним проблемним питанням є реалізація права потерпілого на відшкодування в результаті розгляду цивільного позову. Залишення розгляду цих питань у кримінальному процесі насамперед пов'язане з процесуальною економією для учасників провадження²⁹⁴.

Підтримуючи наявну можливість вирішення цивільно-правових питань у межах кримінального судочинства, варто зазначити, що у випадку спричинення майнової або моральної шкоди правопорушник підлягає не лише кримінальній, а й цивільно-правовій відповідальності. Оскільки під час кримінального провадження реалізація кримінальних прав особи тісно пов'язана з реалізацією його цивільних прав, доцільно забезпечити таку реалізацію в межах одного процесу, а не декількох. Про це й потурбувався законодавець та передбачив вирішення питання накладення арешту на майно та вирішення цивільного позову в межах кримінального провадження.

Отже, якщо реалізація кримінальних прав тісно пов'язана з реалізацією цивільних прав особи, то забезпечення останніх віднесено до предмета відання у кримінальному процесі.

Розгляд цивільного позову у кримінальному провадженні містить низку очевидних переваг, таких як процесуальна економія, відсутність судового збору, відсутність обмеження двомісячним строком розгляду. Проте неможливо не виділити й певну ускладненість процедури, що полягає у вищих, порівняно з цивільним процесом, стандартах доказування, покладенні тягаря доказування факту і підстав цивільного позову на сторону обвинувачення.

Відповідно до ч. 7 ст. 128 КПК України лише в разі залишення цивільного позову без розгляду особа має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства²⁹⁵.

²⁹⁴ Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. Х. : Фактор, 2013. С. 301.

²⁹⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

Відмова в цивільному позові такого права потерпілого не передбачає.

Залишення позову без розгляду визначено тільки у випадках постановлення виправдувального вироку за відсутності в діях обвинуваченого складу кримінального правопорушення або його непричетності до вчинення кримінального правопорушення, а також у разі неявки в судове засідання цивільного позивача, його представника чи законного представника.

Під час винесення обвинувального вироку, ухвали про застосування примусових заходів виховного характеру або ухвали про застосування примусових заходів медичного характеру суд може задовольнити позов повністю або частково чи відмовити в ньому. Тобто під час прийняття судом зазначених рішень передбачено остаточне вирішення цивільного позову.

У потерпілого залишається можливість повторного звернення з цивільним позовом до суду в порядку цивільного провадження лише у випадку виправдувального вироку за відсутності в діях обвинуваченого складу кримінального правопорушення або у випадку недоведеності його вини у вчиненні кримінального правопорушення²⁹⁶.

Згідно з ч. 4 ст. 61 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) вирок у кримінальному провадженні, що набрав законної сили, є обов'язковим для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою.

Таким чином, за вказаною нормою вирішене у вироку суду під час кримінального провадження питання причетності (чи непричетності) особи до вчинення кримінального правопорушення є преюдиційним для цивільного судового розгляду.

---

²⁹⁶ Не вбачаємо за потрібне розглядати передбачені ст. 326 КПК України особливості ухвалення судом рішення за цивільним позовом, пов'язані з неприбуттям цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Усі вони обумовлені процесуальною поведінкою сторін цивільного позову та мають суто процесуальний характер, що не впливає на вирішення нами основного питання цього дослідження: з'ясування сутності предмета відання в кримінальному процесі.

Тож у потерпілого під час кримінального провадження залишається єдиний «шанс» спробувати відстояти свої майнові права в цивільному судочинстві лише у разі виправдувального вироку за відсутності в діях обвинуваченого складу кримінального правопорушення. В усіх інших випадках рішення щодо цивільного позову є остаточним та преюдиційним для розгляду в інших провадженнях.

На думку Г. Ю. Юдківської, «...виправдувальний вирок в кримінальній справі, за умови визнання високого стандарту доведення поза розумним сумнівом, у теоретичному плані не має відношення до цивільного спору, адже він є свідченням того, що обвинувачення не довело вини поза розумним сумнівом, а питання доведеності вини на підставі більш м'якого стандарту в кримінальному провадженні не розглядається. Виключення з п. 4 ст. 61 ЦПК України преюдиційної сили виправдувального вироку буде сприяти практичній реалізації принципу *in dubio pro reo*, з одного боку, та додасть додаткових гарантій потерпілому, з іншого боку»²⁹⁷.

Ураховуючи виправдано високі стандарти доказування у кримінальному процесі, не є справедливим позбавляти потерпілого можливості «спробувати свої сили» в цивільному судочинстві щодо доведення свого права на відшкодування завданої шкоди, де йому не доведеться долати презумпцію невинуватості відповідача і з'явиться можливість розділити з останнім тягар доказування.

Але варто зауважити, що надати таку можливість розгляду цивільно-правових питань у межах цивільного судочинства необхідно лише з огляду на прийняття рішення у кримінальному судочинстві. Доки не вирішеним є кримінальне провадження, цивільно-правові питання вирішуються у його межах. Порушення окремих паралельних проваджень – кримінального та цивільного, напевне, не сприятиме процесуальній економії та правовій визначеності. Розгляд цивільно-правових питань паралельно з кримінальним провадженням

²⁹⁷ Юдківська Г. Ю. Презумпція невинуватості в кримінальному процесі України та практиці Європейського суду з прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Академія адвокатури України, 2008. С. 15.

можливий тільки за умови відсутності врегулювання вказаних питань кримінальним процесуальним законодавством.

Так, у рішенні ЄСПЛ щодо скарги А. Кузьменка, ухваленому 9 березня 2017 року, було визнано допустимим відшкодування шкоди від свавілля правоохоронців у межах адміністративного процесу й без кримінального провадження. У 2007 році в житлі А. Кузьменка було проведено обшук у межах кримінального провадження, до якого А. Кузьменко не мав жодного відношення. Оскаржуючи проведений обшук, А. Кузьменко звернувся з адміністративною скаргою в районний суд. На підставі стверджень щодо свавільності обшуку заявник вимагав компенсації моральної шкоди за порушення недоторканності житла. Національний суд відмовився розглядати скаргу, пославшись на відсутність юрисдикції. Зокрема, було зазначено, що всі скарги щодо незаконності процесуальних дій правоохоронних органів, учинених у зв'язку з кримінальним розслідуванням, мали бути подані в межах відповідної кримінальної справи на підставі ст.ст. 234 і 236 чинного на той час Кримінально-процесуального кодексу. Заявнику було відмовлено національними судами під час апеляційного та касаційного оскарження²⁹⁸.

Звернення А. Кузьменка в рамках кримінальної процедури було досить проблемним через те, що чинний у 2007 році Кримінальний процесуальний кодекс (1960 р.) не передбачав оскарження такої процесуальної дії особою, яка не була учасником провадження.

Під час прийняття рішення ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність доступу до суду в контексті скарги заявника відповідно до ст. 6 Конвенції. Європейський суд зазначив, що уряд не надав жодних доказів того, що громадянин, котрий не є учасником кримінальної справи, у рамках якої було проведено обшук у його квартирі, мав право розпочинати судовий розгляд відповідно до ст. 234 КПК України або що його скарга,

---

²⁹⁸ Дроздов О., Дроздова О. Відшкодувати шкоду від свавілля правоохоронців можна в межах адміністративного процесу й без кримінального провадження. *Закон і бізнес*. 18.03–24.03.2017. № 11 (1309). URL: http://zib.com.ua/ua/128048-vidshkoduvati_shkodu_vid_svavillya_pravoohoronciv_mozhna_v_m.html (дата звернення: 12.07.2020).

подана відповідно до цієї процедури, могла бути розглянута судом у найкоротші строки, незалежно від того, чи буде органом досудового розслідування встановлений правопорушник. Уряд також не продемонстрував, що національний суд у кримінальному провадженні мав би відповідну компетенцію на постановлення рішення про компенсацію або застосування іншого цивільно-правового засобу захисту. Беручи до уваги той факт, що національні суди відмовилися розглядати скарги А. Кузьменка, подані згідно зі ст.ст. 2 і 4 Кодексу адміністративного судочинства України, маючи на увазі процедуру, яка не була ні доступною, ні здатною привести до прямого й оперативного розгляду цивільного позову, ЄСПЛ зробив висновок, що заявникові відмовили в самій суті права на доступ до суду²⁹⁹.

Отже, за відсутності відповідної процедури у кримінальному провадженні забезпечення прав та свобод особи може відбуватися в межах цивільного або адміністративного провадження. Але у разі включення вирішення вказаних питань до сфери кримінального процесу (у разі їх «приєднання» до кримінального процесуального предмета відання) не може йти мова про реалізацію прав особи в межах проваджень в інших юрисдикціях. І тільки після того як, наприклад, цивільне право особи залишилося нереалізованим під час кримінально-правової процедури, можна дати можливість особі відстояти свої права у процесі із застосуванням нижчих стандартів.

На обов'язкове вирішення в рамках кримінального судочинства всіх цивільно-правових претензій, пов'язаних із предметом кримінального провадження, звернув увагу Верховний Суд. Так, у квітні 2016 року Товариство з обмеженою відповідальністю «КСК-Автоматизація» (далі – ТОВ «КСК-Автоматизація») звернулося до суду з позовом до Прокуратури міста Києва про звільнення майна з-під арешту. Отже, ТОВ «КСК-Автоматизація» у порядку цивільного судочинства відстоювало свої майнові права, обмежені в порядку кримінального судочинства. Зазначене підприємство з поданим

---

²⁹⁹ Там само.

позовом дійшло до касаційної інстанції, було подано касаційну скаргу. Відповідно до підпункту 4 пункту 1 розділу XIII Перехідних положень ЦПК України касаційні скарги (подання) на судові рішення у цивільних справах, які подані та розгляд яких не закінчено, передаються до Касаційного цивільного суду. Відповідно до статті 388 ЦПК України судом касаційної інстанції у цивільних справах є Верховний Суд³⁰⁰.

Вивчивши матеріали справи, перевіривши доводи касаційної скарги, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду визначив, що оскаржуваний арешт на вказану земельну ділянку було накладено в межах кримінальної справи. Верховний Суд зауважив, що після набрання чинності КПК України 2012 року, на час звернення до суду з цивільним позовом, позивач мав право захистити свої права відповідно до норм КПК України, у порядку кримінального судочинства. Саме тому помилкою загальних судів було залишити поза увагою те, що обмеження у здійсненні права користування земельною ділянкою, на якій розташоване нежитлове приміщення ТОВ «КСК-Автоматизація», відбулися під час проведення досудового розслідування в порядку кримінального судочинства згідно з постановою слідчого. Оцінку правомірності процесуального документа, ухваленого в порядку кримінального судочинства, не може бути надано у порядку іншого, а саме цивільного судочинства, оскільки КПК України передбачено порядок оскарження рішень, дій та бездіяльності органу досудового розслідування. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 205 ЦПК України 2004 року, суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства. Оскільки розгляд цього питання передбачено в установленому кримінальним процесуальним законом порядку, суди неправильно визначили предметну юрисдикцію спору³⁰¹.

---

³⁰⁰ Постанова Верховного Суду (КІС) від 05 грудня 2018 року, прийнята за результатами розгляду справи № 755/6685/16-ц (провадження № 61-19107ск18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78496437> (дата звернення: 29.06.2019).

³⁰¹ Там само.

Також у постановках, винесених від 24 квітня 2018 року у справі № 202/5044/17 (провадження № 14-119цс18) та від 26 червня 2018 року за результатами розгляду справи № 758/2822/16-ц (провадження № 61-8179зпв18), Верховний Суд зазначив, що відносини, які виникають у зв'язку із застосуванням такого заходу забезпечення кримінального провадження, як арешт майна, регулюються кримінальним процесуальним законом незалежно від того, чи є особа, на майно якої накладено арешт, учасником кримінального провадження. Верховний Суд погоджується з висновком, що положення статей 15, 16, 316, 321, 391 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) не підлягають застосуванню до відносин щодо скасування арешту на майно як заходу забезпечення кримінального провадження та відповідно такі вимоги не підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства³⁰².

Аналогічний висновок щодо розгляду певного питання в межах кримінальної процедури було зроблено Конституційним Судом у рішенні від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011 (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини). Одне з питань звернення до Конституційного Суду стосувалося роз'яснення, у якому судовому провадженні (адміністративному чи кримінальному) повинні вирішуватися справи за скаргами фізичної особи, яка не є учасником кримінального судочинства, але повідомила про вчинення злочину, якщо ця особа просить визнати протиправною бездіяльність суб'єкта владних повноважень, який не прийняв жодного з рішень, передбачених ст. 97 КПК України (1960 року – уточнення наше. – М. Г.). Конституційний Суд пояснив, що скарги осіб стосовно прийняття рішень, вчинення дій або допущення бездіяльності суб'єктом владних повноважень щодо заяв і повідомлень про вчинені або підготовлювані

---

³⁰² Постанова Верховного Суду (КІС) від 24 квітня 2018 року у справі № 202/5044/17 (провадження № 14-119цс18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73657865> (дата звернення: 29.06.2019); Постанова Верховного Суду (КІС) від 26 червня 2018 року за результатами розгляду справи № 758/2822/16-ц (провадження № 61-8179зпв18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75099435> (дата звернення: 29.06.2019).

злочини суди повинні розглядати й вирішувати у кримінальному судочинстві³⁰³.

Відповідно до ст. 34 ЦПК України самостійні вимоги щодо предмета спору можуть заявити треті особи. Так, треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть вступити у справу до закінчення судового розгляду, пред'явивши позов до однієї чи обох сторін. Ці особи мають усі процесуальні права й обов'язки позивача.

Прикладом третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть бути у кримінальному провадженні, наприклад, добросовісні покупці.

Цивільний позов, заявлений у кримінальному процесі, розглядається за правилами КПК України. Якщо питання у КПК України не врегульовані, то тільки тоді застосовуються норми ЦПК України за умови, що вони не суперечать КПК України³⁰⁴.

У разі, якщо питання пред'явлення цивільного позову третіми особами до «кримінального правопорушника» не врегульовано у кримінальному процесуальному законодавстві, то в цій частині відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, слід застосовувати норми цивільного процесуального законодавства.

У контексті розгляду залучення реалізації цивільних прав у межах кримінального провадження пропонуємо проаналізувати питання цивільно-правової відповідальності у кримінальному процесі.

---

³⁰³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-11> (дата звернення: 18.06.2018).

³⁰⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

Ст. 130 КПК України передбачено відшкодування (компенсація) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю. Так, шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом³⁰⁵.

Більш детальну регламентацію здійснено в окремому Законі України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994. Так, право на відшкодування в особи виникає у випадках постановлення виправдувального вироку суду, встановлення в обвинувальному вироку чи іншому рішенні суду факту незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виймки тощо³⁰⁶.

Також відповідне положення містить цивільне законодавство України. У ст. 1176 ЦК України встановлено відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. Нашу увагу привернуло положення, викладене в частині четвертій цієї норми: фізична особа, яка у процесі досудового розслідування або судового провадження шляхом самообмови перешкоджала з'ясуванню істини і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню запобіжного заходу, незаконному затриманню, незаконному накладенню адміністративного

³⁰⁵ Там само.

³⁰⁶ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01 грудня 1994 року № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.10.2017).

стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, не має права на відшкодування шкоди³⁰⁷.

Таким чином, можна висновувати, що ст. 1176 ЦК України передбачено цивільно-правову відповідальність підозрюваного, обвинуваченого за надання неправдивих показань.

Основоположними засадами справедливого кримінального провадження є право особи на захист, свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї. Останнє як відображення у вітчизняному кримінальному процесі привілею проти самообвинувачення полягає в тому, що підозрюваний, обвинувачений не несе кримінальної відповідальності за надання завідомо неправдивих показань чи за відмову від надання показань та відповідно не попереджається про таку відповідальність. Проте й про цивільно-правову відповідальність органи, які здійснюють кримінальне провадження, зазвичай не попереджають.

Наскільки ж значущими є наслідки цивільно-правової відповідальності за надання завідомо неправдивих показань?

Урядовий уповноважений у справах ЄСПЛ у своєму щорічному звіті, викладеному у листі до Кабінету Міністрів України від 29 січня 2016 року, зазначив, що в Україні залишається актуальною проблема порушення прав людини, передбачених ЄКПЛ, зокрема порушення ст. 3 Конвенції. А тому однією з основних проблем залишається жорстоке поводження з особами, які перебувають під контролем держави³⁰⁸. Європейський суд неодноразово констатував порушення державними органами права людини, передбаченого ст. 3 Конвенції, для одержання показань від підозрюваного, а саме отримання визнання його вини (наприклад, справи «Душка проти України» 2011 р., «Зякун проти України» 2016 р.).

У рішенні у справі «Душка проти України» 2011 року Європейський суд установив, що жорстоке поводження, примус з боку представників правоохоронних органів застосовувався

³⁰⁷ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ru/ed20131011#Text> (дата звернення: 14.07.2021).

³⁰⁸ Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2015 році. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2016/02/08/20160208000005060.pdf> (дата звернення: 29.06.2019).

саме з метою подолання опору заявника, у результаті чого було отримано від нього визнавальні показання³⁰⁹.

Можна зробити висновок, що особи, які зазнали примусу, жорстокого поводження з боку правоохоронних органів та надали неправдиві визнавальні показання, тим самим «сприяли» незаконному своєму засудженню, взяттю під варту тощо, а тому на відшкодування шкоди, завданої такими рішеннями, за національним законодавством можуть не розраховувати.

Викладене, на нашу думку, є порушенням права особи на захист та привілею проти самообвинувачення, оскільки давання показань підозрюваним, обвинуваченим, у тому числі й неправдивих показань, є способом його захисту. Тож за дані показання на підозрюваного, обвинуваченого не має покладатися відповідальність, навіть цивільно-правова. Більше того, саме такий вид відповідальності впливає на подальше відшкодування особі шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури й суду.

Узагальнюючи, зазначимо, що реалізацію окремих прав з інших галузей, з інших сфер правового регулювання віднесено до сфери генерального предмета відання у кримінальному процесі у зв'язку з процесуальною економією, зручністю тощо, підґрунтям чого є безпосередній зв'язок реалізації вказаних прав із реалізацією кримінальних та кримінальних процесуальних прав.

Галузь кримінального процесуального права не існує ізольовано як від інших галузей права, так і від норм міжнародного права. Вітчизняне законодавство хоча і є внутрішнім регулятором відносин у державі, проте не існує замкнено та відсторонено від впливу міжнародно-правових нормативних актів. Попри те, що межі генерального предмета відання окреслено жорстким переліком кримінальних правопорушень, обсяг генерального предмета відання може змінюватися внаслідок узгодження з нормами міжнародних нормативних документів, рішень міжнародних правових інституцій.

³⁰⁹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Душка проти України» від 3 лютого 2011 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-204045> (дата звернення: 11.08.2021).

Як приклад можна навести рішення ЄСПЛ у справі «Кононов проти Латвії». Заявник В. М. Кононов – колишній партизан, який бився під час Великої Вітчизняної війни проти німецько-фашистських окупантів на тимчасово окупованій території Латвійської РСР. У кінці 1990-х – на початку 2000-х років В. М. Кононов був притягнутий до кримінальної відповідальності латвійськими судами за вчинення «військових злочинів» у 1944 році за національним кримінальним законодавством, яке було доповнене у 1993 році новими нормами, у тому числі щодо військових злочинів. Заявник В. М. Кононов скаржився ЄСПЛ, що його засудження в кримінальному порядку латвійськими судами за вчинення «військових злочинів» порушило вимоги статті 7 Конвенції («покарання без закону») у зв'язку з тим, що на момент вчинення правопорушення в національному законодавстві не було передбачено норм щодо відповідних кримінальних правопорушень. У першому рішенні в цій справі Палата Суду встановила, що заявник не міг тоді в умовах боротьби з окупантами та їх пособниками передбачити, що його дії були «військовим злочином» за чинними на той час нормами права. Проте за наполяганням держави-відповідача справа була передана на розгляд «вищою інстанцією» Європейського суду – на розгляд Великої палати. Вона дійшла до прямо протилежних висновків, визнавши, що в 1944 році вже існувало в міжнародно-правовій спільноті поняття «військовий злочин» і що строки давності притягнення до кримінальної відповідальності до дій партизана не можуть бути застосованими³¹⁰.

Отже, це приклад розширення генерального предмета відання завдяки включенню до вирішуваних публічних справ тих кримінальних правопорушень, які не входять до нього за часовими межами за принципом неможливості зворотної сили закону у випадку погіршення ним становища людини. Застосування міжнародних принципів стосовно військових злочинів, злочинів проти людства тощо розширює обсяг генерального предмета відання включенням розгляду додаткових кримінальних правопорушень до його сфери.

³¹⁰ Матеріали по делу «Кононов против Латвии». *Права человека. Практика Европейского суда по правам человека*. 2010. № 9. С. 13–58.

Аналізуючи поняття судової юрисдикції, Н. В. Дрьоміна розглядає проблему співвідношення юрисдикцій міжнародних судових установ та національних судових органів³¹¹. Так, Я. Броунлі стверджує: «З другої половини ХІХ століття вважається загальноновизнаним, що є такі злочинні дії чи така злочинна бездіяльність, за які міжнародне право покладає на винних осіб кримінальну відповідальність; при цьому покарання може бути призначено або міжнародними судовими установами, відповідним чином на те уповноваженими, <...> або судами і воєнними трибуналами тієї чи іншої держави. Усі ці судові установи здійснюють міжнародну юрисдикцію внаслідок застосованого права й через склад суду, а коли справа стосується внутрішніх судів – унаслідок застосованого права і характеру відправлення правосуддя (яке обґрунтовує міжнародне право)»³¹². Отже, у деяких випадках може йти мова про міжнародну юрисдикцію національних судів.

Застосування норм міжнародного права може впливати на генеральний предмет відання у кримінальному процесі не тільки у бік його розширення, але й звуження. Світу відомі випадки оприлюднення інформації, яка містить державну таємницю, громадянами США Деніелом Елсбергом у 1971 році та Едвардом Сноуденом у 2013 році. Указані правопорушення були кваліфіковані як злочини за національним законодавством. Поставши перед судом за кримінальним обвинуваченням Д. Елсберг був виправданий³¹³. Щодо Е. Сноудена продовжується кримінальне переслідування владою США, проте цікавою є позиція самого Е. Сноудена, який заявив, що діяв відповідно до принципу Нюрнберзького трибуналу, який полягає в тому, що приватні особи мають міжнародні зобов'язання, котрі стоять вище тих зобов'язань, які вони несуть перед своєю державою. Отже, громадяни зобов'язані порушувати внутрішні

³¹¹ Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса: Одеська національна юридична академія, 2005. С. 13.

³¹² Броунлі Я. Международное право. Книга 2. М. : Прогресс, 1977. С. 253.

³¹³ Daniel Ellsberg. Офіційний сайт. URL: <http://www.ellsberg.net/bio/> (дата звернення: 29.06.2019).

закони своєї країни заради запобігання злочинів проти миру й людства³¹⁴.

Посиланням на принцип Нюрнберзького трибуналу Е. Сноуден вважає можливим виправдати порушення національного законодавства. Не маючи на сьогодні офіційних рішень з цього приводу, можна припустити цілковиту обґрунтованість таких сподівань, урахувавши виправдання Д. Елсберга та рішення комісії Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) з питань незаконного затримання, яка визнала, що переслідування за аналогічне викриття таємної інформації засновника WikiLeaks Джуліана Ассанж є незаконним³¹⁵.

В українському законі про кримінальну відповідальність окремою групою передбачено злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Згадані кримінальні правопорушення закріплено в національному законодавстві, однак не можна заперечувати їх міжнародний наддержавний характер. Зокрема, ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни» містить пряме посилання на норми міжнародного права³¹⁶. Отже, можна припустити, що залучення або виключення з предмета відання у кримінальному процесі певних публічних справ під впливом міжнародних правових норм та рішень цілком можливе. Прийняття такого рішення залежить від багатьох індивідуальних факторів, а тому не може бути цілком передбачуваним.

Обсяг генерального предмета відання становлять публічні справи державного предмета відання, які віднесено до сфери впливу суб'єктів кримінального процесу, або такі, що знаходяться у сфері впливу інших процесуальних правових галузей, але щодо них передбачено застосування державою владного примусового впливу такого рівня, який відповідає рівню кримінального

³¹⁴ Заявление Сноудена в WikiLeaks. 12 июля 2013 г. BBC News Русская служба. URL: https://www.bbc.com/russian/russia/2013/07/130712_snowden_text (дата звернення: 29.06.2019).

³¹⁵ ООН визнала безпідставним переслідування Ассанжа. 4 лютого 2016 року. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2016/02/4/7044357/> (дата звернення: 29.06.2019).

³¹⁶ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6#w13> (дата звернення: 15.02.2022).

процесуального впливу. У випадку, якщо реалізація кримінальних прав тісно пов'язана з реалізацією цивільних прав особи, забезпечення останніх віднесено до предмета відання у кримінальному процесі.

2. Обсяг функціонального предмета відання.

Вивчення обсягу генерального предмета відання обумовлено розглядом кримінально-правового наповнення в загальному вигляді без прив'язки до певного виду кримінальної процесуальної діяльності. Дослідження на рівні функціонального предмета відання відображає кримінальний процесуальний елемент, оскільки безпосередньо пов'язане з аналізом діяльності функціональних сторін, зі змістовним наповненням такої діяльності.

Застосовуючи діяльнісний підхід для дослідження кримінального процесу, В. П. Гмирко робить висновок: кримінального процесу як цілісності немає, а є дві самостійні діяльності, здійснювані різними владами – обвинувальною (прокурорсько-поліційною, адміністративною) і судовою. Це узагальнення автор робить на підставі аналізу таких складових: 1) мети діяльності (діяльність цілеспрямована, тобто діяльність – це те, що має мету); 2) засобів діяльності (діяльність інструментально організована); 3) об'єкта діяльності, тобто те, стосовно до чого вона має здійснюватися. В. П. Гмирко зазначає, що «поняття «кримінальний процес» може слугувати лише назвою такої собі правової рамки, покликаної, за задумом законодавця, утримувати в одному силовому полі нормативної регуляції дві засадничо різні типи юридичної діяльності. Vice versa представник обвинувальної влади, завершивши кримінальне переслідування, звертається до влади судової як кримінальний позивач із проханням розглянути позов і вирішити по його суті, по чому починається юрисдикційна діяльність суду. Таким чином, кожен виконує свою власну діяльність, а не діє в царині міфічної універсальної правової цілісності «кримінальний процес»...»³¹⁷.

Як було з'ясовано в попередніх підрозділах, поділ на функціональні предмети відання дає підстави діяльності не для

³¹⁷ Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 25.

визначених суб'єктів, а для певних «функціональних сторін». Оскільки функція характеризує цілі діяльності, її напрям, роль суб'єкта щодо окресленої сфери впливу, то на цьому етапі можна говорити про змістовну різницю у впливі тих суб'єктів, що здійснюють різні функції. Саме на вказаному етапі поділ на функціональні предмети відання відбувається за критеріями різниці у змісті впливу. А тому й поділ на функціональні предмети відання є поділом за критерієм його змістовного наповнення.

На думку О. М. Овчаренко, саме розв'язання правового конфлікту, тобто спору про право, має бути критерієм віднесення певного питання до юрисдикції суду³¹⁸.

Кримінальні права реалізують усі уповноважені органи судочинства, але в різній формі. Якщо органи обвинувачення втілюють їх у формі формулювання обвинувачення, визначення його меж, то остаточне визнання існування кримінально-правових відносин та остаточна реалізація кримінального права відноситься до предмета відання судових органів.

У контексті розгляду функціональних предметів відання розглянемо також вплив суб'єктів на процесуальні права учасників кримінального провадження, до яких слід віднести конституційні (природні) та суто процесуальні (процедурні) права.

Щодо конституційних прав О. В. Гладишева стверджує, що держава в особі законодавця не дає громадянам права та свободи, але визнає їх наявність, що підкреслює об'єктивність їх існування. Поряд із конституційними авторка виокремлює галузеві права та свободи, у тому числі кримінальні процесуальні, які є похідними від конституційних у своїй більшості і виступають як їх продовження, уточнення. Стосовно галузевих прав держава в особі законодавця виступає як творець і розробник у сукупності. Щодо кримінальних процесуальних відносин О. В. Гладишева наголошує, що процесуальними правами особа наділяється в установленому законом порядку, тоді як конституційними правами вона володіє. Тому, на думку

³¹⁸ Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. Х.: Право, 2008. С. 165.

вченої, стосовно кримінального судочинства законодавцю належить не лише передбачувати права та свободи особи, але й визначити процесуальний порядок наділення ними (підстави набуття прав та свобод у кримінальному судочинстві, порядок діяльності суб'єктів, уповноважених наділяти правами тощо)³¹⁹.

Аналізуючи діяльність суб'єктів кримінального процесу, можна припустити, що загальні основоположні права, свободи та законні інтереси особи є предметом відання судових органів, які здійснюють функцію правосуддя, оскільки саме судові органи вирішують питання, які пов'язані із втручанням у загальні права та свободи особи. Відповідно, реалізація кримінальних процесуальних прав (які стосуються кримінальної процедури) є змістовним наповненням органів, що здійснюють функцію кримінального переслідування (обвинувачення).

Не можна говорити, що предмет відання судових органів не включає до свого складу реалізацію кримінальних процесуальних (процедурних) прав, проте сама специфіка їх предмета відання полягає в реалізації основних прав та свобод. Тут спрацьовує правило, що суб'єкт вищого компетенційного рівня може виходити за межі компетенції за рівнем нижче, але не навпаки. Суб'єкт вищого компетенційного рівня має справу з результатом роботи суб'єкта нижчого рівня, тому закон вважає першого «компетентним» для втручання у діяльність другого³²⁰. Під час судового розгляду процедурні права прокурора як представника сторони обвинувачення, так само як сторони захисту, реалізуються через судові органи.

Суб'єкти обвинувачення у своїй діяльності прагнуть до застосування норми кримінального права – визнати особу

³¹⁹ Гладышева О.В. Теоретические основы обеспечения законных интересов личности в уголовном судопроизводстве : монография / под. науч. ред. докт. юрид. наук, проф. В.А. Семенова. М. : Юрлитинформ, 2012. С. 110.

³²⁰ Городецька М. С. Межі кримінально-процесуальної компетенції слідчого органів внутрішніх справ. *Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених* : збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції; матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, 23–24 квітня 2009 року). К., 2009. Ч. IV. С. 197–199.

винною у вчиненні кримінального правопорушення, приводом до чого є вчинене протиправне кримінально карне діяння. Проте органи обвинувачення позбавлені можливості самостійного застосування норми кримінального права, щоб уникнути можливого з їх боку свавілля. Остаточне застосування кримінально-правової норми покладається на суд. Таким чином, суд обмежує органи обвинувачення в остаточному застосуванні норми кримінального права. Лише суд визнає людину винною перед державою (не перед потерпілим) за вчинення кримінального правопорушення та призначає покарання. Суд стримує державу у здійсненні нею обвинувачення особи через діяльність її уповноважених органів, до того ж як в обвинуваченні остаточному (застосування норми кримінального права), так і в обвинуваченні у значенні обвинувальної діяльності. Судові органи попереджають безпідставне (свавільне) обмеження прав людини під час кримінального переслідування.

Слід зауважити, що головним завданням кримінального процесу як визначеної державою процедури є остаточна реалізація кримінального права, тобто застосування кримінальної норми з передбаченою в ній санкцією – покаранням. Але реалізація кримінального права має відбуватися не абияк, а справедливо, що є передумовою виникнення права на справедливий судовий розгляд. Отже, кримінальний процес вирішує завдання, кримінально-правовим елементом якого є остаточна реалізація норми кримінального права, а кримінальним процесуальним елементом є забезпечення справедливого судового розгляду, у процесі якого відбувається реалізація норми кримінального права.

Загальна мета діяльності органів обвинувачення відображається на визначеному для них предметі відання. Вони здійснюють вплив на реалізацію кримінальних прав у тій частині, яка є необхідною для остаточної реалізації кримінального права та вирішення кримінально-правового конфлікту судом. Так само й щодо реалізації процесуальних прав – органи обвинувачення впливають на реалізацію лише процесуальних процедурних прав, що створює передумови для реалізації основоположних прав та свобод людини, у тому числі права

на справедливий судовий розгляд, справедливе вирішення конфлікту.

Подібно до того, як на судові органи покладено остаточний справедливий розгляд у справі, на органи обвинувачення покладено ефективне розслідування, тобто ефективне «готування» до судового розгляду, що є його передумовою. Щоб забезпечити справедливий судовий розгляд, це «готування» має відповідати певним стандартам.

ЄКПЛ містить у розділі 1 як матеріальні, так і процесуальні норми. Так, у вигляді матеріальних норм у Конвенції регламентовано право на життя (ст. 2), заборону тортур (ст. 3), заборону рабства та примусової праці (ст. 4), право на свободу та особисту недоторканність (ст. 5) та ін. Кожне це право не лише декларується в ЄКПЛ. У ст. 13 Конвенції регламентовано, що кожний, чії права та свободи, визнані у цій Конвенції, порушені, має право на ефективні засоби правового захисту в державному органі, навіть якщо це порушення допустили особи, що діяли офіційно.

Не встановивши порушення матеріального права скаржника, Європейський суд не зупиняється і перевіряє процедурну складову. ЄСПЛ тлумачить, що гарантоване матеріальне право породжує позитивний обов'язок держави розслідувати його порушення, особливо, якщо є підозра щодо порушення цього права представниками державних органів³²¹. Розслідування порушення має надавати можливість встановити та покарати відповідальних. Мінімальні стандарти щодо ефективності, визначені практикою ЄСПЛ, включають також вимогу, щоб розслідування було незалежним, безстороннім і доступним суспільному контролю та щоб компетентні органи діяли зі зразковою ретельністю і швидкістю³²².

³²¹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сергій Шевченко проти України» № 32478/02 від 4 квітня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_012#Text (дата звернення: 08.08.2019).

³²² Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Яременко проти України» від 12 вересня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405 (дата звернення: 21.10.2018); Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ісаєва та інші проти Росії» № 57947/00, 57948/00, 57949/00, §§ 208-13 від 24 лютого 2005 року. URL: <https://www.srji.org/resources/search/14/> (дата звернення: 08.08.2019).

Європейський суд у рішеннях акцентує, що обов'язок захищати основні права є обов'язком не досягти результату, а докласти зусиль. Можна зробити висновок, що обов'язок докласти зусиль компетентними органами є близьким до такого мінімального стандарту ефективного розслідування, як ретельність³²³.

З моменту порушення законних прав особи, що має ознаки злочину, компетентними щодо здійснення розслідування є органи кримінального переслідування – оперативні підрозділи, слідчі відповідних відомств, прокурор. Отже, обов'язок докласти зусиль є мінімальним стандартом ефективного розслідування, яке здійснюється органами кримінального переслідування.

Щодо змісту цього стандарту слід зазначити, що, поперше, Європейський суд нагадує про обов'язок докласти зусиль компетентними органами під час тільки-но надходження до них інформації. Зокрема, у справі «Муравська проти України» № 249/03 від 13 листопада 2009 року ЄСПЛ увагу, що ефективність розслідування була серйозно підірвана вже на початковому етапі. Європейський суд указав, що в будь-якому випадку органи державної влади повинні діяти з власної ініціативи, як тільки їм стало відомо про події. Вони не можуть покладатися на те, що близькі родичі подадуть формальну скаргу або візьмуть на себе відповідальність за проведення слідчих дій. ЄСПЛ наголосив, що будь-яке зволікання з відповіддю органів влади на смертельне насилля або зникнення людини може суттєво підірвати віру суспільства в дію верховенства права та надати видимість зговору або терпимості держави до незаконних дій³²⁴.

Іншим прикладом зобов'язання органів кримінального переслідування реагувати на інформацію з моменту її надходження

³²³ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Муравська проти України» № 249/03 від 13 листопада 2008 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_432#Text (дата звернення: 08.08.2019); Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гонгадзе проти України» № 34056/02 від 8 листопада 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_420#Text (дата звернення: 08.08.2019).

³²⁴ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Муравська проти України» № 249/03 від 13 листопада 2008 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_432#Text (дата звернення: 08.08.2019).

є справа «Яковенко проти України» № 15825/06 від 25 жовтня 2007 року. Під час судового розгляду національним судом першої інстанції щодо вирішення питання про винність у вчиненні злочину заявник О. М. Яковенко звертався зі скаргою на жорстоке поводження з ним. Компетентні органи на таку заяву О. М. Яковенка не відреагували³²⁵. Європейський суд погодився, що суд першої інстанції розглядав справу щодо висунутого проти О. М. Яковенка обвинувачення, а не щодо встановлення відповідальності за стверджуване побиття Яковенка, а тому не міг зробити висновків щодо того, чи був заявник підданий жорстокому поводженню, перебуваючи в міліції. Але у зв'язку зі зверненням О. М. Яковенка під час судового розгляду з відповідною скаргою Європейський суд вважає, що органи влади, таким чином, були достатньо поінформовані про ситуацію заявника та мали можливість вивчити умови його тримання під вартою і, якщо потрібно, їх виправити. Подібне рішення щодо достатньої поінформованості державних органів Європейським судом було прийняте у справі «Калашніков проти Росії» № 47095/99 від 18 вересня 2001 року³²⁶.

У цьому випадку, як і звичайно, Європейський суд дивиться крізь форму. Не важливо, чи подавав заявник О. М. Яковенко відповідну скаргу до прокурора, що здійснює нагляд за установами виконання покарань, та чи звертався до судової процедури, спеціально визначеної для заперечення результатів розслідування. Достатньо того, що під час розгляду кримінальної справи судом першої інстанції органи держави вже були достатньо поінформовані про можливе жорстоке поводження із заявником, який перебував під вартою³²⁷.

Вимога Європейського суду про «достатню поінформованість» є ще одним аргументом проти заформалізованої

³²⁵ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Яковенко проти України» №15825/06 від 25 жовтня 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_438#Text (дата звернення: 08.08.2019).

³²⁶ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Калашніков проти Росії» № 47095/99 від 15 липня 2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_057#Text (дата звернення: 08.08.2019).

³²⁷ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Яковенко проти України» №15825/06 від 25 жовтня 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_438#Text (дата звернення: 08.08.2019).

процедури початку розслідування. З моменту достатньої поінформованості компетентних державних органів має розпочатися розслідування. Будь-яка вимога формального рішення – чи то порушення кримінальної справи, як було передбачено Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р.³²⁸, чи то внесення відомостей до ЄРДР за КПК України 2012 р.³²⁹ – позбавляє органи кримінального переслідування можливості докласти всіх зусиль вже з моменту достатньої поінформованості, а тому є прямим порушенням мінімальних стандартів щодо ефективного розслідування.

Так, у справі «Яковенко проти України» через те, що органи держави не відреагували на етапі достатньої поінформованості Європейський суд робить висновок взагалі про відсутність у заявника ефективного й доступного засобу щодо подання скарг на умови утримування під вартою. Отже, відсутність реакції державних органів на етапі достатньої поінформованості про «небезпідставне твердження», нездійснення ними розслідування саме з цього моменту призводить до порушення ст. 13 Конвенції та тлумачиться судом як відсутність ефективного й доступного засобу правового захисту щодо скарг заявників про порушення їх прав та свобод³³⁰.

У практиці ЄСПЛ діяльність із реалізації прав та свобод людини під час досудового розслідування є досить значимою для забезпечення справедливого процесу в цілому та має відповідати певним стандартам. Досудова діяльність є передумовою справедливого судового розгляду та остаточного вирішення кримінального правового конфлікту. Реалізація процедурних прав учасників кримінального процесу є передумовою реалізації основоположних прав та свобод людини у кримінальному процесі.

³²⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.60 р. № 1001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 20.04.2022).

³²⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

³³⁰ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Яковенко проти України» №15825/06 від 25 жовтня 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_438#Text (дата звернення: 08.08.2019).

Таким чином, можна зробити висновок, що предмет відання органів обвинувачення становить реалізація кримінальних та процесуальних прав людини, що за характером є підготовчою, оскільки створює передумови для реалізації основних (матеріальних) прав людини, а також для остаточного вирішення кримінально-правового конфлікту під час справедливого судового розгляду.

Предмет відання судових органів становить остаточна реалізація матеріальних (кримінальних та основоположних) прав людини під час кримінального провадження та його остаточне вирішення шляхом справедливого судового розгляду.

Кримінальний процес не завжди завершується вироком або іншим судовим рішенням. Рішення про завершення кримінального процесу під час досудового розслідування може бути прийняте органами обвинувачення. Це цілком узгоджується з тим, що у процесі підготовчої діяльності з реалізації кримінальних та процесуальних прав встановлюється відсутність підстав для реалізації таких прав.

Як було визначено в попередньому підрозділі, функціональний предмет відання знаходиться в темпоральних межах: з моменту внесення відомостей до ЄРДР і до кінцевого рішення у кримінальному провадженні. Проте слід наголосити, що подекуди обсяг предмета відання у кримінальному процесі виходить за вказані межі.

По-перше, попри те, що початок кримінального провадження пов'язаний із внесенням відомостей до ЄРДР, у дійсності реалізація окремих кримінальних процесуальних та матеріальних прав починається до зазначеного початкового рішення. До внесення до ЄРДР можуть здійснюватися такі процесуальні дії та заходи, як огляд місця події, затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення та пов'язаний з цим особистий обшук особи, отримання відомостей через пояснення та заяви осіб, отримання разом із заявою додатків у вигляді речей чи документів. Усі ці дії є частиною кримінальної процесуальної діяльності, тоді як офіційно кримінальне провадження ще не розпочато. Тож вплив на кримінальний процесуальний предмет відання виходить за темпоральні

межі на початковому етапі. Також викликає інтерес на початковому етапі процедура оскарження невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Під час оскарження слідчий суддя вже приймає рішення про реалізацію права людини щодо доступу до правосуддя, що є умовою забезпечення справедливого судового розгляду в майбутньому. У такому разі, на нашу думку, слідчий суддя вже діє в рамках кримінальної правової процедури й опрацьовує кримінальний процесуальний предмет відання.

Отже, кримінальний процес у вигляді діяльності його уповноважених суб'єктів із застосуванням наданих повноважень відносно визначеного предмета відання вже розпочався раніше, ніж було прийнято його початкове рішення – внесення відомостей до ЄРДР. У цьому вбачаємо додаткові аргументи на користь теоретичної позиції щодо того, що початок кримінального провадження недоцільно пов'язувати з формальним рішенням.

По-друге, слід розглянути темпоральні межі предмета відання щодо завершення кримінального провадження. Так, відповідно до ч. 1 ст. 284 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження у разі, коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру³³¹. Тож суб'єкти, що ведуть кримінальний процес, на стадії досудового розслідування можуть прийняти рішення не продовжувати строки, а закрити кримінальне провадження. До того ж законом не передбачено можливості в подальшому поновити кримінальне провадження, крім того, що практично можна припустити певну зміну обставин та викриття особи, що вчинила кримінальне правопорушення. На перший погляд, усе логічно: сторона обвинувачення витратила певний ресурс у певний строк провадження і прийняла рішення, що вже зроблено «все можливе» та недоцільно здійснювати в подальшому розслідування. Можна погодитися, що

³³¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

з плином часу притягнення до кримінальної відповідальності за певні кримінальні правопорушення вже стає недоцільним, оскільки спричинена суспільна шкода не є співрозмірною та не виправдовує тих ресурсів, які витрачає держава на кримінальну правову процедуру. Проте кримінальним законом встановлено строки притягнення до кримінальної відповідальності, які є, як правило, значно довшими, ніж визначені строки кримінального провадження. Установивши строк притягнення до кримінальної відповідальності, законодавець визначив строк, протягом якого застосування норм кримінального права та притягнення до кримінальної відповідальності є доцільним та виправданим. Тому маємо ситуацію, що реалізація кримінальних процесуальних прав у вигляді закриття кримінального провадження перешкоджає реалізації кримінальних прав.

Оскільки кримінальну правову процедуру створено з метою забезпечення реалізації кримінальних прав та остаточного вирішення кримінально-правового конфлікту, то перешкоджання такій реалізації кримінальних прав саме через реалізацію кримінальних процесуальних прав є неприпустимим та суперечить самому призначенню кримінального процесу.

На наш погляд, у кримінальному процесуальному законодавстві обов'язково має бути передбачено можливість поновлення закритого кримінального провадження у межах строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Можна зробити висновок, що темпоральні межі кримінального процесуального предмета відання у вигляді закриття кримінального провадження, коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру³³², не виправдано обмежують обсяг предмета відання у кримінальному процесі в частині обмеження реалізації кримінальних матеріальних прав. Запровадження в законодавстві можливості поновлення кримінального провадження в межах строків притягнення до кримінальної відповідальності вирішить указану проблему.

---

³³² Там само.

Обсяг функціонального предмета відання сторони обвинувачення становлять процесуальні (процедурні) права учасників кримінального провадження. Причому переважно на стадії досудового розслідування, оскільки під час судового розгляду реалізація процесуальних прав представників кожної зі сторін провадження залежить від суду.

Змістовно функціональний предмет відання є однако-вим (єдиним) для всіх органів обвинувачення. Їх компетенція різниться наданими повноваженнями, а предмет відання поді-ляється за темпоральними межами.

Загальний обсяг функціонального предмета відання сто-рони обвинувачення складає вся сукупність процесуальних прав учасників кримінального провадження. Реалізація пере-важної більшості зазначених процесуальних прав віддана під вплив органів кримінального переслідування саме на досудо-вому розслідуванні, адже в судовому провадженні реалізація процесуальних прав учасників відбувається за умови правоза-стосовної діяльності суду.

Таким чином, фактично обсяг функціонального пред-мета відання органів обвинувачення становлять усі процесу-альні права учасників кримінального провадження: 1) права учасників, що відстоюють власний інтерес; 2) права учасни-ків, що представляють інтереси інших осіб; 3) права учасників, які не мають власного інтересу та не представляють інте-ресів інших осіб.

Зважаючи, що визначені права та обов'язки складають правовий статус у кримінальному провадженні, можна конст-атувати, що кожного разу, коректуючи статус того чи іншого учасника, додаючи або «віднімаючи» в нього певні права чи обов'язки, законодавець тим самим коректує предмет відання у кримінальному процесі.

Зазвичай, формування кримінального процесуального статусу учасника як сукупності його процесуальних прав та обов'язків на теоретичному й законодавчому рівні відбувається без урахування їх утворювального значення для предмета ві-дання уповноважених органів, без урахування їх впливу та взаємозв'язку.

Щодо обсягу прав підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого Н. М. Апостолова зауважує, що під час застосування принципу доцільності обсяг прав указаних учасників має бути таким, котрий дозволить їм ефективно захищати свої законні інтереси³³³.

Не можна не погодитися з позицією авторки. Проте варто брати до уваги, що ефективний захист інтересів залежить також від впливу правозастосовних органів на встановлені права учасників. Тут має враховуватися конструкція компетенції суб'єктів кримінального судочинства: наділяючи певного суб'єкта визначеним предметом відання, задля виконання покладеної на нього функції йому мають бути надані певні повноваження для впливу на предмет відання, щоб досягти бажаної мети, яка визначається його функцією. Тому встановлення самих лише прав та обов'язків учасників кримінального провадження не забезпечить ефективного захисту їх інтересів. Необхідно також зважати на те, що їх права та обов'язки є змістовним наповненням предмета відання суб'єктів кримінального судочинства. А тому ефективний захист законних інтересів учасників залежить і від ефективного впливу суб'єктів провадження на «власний» предмет відання. Як правило, такий вплив здійснюється шляхом застосування наданих засобів впливу – повноважень суб'єктів кримінального судочинства. *Отже, ефективний захист законних інтересів учасників кримінального провадження є результатом поєднання встановлення доцільного обсягу процесуальних прав учасників з огляду на формування їх процесуального статусу та визначення предмета відання уповноважених органів з урахуванням повноважень останніх як ефективних засобів впливу.*

Ураховуючи застосування принципу доцільності, Н. М. Апостолова вважає, що обсяг прав указаних учасників має бути таким, щоб цим особам забезпечувалися права: знати про передбачену законом можливість застосування відповідної дискреційної процедури, про підстави, порядок та наслідки її застосування; на добровільну згоду щодо її застосування;

³³³ Апостолова Н. Н. Целесообразность (дискреционность) в российском уголовном судопроизводстве : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. М., 2010. С. 41.

на отримання кваліфікованої юридичної допомоги; на оскарження дискреційного рішення³³⁴.

Л. О. Курочкіна виокремлює мінімальні гарантії прав обвинуваченого: право знати про пред'явлене обвинувачення, право мати достатній час та можливості для підготовки захисту, право на захист та юридичну допомогу, право на виклик та допит свідка, право на допомогу перекладача, право на оскарження вироків у кримінальних справах, право на компенсацію у разі судової помилки, право не бути засудженим чи покараним двічі³³⁵.

Слід підкреслити, що серед теоретиків у галузі кримінального процесу постійно тривають дискусії щодо надання переваг стороні захисту у вигляді наділення значно більшими правами підозрюваного та обвинуваченого порівняно з потерпілим або щодо уразливості становища підозрюваного. Інколи акцент зміщується на забезпечення прав потерпілого, свідка, експерта тощо. У таких дискусіях критичні зауваження щодо врегулювання прав учасників іноді ґрунтуються на спекулятивних аргументах про позбавлення органів кримінального переслідування можливості вести боротьбу зі злочинністю.

Змістовне відображення на предметі відання сторони обвинувачення полягає в тому, що на реалізацію яких би прав учасників не впливали «обвинувачі», вони здійснюють вплив з урахуванням функції, що вони виконують (обвинувачення), з огляду на мету, якої прагнуть досягнути, а саме викриття особи, винної у вчиненні кримінального правопорушення. А тому дещо проблемним є віднесення до предмета відання органів обвинувачення реалізації процесуальних прав представників сторони захисту.

Невизначеність щодо необхідного мінімального переліку прав учасників, їх урівноваження викликає справедливе питання, висловлене у монографії О. В. Гладишевої: як визначити, чи зайвими є права, котрими наділений той чи інший суб'єкт кримінального судочинства, або ці права є для нього життєво

³³⁴ Там само.

³³⁵ Курочкіна Л. А. Человек как субъект уголовного преследования по законодательству России и Единой Европы. М. : Издательство «Юрлитинформ», 2006. С. 146.

необхідними? Авторка вказує, що відповідь на це питання здатна зумовити раціональну організацію роботи з удосконалення процесуального статусу всіх суб'єктів кримінальних процесуальних відносин³³⁶. У результаті дослідження О. В. Гладышева доходить висновку, що процесуальний статус учасника кримінального судочинства формується з огляду на вирішення двох задач: 1) надання засобів, які є необхідними та достатніми для захисту його законного інтересу; 2) наділення його необхідними та достатніми правами, обов'язками для забезпечення (захисту) законних інтересів інших учасників, у тому числі держави, і покладення на нього відповідальності за невиконання обов'язків³³⁷.

З огляду на формування функціонального предмета відання сторони обвинувачення необхідно зазначити, що його загальний обсяг має включати процесуальні (процедурні) права учасників кримінального провадження, реалізація яких у результаті правозастосовної діяльності суб'єктів обвинувачення сприяє виконанню кримінальної процесуальної функції обвинувачення за справедливих умов.

Якщо стосовно сторони обвинувачення нами визначено обсяг функціонального предмета відання з огляду на процесуальні (процедурні) права учасників кримінального провадження, то щодо функціонального предмета відання судових органів його обсяг необхідно встановлювати, зважаючи на забезпечення конституційних (конвенційних) прав. Звичайно, що конституційні права також можуть бути процесуальними, оскільки Конституція України є одним із джерел процесуального права, але в цьому випадку до конституційних (конвенційних) прав, на наш погляд, належать основоположні права людини, реалізацію яких має бути віднесено до сфери відання судових органів. У судовому засіданні суд впливає також на процесуальні (процедурні) права, проте специфічною рисою функціонального предмета відання судових органів є реалізація саме конституційних (конвенційних) прав учасників.

³³⁶ Гладышева О. В. Теоретические основы обеспечения законных интересов личности в уголовном судопроизводстве : монография / под. науч. ред. докт. юрид. наук, проф. В. А. Семенова. М. : Юрлитинформ, 2012. С. 113.

³³⁷ Там само. С. 145.

У контексті надання авторського визначення поняття слідчого судді в межах дисертаційного дослідження Ю. В. Скрипіна визначила, що це суддя, уповноважений забезпечувати законність та обґрунтованість обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні у кримінальній справі, до компетенції якого належить прийняття рішення про застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих та інших дій, що обмежують конституційні права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого та прокурора³³⁸. Так, дійсно, на досудовому розслідуванні реалізація процесуальних прав учасників забезпечується правозастосовною діяльністю суб'єктів сторони обвинувачення, а реалізація конституційних прав та свобод – правозастосовною діяльністю слідчого судді.

Конвенційні права учасників виражені через європейські стандарти забезпечення прав людини у кримінальному судочинстві. Під час дослідження останніх Д. В. Сімонович визначив їх систему: 1) право на справедливий судовий розгляд (ст. 6 ЄКПЛ); 2) право на свободу та особисту недоторканність (ст. 5 ЄКПЛ); 3) право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8 ЄКПЛ); 4) розумні строки провадження³³⁹.

Ці стандарти прав людини дублюються в Конституції України та у кримінальному процесуальному законі в нормах-засадах. Таке дублювання надає основоположним правам та свободам «потрійного» захисту: Конвенція, Конституція, КПК України. Конституційне дублювання конвенційних прав не викликає особливих заперечень у вчених³⁴⁰.

³³⁸ Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2008. С. 8–9.

³³⁹ Сімонович Д. В. Європейські стандарти забезпечення прав людини у досудових стадіях кримінального процесу України : монографія. Харків : НикаНова, 2011. С. 56–57.

³⁴⁰ Шевчук С. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод: практика застосування та принципи тлумачення у контексті сучасного українського праворозуміння. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі*. 1999. № 2. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=416> (дата звернення: 18.06.2018); Євінтов В. Пряме застосування міжнародних стандартів прав людини (коментар до статті 9 Конституції України). *Українське право*. 1998. № 1. С. 26.

Дублювання «конвенційно-конституційних» прав людини у КПК України інколи зазнає критики. Так, С.О. Касапоглу зазначає, що норми-засади, які у вигляді спеціальних статей розміщені у КПК України, не повинні дублювати норми, якими визначаються конституційні права громадян. Авторка пояснює, що як засади мають бути врегульовані такі правові положення, які б ідентифікували юридичний процес як кримінальний і підкреслювали його динамічність та логічний закономірний розвиток у часі³⁴¹. Підтримуємо наведену позицію, оскільки дотримання конституційних норм узагалі та тих, що закріплюють основні права та свободи людини, є обов'язковим і не потребує додаткового врегулювання у кримінальному процесуальному законодавстві як норм-засад (норм-принципів). За своєю суттю такі права та свободи людини не є принципами, вони не визначають рушійної сили кримінального процесу, а є певними стандартними обов'язковими й основоположними правами людини, які є невідчужуваними та непорушними. Саме тому лише у виключних випадках допускається їх обмеження, підстави якого розглядаються не інакше як судом, який контролює державу в обвинувальній діяльності на предмет дотримання вказаних конституційних прав і свобод.

Цілком справедливо деякі вчені критикують прагнення законодавця встановити визначений перелік питань, які належать до вирішення судом на досудовому розслідуванні. Так, О. Г. Шило вважає за доцільне передбачити в законі відкритий перелік рішень, дій та бездіяльності органу дізнання, слідчого та прокурора, які можуть бути оскаржені до суду на досудовому провадженні. Будь-які спроби сформулювати закритий перелік таких дій, бездіяльності та рішень здатні обернутися обмеженням права на судовий захист. Але дослідниця застерігає, що, звичайно, не має сенсу включати до предмета оскарження всі без винятку дії, бездіяльність або рішення органів дізнання та досудового слідства, оскільки багато з них

³⁴¹ Касапоглу С. О. Реалізація норм кримінального процесуального права : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. С. 190.

можуть бути перевірені судом у подальших судових стадіях, що буде достатнім засобом судового захисту прав та законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. У зв'язку з цим О. Г. Шило обґрунтовано ставить питання щодо можливого застосування певних критеріїв, за допомогою яких можна визначити предмет судового оскарження в досудових стадіях кримінального процесу. У ході подальшого дослідження авторка визначає наступні критерії визначення предмета судового оскарження в досудовому провадженні. Так, вона робить висновок, що такими критеріями можуть бути обставини, які свідчать, що рішення, дія або бездіяльність: 1) завдало або може завдати шкоди конституційним правам і свободам людини; 2) перешкоджає руху кримінальної справи до суду, доступу особи до правосуддя; 3) своїм наслідком має суттєве ускладнення відстоювання учасником процесу своєї позиції у судовому розгляді кримінальної справи; 4) перевірка їх законності та обґрунтованості не пов'язана із дослідженням тих питань, які вирішуються під час судового розгляду кримінальної справи³⁴².

Як продовжує далі О. Г. Шило, що стосується рішень тактичного характеру, порушень органом дізнання, слідчим або прокурором окремих процесуальних правил, незабезпечення певних процесуальних прав учасників кримінального процесу, то такі порушення, якщо вони не обмежують конституційні права людини, мають бути предметом оцінки суду під час попереднього розгляду кримінальної справи або в судовому розгляді³⁴³.

Слід погодитися з викладеною позицією. Дійсно, основною ознакою предмета відання судових органів є реалізація конституційних прав людини. До того ж під час судового розгляду як найвищий компетенційний суб'єкт суд впливає на реалізацію і конституційних, і процесуальних прав учасників,

---

³⁴² Шило О. До питання реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у порядку судово-контрольного провадження в досудових стадіях кримінального процесу. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1 (64). С. 168–170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2011_1_17 (дата звернення: 29.06.2019).

³⁴³ Там само. С. 170.

тоді як під час досудового розслідування реалізація процесуальних прав забезпечується переважно органами обвинувачення, а реалізація конституційних прав як предмет відання судових органів – слідчим суддею.

Не применшуючи ролі судових органів у кримінальному процесі в цілому, варто зазначити, що на досудовому розслідуванні все ж таки «пальму першості» в обсягах діяльності отримали органи обвинувачення. Не заперечуючи цілісності системи кримінального процесу, необхідно визнати специфічні відмінності між досудовою та судовою стадіями як етапами діяльності.

Як слушно зауважив В. П. Гмирко, вони становлять собою дві різні діяльності, об'єднані однією рамкою силового поля кримінального процесу. Якщо йдеться про мету діяльності, то на досудовому провадженні нею може бути встановлення наявності (або браку) підстав для звернення обвинувальної влади з кримінальним позовом до відповідної юрисдикції; у діяльності суду її можна визначити як встановлення браку / наявності підстав для задоволення вчиненого кримінального позову³⁴⁴.

На досудовому розслідуванні основна діяльність притаманна органам обвинувачення щодо визначеного предмета відання – реалізація кримінальних та кримінальних процесуальних прав учасників; за участю судових органів (слідчого судді) у разі вирішення питань щодо їх специфічного предмета відання – забезпечення реалізації матеріальних (кримінальних та основоположних) прав учасників. Основна діяльність під час судового розгляду – діяльність суду з остаточної реалізації кримінальних, кримінальних процесуальних та основоположних (конституційних) прав учасників, у деяких випадках з дорученням реалізації процесуальних прав учасників сторони обвинувачення.

Варто погодитися з негативною оцінкою встановлення вичерпного переліку підстав участі слідчого судді на досудовому розслідуванні. На нашу думку, підставою прийняття рішення

³⁴⁴ Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 25.

слідчим суддею на досудовому розслідуванні має бути необхідність забезпечення основоположного (конституційного) права учасника кримінального провадження. За таким критерієм можна стверджувати про наявність предмета відання судових органів, а отже про необхідність застосування судовими органами своїх повноважень щодо визначеного предмета відання задля виконання встановленої кримінальної процесуальної функції.

Предмет відання судових органів становить реалізація матеріальних (кримінальних та основоположних) прав людини на досудовому розслідуванні та під час судового розгляду, що забезпечує остаточне вирішення кримінально-правового конфлікту під час справедливого судового розгляду.

До загального обсягу предмета відання судових органів додається також реалізація процесуальних (процедурних) прав учасників, яка є супутньою стосовно реалізації основних прав людини.

Формула «право + обов'язок» надає додатковий аргумент у підтвердженні тези про те, що внутрішній зміст предмета відання суб'єктів кримінального провадження складає реалізація прав учасників, кожному з яких має відповідати обов'язок (повноваження) владного суб'єкта. Так, право учасника породжує обов'язок суб'єкта забезпечити, реалізувати вказане право.

Обсяг предмета відання становить сукупність прав учасників кримінального провадження, на реалізацію яких достатньо вплинути під час правозастосовної діяльності суб'єктам, що ведуть кримінальний процес. Кожному праву учасника в такому випадку має відповідати повноваження суб'єкта, який веде кримінальний процес. Інакше предмет відання не опрацьовується в повному обсязі: якщо реалізацію окремих прав віднесено до предмета відання, але повноважень щодо їх реалізації не передбачено або, навпаки, суб'єкту надано надто широкі повноваження, що дають можливість впливати на ті права учасників, реалізацію яких не має бути віднесено до обсягу його предмета відання.

3. Обсяг монопроцесуального предмета відання.

Під час здійснення кримінального провадження кожним із суб'єктів, що уповноважені державою вести кримінальний процес, необхідно визначити той обсяг публічних справ, який підлягає впливу саме у даному конкретному («унікальному») провадженні. Не можуть безпідставно піддаватися впливу суб'єкта всі без виключення права учасників конкретного кримінального провадження.

Здійснюючи певну кримінальну процесуальну функцію, суб'єкт кримінального провадження встановлює обставини щодо вчиненого кримінального правопорушення, здобуває докази, здійснює юридичну оцінку здобутої інформації, приймає рішення, застосовує заходи забезпечення. Щоб забезпечити реалізацію учасниками кримінального провадження своїх прав, суб'єкти кримінального провадження здійснюють пізнавальну діяльність. Оскільки для прийняття рішення на підставі власної оцінки фактів, за яку суб'єкт несе відповідальність, необхідно володіти певною сукупністю знань щодо особи, обставин події тощо.

Усі зазначені знання здобуваються в результаті процесуальної діяльності суб'єктів та набувають процесуальної значимості у вигляді доказів. Звісно, що здобута інформація пов'язана із вчиненим кримінальним правопорушенням. Тому можна констатувати, що під час конкретного кримінального провадження суб'єкт кримінального процесу впливає на такий обсяг публічних справ, який визначається вчиненим кримінальним правопорушенням.

О. С. Врублевський у межах дослідження примусу, що застосовується слідчим, обсяг примусу розуміє як таку його величину, яка є необхідною для усунення неналежної поведінки³⁴⁵. Автор, сформулювавши таке визначення, підкреслив, що обсяг передбачає таку величину примусу, якої достатньо для досягнення цілей його застосування. Такий критерій поняття обсягу є цілком справедливим і для предмета відання.

³⁴⁵ Врублевський О. С. Процесуальна форма примусового провадження слідчих дій. *Науковий вісник НАВСУ*. 2003. № 5. С. 120.

Так, і в теорії права, щоб визначити, які саме суспільні відносини можуть бути предметом безпосередньої правової регламентації, С. С. Алексеев уважав за потрібне встановити, які умови є необхідними для того, щоб суспільні відносини могли бути врегульовані правом³⁴⁶.

За таким критерієм достатності для врегулювання суспільних відносин правом, до якого можна віднести й розв'язання кримінально-правового конфлікту, та для остаточного застосування норми кримінального права можна встановлювати обсяг предмета відання для суб'єкта кримінального провадження. Такі права учасників необхідно виокремлювати, орієнтуючись на обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, тобто на предмет доказування.

У теорії кримінального процесу від предмета доказування відрізняють предмет пізнання, який є ширшим за обсягом та включає в себе ті факти й обставини, зв'язок яких зі злочином виявився хибним, але їх дослідження було необхідним для того, щоб зробити висновок про відносність інших фактів³⁴⁷. Подібно до предмета пізнання обсяг якісного наповнення предмета відання суб'єктів кримінального провадження безпосередньо пов'язаний з обсягом предмета доказування.

Якісна наповненість обсягу предмета відання в конкретному кримінальному провадженні обумовлюється особливостями кримінального правопорушення, з приводу якого здійснюється кримінальний процес. У своїй діяльності в конкретному кримінальному провадженні суб'єкт, що веде процес, має вплинути на таку сукупність прав учасників провадження, пов'язаних із вчиненням кримінальним правопорушенням, щоб виконати свою кримінальну процесуальну функцію і щоб вся система органів судочинства здійснила функцію повністю.

³⁴⁶ Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. М. : Юридическая литература, 1966. С. 53–54.

³⁴⁷ Лузгин И. М. Расследование как процесс познания. М., 1969. С. 28–30; Якубович Н. А. Теоретические основы предварительного следствия. М., 1971. С. 23.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1³⁴⁸

1. Генезу наукових поглядів щодо визначення предмета відання (підслідності та підсудності) у кримінальному процесі можна систематизувати як поняття, що виражені як: 1) властивість (сукупність властивостей, ознак) кримінальної справи, матеріалів провадження; 2) відношення між такою справою та суб'єктом провадження, тобто як складову компетенції органу розслідування; 3) сукупність правил для визначення органу розслідування. Розуміючи, що основним призначенням таких понять, як підслідність та підсудність є правильний розподіл кримінальних справ, матеріалів провадження з визначенням відповідного «законного» суб'єкта провадження, учені у своїх дослідженнях зосереджуються на тих характеристиках провадження, від яких такий розподіл залежить.

³⁴⁸ Основні результати розділу опубліковані у працях: Лоскутова М. С. Основні критерії визначення законності відповідно до практики Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 178–181.; Городецька М. С. Природа та структура предмета відання у кримінальному процесі. *Правовий часопис Донбасу*. 2018 № 1 (62). С. 183–189.; Городецька М. С. Генеральний предмет відання у кримінальному процесі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 306–309. URL: http://www.pap.in.ua/1_2018/91.pdf (дата звернення: 21.12.2021); Городецька М. С. Генеза теоретичних уявлень щодо предмета відання у кримінальному процесі. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2 (63). С. 135–141.; Городецька М. С. Зміст предмету відання у кримінальному процесі. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2019. № 2. С. 109–113.; Городецька М. С. Щодо розмежування предмету відання у кримінальному процесі. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2019. № 3 (37). С. 146–150.; Городецька М. С. Територіальний розподіл предмету відання у кримінальному судочинстві. «*Recht der Osteuropäischen Staaten*». 2019. № 1. С. 43–46.; Городецька М. С. Стосовно адміністративно-територіального розподілу предмету відання у кримінальному провадженні. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. №2 (67). С. 117–124.; Городецька М. С. Організаційно-процесуальний розподіл предмету відання у кримінальному провадженні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 3. С. 58–62.; Городецька М. С. Реалізація кримінальних прав як елемент предмету відання у кримінальному процесі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. URL: http://www.pap.in.ua/1_2020/134.pdf (дата звернення: 23.12.2021); Городецька М. С. Функціональний предмет відання у кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 328–332.; Городецька М. С. Забезпечення ефективності

2. Предмет відання у кримінальному процесі є сукупністю прав осіб, що є учасниками кримінального провадження або мають законний інтерес у кримінальному провадженні, на

кримінального провадження як один із аспектів функціонального призначення предмету відання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2020. № 1 (89). С. 63–71.; Городецька М. С. Окремі стандарти ефективного розслідування. *Роль права та закону у громадянському суспільстві*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.). Одеса: у 3-х частинах. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2012. ч. 3 С. 92–94.; Лоскутова М. С. Функції кримінальної процесуальної компетенції слідчого. *Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти*: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 27 березня 2015 року). Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2015. С. 306–309.; Лоскутова М. С. Щодо функціональних еквівалентів судових органів. *Актуальні проблеми досудового розслідування*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 23 жовтня 2015 р.). Кривий Ріг: Центр оперативного друку «Геліос», 2016. С. 68–69.; Лоскутова М. С. Окремі аспекти поняття предмету відання у кримінальному процесі. *Еурópska tradícia v medzinárodnom práve: uplatňovanie ľudských práv: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie* (Bratislava, 6–7 máj 2016 r.). Bratislava, Paneurópska vysoká škola, 2016. Р. 164–165.; Лоскутова М. С. Окремі аспекти обмеження доступу до правосуддя. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 10 червня 2016 р.). Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2016. С. 181–183.; Лоскутова М. С. Цивільно-правова відповідальність підозрюваного, обвинуваченого. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої до 70-річчя д.ю.н., професора Юрія Павловича Аленіна, м. Одеса, 21 квітня 2017 р. / за ред. Г.О. Ульянової, І.В. Гловюк; відп. за вип. І.В. Гловюк; уклад. В.А. Завтур; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» [та ін.]. Одеса : Юридична література, 2017. С. 118–119.; Лоскутова М. С. Окремі питання відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні. *Актуальні питання досудового розслідування* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 21 жовтня 2016 року). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2017. С. 40–41.; Лоскутова М. С. Щодо визначення кримінальних процесуальних понять. *Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю* : матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 13 квітня 2017 року). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2017. С. 31–32.; Лоскутова М. С. Цивільний позов третіх осіб у кримінальному провадженні. *Юриспруденція та наукові товариства у ВНЗ – шлях формування правника, присвячена дню заснування навчального закладу*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 28 квітня 2017 року). Кривий Ріг: ДЮІ МВС України, 2017. С. 109–111.; Лоскутова М. С. Критерії визначення суду, встановленого законом. *Актуальні питання кримінального права та процесу* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 16 червня 2017 року). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2017. С. 24–26.; Городецька М. С. Співвідношення предмету відання та предмету регулювання кримінального процесу. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення*: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 26 жовт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). С. 43–45.

реалізацію яких можуть впливати суб'єкти, що ведуть кримінальний процес, під час правозастосовної діяльності (правозастосування), використовуючи надані кримінальні процесуальні повноваження для виконання покладеної на них кримінальної процесуальної функції.

3. Структура предмета відання у кримінальному процесі складається з: 1) генерального предмета відання кримінального процесу, що становить усю сферу публічних справ, які відведено для здійснення в межах кримінального процесу; 2) функціонального кримінального процесуального предмета відання, що становить сферу публічних справ, щодо яких здійснюються кримінальні процесуальні функції державними владними органами (функціональними сторонами – обвинувачення, правосуддя); 3) суб'єктного предмета відання, що утворюється в результаті розподілу функціонального предмета відання серед суб'єктів провадження, які здійснюють кримінальну процесуальну функцію.

4. Зміст предмета відання становлять матеріальні та процесуальні права учасників кримінального провадження (а також осіб, що не є учасниками, проте відстоюють законний інтерес у кримінальному провадженні), на реалізацію яких впливають під час правозастосування суб'єкти, які ведуть кримінальний процес.

5. Внутрішню структуру предмета відання становлять матеріальний та процесуальний елементи. Матеріальному елементу предмета відання відповідає реалізація матеріальних прав, а процесуальному елементу предмета відання – реалізація процесуальних прав учасників кримінального провадження або осіб, які мають законний інтерес у кримінальному провадженні.

6. Органи, які здійснюють кримінальне переслідування, як структурні підрозділи органів виконавчої влади є спеціально створеними для того, щоб забезпечити реалізацію особами набутих ними специфічних кримінальних процесуальних прав. У кримінальному процесі проявляється «трансгалузевий» предмет відання органів виконавчої влади – забезпечення реалізації особами покладених на них законами та підзаконними нормативно-правовими актами прав та обов'язків у вигляді

кримінального процесуального предмета відання органів, які здійснюють кримінальне переслідування.

7. «Трансгалузевий» предмет відання судових органів, який полягає в забезпеченні реалізації основоположних прав людини, проявляється у кримінальному процесі як вплив на реалізацію основоположних прав людини, у тому числі права на справедливий судовий розгляд, і кримінальних прав, які виникли у зв'язку з вирішенням кримінально-правового конфлікту.

8. Функціональне призначення предмета відання у кримінальному процесі полягає у:

– забезпеченні ефективності кримінального процесу шляхом: 1) розподілу праці між суб'єктами одного рівня, що сприяє підвищенню їх кваліфікації та більш організованому виробничому процесу; 2) розподілу праці між суб'єктами-виконавцями та владними суб'єктами, що сприяє організації кримінальної процесуальної діяльності; 3) розподілу контролю та оцінки результатів діяльності суб'єктів кримінального провадження за визначеними предметами відання;

– наданні процесуальної правоздатності та дієздатності суб'єктам провадження;

– забезпеченні законності діяльності органів кримінального судочинства як частини забезпечення загальної засади законності в кримінальному процесі;

– забезпеченні засади доступу до правосуддя у кримінальному процесі; з огляду на забезпечення доступу до правосуддя формування предмета відання має відбуватися з урахуванням таких правил: простота визначення предмета відання певного суб'єкта кримінального провадження; територіальна наближеність до учасників провадження; ведення кримінального процесу суб'єктом, який є компетентним (спеціалізованим) щодо змістовного наповнення предмета відання.

9. Функціональним призначенням матеріального елемента предмета відання є забезпечення спеціалізації суб'єктів провадження та підвищення ефективності виконання покладеної на них діяльності. Функціональним призначенням процесуального елемента предмета відання є забезпечення організації

кримінального процесу з метою підвищення ефективності кримінальної процесуальної діяльності в цілому як певного виду праці.

10. Межі предмета відання суб'єкта, що веде кримінальний процес, є його визначальними характеристиками, які регламентовані в кримінальному процесуальному законодавстві та за якими встановлюється сукупність прав, на реалізацію якої може впливати суб'єкт, що веде кримінальний процес, задля забезпечення ефективного і справедливого кримінального провадження.

Предмет відання у кримінальному процесі визначається за такими межами: загальними (генеральними); функціональними (змістовними); організаційно-процесуальними (темпоральними); організаційно-технічними (відомчими, внутрішньо-відомчими, територіальними); монопроцесуальними (межами предмета відання під час окремого випадку кримінального провадження).

11. Обсяг предмета відання становить сукупність прав учасників кримінального провадження або осіб, що мають законний інтерес у кримінальному провадженні, на реалізацію яких достатньо вплинути під час правозастосовної діяльності суб'єктам, що ведуть кримінальний процес. Кожному праву учасника в такому випадку має відповідати повноваження суб'єкта, який веде кримінальний процес. Інакше предмет відання не опрацьовується в повному обсязі: якщо реалізацію окремих прав віднесено до предмета відання, але повноважень щодо їх реалізації не передбачено або, навпаки, суб'єкту надано надто широкі повноваження, які дають можливість впливати на ті права, реалізацію яких не має бути віднесено до обсягу його предмета відання.

РОЗДІЛ 2

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ З ІНШИМИ КАТЕГОРІЯМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

2.1 ПРЕДМЕТ ВІДАННЯ ТА КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФУНКЦІЯ

Предмет відання як елемент системи кримінальної процесуальної компетенції не може існувати автономно від інших елементів цієї системи. Тому особливого значення в плані досягнення мети нашого дослідження набуває аналіз співвідношення предмета відання з кримінальною процесуальною функцією та повноваженнями. У цьому підрозділі монографії розглянемо співвідношення предмета відання з процесуальною функцією.

Ю. О. Тихомиров визначив, що *публічні функції держави* переходять, трансформуються у *предмети відання* (курсив наш. – М. Г.) її суб'єктів. Поняття повноважень застосовується більше в характеристиці державних органів, які зобов'язані реалізовувати права та ефективно діяти в межах своєї частини предмета відання³⁴⁹.

У процесі переходу від функцій держави до функцій конкретного органу лежить один головний критерій – орієнтація на об'єкт управління. За рухом зверху донизу по вертикалі

---

³⁴⁹ Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. Москва : Издательство г-на Тихомирова М. Ю., 2005. С. 123.

системи об'єкти управління масштабно та якісно змінюються, змінюється і суб'єкт управління, а його функції конкретизуються з урахуванням складу та стану об'єкту, і цілей щодо останнього³⁵⁰. Отже, функції визначаються відносно предмета відання. Повноваженнями державний орган наділяється з огляду на те, як найкраще здійснити ці функції щодо вже визначеного предмета відання.

Якщо взяти за основу перехід публічних функцій держави у предмети відання її суб'єктів, тобто державних органів, то логічним буде розпочати дослідження з першої ланки ланцюга, а саме – публічних функцій держави.

На думку І. С. Штин, держава реалізує функції: нормотворчу, організаційну та юрисдикційну³⁵¹. Остання, на думку автора, представляє собою вирішення всіх запропонованих чи наявних суперечок та конфліктів як між державою (її органами, посадовими особами) і будь-якою особою, так і між будь-якими особами в державі, які знаходяться під владою цієї держави, на підставі застосування до конкретного спору норм права, визначення на підставі норм права прав та обов'язків осіб, застосування до правопорушників санкцій правових норм, установлених в нормативно-правових актах держави. Як елементи юрисдикції (юрисдикційної діяльності) автор називає: повноваження щодо керівництва судовим процесом, повноваження засуджувати та виносити рішення (*juris dictio*), повноваження зобов'язати до підлеглості та виконання прийнятого рішення (*imperium*). Її реалізація, зі слів автора, здійснюється не лише органами судової влади, а виходить за межі судової системи, хоча суди й займають найважливіше місце³⁵².

Така юрисдикційна функція цілком охоплює вирішення правових конфліктів у державі та передбачає сферу діяльності, тобто предмет відання, для органів різних сфер судочинства, у тому числі для органів, які ведуть кримінальний процес.

³⁵⁰ Там само. С. 45.

³⁵¹ Штин И. С. Юрисдикционная функция современного государства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. М. : РГБ, 2005. С. 4.

³⁵² Там само. С. 10–11.

Сама по собі юрисдикційна функція держави, за визначенням І. С. Штіна, підпорядковується «мегафункції» держави – підтримання правопорядку. Враховуючи, що остання є законодавчо закріпленою, автор зауважив, що цілковито неправильним є визначення державних функцій за їх законодавчим закріпленням у тій чи іншій державі. У своєму дослідженні І. С. Штін підкреслив, що, якщо підтримання правопорядку є мегафункцією держави, то загальними неподільними та незмінними функціями держави є нормотворчість, організація та юрисдикція, які не залежать від рівня розвитку, місця та часу виникнення. Автор наводить приклад того, що Платон розумів законодавство, управління та правосуддя як форми державної діяльності, які спрямовані на один і той же предмет, але разом із тим відмінні одна від одної. Під «предметом» у цьому випадку розумілась суспільна стабільність, верховенство права, у разі відсутності яких усі інші переваги та блага людського спільного життя є ефемерними³⁵³.

Отже, «мегафункція» держави – підтримання правопорядку – перетворюється на загальні функції держави, у тому числі юрисдикційну функцію, яка є утворюючою для кримінального процесуального предмета відання.

Розуміння підтримання правопорядку як головної функції держави, або, як її назвав І. С. Штін, мегафункції держави, поділяють й інші вчені. Так, наприклад, на думку Ю. О. Тихомирова, метою держави є встановлення безпеки³⁵⁴. Німецький філософ Р. Циппеліус також зауважив, що у правовому регулюванні особливу роль відіграють потреби в безпеці та свободі³⁵⁵.

Внутрішня безпека в суспільстві полягає в мирному співіснуванні його громадян. Для досягнення цієї мети суспільством виділено коло відносин, на які держава може впливати, застосовуючи надану їй владу. Для досягнення цієї загальної мети визначено ряд завдань, покладених на різні державні органи.

³⁵³ Там само. С. 18, 20–21.

³⁵⁴ Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. Москва : Издание г-на Тихомирова М. Ю., 2005. С. 34.

³⁵⁵ Циппеліус Р. Філософія права : підручник. К. : Тандем, 2000. С. 68.

Здійснюючи головну функцію підтримання правопорядку або встановлення безпеки в суспільстві, держава охороняє або забезпечує законні права та свободи громадян у загальному вигляді. Коли йде мова про певну функцію держави, наприклад юрисдикційну чи економічну, загальне забезпечення прав та свобод громадян деталізується до забезпечення певних прав. Так це може бути право на захист у першому випадку або право на власність – у другому.

У своєму дослідженні І. С. Штін зазначив, що не варто розрізняти захист прав та свобод людини та громадянина і охорону власності (усіх форм) у рамках реалізації економічної функції. На його думку, немає і не може бути жодної власності поза суспільними відносинами. Якщо суб'єктам спричиняється шкода, обмежуються їх свободи, встановлюється не правовий режим реалізації окремих прав власника, то жоден захист власності не має значення. А без ефективного захисту власності інші задекларовані сучасними законами права та свободи залишаються пустими обіцянками³⁵⁶.

Не можна не погодитися з таким висновком І. С. Штіна. Дійсно, кожна із загальних функцій держави та суб'єкти, які її здійснюють, не стоять окремо на захисті певних прав та свобод, а пов'язані один з одним та забезпечують виконання головної функції (або мегафункції) держави, від якої вони й походять.

У цьому випадку ми розглядаємо кримінальний процес саме як підсистему держави для визначення його зовнішніх та внутрішніх зв'язків характерних для кожної окремої соціальної системи та місця предмета відання у цій системі.

Таким чином, на підставі викладеного можна підсумувати, що співвідношення предмета відання та функції полягає в тому, що насамперед природа предмета відання у кримінальному процесі пов'язана з переходом загальнодержавних функцій у предмети відання державних органів. *Юрисдикційна функція держави є похідною від функції підтримання правопорядку, охоплює вирішення правових конфліктів*

³⁵⁶ Штін І. С. Юрисдикционная функция современного государства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. М. : РГБ, 2005. С. 26.

у державі та передбачає сферу діяльності, тобто предмет відання, для органів різних сфер судочинства. У частині вирішення кримінальних правових конфліктів вона є утворюючою для предмета відання у кримінальному процесі як у підсистемі держави.

Внутрішньо в системі кримінального процесу предмет відання перебуває у співвідношенні з кримінальною процесуальною функцією.

Традиційним для вітчизняного суспільства є розуміння того, що відповідно до певного визначеного предмета відання утворюється певна посада. Проте ототожнення запровадженого суб'єкта кримінального процесу щодо визначеного предмета відання з посадою суперечить розумінню цього суб'єкта як функції. Про що й зауважує Л. М. Лобойко, наголошуючи на необхідності визначити поняття слідчого не як посади, а як функції³⁵⁷.

Слушною є думка В. Рябцева про те, що таке ототожнення «прокурора-посади» з «прокурором-обвинувачем», використання одного й того ж терміна англійською мовою для їх позначення спричиняє неадекватне сприйняття за кордоном російської прокуратури, а іноді призводить до кумедних випадків, коли прокурори, які жодного разу не виступали в суді у кримінальному провадженні, на своїх візитівках указують чи представляються як «prosecutor» (обвинувач)³⁵⁸.

Якщо розуміти поняття «прокурор», «слідчий» як функції, то цілком прийнятним у такому випадку є й виконання цих функцій певними суб'єктами, які не обов'язково повинні займати посади з аналогічними назвами. Тобто щодо певних предметів відання можна визначити процесуально дієздатними інших суб'єктів, які не обов'язково мають займати державні посади із зазначеними назвами.

³⁵⁷ Лобойко Л. М. Пригоди Європейських стандартів судочинства у кримінальному процесі після 20 листопада 2013 року. *Європейські стандарти кримінального судочинства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 27 вересня 2013 року). Донецьк : ДЮІ МВС України, 2014. С. 14.

³⁵⁸ Рябцев В. Адекватность представлений о российской прокуратуре за рубежом. *Законность*, 2007. № 4. URL: <http://www.center-bereg.ru/j2357.html> (дата звернення: 26.09.2017).

Сприйняття понять «слідчий» та «прокурор» як посад пов'язане з традиційним для України та інших пострадянських республік публічним обвинуваченням. У той час як для англійської правової системи більш притаманним є приватне обвинувачення. Публічним англійське кримінальне обвинувачення стало лише в середині XIX сторіччя. У публічних судових переслідуваннях суспільство вбачало загрозу принципам свободи, тому державна система прокуратури була створена лише у 1879 році³⁵⁹.

Ми не ставимо під сумнів необхідність діяльності професійних органів, які ведуть кримінальний процес, але пропонуємо запровадити альтернативні органи, які складуть конкуренцію щодо здійснення кримінального провадження з метою підвищення його ефективності. Такими альтернативними суб'єктами обвинувачення можуть бути професійні адвокати, які за бажанням потерпілого та за погодженням суду можуть залучатися до справи як обвинувачі.

Проведене анкетування засвідчило, що 90 % адвокатів та 65 % суддів підтримали ідею щодо запровадження альтернативних суб'єктів обвинувачення для підвищення ефективності кримінального провадження (додаток А).

З метою підвищення ефективності обвинувальної діяльності КПК 2012 р. запроваджено інститут процесуального керівництва прокурора досудовим розслідуванням. На нашу думку, такий крок законодавця був цілком логічним, оскільки результати розслідування використовує в суді саме прокурор, тому він має організовувати та скеровувати досудове провадження. Вжиті заходи правового регулювання мали б суттєво підвищити активність прокурорів, проте такого не сталося. Сьогодні є більш ніж достатньо підстав вести дискусію про слабе обвинувачення.

Сьогодні слідчі під тиском прокурорів виносять рішення від їх імені, прокурори взагалі не добирають змісту справи, що ще більш негативно впливає на якість слідства, ніж під час певної самостійності слідчих. Є випадки, коли прокурори беруть

³⁵⁹ Сиротин А. Краткий обзор истории развития частного обвинения в общем праве. URL: http://sudonet.ru/node/1227#_ftn17 (дата звернення: 15.11.2019).

участь у судовому засіданні, будучи взагалі необізнаними з обставинами справи та неготовими до виконання своїх обов'язків, через що вони стають героями комічних відеосюжетів, викладених в інтернет-мережі³⁶⁰. Отже, законодавець може приймати ефективні закони, але несумлінний виконавець завжди знайде спосіб звести їх нанівець. І тут на заваді ефективній реалізації закону стає пасивна, безініціативна позиція прокурорів.

Важелем підвищення активності, а відповідно й ефективності діяльності прокурора, може бути запровадження конкуренції суб'єктів. Прокурор є монополістом кримінального переслідування, що має певні негативні наслідки. Старогрецький філософ Аристотель відносив монополію до мистецтва наживи майна³⁶¹. Таке твердження про монополію певним чином перегукується з проблемою корупції органів прокуратури.

Не заперечуючи позицій учених щодо недопустимості здійснення кримінального переслідування будь-ким³⁶², вважаємо позитивним пошук шляхів вирішення проблеми, яка полягає у неефективній діяльності прокурорів. Одним із таких шляхів може бути запровадження альтернативних суб'єктів здійснення функції обвинувачення.

Прикладом такої альтернативи у здійсненні обвинувачення у кримінальному процесі є англосаксонська модель правової системи. Адвокат, юрист найвищої кваліфікації – «барістер» (англійською мовою – «barrister»), котрому надано

---

³⁶⁰ Розгляд клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відносно підозрюваного Руденького Д. В., який підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України. URL: <http://open-court.org/video/criminal/9125/>. (дата звернення: 15.11.2020); Розгляд апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді щодо обрання Руденькому Д. В. запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання. URL: <http://open-court.org/video/bilyi-spisok/10699> (дата звернення: 17.11.2020).

³⁶¹ Аристотель. Політика / Источник: Аристотель. Сочинения : в 4 т. Т. 4. М. : Мысль, 1983. С. 397. URL: <http://www.opentextnn.ru/man/?id=5703> (дата звернення: 12.12.2021).

³⁶² Лобойко Л. М. Щодо обґрунтованості причин запровадження громадського обвинувачення у кримінальних провадженнях про корупційні злочини. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу* : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф., м. Кривий Ріг, 12 черв. 2015 р. Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2015. С. 20–23.

право виступати в суді, може брати участь у справі як обвинувач. Підтримуючи обвинувачення у кримінальному процесі, він виступає як «просек'ютор» – обвинувач. Інша категорія англійських юристів – соліситори (менш кваліфікована категорія) – узагалі у кількості близько 1,5 тис. перебувають у постійному штаті Королівської прокурорської служби, яка здійснює обвинувачення в суді від поліцейських органів³⁶³.

Окрім того, сьогодні в нашій країні склалася ситуація, коли з лав правоохоронних органів звільнено з різних підстав багато працівників (через реформування, у зв'язку з виходом на пенсію та ін.). Багато з них мають великий досвід у сфері кримінального провадження. Було б корисним, на нашу думку, створення альтернативної служби державного обвинувачення, штат якої складався б із згаданих вище осіб – працівників правоохоронних органів у минулому. Звичайно, окрім вимоги про набутий раніше досвід, до вказаних осіб необхідно розробити певний перелік вимог, як-от: знання в різних галузях права, високий рівень морально-етичних цінностей тощо.

Під час проведеного анкетування 72 % слідчих та 59 % прокурорів указали на доцільність залучення для здійснення обвинувальної діяльності працівників правоохоронних органів у минулому за умови, що останні будуть відповідати встановленим професійним вимогам (додаток А).

Такий підхід до можливості зайняття позиції «обвинувача», «прокурора» різними суб'єктами узгоджується зі сприйняттям поняття «прокурор-обвинувач» саме як функції, а не посади. Подібна ситуація щодо запровадження альтернативних органів може мати місце й щодо слідчих та судових органів.

Так, Європейський суд у своїх рішеннях не один раз зазначав, що розгляд судом справ, які не належать до його підсудності, порушує право особи на розгляд справи законним судом. Але право на суд має ширше значення. Наприклад, дослідження С. Шевчука рішення *Golder v. United Kingdom*

³⁶³ Берладин О. Б. Правові аспекти участі адвоката в досудовому провадженні у кримінальному процесі Великобританії. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 2 (24). С. 140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2012_2_20 (дата звернення: 26.09.2021).

(1975)³⁶⁴ демонструє значення права на суд, яке складається з трьох елементів: «суд», який установлений відповідно до закону і відповідає вимогам незалежності та неупередженості; такий суд повинен мати достатньо широку компетенцію для вирішення всіх аспектів спору чи обвинувачення, до яких застосовується ст. 6 Конвенції; особа повинна мати доступ до такого суду³⁶⁵.

Аби вважатися судом, такий орган повинен мати компетенцію ухвалювати по суті справи рішення обов'язкового характеру. Такий орган не обов'язково повинен бути частиною системи судових органів держави, але має відповідати критеріям, визначеним у практиці Європейського суду. Наприклад, були визнані «судом» для реалізації цілей ст. 6 Конвенції: військові та дисциплінарні трибунали (справа *Engel and Others*, 1976 р.), дисциплінарні органи професійних організацій (справа *Le Compte, Van Leuven and De Meyere*, 1981 р.), органи, що здійснюють земельну реформу (справа *Ettl and Others*, 1987 р.), арбітражні установи, що визначають компенсацію за націоналізовану власність (справа *Lithgow and Others v. United Kingdom*, 1986 р.).

Держави користуються певною свободою розсуду у сфері регулювання права на доступ до суду, яке залежить від «потреб і ресурсів суспільства» (доктрина обмежень на право доступу до суду була сформульована Європейським судом у справі *Ashingdane v. the United Kingdom*). Такі обмеження, для того щоб відповідати вимогам ч. 1 ст. 6 Конвенції мають: 1) переслідувати правомірну мету; 2) не порушувати саму сутність права.

Такий підхід узгоджується з розглядуваними в теорії права функціональними еквівалентами, тобто органами, які, здійснюючи одну й ту ж саму функцію, можуть замінити в системі один одного³⁶⁶.

³⁶⁴ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Голдер против Соединенного Королевства» від 21 лютого 1975 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_086#Text (дата звернення: 08.08.2019).

³⁶⁵ Шевчук С. Судовий захист прав людини : практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Вид. 3-тє. К. : Реферат, 2010. С. 241–242.

³⁶⁶ Кравченко С. А. Социология: парадигмы через призму социологического воображения. Москва : Экзамен, 2003. С. 394–395.

Прикладом застосування функціональних еквівалентів є роз'яснення Вищого спеціалізованого суду України (далі – ВССУ) щодо питання підслідності справ Державного бюро розслідувань (далі – ДБР). З метою недопущення неоднакового застосування та неправильного тлумачення положень розділів X «Прикінцеві положення» та XI «Перехідні положення» КПК України в частині, що стосується діяльності ДБР, ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ відповідно до чинного законодавства (пункт 4 частини 1 статті 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») роз'яснив, що початок дії положень частини 4 статті 216 КПК України пов'язаний не з моментом набрання чинності закону, який регулюватиме діяльність ДБР як державної установи, а з моментом початку здійснення останнім функцій органу досудового розслідування. До того часу згідно з абзацами 1 та 2 пункту 1 Розділу XI «Перехідні положення» КПК України повноваження щодо досудового розслідування здійснюють слідчі органів прокуратури³⁶⁷. Опрацювання слідчими органів прокуратури предмета відання, визначеного для слідчого органів ДБР, є прикладом застосування функціональних еквівалентів, тобто залучення органу, що здійснює таку ж саму кримінальну процесуальну функцію, до опрацювання предмета відання певного органу.

Отже, забезпеченню права на справедливий судовий розгляд не заважає розгляд справи органом, який не входить до системи судових органів держави. Основним критерієм є наділення цього державного органу певними повноваженнями в межах визначеного предмета відання з метою здійснення певної функції, у цьому випадку – функції правосуддя.

Визначення предмета відання щодо кількох альтернативних суб'єктів може сприяти підвищенню ефективності кримінального провадження. Проте в будь-якому випадку «альтернативні» органи мають бути наділені процесуальною

³⁶⁷ ВССУ надав роз'яснення щодо питання підслідності справ Державного бюро розслідувань України, 02.03.2016. URL: http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/vssu_nadav_roz%2%80%99jasnennja_cshodo_pitannja_pidslidnosti_sprav_derzhavnogo_bju_ro_rozsliduvan_ukrajini.html (дата звернення: 07.09.2016).

правоздатністю та дієздатністю. Інакше вони не можуть бути визнані «законними» суб'єктами кримінального процесу.

Практично всі свої права учасники можуть реалізовувати опосередковано через правозастосовну діяльність уповноважених суб'єктів. Саме реалізація різнорідних прав учасників становить сферу впливу суб'єктів кримінального процесу, а відповідно – становить їх предмет відання. І саме тут можна вже вести мову про розподіл предмета відання, що опрацьовується різними суб'єктами. Звісно, підставу для діяльності та виокремлення певного суб'єкта провадження надає не лише суто предмет відання. Тут має значення також здійснювана кримінальна процесуальна функція суб'єкта. Оскільки діяльність уповноваженого органу обумовлена не лише «сировиною», яка підлягає впливу, але й кінцевою метою, що ми маємо з цієї сировини отримати, тобто кінцевий продукт. Поняття кінцевого продукту як видозміненого початкового об'єкта впливу об'єднує у собі функцію та предмет відання суб'єкта.

Саме кримінальна процесуальна функція надає уявлення про те, яким має стати предмет відання в результаті здійсненого на нього впливу. Інструментами впливу щоб перетворити надану «сировину» на кінцевий «продукт» є надані кримінальні процесуальні повноваження. Кожному суб'єкту провадження надаються повноваження, які є необхідними й достатніми з огляду на виконувану ним кримінальну процесуальну функцію.

Основним завданням кримінального процесу є вирішення кримінально-правового конфлікту, який виник у результаті вчиненого кримінального правопорушення. Для цього необхідно остаточно реалізувати кримінальне право особи, яке виникло в результаті вчиненого кримінального правопорушення, але не просто реалізувати, а зробити це справедливо, а значить у комплексі з кримінальним процесуальним правом на справедливий судовий розгляд. Остаточна реалізація вказаних двох прав покладена на такого суб'єкта кримінального процесу, як суд. Але, звісно, суд не може самостійно вирішити зазначене питання, оскільки кримінальний процес побудований

за принципом змагальності. Саме завдяки дотриманню кримінальної процесуальної засади змагальності виокремлюється кримінальна процесуальна функція обвинувачення (щоб сам суд не міг обвинувачувати особу у справі, яку він же і має вирішити).

Щодо тієї ж самої вихідної «сировини», вихідного предмета відання, який, як ми визначили, у кримінальному процесі складається з кримінальних прав, основоположних прав та процедурних прав, з огляду на виконувану окрему кримінальну процесуальну функцію обвинувачення, тобто на кінцевий «продукт», має бути виокремлено предмет відання. Тобто із загального кримінального процесуального предмета відання держава під час організації кримінального процесу має виокремити ту частину, яка підлягає впливу, задля отримання кінцевого «продукту», продиктованого функцією обвинувачення. Оскільки обвинувачення по суті є поданням та підтриманням кримінального позову до певної особи про вчинення кримінального правопорушення, щодо якого було здобуто ряд аргументів, які можуть подолати презумпцію невинуватості особи. Отже, до сфери вирішуваних питань у результаті обвинувачення не відносяться питання остаточної реалізації кримінального права та основоположних прав людини. Обвинувачення вирішує своє специфічне завдання, для опрацювання якого достатньо надати до сфери впливу суб'єктів обвинувачення лише процедурні права учасників провадження.

Кримінальна процесуальна функція обвинувачення визначає вектор у досягненні кінцевого «продукту» – заявлене перед судом обвинувачення, персоніфіковане щодо певної особи та підкріплене рядом аргументів (сукупністю доказів), щодо яких є підстави допустити можливість подолання в суді презумпції невинуватості обвинувачуваної особи. Встановлений кримінальний процесуальний порядок, з одного боку, надає суб'єктам обвинувачення можливості здійснювати свою діяльність – можливість застосування примусу, владні повноваження; з іншого боку – встановлює обмеження, оскільки здійснити обвинувачення суб'єкти можуть лише в межах наданих повноважень та не інакше як шляхом реалізації прав як

учасників зі сторони обвинувачення, так і учасників зі сторони захисту. Для виконання цієї кримінальної процесуальної функції суб'єктам сторони обвинувачення достатньо лише впливу на процедурні права учасників кримінального провадження, що і становить їх предмет відання.

Усі суб'єкти кримінального процесу наділені повноваженнями вчиняти дії та приймати рішення – застосовувати надані владні повноваження на користь інших учасників, реалізовувати їх права. Права, якими володіють учасники у кримінальному процесі, можна розподілити на матеріальні (кримінальні, основоположні або конституційні) та процесуальні (процедурні). Кримінальні права з'являються в особи з моменту вчинення кримінального правопорушення і відображені через застосування норм кримінального права. Основоположні (конституційні) права в людини існують і до вчинення кримінального правопорушення, з цими правами учасник «приходить» до кримінального процесу. Із вчиненням кримінального правопорушення та з початком кримінального процесу в особи з'являється право на справедливий судовий розгляд. Отже, у результаті кримінального процесу має бути вирішене кримінальне право особи та основоположне право особи щодо справедливого судового розгляду.

Проте слід зазначити, що кримінальний процес є частиною правової культури, певною сукупністю правових артефактів, яка складається з правових понять, їх змістів. Тобто кримінальний процес являє собою певну віртуальну реальність, учасники якої існують у певних умовах. Одними з таких кримінальних процесуальних умов існування є їх процесуальні права, завдяки яким вони можуть проявляти певну активність у досягненні своїх цілей. Надані права свідчать про певні можливості учасника у кримінальному судочинстві залежно від його статусу.

Під час розгляду питання щодо розподілу предмета відання серед судових органів слід зазначити таке: предмет відання слідчого судді становить реалізацію основоположних прав учасників кримінального судочинства, не включаючи реалізацію кримінального права, яке виникло у зв'язку із вчиненням

кримінального правопорушення, оскільки на стадії досудового розслідування кримінально-правовий конфлікт не вирішується по суті. Тому слідчому судді делеговано реалізацію тих основоположних прав учасників, у яких вони можуть бути обмежені на досудовому розслідуванні, що може вплинути на справедливості процедури в цілому, на реалізацію права на справедливий суд під час майбутнього судового розгляду.

Реалізація кримінального права відбувається в суді під час остаточного вирішення кримінально-правового конфлікту. Реалізація кримінальних прав органами обвинувачення проявляється лише в зародковому стані у вигляді кваліфікації кримінального правопорушення під час внесення відомостей до ЄРДР, під час повідомлення особі про підозру та під час складення обвинувального акта та направлення його до суду, під час підтримання обвинувачення в суді. Проте всі вказані процесуальні рішення не є повноцінною реалізацією кримінальних прав учасників. Вони лише окреслюють попередню кримінально-правову кваліфікацію, яка встановлює межі для майбутнього судового розгляду. З огляду на останній аспект, а саме встановлення меж судового розгляду під час формулювання попередньої кримінально-правової кваліфікації, можна зазначити, що така зародкова реалізація кримінального права притаманна виключно для органів обвинувачення, оскільки суд не може брати участь у формулюванні обвинувачення та встановлювати сам для себе межі.

В. О. Гринюк визначає обвинувачення у матеріальному розумінні як обвинувальна тезу, твердження про вчинення конкретною особою кримінального правопорушення, яке міститься у процесуальних документах органів, що здійснюють функцію обвинувачення. Матеріальний зміст обвинувачення розкривається через його структуру. Обов'язковими елементами кожного обвинувачення, на його думку, повинні бути наступні: відомості про особу, щодо якої висувається обвинувачення, фабула, юридичне формулювання, правова кваліфікація³⁶⁸.

³⁶⁸ Гринюк В. О. Функція обвинувачення в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та практичні проблеми реалізації : дис....д- ра юрид. наук: 12.00.09. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. С. 358.

Саме в частині кваліфікації кримінального правопорушення реалізація кримінальних прав учасників становить предмет відання сторони обвинувачення, оскільки тільки в такій частині реалізація кримінальних прав учасників є необхідною для сторони обвинувачення з метою виконання кримінальної процесуальної функції, зміст якої полягає у формулюванні та підтриманні обвинувачення. У разі допущення таким чином судових органів до реалізації кримінальних прав під час досудового розслідування відбувається перетинання функцій обвинувачення та правосуддя. Завдань щодо формування обвинувачення перед судовими органами на стадії досудового розслідування немає і бути не може. З метою забезпечення змагальності суд не може бути допущений до процесу формулювання обвинувачення в будь-якій формі.

Ю. П. Аленін та І. В. Гловюк зазначають, що повідомлення про підозру містить суб'єктивну думку прокурора, слідчого про наявність підстав покладення на певну особу кримінальної відповідальності згідно конкретної кримінально-правової норми³⁶⁹.

Тому віднесення до предмета відання слідчого судді реалізації кримінальних прав учасників на досудовому розслідуванні, на нашу думку, викликає суттєві протиріччя. Мова йде про надання можливості оскарження повідомлення стороною обвинувачення про підозру на досудовому розслідуванні. Повідомлення про підозру є нічим іншим, як одним із первинних формулювань обвинувачення, яке згодом буде підтримуватися в суді. До реалізації кримінальних прав повідомлення про підозру відноситься в частині попередньої кримінально-правової кваліфікації.

З цього приводу може виникнути питання, а як же бути з врегульованим у законодавстві оскарженням до слідчого судді невнесення відомостей до ЄРДР? Мовляв, внесення до ЄРДР також пов'язане з первинною кваліфікацією, а тому – з початком реалізації кримінального права. Проте, на нашу

³⁶⁹ Аленін Ю. П., Гловюк І. В. Повідомлення про підозру: загальна характеристика та проблеми удосконалення. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 164.

думку, не слід плутати тут реалізацію прав учасників. Під час оскарження невнесення відомостей до ЄРДР слідчий суддя розглядає реалізацію права особи на доступ до правосуддя, яке може бути суттєво обмежене під час відмови особі у внесенні відомостей до ЄРДР.

Як правильно зазначає О. Г. Шило, перешкоджають або ускладнюють доступ особи до правосуддя такі рішення та дії, які обмежують права особи на участь у досудовому провадженні, створюють їй перешкоди для подальшого звернення за судовим захистом порушеного права. До них слід віднести: рішення про відмову в порушенні кримінальної справи; рішення про відмову в прийнятті заяви або повідомлення про злочин; рішення про закриття кримінальної справи; зупинення дізнання або досудового слідства; про продовження строку досудового слідства; про відмову у визнанні особи потерпілим, цивільним позивачем тощо. У певних випадках ускладнити доступ до правосуддя може також і рішення прокурора про відмову у задоволенні заяви учасника процесу про відвід слідчого або особи, яка здійснює дізнання. Невідкладний розгляд судом скарг на зазначені дії та рішення є важливою гарантією забезпечення рівноправності сторін, їх участі в доказуванні і як наслідок – можливості реалізації права на судовий захист³⁷⁰.

Право на доступ до правосуддя є основоположним правом особи та не має на цьому етапі відношення до реалізації її кримінального права. При цьому оскарження внесення відомостей до ЄРДР вже пов'язане виключно з реалізацією кримінальних прав (на відміну від оскарження невнесення відомостей до ЄРДР, яке пов'язане із забезпеченням процесуального права на доступ до правосуддя), оскільки під час внесення відомостей до ЄРДР, які аспекти ще можна оскаржувати, окрім тих, які мають кримінально-правову природу? Тому, на нашу думку, неправильним є віднесення до предмета відання слідчого судді на досудовому розслідуванні питання реалізації

---

³⁷⁰ Шило О. До питання реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у порядку судово-контрольного провадження в досудових стадіях кримінального процесу. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1 (64). С. 170–171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2011_1_17 (дата звернення: 29.06.2019).

кримінальних прав учасників у вигляді оскарження повідомлення про підозру, внесення відомостей до ЄРДР, складення обвинувального акта.

Тут можна розглянути контраргумент щодо того, що, наприклад, під час надання дозволу слідчим суддею щодо застосування запобіжного заходу ним розглядається кримінально-правова кваліфікація. Проте слід зазначити, що слідчий суддя не розглядає доведеність указаної кримінально-правової кваліфікації та не вирішує справу по суті, а лише враховує цю кримінально-правову кваліфікацію та підстави для неї з метою вирішення питання щодо застосування певного запобіжного заходу з огляду на використання принципу пропорційності. Застосований до особи примус у вигляді запобіжного заходу (або, наприклад, обмеження прав під час проведення слідчої (розшукової) дії (далі – СРД) або негласної слідчої (розшукової) дії) (далі – НС(Р)Д) має бути пропорційним тому припущенню щодо спричиненої шкоди у результаті вчиненого кримінального правопорушення. Через справедливу вимогу такої пропорційності необхідно зазначити, що право на оскарження внесення відомостей до ЄРДР, або повідомлення про підозру, має бути забезпечене в частині обґрунтованості кваліфікації кримінального правопорушення.

Маємо визнати: як ми підтримуємо оскарження невнесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР, так ми й підтримуємо можливе оскарження повідомлення особі про підозру за наявних підстав або затягування такого повідомлення. Оскільки здійснення стороною обвинувачення реальної викривальної діяльності відносно певної особи без повідомлення їй про підозру може призвести до порушення її права на захист. Так само можна допустити оскарження до слідчого судді щодо уникнення або затягування складання обвинувального акта, що може бути пов'язане із порушенням розумних строків розслідування, порушення правової визначеності щодо статусу учасника кримінального провадження тощо.

Щодо предмета відання судів апеляційної, касаційної інстанцій слід зазначити, що перед ними стоять свої завдання

в частині остаточного вирішення кримінально-правового конфлікту: остаточна реалізація кримінального права та права на справедливий судовий розгляд, оскільки однією з умов справедливого судового розгляду є передбачена процедура оскарження прийнятого рішення. Саме реалізація права на справедливий судовий розгляд у частині забезпечення права на оскарження становить предмет відання інстанцій з перегляду судових рішень. Звичайно, що додатково до специфічної частини предмета відання вказаних суб'єктів також віднесено реалізацію кримінального права та права на справедливий суд. Право на оскарження та перегляд судового рішення щодо остаточної реалізації кримінального права не знаходиться в межах предмета відання місцевого суду – судового органу першої інстанції. Зазначене право становить специфічну відмінну ознаку предмета відання судових органів з перегляду судових рішень.

Щодо органів обвинувачення, то відведений для них предмет відання у повному обсязі відповідає предмету відання процесуального керівника – прокурора – головної фігури обвинувальної діяльності. З метою підвищення ефективності праці, підвищення ефективності обвинувальної діяльності відбувається розподіл праці – розподіл предмета відання. По суті, предмет відання прокурора та предмет відання слідчого є ідентичними (однаковими), і прокурор, і слідчий впливають на реалізацію одних і тих же прав учасників, проте в різний спосіб, із використанням різних повноважень. З метою здійснення кримінальної процесуальної функції повноваження прокурора мають управлінський характер, а повноваження слідчого – виконавський, підлеглий характер. У тій частині предмета відання, де слідчий не може здійснити самостійний вплив, можна вести мову про обмежений предмет відання слідчого порівняно з предметом відання прокурора. Тому можна резюмувати, що предмет відання слідчому делегований прокурором лише в певній частині.

Так само і слідчий делегує свою частину предмета відання оперативним підрозділам під час надання доручень для виконання.

Окрім слідчого, прокурор делегує частину предмета відання керівнику слідчого підрозділу, якому для впливу надано подібний інструментарій щодо слідчого – владні повноваження. Таким чином, предмет відання між суб'єктами сторони обвинувачення розподілений та організований у такий спосіб, що «виконавець» слідчий має «молодшого помічника» – оперативний підрозділ, а сам знаходиться під управлінням «головного керівника» – прокурора, та «молодшого керівника» – начальника слідчого підрозділу. Так функціональний предмет відання сторони обвинувачення розподілений між суб'єктами з урахуванням єдиної кримінальної процесуальної функції обвинувачення, проте в комбінації з різним набором повноважень управлінського та виконавчого характеру.

Виконання функції правосуддя є передумовою для віднесення до предмета відання судових органів реалізації у загальному вигляді необхідних для цього: *матеріальних основоположних та кримінальних прав, процесуальних прав. У зв'язку із темпоральним розподілом окремо кожен із суб'єктів органів правосуддя наділений специфічною частиною із загального функціонального предмета відання: слідчий суддя* – у частині забезпечення матеріальних основоположних прав на досудовому розслідуванні; *місцеві суди* – у частині остаточної реалізації кримінального права та основоположного права на справедливий суд; *суб'єкти судових інстанцій із перегляду судових рішень* – у частині остаточної реалізації кримінального права та основоположного права на справедливий суд, але в частині права на оскарження судового рішення.

До предмета відання органів обвинувачення для виконання їх кримінальної процесуальної функції віднесено лише *реалізацію процедурних прав та часткову реалізацію кримінальних прав щодо первинної кваліфікації кримінального правопорушення*, покладеного в основу обвинувачення. Цієї частини сукупного генерального предмета відання органам обвинувачення достатньо для здійснення покладеної на них кримінальної процесуальної функції.

Можна зробити висновок, що обсягу генерального предмета відання відповідає сумарний обсяг предмета відання

судових органів, враховуючи всі темпоральні стадії кримінального процесу.

Розподіл офіційної компетенції взагалі та предметів відання зокрема відбувається як на галузевому, так і на державному та міждержавному рівнях. Складність та невизначеність розмежування компетенцій між Європейським Союзом (далі – ЄС або Союз) та країнами-членами спонукала до використання способів корекції. У практиці розподілу компетенції щодо певних питань між ЄС та країнами-членами застосовується низка принципів. На засіданні міжурядової конференції було прийнято протокол про «Застосування засад субсидіарності та співвідносності» (протокол № 21). Цей протокол пов'язують не інакше, як зі спробою розмежування європейського та національного рівнів повноважень чи компетенцій³⁷¹.

У принцип субсидіарності закладено ідею делегування спільним інститутам лише тих повноважень, які вони мають можливість виконувати ефективніше, ніж будь-яка окрема країна-член Співтовариства³⁷². Отже, пристосовуючи принцип субсидіарності до розподілу предметів відання на функціональному рівні між суб'єктами кримінального процесу, можна зауважити, що делегування повноважень та частини предмета відання від одного суб'єкта до іншого (наприклад від прокурора до слідчого або керівника органу досудового розслідування) має відбуватися лише в тій частині, у якій якомога ефективніше буде виконана покладена на них кримінальна процесуальна функція.

Так, принципом оптимального співвідношення централізації та децентралізації владних повноважень є правило: «Ніколи не доручати великій одиниці того, що може бути зроблено більш дрібною»³⁷³. Принцип співвідносності, застосований у кримінальному процесі, цілком обґрунтовує перевагу у здійсненні розслідування саме слідчим, а не прокурором

³⁷¹ Європейський Союз: основи політики, інституційного устрою та права : навчальний посібник / за наук. ред. В. П'ятницького. Видавництво «Заповіт», 2001. С. 65.

³⁷² Там само. С. 66.

³⁷³ Хухльндина Л. М., Ходаков Д. А. Интеграция: объединенная Европа или сообщество свободных европейских регионов? *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 1999. № 4. С. 47.

чи керівником органу досудового розслідування, які самостійно долучаються до провадження лише в окремих випадках за певних умов.

Застосування принципу субсидіарності коректує розподіл компетенцій між ЄС та країнами-членами таким чином, що під час здійснення конкурентних повноважень країни-члени вдаються до дій лише в тому випадку, коли Союз залишається бездіяльним. А Союз вдається до дій лише у тому випадку, коли реалізація повноважень спільними зусиллями є ефективнішою, ніж реалізація окремою країною-членом, та коли за своїм масштабом та наслідками певні питання виходять за межі національних кордонів³⁷⁴.

Тому під час визначення, чи належить певне питання предмета відання до компетенції суб'єкта вищого компетенційного рівня в межах виконуваної кримінальної процесуальної функції, необхідно відповісти спочатку на питання: чи буде вирішення цього питання із залученням суб'єкта вищого компетенційного рівня ефективнішим? Після цього необхідно встановити, чи не залишився суб'єкт бездіяльним щодо цієї частини предмета відання. У разі його бездіяльності вказане питання все ж таки може перебувати в межах компетенції вищого функціонального суб'єкта.

Комісія, Європейська Рада та Європарламент розробили меморандум із тестами та таблицями, до яких рекомендується звертатися під час визначення компетенції, до якої відноситься певне питання. Перша вимога, яка ставиться до вирішуваних питань: «наскільки поставлене завдання не може бути повністю розв'язане окремими країнами-членами» – відображає необхідність особливої перевірки, яку можна назвати «тестом на ефективність» (курсив наш. – М. Г.). Розмежування спільної компетенції відбувається на користь ЄС тільки в разі одночасного виконання двох умов: 1) цілі запланованого заходу не можна досягнути в повному обсязі лише за рахунок дії країн-членів; 2) їх успішне досягнення

³⁷⁴ Європейський Союз: основи політики, інституційного устрою та права : навчальний посібник / Інститут європейської політики / за наук. ред. В. П'яницького. Видавництво «Заповіт». С. 66.

забезпечується лише реалізацією відповідних дій на рівні Співтовариства³⁷⁵.

Перекладаючи вказані умови на кримінальний процес, можна зазначити, що розмежування предмета відання між «вищими» та «нижчими» суб'єктами кримінального процесу, які виконують одну кримінальну процесуальну функцію, відбувається з урахуванням таких умов: 1) суб'єкт вищого компетенційного рівня втручається в опрацювання делегованого предмета відання лише в разі, якщо визначена кримінальна процесуальна функція не може бути ефективно виконана шляхом застосування повноважень суб'єктом нижчого компетенційного рівня; 2) успішне виконання кримінальної процесуальної функції щодо цієї частини предмета відання в цьому випадку можливе лише за рахунок застосування повноважень суб'єктом вищого компетенційного рівня.

Серед суб'єктів обвинувачення розподіл предмета відання відбувається таким чином, що прокурор делегує предмет відання всім іншим учасникам: керівнику слідчого підрозділу, слідчому, дізнавачу, оперативному працівнику.

Не применшуючи ролі кожного із вказаних суб'єктів, дозволимо собі наголосити, що основними дієвими особами сторони обвинувачення все ж таки є слідчий та прокурор. У доступних нам дослідженнях кримінальних процесуальних функцій слідчого та прокурора, їх компетенції, процесуального становища, функціональної структури тощо авторами не ставилося питання: чому сторона обвинувачення не може бути представлена одним із вказаних суб'єктів, що є передумовою їх спільного опрацювання кримінальної процесуальної функції обвинувачення?

Правники, як правило, не піддавали сумніву існування наявної системи органів кримінальної юстиції. Предметом наукових дискусій був лише перерозподіл їх повноважень, предметів відання, перенесення органів з одного відомства в інше тощо. Відповідно до загальної теорії компетенції саме існування предмета відання, на який необхідно вплинути,

³⁷⁵ Там само. С. 72.

виконуючи публічні функції, свідчить про необхідність заповнення «порожнин» у системі державних органів, про необхідність визначення компетенції органу, якому передається для вирішення частина публічних справ. Іншими словами, створення державного органу має бути обґрунтоване існуванням «неопрацьованого», «нічийного» предмета відання, на який необхідно чинити вплив, здійснюючи певну функцію в системі задля виконання цілей усією системою.

Оскільки саме предмет відання в поєднанні з визначеною функцією обумовлюють введення в діяльність нового суб'єкта – державного органу, припустимо, що, можливо, законодавець помилився і в системі суб'єктів кримінального судочинства існує значуща помилка, суть якої в тому, що безпідставно в межах одного предмета відання діє декілька суб'єктів, які здійснюють одну й ту ж функцію.

Розглянемо розмежування предмета відання між прокурором та органами розслідування. Ведучи мову про останні, будемо мати на увазі слідчі та оперативні підрозділи, підрозділи дізнання.

Ураховуючи керівне становище прокурора та його участь на всіх стадіях кримінального процесу, логічно буде припустити, що саме цей суб'єкт може уособлювати у собі всю функціональну сторону обвинувачення та виконувати весь обсяг необхідних дій для здійснення функції обвинувачення.

Почнемо з того, що з реформуванням кримінальної юстиції в Україні низка нормативно правових актів (у тому числі й Основний Закон України) зазнали змін, пов'язаних із позбавленням прокуратури функції досудового розслідування. Однією з причин цього є виконання Україною зобов'язання, узятого на себе 1995 року при набутті членства в Раді Європи. Оскільки, відповідно до висновку Парламентської асамблеї Ради Європи № 190 (1995) від 26 вересня 1995 р. щодо заявки України на вступ до Ради Європи, поєднання в одному органі слідчих повноважень і здійснення нагляду за їх реалізацією є неможливим, бо такий нагляд не може бути об'єктивним.

Позбавлення прокуратури функції розслідування викликало негативний відгук як самих представників органів прокуратури³⁷⁶, так і вчених³⁷⁷. На офіційному сайті Генеральної прокуратури висловлено побажання: «Вважаємо, що у подальшому прокуратура повинна мати право здійснювати досудове слідство в певній категорії справ, а також, виконуючи функцію нагляду за досудовим слідством, брати до свого провадження будь-яку кримінальну справу»³⁷⁸.

На початку 90-х років В. Н. Точилівський, виступаючи проти здійснення розслідування прокуратурою³⁷⁹, згодом пояснив свою позицію. Із публікації цього автора на його інтернет-сайті: «...злиття адміністративної влади (*у цьому випадку – органів досудового розслідування* – уточнення наше. – М. Г.) та прокуратури небезпечне лише у разі здійснення прокуратурою функції загального нагляду. Оскільки в такому разі прокуратура зможе втручатися у всі сфери держави та бізнесу, використовуючи свої обвинувальні та слідчі функції»³⁸⁰. Отже, саме загальний нагляд є неприйнятним прокуратурі, а не здійснення розслідування. Останнє, на думку В. Н. Точилівського, якраз є характерним для прокуратури, яка здійснює обвинувачення. На підтвердження своєї позиції автор зазначає, що в усіх міжнародних трибуналах, створених Організацією Об'єднаних Націй (далі – ООН) або за її участю, Управління Обвинувача містить у складі як слідчі підрозділи, так і відділи судових обвинувачів. Також відповідно до Уставу

³⁷⁶ Прокуратура незалежної України – Генеральна прокуратура України. Інформація з офіційного сайту Генеральної прокуратури України. URL: https://www.gp.gov.ua/independent_ukraine.html (дата звернення: 29.07.2018).

³⁷⁷ Юришин В. М. Функції безпосередньої участі прокурора у розслідуванні кримінальних справ за новим КПК України: бути чи не бути? *Часопис Академії адвокатури України*. № 15 (2'2012). С. 1.

³⁷⁸ Прокуратура незалежної України – Генеральна прокуратура України. Інформація з офіційного сайту Генеральної прокуратури України. URL: https://www.gp.gov.ua/independent_ukraine.html (дата звернення: 29.07.2018).

³⁷⁹ Точилівський В. Н. О концепции прокурорской власти (проблемы и перспективы). *Советское государство и право*. Москва, 1990. С. 39–47.

³⁸⁰ Точилівський В. Н. Еще раз о функциях прокуратуры. 12 августа 2014 г. Інформація з сайту: Блог В. Точилівського. URL: <http://interjustice.blogspot.com/search/label/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0?max-results=40> (дата звернення: 29.07.2018).

Міжнародного кримінального суду управління прокурора відповідає за здійснення розслідування та кримінального переслідування в суді³⁸¹.

Такий висновок В. Н. Точиловського на цьому етапі дослідження можна розглядати як певний аргумент на користь визнання прокурора єдиним суб'єктом сторони обвинувачення без запровадження окремих слідчих та оперативних підрозділів. Також згадане твердження може свідчити на користь пропозицій щодо злиття прокуратури та органів розслідування або повернення прокуратурі загальнодержавної функції розслідування у вигляді повернення слідчих підрозділів до структури прокуратури.

У Рекомендації (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції, ухваленій 6 жовтня 2000 року³⁸² щодо взаємовідносин між прокуратурою та поліцією визначено, що існує певне розходження між тими державами, у яких поліцейська служба є незалежною від прокуратури і користується значними повноваженнями не тільки під час проведення розслідувань, а часто і під час прийняття рішення щодо кримінального переслідування, і тими, у яких її діяльність знаходиться під наглядом або під керівництвом прокурора. Пункти 22 та 23 зазначеної Рекомендації містять певні пропозиції, які адресовані саме цим двом групам держав. Тобто у своїх рекомендаціях Рада Європи відзначає поділ держав-членів на дві групи: 1) держави, у яких поліцейська служба є незалежною від прокуратури; 2) держави, у яких поліція або знаходиться під керуванням прокуратури, або поліцейські розслідування проводяться прокурором, чи прокурор здійснює над ними нагляд.

³⁸¹ Точилковский В. Н. Расследование дел прокуратурой "недемократично"? 10 марта 2010 г. Інформація з сайту : Блог В. Точиловського. URL: http://interjustice.blogspot.com/2010/03/blog-post_10.html (дата звернення: 29.07.2018).

³⁸² Рекомендація R (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції, ухвалена 6 жовтня 2000 року. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/7442a47eb0b374b9c2257d8700495f8b/\\$FILE/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20Rec%20\(2000\)%2019.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/7442a47eb0b374b9c2257d8700495f8b/$FILE/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20Rec%20(2000)%2019.pdf) (дата звернення: 29.07.2018).

Отже, європейська спільнота припускає провадження розслідування саме прокурором. Проте справедливим буде зазначити, що згідно з іноземним досвідом сторона обвинувачення переважно представлена такими суб'єктами, як прокурор та підлеглий йому слідчий або детектив, або поліцейський. Наприклад, у кримінальному процесі Німеччини провадиться прокурорське дізнання. Прокурор здійснює досудове провадження, залучаючи поліцію до виконання своїх завдань³⁸³.

У навчальному посібнику з кримінального процесу Л. М. Лобойко та О. А. Банчук зазначають, що теоретично функцію розслідування можна було б передати до служби обвинувачення (*прокуратури* – уточнення наше. – М. Г.). Проте практично, на думку авторів, це здійснити неможливо з історичних, політичних, економічних та інших причин. На заваді стоїть невідповідність технічних та людських ресурсів служби обвинувачення у порівнянні з поліцією як органом виконавчої влади. Також автори вказують на недоцільність підготовки обвинувачення самими обвинувачами через суто процесуальні причини³⁸⁴.

Щодо можливості самостійного здійснення прокурором кримінальних процесуальних дій А. Ю. Гнатюк відзначає певні ймовірні недоліки. У своїй дисертації вчений доходить висновку, що врегулювання повноважень прокурора щодо самостійного здійснення ним процесуальних дій має відбуватися

³⁸³ Луцик В. В. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як функція прокуратури у кримінальному процесі Німеччини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3/1. С.359. URL: http://pap.in.ua/3-1_2013/9/Lutsyk%20V.V.pdf (дата звернення: 21.11.2018); Кримінально-процесуальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина. URL: http://translate.google.com.ua/translate?hl=uk&langpair=en|uk&u=http://www.legislationonline.org/documents/section/criminal-codes&prev=/translate_s%3Fhl%3Duk%26q%3D%25D0%259A%25D1%2580%25D0%25B8%25D0%25BC%25D1%2596%25D0%25BD%25D0%25B0%25D0%25BB%25D1%258C%25D0%25BD%25D0%25BE-%25D0%25BF%25D1%2580%25D0%25BE%25D1%2586%25D0%25B5%25D1%2581%25D1%2583%25D0%25B0%25D0%25BB%25D1%258C%25D0%25BD%25D0%25B8%25D0%25B9%2B%25D0%25BA%25D0%25BE%25D0%25B4%25D0%25B5%25D0%25BA%25D1%2581%2B%25D0%259D%25D1%2596%25D0%25BC%25D0%25B5%25D1%2587%25D1%2587%25D0%25B8%25D0%25BD%25D0%25B8%26tq%3DCode%2Bof%2BCriminal%2BProcedure%2Bin%2BGermany%26sl%3Duk%26tl%3Den (дата звернення: 11.10.2018).

³⁸⁴ Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навчальний посібник. К. : Ваіте, 2014. С. 63.

з урахуванням принципу незмінності прокурора. Наявність цього принципу означає, що прокурор, який здійснює процесуальне керівництво і нагляд за досудовим розслідуванням, висуває обвинувачення і сам же розслідує кримінальне правопорушення, по-перше, здійснює нагляд за своєю ж діяльністю і керує своїми ж діями, а, по-друге, він не має в суді права підтримувати державне обвинувачення, бо через виконання обов'язків слідчого стає свідком у суді, а тому підлягає відводу³⁸⁵.

Такі висновки автора, на нашу думку, є дещо спірними та заслуговують на певну критику. Так, будь-яка виконувана суб'єктом діяльність передбачає його самоорганізацію та самоконтроль. Узагалі, прив'язка до визначеного в законодавчій нормі процесуального керівництва прокурора не може бути перешкодою до здійснюваного ним розслідування, зважаючи на визначені в тому ж законі його процесуальні повноваження, про що ми зазначили вище.

Щодо вказаної А. Ю. Гнатюком втрати прокурором права підтримувати державне обвинувачення та його відводу, оскільки через виконання обов'язків слідчого він стає свідком у суді, частково можна погодитися. Дійсно, у разі перевірки в суді достовірності, допустимості та належності певних доказів суб'єкт, який здійснював збирання доказів під час досудового розслідування, як правило це слідчий, може бути допитаний у суді як свідок. А тому в разі здійснення досудового розслідування прокурором така перспектива перетворитися на свідка, безперечно, вступає в конфлікт із принципом незмінності прокурора.

Але не можна стверджувати, що ймовірність залучення прокурора, що здійснював розслідування, під час судового розгляду як свідка є настільки високою, щоб її вважати перешкодою в зосередженні здійснення функції обвинувачення одним суб'єктом – прокурором. Дослідимо походження загальнодержавних та кримінальних процесуальних функцій

³⁸⁵ Гнатюк А. Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2016. С. 11.

та їх вплив на предмети відання суб'єктів зі сторони обвинувачення.

Найдавніші записи історії розвитку англо-американської системи поліції можуть бути знайдені в записах законів короля Данії Кеньюта, який керував Англією в першій чверті XI століття. Система носила назву «френкпледж» і являла собою об'єднання десяти сімей, які трималися разом з метою захисту порядку та мирного існування. Кожна особа чоловічої статі старша 12 років була членом цього угруповання. З часом такі угруповання були посилені введенням посади королівського представника, котрий мав назву «рів», у кожному окрузі, який мав назву «шайе». Так, представника називали «шайе» «рів», тобто окружний представник, що згодом перетрансформувалося у слово «шериф», яке використовують і наразі³⁸⁶.

У 1285 році Статутом Вінчестера було введено посаду констебля, королівського посадовця, який був уповноважений слідкувати за масовими безпорядками. У XIII столітті було введено посади нічного патрульного для охорони громадського порядку вночі. На цю посаду залучалися нетреновані громадяни. У 1326 році було вперше введено «мирове судівництво», представниками якого були непідготовлені особи, які виконували розслідування та засуджували за злочини невеликої тяжкості³⁸⁷.

Така система проіснувала в Англії до XVIII століття, доки не прийшла індустріалізація та урбанізація. 1829 року за пропозицією Генрі Філдінга було утворено перший збройний воєнізований професійний поліцейський підрозділ. Того ж року міністр внутрішніх справ Англії Сер Роберт Піл провів закон про заснування столичної поліції – констеблів³⁸⁸.

Колоніальна Америка перейняла систему поліції стародавньої Англії. Зокрема, було введено посаду шерифа, на якого покладалися обов'язки правоохоронця, податківця, нічного патрульного та окружного керівника під час виборів. Згодом,

---

³⁸⁶ Freda Adler, Gerhard O.W. Mueller, William S. Laufer. Criminology. New York, 1995. 525 p.

³⁸⁷ Там само.

³⁸⁸ Там само.

на початку XIX століття, стрімкий ріст міст призвів до необхідності у більш чіткій правоохоронній системі. У ті часи американські міста стали самостійно засновувати поліцейські підрозділи. Так, у 1838 році Бостон заснував свій поліцейський підрозділ, у 1844 році – Нью-Йорк, у 1854 році – Філадельфія. На поліцію покладалися завдання підтримки правопорядку, запобігання злочинам та розв'язання громадських конфліктів. Поліція того часу відрізнялася залежністю від політичних керівників. Але на початку XX століття ситуація змінилася. Прогресивні реформи суттєво вплинули на соціальні сторони життя, у тому числі це позначилося й на поліції. Август Вольмер розробляв концепцію поліцейського професіоналізму. Лозунг прогресивних сил проголошував: «Поліція повинна позбавитися політики, та політика повинна існувати окремо від поліції». Одним із таких реформаторів був і Теодор Рузвельт³⁸⁹.

Дослідники англосаксонської системи кримінального процесу, зокрема кримінального процесу Англії та Уельса, підкреслюють, що повноваження поліції щодо розшуку та збирання доказів, застосування заходів примусу стосовно підозрюваних є похідними від її загального обов'язку щодо підтримання громадського порядку («королівського» миру)³⁹⁰.

У той час як впровадження прокуратури пов'язане з перетворенням приватного кримінального обвинувачення в суді на публічне³⁹¹. «Поступово відбираючи у потерпілого процесуальні права щодо кримінального переслідування та обвинувачення підсудного, держава була змушеною формувати окремий правовий інститут, який підтримував би від її імені обвинувачення, яке трансформувалося із приватної функції у публічну. Ці процеси зумовили становлення прокуратури,

³⁸⁹ Там само.

³⁹⁰ Стойко Н. Г., Шагинян А. С. Уголовный процесс Англии и Уэльса, Бельгии и Дании: сравнительно-правовой аспект. Красноярский государственный университет : Красноярск, 1997. С. 8–9.

³⁹¹ Сиротин А. Краткий обзор истории развития частного обвинения в общем праве. URL: http://sudanet.ru/node/1227#_ftn17 (дата звернення: 15.11.2019); Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України: автореф. дис. ... доктора. юрид. наук : 12.00.10. Харків: Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого, 2002. С. 12.

яке відбувалося з певними особливостями у різних державах Європи»³⁹². Так, у витоків запровадження такої фігури як прокурор стоїть представництво «королівських інтересів у суді», тоді як у запровадженні поліції – підтримання «королівського миру».

У Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Про Декларацію про поліцію» визначено статус поліції таким чином: «Поліцейські сили є публічною службою, створеною відповідно до закону, яка повинна нести відповідальність за підтримання та забезпечення правопорядку»³⁹³. Забезпечення публічного спокою, боротьба зі злочинністю, забезпечення спокою та закону в суспільстві, забезпечення правопорядку – саме так визначаються класичні загальні цілі поліції в міжнародних документах³⁹⁴, при цьому підкреслюється, що робота вказаних службовців є суспільною послугою³⁹⁵.

Близько до засад згаданої Резолюції у статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги³⁹⁶.

---

³⁹² Холодницький Н. Зародження європейської концепції прокуратури та її рецепція у Сполучених Штатах Америки. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Випуск 59. С. 142.

³⁹³ Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Про Декларацію про поліцію». Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. редакцією О. А. Банчука. К. : Москаленко О. М., 2013. С. 17.

³⁹⁴ Основоположні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку (прийняті восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з порушниками, Гавана, Куба, 27 серпня – 7 вересня 1990 року). Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. редакцією О. А. Банчука. К. : Москаленко О. М., 2013. С. 12.

³⁹⁵ Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. редакцією О. А. Банчука. К. : Москаленко О.М., 2013. С. 20, 24, 31.

³⁹⁶ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 29.07.2018).

В інших органах також існують суб'єкти, що здійснюють розслідування кримінальних проваджень у межах кримінальної процесуальної функції обвинувачення, та оперативні підрозділи. Проте в контексті розглядуваного нами предмета дослідження між ними немає принципової різниці. Усі ці відомства, які містять у своєму складі слідчі та оперативні підрозділи, можна назвати органами «правоохоронного спрямування».

Так, згідно зі ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» цей орган відповідно до покладених на нього завдань та в межах своєї компетенції бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності³⁹⁷.

Завданням Національного антикорупційного бюро України є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці³⁹⁸.

Служба безпеки України визначена як державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. До завдань Служби безпеки України входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України³⁹⁹.

Серед основних завдань Державної фіскальної служби України виокремлено реалізацію державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства⁴⁰⁰.

---

³⁹⁷ Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-19> (дата звернення: 29.07.2018).

³⁹⁸ Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 29.07.2018).

³⁹⁹ Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 29.07.2018).

⁴⁰⁰ Положення про Державну фіскальну службу України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 р. № 236. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF> (дата звернення: 29.07.2018).

Тому можна не зупинятися окремо на предметі відання кожного з цих відомств, а розглянути підстави розподілу його між прокурором та слідчими і оперативними підрозділами.

Таким чином, кримінальна процесуальна функція державних органів – слідчих та оперативних підрозділів – впливає із загальнодержавних функцій суспільної безпеки, боротьби зі злочинністю, підтримання правопорядку у суспільстві. Держава через виконавчу гілку влади реалізує своє завдання боротьби зі злочинністю та підтримання публічного правопорядку.

Походження прокуратури пов'язане з публічним представництвом у суді з метою виконання того ж загальнодержавного завдання забезпечення безпеки громадян, їх мирного співіснування та боротьби зі злочинністю. Прокурор представляє державу в суді, підтримуючи кримінальний позов щодо злочину, про який стало відомо органам «поліцейського спрямування» під час виконання їх загальнодержавної функції підтримання правопорядку в суспільстві. В основі обвинувачення прокурора лежить представництво ним інтересів держави (суспільства) в суді: держава постає перед судом в особі свого представника на рівні з людиною, що захищається від висунутого проти неї кримінального позову (обвинувачення). Основу обвинувачення слідчих та оперативних підрозділів становить загальнодержавна функція підтримання правопорядку в суспільстві, звідси й розслідування кримінальних правопорушень, викриття винної особи, збирання доказів для державного обвинувача, щоб той міг відстоювати інтереси держави в суді під час підтримання кримінального позову.

Органам поліції стає відомо про злочин під час виконання ними загальнодержавної функції забезпечення правопорядку і таким чином вони залучаються у кримінальний процес. Тоді як прокурор залучається у кримінальне провадження як представник державного обвинувачення в результаті повідомлення його органами поліції про виявлене ними кримінальне правопорушення і, відповідно, про існуючу необхідність прийняти рішення про підготовку та заявлення публічного кримінального позову від імені держави.

Отже, основне завдання, основний тягар щодо обвинувачення від імені держави лежить на прокурорів, а слідчі та оперативні підрозділи як представники органів державної виконавчої влади здійснюють кримінальне розслідування в межах виконання своєї загальнодержавної функції підтримання правопорядку, здійснення якої завершується з переданням матеріалів до суду. Діяльність слідчих та оперативних підрозділів є суто допоміжною, її результати використовує державний обвинувач в суді, де вказані органи втрачають будь-яку свою правоздатність, оскільки в межах судового розгляду реалізації загальнодержавного завдання щодо забезпечення суспільного правопорядку з приводу вчиненого кримінального правопорушення відбуватися не може⁴⁰¹.

У міжнародних документах підкреслюється необхідність «чіткого відокремлення ролі поліції та служби обвинувачення»⁴⁰². Також Парламентська асамблея Ради Європи у Рекомендації № 1604 (2003) «Про роль служби публічних обвинувачів у демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права» серед інших рекомендацій надала пропозицію урядам держав-членів щодо необхідності того, щоб відповідальність за обвинувачення покладалася на самостійні органи, незалежні від поліції⁴⁰³.

Як слушно зазначив у дисертаційному дослідженні А. Ю. Гнатюк, проблема відповідальності чинним КПК України вирішена, на прокурора покладено як процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, так і відповідальність за його результати⁴⁰⁴. Автор додає, що «...при цьому прокурор

⁴⁰¹ У судовому розгляді також підтримується певний порядок, але його підтримання знаходиться в межах компетенції зовсім інших підрозділів державних органів.

⁴⁰² Додаток до Рекомендації Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики». Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. редакцією О. А. Банчука. К. : Москаленко О. М., 2013. С. 20.

⁴⁰³ Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи № 1604 (2003) «Про роль служби публічних обвинувачів в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права». URL: http://pravo.org.ua/files/_com_split_1.pdf (дата звернення: 29.07.2018).

⁴⁰⁴ Гнатюк А. Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2016. С. 28.

несе відповідальність за результати діяльності не лише тієї, яку він здійснював особисто, а й здійсненої органами досудового розслідування. А точніше – за результати всієї досудової кримінальної процесуальної діяльності»⁴⁰⁵. Далі він підкреслює, що «...слідчий несе відповідальність лише за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій (ч. 1 ст. 40)» (курсив наш. – М. Г.), «...спрямування слідства (розслідування) виключене з числа завдань слідчого. Але це завдання мало бути покладене на іншого учасника, яким і став прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням (ч. 2 ст. 36 КПК України)»⁴⁰⁶, «...прийнявши рішення про затвердження обвинувального акта, прокурор покладає на себе всю відповідальність за законність досудового розслідування, починаючи від моменту прийняття і реєстрації заяви про кримінальне правопорушення до складання слідчим чи самим прокурором процесуального документа, підсумкового для стадії розслідування»⁴⁰⁷.

З прийняттям у 2012 році КПК України питання розподілу відповідальності між органами розслідування та прокурором в принципі вирішене та не потребує додаткової уваги.

Таким чином, як ми вже зазначали, на функціональному рівні прокурор та органи розслідування опрацьовують один і той же предмет відання – предмет відання прокурора охоплює предмет відання органів розслідування. Проте здійснюють таке опрацювання різними засобами, оскільки наділені різними повноваженнями. Проте такий висновок стосується лише стадії досудового розслідування. Під час судового провадження предмет відання щодо здійснення функції обвинувачення залишається під впливом такого суб'єкта, як прокурор. Органи розслідування можуть бути залучені лише за дорученням суду (ст. 333 КПК України).

---

⁴⁰⁵ Там само. С. 35.

⁴⁰⁶ Там само. С. 38.

⁴⁰⁷ Там само. С. 83.

2.2 ПРЕДМЕТ ВІДАННЯ ТА КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ

Як зазначено в попередньому підрозділі, кримінальна процесуальна функція надає уявлення про те, яким має стати предмет відання в результаті здійсненого на нього впливу. Інструментами для його перетворення у на кінцевий «продукт» є встановлені законом кримінальні процесуальні повноваження.

Предмет відання, так як і кримінальна процесуальна функція, має певне вирішальне значення щодо повноважень суб'єкта кримінального процесу. Оскільки тільки визначеним набором повноважень можна вплинути на предмет відання з тим, щоб перетворити його в такий стан, якого вимагає кримінальна процесуальна функція.

Ю. О. Тихомиров виділяє серед найбільш типових повноважень такі: керує, управляє, вирішує, бере участь, нормує, організовує, розробляє, вказує, координує, контролює, забороняє⁴⁰⁸.

Публічна сфера передбачає поєднання прав та обов'язків у формулу «повноваження» як правообов'язок, який не можна не реалізувати в публічних інтересах⁴⁰⁹. Позиція, згідно з якою права і обов'язки державних органів, які застосовують норми процесуального права, збігаються у «єдину формулу», є переважаною⁴¹⁰.

Суб'єкти кримінального провадження наділені повноваженнями щодо процесуальних дій та процесуальних рішень.

⁴⁰⁸ Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. Москва : Издание г-на Тихомирова М. Ю., 2005. С. 57.

⁴⁰⁹ Там само. С. 56–57.

⁴¹⁰ Рахунов Р. Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности по советскому праву. М. : Юрид. лит., 1961. С. 54; Строгович М. С. Уголовное преследование в советском уголовном процессе. М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1951. С. 74.

Положення принципу публічності у кримінальному процесі можуть бути втілені лише за допомогою імперативного методу правового регулювання⁴¹¹. Оскільки державні органи, які ведуть кримінальний процес, у своїй діяльності «зв'язані» принципом публічності, то предмет їх відання, вочевидь, є таким об'єктом, який зазнає лише імперативного впливу. Таким чином, повноважні суб'єкти кримінального процесу або ж самі зобов'язані до вчинення певних дій, або його учасники можуть вимагати від них вчинення таких дій. Або ж, навпаки, повноважні суб'єкти наділені правом зобов'язувати учасників провадження до вчинення ними певних дій. Причому в умовах публічності державні органи зобов'язані реалізовувати надане владне право у визначених законом умовах. Можна зазначити, що з метою впливу на предмет відання органи наділені повноваженнями, які зобов'язані застосовувати.

О. В. Селютін зазначає, що в межах інституту підслідності здійснюється перерозподіл функціональних обов'язків правоохоронних органів, які проводять розслідування кримінальних справ⁴¹². Отже, предмет відання у формі підслідності впливає на перерозподіл повноважень правоохоронних органів.

Усе ж таки не можна погодитися з такою позицією автора, оскільки повноваження слідчих щодо розслідуваних матеріалів провадження залишаються такими ж, але щодо різних об'єктів. Тому некоректно говорити про перерозподіл повноважень. Тут мова йде про визначення площини застосування таких повноважень. Як правильно зауважила В. С. Чистякова, слідчі різняться лише категоріями злочинів, справу щодо яких вони розслідують, маючи при цьому однакові повноваження⁴¹³.

⁴¹¹ Лобойко Л. М. Методи кримінально-процесуального права: монографія. Дніпропетровськ : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. С. 61.

⁴¹² Селютин А. В. Подследственность как форма внешнего выражения разграничения компетенции государственных органов и должностных лиц при осуществлении уголовно-процессуальной деятельности. *Пробелы в российском законодательстве*. № 1. 2010. С. 171.

⁴¹³ Чистякова В. С. Органы предварительного расследования преступлений и разграничение компетенции между ними: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М. : Московский ун-т им. М.В. Ломоносова, 1964. С. 12.

Аналогічної думки і А. Ю. Гнатюк: «Набір функцій і повноважень у всіх прокурорів одного рівня є однаковим, а предмет відання – різним»⁴¹⁴.

Щодо оцінки співвідношення предмета відання з повноваженнями О. С. Козерацька зазначила, що підслідність кримінальних правопорушень є одним із процесуальних інститутів, який нерозривно пов'язаний з управлінською діяльністю, з організацією на його основі чіткого розмежування функціональних повноважень і взаємодії органів, що здійснюють досудове розслідування при вирішенні заяв, повідомлень про злочини, розкриття і розслідування злочинів, оформлення і направлення матеріалів кримінального провадження до суду⁴¹⁵. На підставі викладеної думки можна зробити припущення, що предмет відання впливає на розподіл повноважень між суб'єктами внаслідок організаційних заходів в рамках управлінської діяльності.

Кожному уповноваженому суб'єкту мають бути надані повноваження, які дадуть змогу вчинити такий вплив на предмет відання, щоб виконати визначену кримінальну процесуальну функцію. Саме тому встановлення повноважень відбувається на рівні розподілу функціонального предмета відання за організаційно-процесуальним критерієм. Оскільки повноваження є процесуальною категорією, то визначаються вони під час процесуальної організації суб'єктів кримінального провадження. Надалі технічний розподіл предмета відання суб'єктів організаційно пов'язаний уже із застосуванням спеціалізації праці та на врегулювання повноважень не впливає.

Дійсно, варто звернути увагу, що повноваження поділяються між суб'єктами на рівні функціонального, а саме – організаційного-процесуального розподілу за темпоральними

⁴¹⁴ Гнатюк А. Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2016. С. 122.

⁴¹⁵ Козерацька О. С. Підслідність кримінальних проваджень злочинів проти безпеки виробництва на досудовому розслідуванні : матеріали 69-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського нац. університету ім. І. І. Мечникова, м. Одеса, 26–28 листопада 2014 року / за ред. І. С. Козафарова, А. О. Нігреєва ; ОНУ ім. І. І. Мечникова, ЕПФ. Одеса : Астропринт, 2014. С. 106.

межами. Надалі на рівні розподілу за організаційно-технічними межами (відомчими, територіальними та внутрішньовідомчими межами), а також на рівні розподілу за монопроцесуальними межами – повноваження певних суб'єктів не змінюються незалежно від розмежування їх предметів відання.

За темпоральними межами предмет відання однієї функціональної сторони – *органів, що здійснюють кримінальне переслідування* – розподіляється на предмет відання прокурора та предмети відання слідчого, дізнавача, керівника слідчого підрозділу, керівника органу дізнання, оперативного працівника, а іншої функціональної сторони – *органів, що здійснюють судовий контроль та правосуддя* – між слідчим суддею, місцевим судом, судом апеляційної інстанції, судом касаційної інстанції.

Темпоральні межі пов'язані з перебігом кримінального процесу в часі та з поділом кримінального процесу на певні стадії, у яких мають бути виконані свої проміжні завдання до остаточного вирішення основного питання кримінального процесу.

У межах здійснення основної кримінальної процесуальної функції кожний суб'єкт функціональної сторони здійснює свої завдання, котрі відповідають тим завданням, що мають бути виконані на стадії кримінального процесу, у якій цей суб'єкт наділений предметом відання.

За визначенням В. П. Гмирка, якщо мова йде про мету діяльності, то на досудовому провадженні нею може бути встановлення наявності (або браку) підстав для звернення обвинувальної влади з кримінальним позовом до відповідної юрисдикції; у діяльності суду її можна визначити як встановлення браку / наявності підстав для задоволення вчиненого кримінального позову⁴¹⁶. Науковець В. П. Гмирко розподіляє мету *досудової діяльності органів обвинувачення* та мету *судової діяльності судових органів*. Проте є діяльність судових органів під час досудового провадження та діяльність органів обвинувачення під час судового розгляду. Якщо діяльність

⁴¹⁶ Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 25.

судових органів під час досудового провадження є епізодичною, проявляється лише у випадках, коли можуть бути порушені основоположні права та свободи людини, то діяльність сторони обвинувачення під час судового розгляду є постійною та такою ж необхідною, як і діяльність самого суду, хоча, звісно, на відміну від нього, не є вирішальною. Тож автор не зазначає, якою саме є мета діяльності обвинувача під час судового провадження. Яку ж нову мету переслідує обвинувач під час судового розгляду, якщо наявність підстав для звернення обвинувальної влади з кримінальним позовом він уже встановив?

Якщо, за твердженням В. П. Гмирка, метою діяльності суду є встановлення браку / наявності підстав для задоволення вчиненого кримінального позову, то діяльність сторони обвинувачення в особі прокурора під час судового розгляду обумовлена досягненням мети – доведення перед судом наявності підстав для задоволення вчиненого кримінального позову. Щодо стадій перегляду судових рішень мету, визначену В. П. Гмирком для суду, можна трансформувати та сформулювати як перевірку встановлених браку чи наявності підстав для задоволення вчиненого кримінального позову.

Згаданий учений підтримує ідею О. Александрова, висловлену у співавторстві з І. Александровою, щодо того, що виконавча влада спочатку виступає як обвинувальна, закладаючи кримінальний позов у суді й доводячи судові, що вона має право на застосування кримінально-правової санкції до злочинця; а далі автори наголошують, що кримінально-правові відносини – це, по суті, мають бути відносини між учасниками судової процедури; процес є, де є суд. У результаті здійсненого аналізу В. П. Гмирко висловлює думку, що якщо пристати на цю радикальну позицію, то тоді цілком логічним убачається висновок: кримінальний процес як самостійний, незалежний і самодостатній юридичний феномен являтиме собою діяльність суду з вирішення юридичних спорів, а поза-судову діяльність обвинувальних органів (розслідування кримінальних правопорушень) резонно буде розглядати як акції

з готування кримінального позову для його подальшого обстоювання в суді⁴¹⁷.

Цілком погоджуючись із висновками В. П. Гмирка, зазначимо, що, дійсно, завданням органів кримінального переслідування на досудовому розслідуванні є обґрунтування та складення обвинувального акта як кримінального позову з подачею його до суду. Під час судового розгляду сторона обвинувачення підтримує поданий позов, доводить свою правомочність щодо застосування кримінально-правових санкцій до особи, причетності якої до вчинення кримінального правопорушення припускається. Визнання особи винною у вчиненні злочину та призначення їй адекватного покарання, по суті, є бажаною метою діяльності в суді сторони обвинувачення. Суд же під час судового розгляду перевіряє обґрунтованість «сподівань» сторони обвинувачення на наявність кримінально-правових відносин особи, яка обвинувачується, з державою, яка переслідує за начебто вчинений злочин. У разі визнання кримінального позову обґрунтованим суд «санкціонує» визнання особи такою, що вчинила кримінальне правопорушення і має нести покарання. Кінцева мета судової діяльності не полягає в обов'язковому задоволенні кримінального позову. Тому маємо вкотре констатувати різні завдання досудових та судових стадій кримінального провадження, а також різні завдання органів обвинувачення та правосуддя на цих стадіях.

Варто також акцентувати увагу, що завдання та кінцева мета судового розгляду співпадають із завданням органів правосуддя, але не співпадають із завданням, яке виконує сторона обвинувачення. Причому під час досудового розслідування завдання стадії співпадають із завданням сторони обвинувачення, яка діє в умовах обмеження судовим контролем. У той час як завдання, які виконує слідчий суддя, не співпадають із завданнями досудового розслідування. Стадія досудового розслідування завершується рішенням сторони обвинувачення, тоді як судові стадії завершуються рішенням суду.

⁴¹⁷ Там само. С. 23.

Завдання та мета кримінальної процесуальної діяльності обумовлюють визначення повноважень учасників кримінального провадження. Саме застосування цих повноважень дозволяє суб'єктам провадження вплинути на свій предмет відання таким чином, щоб його перетворення свідчили про виконання відповідних завдань та мети.

На досудовому кримінальному провадженні органи, які ведуть кримінальний процес, мають вплинути на предмет відання шляхом застосування повноважень для досягнення мети встановлення наявності (або браку) підстав для звернення обвинувальної влади з кримінальним позовом до суду.

Так, на досудовому розслідуванні суб'єктів провадження за здійснюваними повноваженнями можна поділити на тих суб'єктів, які є «виконавцями» кримінальної процесуальної діяльності, та на тих, які наділені владними керівними повноваженнями стосовно «виконавців». Аналіз норм кримінального процесуального законодавства дозволяє зробити висновки щодо виконавських повноважень слідчого, дізнавача й оперативного працівника та щодо керівних повноважень прокурора, керівника слідчого підрозділу, керівника органу дізнання.

Як було вже зазначено, предмет відання на досудовому розслідуванні між органами обвинувачення розподіляється шляхом делегування від прокурора – основного суб'єкта сторони обвинувачення – до інших суб'єктів: слідчого, дізнавача, керівника слідчого підрозділу, керівника органу дізнання, оперативного працівника. Указані органи впливають на делегований предмет відання завдяки повноваженням. Деякі з повноважень мають владний характер (як у керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання), а є повноваження суто виконавського характеру (як у слідчого, дізнавача, оперативного працівника).

Незважаючи на досить тривалий період домінування у кримінальній процесуальній науці прихильників виключного положення слідчого як «процесуального лідера» на досудовому розслідуванні та відстоювання у зв'язку з цим певних його привілеїв, вважаємо, що таким лідером у цій частині

кримінального провадження є прокурор. Хоча він і не виконує функцію розслідування.

З цього приводу хотілося б зауважити, що в цьому випадку дещо некоректно використовується термінологія з огляду на вживання терміна «функція» щодо розслідування. Відносно кримінального процесу розслідування становить певний вид діяльності, спрямований на викриття особи, а отже здійснення кримінальної процесуальної функції обвинувачення (або кримінального переслідування). Функція обвинувачення здійснюється в різних формах діяльності, однією з яких є досудове розслідування. Отже, коли мова йде про «позбавлення прокуратури функції розслідування», то мається на увазі лише позбавлення певних повноважень представників органів прокуратури.

Позбавлення можливості органів прокуратури здійснювати розслідування виразилося насамперед у ліквідуванні слідчих підрозділів, анулюванні такого суб'єкта у кримінальному процесі, як слідчий прокуратури. Як суб'єкт у кримінальному процесі органи прокуратури представлені лише прокурором – процесуальним керівником, в окремих випадках – керівником підрозділу прокуратури.

На підставі висловленого вбачається доцільним зробити висновок, що предмет відання прокурора на досудовому розслідуванні зазнає впливу лише завдяки застосуванню наданих прокурору керівних повноважень стосовно діяльності слідчого.

Але саме по собі декларування певних змін нормативно-правових актів не зумовлює внесення таких змін в дійсності. Аналіз повноважень прокурора, викладених у ст. 36 КПК України⁴¹⁸, дає підстави стверджувати про повну можливість прокурора самостійно здійснювати досудове розслідування. Єдиною відмінністю є те, що відсутній такий суб'єкт провадження, як слідчий прокуратури, та законом не передбачено слідчі підрозділи у структурі прокуратури. Отже, позбавлення

---

⁴¹⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

прокуратури можливості здійснювати розслідування, по суті, є фікцією. Уже сама можливість організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням робить такі заяви безпідставними, хоча вони й активно лунають та обговорюються в телевізійних ефірах⁴¹⁹. А, враховуючи повноваження прокурора щодо особистого прийняття рішень та проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій, говорити про відсторонення прокуратури від розслідування взагалі не можна. Процесуальний керівник, відповідно до чинного законодавства, може здійснювати досудове розслідування особисто в повному обсязі.

Саме ці повноваження прокурора як процесуального керівника призвели до такої заяви на офіційному сайті Генеральної прокуратури України. Так, 20 листопада 2017 року було опубліковано заяву «Щодо закінчення повноважень прокуратури з розслідування злочинів, підслідних ДБР». Офіційну позицію Генеральної прокуратури України було висловлено так: «Беручи до уваги, що наразі ДБР не розпочало свою роботу, а прокуратура втратила повноваження з розслідування підслідних ДБР злочинів, вирішенням проблеми може стати використання керівниками прокуратур повноважень з доручення проведення досудового розслідування іншому органу досудового розслідування в порядку ч. 5 ст. 36 КПК (у зв'язку з неможливістю здійснення ефективного досудового розслідування ДБР через те, що воно не розпочало свою роботу), а процесуальними керівниками – права особистого проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій (п. 4 ч. 1 ст. 36 КПК України)»⁴²⁰.

Отже, ґрунтуючись лише на аналізі норм кримінального процесуального законодавства, можна зробити висновок, що

⁴¹⁹ Позбавлення прокуратури функцій досудового слідства – це обман суспільства. Екс-заступники Генпрокурора М. Голомша, О. Баганець, журналіст Д. Гнап про звіт Генпрокурора Ю. Луценка. Відеосюжет телеканалу «ЗІК». 24 травня 2017 року. URL: <https://zik.ua/tv/video/84521> (дата звернення: 29.07.2018).

⁴²⁰ Щодо закінчення повноважень прокуратури з розслідування злочинів, підслідних ДБР. 20 листопада 2017 року. Інформація з офіційного сайту Генеральної прокуратури України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=219365 (дата звернення: 29.07.2018).

прокурору як процесуальному керівнику надано такі процесуальні повноваження, використання яких дозволяє йому проводити досудове розслідування самостійно в повному обсязі. Отже, прокурору надано такі повноваження, завдяки яким він повністю може самостійно опрацювати предмет відання слідчого, дізнавача та оперативного працівника.

Щоправда варто враховувати, що здійснювати вказані повноваження прокурор може лише за умови попереднього неефективного провадження органом досудового розслідування. Так, у постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду (далі – ККС ВС) від 14 квітня 2020 року у справі № 761/34909/17 (провадження № 51-10064км18) зроблено висновок, що передумовою реалізації прокурором передбачених ч. 5 ст. 36 КПК України повноважень має бути здійснення відповідним органом, визначеним у ст. 216 КПК України, досудового розслідування у кримінальному провадженні та встановлення за наслідками такого розслідування його неефективності⁴²¹. У іншому випадку проведення розслідування прокурором, останній вважається неналежним суб'єктом провадження, що призведе до визнання здобутих доказів недопустимими.

На нашу думку, положення щодо зобов'язання прокурора застосовувати вказані повноваження лише як наслідок неефективного провадження органом досудового розслідування, якому підслідне провадження за ст. 216 КПК України, є не доцільним. Тобто прокурор як процесуальний керівник, як суб'єкт вищого компетенційного рівня повинен мати можливість здійснювати повноваження на «території» суб'єкта нижчого компетенційного рівня. Вважаємо, що є цілком допустимим опрацювання прокурором предмета відання слідчого, дізнавача, оскільки закономірним на цьому етапі є перетинання їх кримінальних процесуальних компетенцій.

За результатами анкетування 89 % прокурорів та 63 % суддів підтримали ідею надання повноважень прокурору в разі необхідності прийняття рішення щодо самостійного

⁴²¹ Постанова Касаційного кримінального суду ВС від 14.04.2020 № 761/34909/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/88904111> (дата звернення: 29.07.2020).

здійснення кримінального провадження (додаток А). В іншому разі прокурор має доручити провадження органам досудового розслідування з дотриманням положень ст. 216 КПК України.

Надання прокурору повноважень щодо здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні є досить поширеним у практиці різних держав. В. М. Юрчишин вивчив досвід інших країн щодо врегулювання кримінального процесуального положення прокурора. Автор зазначає, що у багатьох із них за прокурором закріплене право приймати до свого провадження будь-яку кримінальну справу, незалежно від її підслідності (Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Японія та ін.) Водночас українські прокурори, як зазначає автор, виконували цю функцію тимчасово – до створення Державного бюро розслідувань (п. 1 Перехідних положень КПК України 2012 р.). Подібне рішення українського законодавця не є виправданим, за визначенням В. М. Юрчишина, бо в деяких країнах Європи значення прокуратури як органу досудового розслідування останніми роками значно зросло. Зокрема, у Норвегії, Швеції, Італії та деяких інших країнах прокурори розслідують тяжкі та особливо тяжкі злочини, а в Угорщині перелік злочинів, підслідних прокурорам, навіть значно розширився – їм доручено здійснювати розслідування ще й злочинів, вчинених особами, які обіймають важливі державні посади або спрямовані проти депутатів парламенту, суддів, урядовців, а також злочинів, вчинених співробітниками правоохоронних органів, військовослужбовцями. Крім того, прокурор наділений правом брати участь у будь-яких слідчих діях, що здійснюються органами розслідування або самостійно провести їх без прийняття кримінальної справи до свого провадження⁴²².

І правда, не можемо не погодитися, що здійснення прокурором досудового розслідування жодним чином не суперечить його кримінальній процесуальній функції та стосується опрацьованого предмета відання. Але таке здійснення досудового розслідування самим прокурором, як ми вже зазначали, може бути неефективним.

⁴²² Юрчишин В. М. Функції прокурора у досудовому розслідуванні: теорія і практика : дис. ... доктора юрид. наук. Запоріжжя, 2016. С. 54–55.

В організації праці на виробництві і в кримінальній процесуальній діяльності можна виявити такі паралелі: прокурор як головний суб'єкт досудового розслідування є певним замовником послуг, слідчий підрозділ – це фірма-підрядник, керівник органу досудового розслідування є керівником фірми-підрядника, а слідчий безпосереднім виконавцем. Роль оперативних підрозділів зводиться до ролі субпідрядника. Так прокурор, залежно від специфіки роботи, наймає відповідного «підрядника» для розслідування – слідчі підрозділи різних відомств, визначені у ст. 216 КПК України.

Для виконання роботи з досудового розслідування прокурор делегує предмет відання слідчому та керівнику органу досудового розслідування, проте опрацьовують делегований предмет відання вказані суб'єкти різними повноваженнями. Слідчий є виконавцем, який наділений відповідними повноваженнями, а керівник слідчого підрозділу наділений владними повноваженнями.

Приділивши належну увагу учасникам досудового розслідування, В. П. Гмирко у структурі досудового розслідування виокремлює конкретні функціональні місця: «управлінець» + «керівник» + «виконавці». На думку вченого, у сучасних умовах усі згадані місця мають бути зайняті «поліційним матеріалом – детективами відповідного рівня, «організованими» під відповідну посаду»⁴²³.

Аналіз повноважень слідчого свідчить про те, що певний перелік рішень слідчий (дознавач) не має права приймати без прокурора, а отже, на відміну від прокурора, не може самостійно впливати на певні елементи предмета відання. Тому, узявши до уваги результати аналізу повноважень слідчого (дознавача), можна стверджувати, що прокурором йому делеговано лише частину предмета відання. У тій частині предмета відання, на яку слідчий не може вплинути самостійно, предмет відання прокурора перебільшує предмет відання слідчого.

Оскільки на реалізацію прав учасників керівник органу досудового розслідування може вплинути, лише здійснюючи

⁴²³ Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 29.

вплив на діяльність слідчого, то керівник слідчого підрозділу впливає лише на ту частину предмета відання, яка відведена для слідчого. Отже, предмети відання слідчого та керівника слідчого підрозділу збігаються, проте відрізняються повноваження у зв'язку з різними завданнями, покладеними на цих учасників в організації їх кримінальної процесуальної діяльності.

Слушно зауважує Р. Г. Ботвінов, що прокурор здійснює керівництво досудовим слідством не взагалі, а в конкретній кримінальній справі, навіть якщо це єдиний показник слідчого за місяць. Залишається невикористаним ресурс підвищення ефективності кримінального провадження у вигляді управлінського впливу не лише в межах розслідування певного кримінального правопорушення, а в межах соціальної групи, тобто управління слідчим підрозділом⁴²⁴.

Опрацювання делегованого прокурором предмета відання керівником органу досудового розслідування відбувається з метою забезпечення ефективності діяльності слідчого підрозділу.

Керівнику органу досудового розслідування відповідає зазначене В. П. Гмиркою визначення «управлінця», який на позасудовому (*очевидно, автор мав на увазі «досудове»* – уточнення наше. – М. Г.) розслідуванні має бути поліцейним «директором» або, як ще автор визначає, поліцейним «прокурором», якому підпорядковано діяльність підрозділу зі здійснення розслідувань кримінальних справ. Цілком відповідаючи за ефективність роботи цього підрозділу, на думку вченого, він так повинен здійснювати свої управлінські функції, щоб ухвалювалися законні та обґрунтовані рішення з правових питань, а передовсім – щодо юридичної природи діяння, його кримінально-правної кваліфікації та причетності до його скоєння здогадного винуватця⁴²⁵.

⁴²⁴ Ботвінов Р. Г. Кримінальна процесуальна компетенція керівника органу досудового розслідування (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2013. С. 26.

⁴²⁵ Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 21–36, С. 29–30.

Головну функцію «управління» В. П. Гмирко визначає як оперативне забезпечення справності діяльності функціонерів нижчої ланки⁴²⁶.

Дослідивши кримінальну процесуальну компетенцію керівника органу досудового розслідування, Р. Г. Ботвінов з огляду на механізм правового регулювання та на вплив керівника органу досудового розслідування на правовідносини слідчого, які являють собою, на його думку, предмет його відання, застосував поділ його повноважень на повноваження: 1) процесуального контролю; 2) процесуального керівництва. Автор звертає увагу, що керівник слідчого підрозділу оцінює: 1) наявність певних юридичних фактів; 2) до застосування якої кримінально-процесуальної норми ці юридичні факти є підставами; 3) чи відповідає цим висновкам начальника слідчого відділу дія або рішення слідчого. Якою б свободою розсуду слідчий не володів, у певних випадках, за наявності певних юридичних фактів його дії та рішення є обов'язковими як акти правозастосування⁴²⁷.

У звіті, присвяченому питанням, пов'язаним із впровадженням КПК України з моменту набрання ним чинності 20 листопада 2012 року до вересня 2014 року, зазначено, що порівняно з попереднім КПК (1960 р.) повноваження керівників слідчих органів були істотно скорочені, хоча й ті повноваження, що залишилися, є вагомими. Таким чином, разом із посиленням судовим контролем над досудовим розслідуванням КПК 2012 р. передбачає більш логічний розподіл повноважень щодо проведення досудового розслідування та кримінального переслідування⁴²⁸.

На думку Д. В. Сімоновича, головним учасником на стадії досудового розслідування є слідчий, на якого покладено

⁴²⁶ Там само. С. 21–36, С. 29.

⁴²⁷ Ботвінов Р. Г. Кримінальна процесуальна компетенція керівника органу досудового розслідування (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2013. С. 122–123.

⁴²⁸ Звіт щодо оцінки впровадження Кримінального процесуального кодексу України (у рамках проекту Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні»). Квітень 2015 року. С. 18. URL: <https://rm.coe.int/168044f56b> (дата звернення: 04.06.2021)

обов'язок провести весь можливий комплекс процесуальних дій, проте його самостійність та незалежність обмежена прокурорським наглядом у формі процесуального керівництва⁴²⁹.

Учена І. Л. Чупрікова називає слідчого, як суб'єкта збирання доказів, найбільш дієвим учасником, оскільки він може не лише самостійно збирати докази шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (п. 2 ч. 2 ст. 40 КПК України), але й доручати проведення таких дій відповідним оперативним підрозділам (п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України)⁴³⁰.

Слідчий як основний виконавець діяльності з досудового розслідування, звичайно, є суб'єктом, який максимально наближений до безпосереднього впливу на реалізацію прав учасників на досудовому розслідуванні. Лише в цьому полягає його кримінальна процесуальна «першість». Проте в ланцюгу підпорядкованості суб'єктів кримінального провадження зі сторони обвинувачення слідчий є найнижчою ланкою.

У своєму дослідженні В. П. Гмирко розглядає слідчого як «керівника» та як «виконавця». «Керівника» діяльності позасудового розслідування В. П. Гмирко в цьому контексті визначає як відповідного поліцейного детектива, котрий особисто очолює роботу спеціалізованої поліцейної групи (бригади), що здійснює дізнання, приймає матеріали до свого провадження та персонально відповідає за хід і результати дізнання, а також дії підлеглих йому детективів. Функція «керівника» передусім полягає в: 1) організуванні роботи поліцейної групи детективів, результатом чого є організація детективів, спроможна справно здійснювати свою роботу; 2) постановці цілей і завдань детективам, а також контроль за їх виконанням; 3) управлінні діяльністю кожного з детективів. Отже, якщо «управління» в діяльності підрозділу детективів розглядати як специфічного поліцейного «директора», то в такому разі «керівника» можна трактувати як своєрідного «виконроба»,

⁴²⁹ Сімонович Д. В. Проблеми структури та системності у кримінальному процесі України: стадії та окремі провадження : монографія. Харків : В справі, 2016. С. 78–79.

⁴³⁰ Чупрікова І. Л. Допустимість доказів у світлі нового Кримінального процесуального кодексу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. С. 56.

на якого покладається основний тягар організації та здійснення поліційних розслідувань⁴³¹.

І, нарешті, «виконавців» В. М. Гмирко визначає як відповідним чином вишколених детективів, що входять до складу вже згадуваних груп (бригад) і безпосередньо здійснюють основний обсяг роботи в кримінальному провадженні в межах цілей і завдань, визначених їм «керівником». Вони здійснюють свою поліційну роботу на основі засади обов'язку виконувати всі законно видавані «керівником» у межах його компетенції вказівки й доручення до підготовчого (досудового) провадження, здійснюваного в організаційно-процесуальній формі поліційного дізнання⁴³².

Г. Р. Колеснік зазначає, що предметом прокурорського нагляду є забезпечення прокурором законності всіх дій і рішень слідчого та дій інших учасників досудового розслідування, предметом відомчого контролю – забезпечення керівником органу досудового розслідування своєчасного і якісного розслідування підпорядкованими слідчими кримінальних правопорушень, а предметом судового контролю – недопущення слідчим суддею порушень конституційних прав учасників досудового розслідування з боку слідчого і прокурора⁴³³.

У кримінальному провадженні слідчий впливає на реалізацію прав його учасників, вступаючи з ними у кримінальні процесуальні відносини: переважно він не приймає самостійно певні процесуальні рішення, проте знайомить із цими рішеннями особисто слідчий. Так, у законі досить широко врегульовано повноваження слідчого щодо провадження слідчих (розшукових) дій, рішення про проведення яких він приймає: 1) з відома керівника органу досудового розслідування; 2) за погодженням з процесуальним керівником, 3) з дозволу суду на обмеження певних прав людини. Проте безпосередньо провадить слідчі (розшукові) дії саме слідчий. Тобто, вступаючи у кримінальні процесуальні відносини з різними учасниками

⁴³¹ Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 30.

⁴³² Там само.

⁴³³ Колеснік Г. Р. Функціональне призначення нагляду і контролю у досудовому розслідуванні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. С. 11.

провадження, слідчий таким чином формує та впливає на реалізацію ними своїх прав.

Прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий суддя на досудовому розслідуванні самостійно переважно не вступають у кримінальні процесуальні відносини, а приймають рішення керівного, управлінського, контрольного характеру. Відтак логічно припустити, що їх вплив переважно спрямований безпосередньо на слідчого, який здійснює кримінальну процесуальну діяльність. А тому предмет відання, сфера публічних справ на досудовому розслідуванні зазнають впливу від такого типу суб'єктів через їх вплив на кримінальну процесуальну діяльність слідчого.

В. П. Гмирко вважає, що на досудовому розслідуванні цілком вистачить добре продуманого й відлагодженого відомчого контролю, а також судового контролю у формі інтервенцій спеціального судді до справ «кримінальних дізнань», який розглядатиме скарги на дії та рішення поліції. Прокурор Служби державних обвинувачень (*запропонований В. П. Гмирком орган* – уточнення наше. – М. Г.), на відміну від сучасного прокурора, не повинен мати яких-небудь наглядових повноважень щодо діяльності слідчих груп (бригад) поліції. На думку вченого, якщо прокурор матиме претензії до поліцейського продукту (*матеріалів досудового розслідування* – уточнення наше. – М. Г.), то тоді він повертає ці матеріали поліції для проведення додаткового дізнання. У цьому разі його вказівки мають обов'язковий характер, тому в разі незгоди з ними керівник підрозділу не має права оскаржити їх перед суддею. Також прокурор, як зазначає В. П. Гмирко, має бути наділений повноваженнями щодо порушення державного обвинувачення, яке він особисто обстоюватиме в суді⁴³⁴.

Можливо, таке звуження прокурорських повноважень на досудовому розслідуванні та зосередження керівництва досудовим розслідуванням в руках керівника органу досудового розслідування надасть мобільності в застосуванні повноважень, які потребують погодження із процесуальним керівником,

⁴³⁴ Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 31.

та стане кроком до розширення дискреції слідчого в застосуванні ним своїх повноважень.

Як правильно зазначає Ю. О. Тихомиров, «...норми існують раніше за факт, щодо якого вони застосовуються. Посадовці володіють дискреційною владою вибору рішень, оскільки вони постійно діють у наново виникаючих ситуаціях»⁴³⁵. Така дискреція серед компетенційних елементів простежується лише щодо застосування повноважень державними органами. Оскільки щодо здійснюваної кримінальної процесуальної функції та щодо визначеного предмета відання посадові особи не мають свободи вибору. На відміну від вибору повноважень. Ураховуючи фактичні підстави застосування повноважень суб'єкт, у тому числі й кримінального провадження, повинен мати змогу обирати між наданими законом інструментами діяльності. Тому варто погодитися з В. П. Гмирком щодо мінімального формалізму у визначенні процедури застосування повноважень органами розслідування.

Щодо повноважень органів розслідування В. П. Гмирко зазначає: «Якщо виходити з вимог уже згадуваної засади інквізиційності досудового провадження, то під засобами діяльності на досудовому провадженні пропоную розуміти сукупність усіх використовуваних сучасною поліцією засобів, ефективність яких доведено передовою практикою розкриття й розслідування злочинів, питання доцільності, форми і способу використання яких для вирішення завдань визначається поліцією ситуаційно. Іншими словами, поліція в кожному конкретному випадку сама має вирішувати, який засіб діяльності їй вигідніше використовувати для вирішення конкретного завдання розслідування». Учений зазначає, що «трендом сучасного європейського «мішаного» кримінального процесу є практика визнання юридичними доказами лише процесуальні «організованості», сформовані в суді, де сторона обвинувачення має довести насамперед належність доказів, а також брак порушень конституційних прав і свобод громадянина в перебігу одержання»⁴³⁶.

⁴³⁵ Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. Москва : Издание г-на Тихомирова М. Ю., 2005. С. 30.

⁴³⁶ Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 32.

Така позиція автора щодо надання певної свободи вибору у застосуванні повноважень органами розслідування заслуговує цілковитої підтримки. Дійсно, з метою гарантування захисту прав та свобод людини у кримінальному процесі законодавець прагне якомога детальніше виписати процедури проведення С(Р)Д, НС(Р)Д, процесуальних дій та рішень, що призводить не скільки до високого рівня захищеності громадян від свавілля уповноважених органів, як до повного обмеження можливостей останніх. Причому до такого ступеня, що органи розслідування стають «безсилими» у своїй діяльності щодо розслідування кримінальних правопорушень та викриття осіб, що їх вчинили. Правоохоронні органи, будучи зв'язаними деталізованою процедурою «по руках та ногах», не можуть здійснювати покладену на них правоохоронну функцію. Тому не можна не підтримати пропозицію В. П. Гмирка щодо надання дискреційності в застосуванні повноважень органами розслідування за умови дотримання певних доказових стандартів щодо захисту прав людини.

Кожне повноваження суб'єкта призначене забезпечити реалізацію певного права учасника провадження. Очевидно, стосовно всієї сфери визначеного предмета відання у суб'єкта мають бути визначені повноваження. Можна припустити, що суб'єкт може бути наділений повноваженнями в такому обсязі, який передбачає вплив ширший, ніж визначений предмет відання. І навпаки – суб'єкту можуть бути надані повноваження, застосування яких не надає можливості вплинути на весь обсяг визначеного предмета відання. У будь-якому разі повинно бути дотримано пропорційності між повноваженнями та предметом відання. Предмет відання до того ж є визначальним, оскільки спочатку визначається сфера впливу, а потім щодо неї та з огляду на те, яким має бути результат, визначаються засоби впливу – повноваження.

В. В. Павловський дійшов до висновку, що процесуальний порядок розгляду матеріалів кримінального провадження під час здійснення судового контролю, а також правовий статус їх учасників залежать від предмета судового контролю, характеру правових питань, що вирішуються судом у кожному

конкретному випадку⁴³⁷. Взаємозалежність порядку розгляду від предмета судового контролю, яку виявив В. В. Павловський, цілком відповідає залежності визначених повноважень суб'єкта від його предмета відання.

Подекуди для уникнення виконання певних повноважень суб'єкти провадження вдаються до умисного коректування опрацьовуваного в цей момент предмета відання.

Так, одним із способів «коригування» предмета відання з метою «коригування» повноважень є умисне «заниження» кваліфікації розслідуваного кримінального правопорушення. Прикладом такої практики є рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України» 2008 року. Згідно з цим рішенням, працівник Харківського райвідділу міліції м. Києва (далі – райвідділ міліції), який розслідував обставини смерті таксиста Х. улітку 1998 року, допитав заявника з метою встановлення його можливої причетності до вчинення цього злочину. Злочин кваліфікували як заподіяння особі тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило її смерть, і забезпечення підозрюваному у вчиненні такого злочину юридичної допомоги захисника не було обов'язковим. Заявник підписав відмову від захисника. Після цього заявника допитали, і той зізнався, що він разом із С. убив Х. улітку 1998 року. Того ж дня кримінальну справу передали до Харківської районної прокуратури на тій підставі, що дії заявника могли кваліфікуватися як убивство, і розслідування такого злочину належало до компетенції прокуратури⁴³⁸.

У рішенні ЄСПЛ зазначено, що Суд висловлює занепокоєння щодо обставин, за яких відбувався перший допит заявника. Відмова від захисника не могла бути прийнята у справі, у якій можливою мірою покарання могла бути смертна кара (згодом – довічне ув'язнення), або у справі, пов'язаній із застосуванням примусових заходів медичного характеру. У цій

⁴³⁷ Павловський В. В. Загальні положення досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09. Київ, 2016. С. 13.

⁴³⁸ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Яременко проти України» від 12 вересня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405 (дата звернення: 21.10.2018).

справі правоохоронні органи, здійснюючи розслідування за фактом насильницької смерті особи, порушили кримінальну справу за фактом заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть, а не за фактом убивства. Перша кваліфікація стосувалася менш тяжкого злочину і тому не вимагала обов'язкового забезпечення юридичного представництва підозрюваного. Негайно після отримання зізнання у вчиненні злочину кваліфікацію змінили на вбивство, у вчиненні якого пред'явили обвинувачення заявникові⁴³⁹.

Також у рішенні ЄСПЛ зазначено, що Суд вражений тим фактом, що внаслідок заходів, до яких вдалися органи влади, заявник не зміг скористатися перевагами обов'язкового представництва і опинився в ситуації, у якій, як він стверджував, його примусили відмовитися від свого права на захисника та свідчити проти себе. Суд робить висновок про існування певної прихованої мети в попередній кваліфікації злочину. У результаті підозрюваного фактично позбавили відповідної юридичної допомоги через той спосіб, у який слідчий застосував свої дискреційні повноваження стосовно кваліфікації розслідуваного злочину⁴⁴⁰.

Отже, слідчий умисно застосував хибну кримінально-правову кваліфікацію вчиненого кримінального правопорушення, чим створив хибний предмет відання та обставини, які дозволяли уникнути застосування повноважень щодо забезпечення обов'язкової участі захисника.

Приклад застосування такого «прийому» як хибна кваліфікація можна спостерігати щодо суб'єктів кримінального провадження інших країн щодо резонансних справ. Наприклад, у своєму інтерв'ю засновник компанії "WikiLeaks" Джуліан Ассанж заявив, що компетентні державні органи США порушили кримінальні провадження за викриття таємної інформації щодо нього й Е. Сноуден за статтями щодо шпionажу та ще й за кримінальними правопорушеннями на кшталт незаконного привласнення та комп'ютерного «хакерства». Висунення обвинувачення за цілим рядом «кримінальних»

⁴³⁹ Там само.

⁴⁴⁰ Там само.

статей інтерв'юер пов'язує саме з тим, що обвинувачення безпосередньо у шпіонажі його та Е. Сноудена надало б підстави ряду країн не видавати їх до США у зв'язку із тим, що дане обвинувачення можна тлумачити саме як політичне⁴⁴¹.

Таким чином, хибна кваліфікація вчинених кримінальних правопорушень може застосовуватися на державному рівні з метою, наприклад, застосування екстрадиції певної особи.

Так, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 589 КПК України у видачі особи іноземній державі відмовляється у разі, якщо видача особи (екстрадиція) суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України⁴⁴². Наприклад, відповідно до ст. 55 Договору між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах у клопотанні про видачу може бути відмовлено, якщо злочин належить до військових злочинів або злочин має політичний характер⁴⁴³.

Дійсно, неможливість екстрадиції осіб з приводу вчинених політичних чи військових злочинів може «спонукати» органи, які ведуть кримінальний процес, до застосування хибної кваліфікації з метою замаскувати військовий чи політичний злочин під кримінальне правопорушення «загального кримінального характеру». У такому випадку органи штучно створюють хибний предмет відання, відповідно до якого отримують можливість застосовувати ряд повноважень.

Зміна предмета відання за територіальним критерієм може впливати й на зміну в переліку повноважень суб'єкта. Така взаємозалежність прослідковується в далі наведеному прикладі.

---

⁴⁴¹ Познер – Гість Джулиан Ассанж. (28–30 хвилина інтерв'ю). Випуск від 30.10.2017. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=R1K4WxrL8LY> (дата звернення: 08.08.2019).

⁴⁴² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

⁴⁴³ Договір між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах від 12.07.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_627?find=1&text=%EF%E%EB%B3%F2%E8%F7%ED#w11 (дата звернення 08.08.2019).

На шпальтах періодичного видання «Юридична газета» прес-служба Верховного Суду повідомляє про обставини прийнятого рішення. Так, за вказаним повідомленням, орган досудового розслідування обвинувачував чоловіка в тому, що протягом 2010–2013 рр. він організував та налагодив роботу з виробництва і продажу клієнтам автозаправної станції фальсифікованого пального. Обвинувальний акт стосовно особи був направлений на розгляд до Кіцманського районного суду Чернівецької області, з якого був переданий до Хотинського районного суду Чернівецької області. У рамках судового слідства останній досліджував докази у справі, зокрема були допитані свідки. Пізніше, у зв'язку із закінченням повноважень судді, який розглядав справу, та неможливістю утворити новий склад суду, кримінальне провадження щодо директора ТОВ було передано для розгляду в Новоселицькому районному суді Чернівецької області. У цьому суді справа розглядалася із самого початку – зі стадії підготовчого судового засідання. Але, за повідомленням прес-служби, згаданий місцевий суд вирішив повторно не викликати для допиту свідків, а дослідити їхні показання, надані в Хотинському районному суді Чернівецької області, прослухавши звукозапис судового засідання, і надав оцінку зазначеним показанням у вирокі. Відповідно до вироку суду першої інстанції, директор ТОВ був визнаний невинуватим у скоєнні злочинів, передбачених частинами 1, 2 ст. 204 КК України (незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів) у зв'язку з недоведеністю його участі в скоєнні цих злочинів. Апеляційний суд залишив вирок місцевого суду без змін. Згодом колегія суддів Другої судової палати ККС ВС, яка розглянула касаційну скаргу прокурора на вирок місцевого та ухвалу апеляційного судів, зробила висновок, що рішення місцевого суду про відсутність потреби в повторному виклику свідків для допиту є помилковим і, дослідивши в згаданий спосіб показання свідків, суд першої інстанції не дотримався принципу безпосередності дослідження доказів⁴⁴⁴.

⁴⁴⁴ Якщо змінюється територіальна підсудність і справа розглядається спочатку, суд повинен повторно допитати свідків. Прес-служба Верховного Суду. *Юридична*

Цим, як указав ВС, місцевий суд грубо порушив вимоги кримінального процесуального закону, адже ст. 319 КПК України передбачено можливість не досліджувати раніше отримані докази лише в разі зміни судді, тобто в межах юрисдикції одного суду, який розглядає справу. Водночас у кримінальному провадженні була змінена територіальна підсудність: в іншому суді справа отримала новий реєстраційний номер, був призначений новий склад суду. Суд може не досліджувати раніше отримані докази лише в разі зміни судді, тобто в межах юрисдикції одного суду, який розглядає справу. Якщо ж справа передається з одного місцевого суду до іншого, то потрібно повторно викликати свідків для допиту, а не обмежуватися прослуховуванням звукозапису їхніх попередніх показань⁴⁴⁵.

За повідомленням прес-служби ВС із системного аналізу вимог кримінального процесуального закону слідує, що таке джерело доказів, як показання свідка суд отримує безпосередньо в судовому засіданні під час його допиту. Отже, в цьому випадку показання свідків, на які міститься посилання у вирок, були отримані з порушенням вимог кримінального процесуального закону, тому є недопустимими як докази і не можуть бути використані судом. ВС скасував вирок місцевого й ухвалу апеляційного судів і призначив новий розгляд у суді першої інстанції⁴⁴⁶.

Отже, із цього прикладу можна зробити висновок, що зміна предмета відання за територіальним критерієм призводить до застосування повноважень щодо повторного проведення судових дій у зв'язку із забезпеченням принципу безпосередності дослідження доказів.

Можна зробити висновок, що застосування кримінальних процесуальних повноважень державними органами залежить від предметної та територіальної ознаки їх предмета відання.

Газета. 25 вересня 2018. URL: <http://jur-gazeta.com/golovna/yakshcho-zminyuetsya-teritorialna-pidsudnist-i-sprava-rozglyadaetsya-spochatku-sud-povinen-povtorno-.html> (дата звернення: 04.08.2019).

⁴⁴⁵ Там само.

⁴⁴⁶ Там само.

О. Панасюк зазначає, що саме підсудність впливає на повноваження суду виконувати певні дії та приймати відповідні рішення в конкретному кримінальному провадженні. Автор зауважує, що така кореляція самою підсудністю не вичерпується, адже суд (слідчий суддя) може здійснювати свої повноваження у кримінальному провадженні ще до початку досудового розслідування, наприклад, у разі оскарження відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України невнесення слідчим, прокурором відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про вчинені або підготовлювані кримінальні правопорушення. У цьому разі, на думку автора, можна говорити, що повноваження суду (слідчого судді) зумовлюються підсудністю кримінального провадження, що могло б бути розпочато («майбутнього» кримінального провадження, адже формально останнє ще не розпочато до моменту внесення відомостей до ЄРДР). З цього приводу О. Панасюк вважає, що у площині правової визначеності більш доцільно було б говорити не про власне «підсудність», а лише про місцеперебування органу досудового розслідування (посадова особа якого допустила бездіяльність) у «межах територіальної юрисдикції місцевого суду» (таке словосполучення використано законодавцем, зокрема, у ч. 2 ст. 132, ч. 3 ст. 244, ст. 247 КПК України); або ж про «місце провадження щодо початку досудового розслідування» (тобто за аналогією до правил визначення підсудності). Це, власне, і зумовлює, на думку автора, повноваження того слідчого судді, який буде розглядати й вирішувати відповідну скаргу⁴⁴⁷.

Застосування повноважень щодо впливу на один компонент предмета відання може маскувати вплив на інший компонент предмету відання, іншими словами – застосування повноваження щодо реалізації одного права учасника може маскувати реалізацію іншого права учасника. Таке маскування простежується під час обмеження органами, які ведуть кримінальний процес права на власність.

⁴⁴⁷ Панасюк О. До питання про співвідношення понять «повноваження» та «компетенція» суду в кримінальному провадженні. *Публічне право*. № 4 (12). 2013. С. 285–286.

У кримінальному процесі право власності особи може бути обмежене таким чином: 1) тимчасовий доступ з вилученням (виїмка); 2) тимчасове вилучення (у разі затримання особи, під час обшуку речі, які не вказані в ухвалі про обшук як такі, що є предметом пошуку, вилучені під час огляду речі); 3) обшук (речі, які прямо вказані як предмет пошуку); 4) арешт майна (усі тимчасово вилучені речі); 5) добровільне надання речей або документів.

Серед перелічених кримінальних процесуальних заходів виокремлюється проведення обшуку, під час якого можуть бути вилучені речі або документи. Особливістю вказаної процесуальної дії є те, що вилучені речі можуть бути прямо вказані або не вказані в ухвалі суду про дозвіл на проведення обшуку.

Зміст ч. 7 ст. 236 КПК України містить норму, відповідно до якої під час обшуку слідчий, прокурор мають право «оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження... Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном»⁴⁴⁸.

Практичні працівники тлумачать цю норму КПК України таким чином, що тимчасово вилученими речами вважаються тільки ті, які не були прямо вказані в ухвалі, і саме щодо них необхідно звертатися з клопотанням про накладення на них арешту до слідчого судді. Підставою щодо тримання вилучених під час обшуку речей, які прямо були вказані в ухвалі про проведення обшуку, є, як виявляється, сама ухвала про обшук, накладати арешт на такі речі не потрібно відповідно до такого тлумачення та правозастосовної практики. Проте у клопотанні про надання дозволу на обшук майно вказується у загальних рисах, не обґрунтовуються підстави його вилучення, згодом виникають труднощі щодо оскарження вилучення такого

⁴⁴⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

майна, при тому що вилучення під час обшуку та визнання речовим доказом не є самі по собі заходами забезпечення кримінального провадження.

Так, у публікації авторського колективу адвокатського об'єднання «Дефендо» наведено приклад того, що за результатами проведення обшуку було вилучено документи, комп'ютерну техніку, лісопродукцію (заготовлену деревину, яка маркована номерними бирками) у значній кількості. Після чого власником було подано клопотання про повернення вилученої лісопродукції. Підприємство, у якого вилучена деревина, не займається й не займалося вирубкою лісу, а тільки його переробкою на замовлення юридичних осіб. Нікому із працівників підприємства, яке є володільцем майна, не було оголошено про підозру. Слідчий відмовив у цьому клопотанні, мотивуючи тим, що вилучена лісопродукція визнана речовими доказами. При цьому в постанові не зазначив, яка саме кількість деревини визнана речовими доказами, яка саме маркована деревина є речовими доказами. Одночасно з'ясовується, що клопотання про накладення арешту на лісопродукцію до суду не подавалося і така ухвала судом не приймалася. Підприємство оскаржило дії слідчого до суду з клопотанням повернути лісопродукцію, скасувати постанову слідчого про визнання речовими доказами. Однак суд відмовляє, керуючись положеннями ч. 7 ст. 236 КПК України, тобто тим, що оскільки на відшукання вилученої лісопродукції надано дозвіл в ухвалі суду, отже таке не є тимчасово вилученим майном і не потребує подальшого накладення арешту⁴⁴⁹.

На підставі наведеного прикладу можна зробити висновок про необґрунтованість прийнятого судом рішення щодо вилученого майна під час винесення рішення щодо проведення обшуку. Акцентуючи увагу на забезпеченні прав під час проникнення до житла під час обшуку, суд в ухвалі досить у загальних рисах вказує ті речі, які мають бути відшукані. Тим самим суд створює невиправдано широкий перелік того,

⁴⁴⁹ Статус майна вилученого під час обшуку? Протокол : юридичний інтернет-ресурс. URL: http://protokol.com.ua/ru/status_mayna_viluchеноgo_pid_chas_obshuku/ (дата звернення: 05.11.2016).

що має бути відшукано, це сприяє свавілля органів під час вилучення речей. Достатньою гарантією міг би виступити подальший судовий контроль щодо накладення арешту на вилучене майно. Але щодо майна, прямо вказаного в ухвалі навіть у «розмитих» загальних рисах, таких гарантій у правозастосовній діяльності не застосовують.

Незрозумілими є причини, з яких у правозастосовній діяльності норма, викладена у ч. 7 ст. 236 КПК України, тлумачать таким чином, що майно, прямо вказане в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, не набуває статусу тимчасово вилученого, а набуває окремого статусу – майна, вилученого під час обшуку.

З позицією щодо різного статусу вилучених під час обшуку речей погоджуються й науковці. Так, І. В. Гловюк, аналізуючи судову практику щодо тимчасового вилучення та арешту майна, підкреслює, що речі і документи, вилучені під час проведення обшуку, мають один із двох процесуальних статусів: 1) речі та документи, які входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на їх відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку; 2) речі та документи, які не входять до цього переліку, тобто тимчасово вилучене майно, яке перебуває в такому статусі відповідно до ч. 1 ст. 167 КПК України до вирішення питання про його арешт або повернення⁴⁵⁰.

Таке тлумачення викликає певну критику з боку представників сторони захисту на шпальтах інтернет-видань. З норми, викладеної у частині 7 статті 236 КПК України, автори публікації роблять висновок, що майно, на відшукання якого надано дозвіл в ухвалі суду, не є тимчасово вилученим, та наголошують на неконституційності цієї норми та недосконалості законодавства з цього приводу, що дає підстави до зловживань з боку сторони обвинувачення⁴⁵¹.

⁴⁵⁰ Гловюк І. В. Деякі проблеми тимчасового вилучення та арешту майна як заходів забезпечення кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2013. Т. 13. С. 521. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npouua_2013_13_54 (дата звернення: 07.11.2017).

⁴⁵¹ Статус майна вилученого під час обшуку? Протокол : юридичний інтернет-ресурс. URL: http://protokol.com.ua/ru/status_mayna_viluchenogo_pid_chas_obshuku/ (дата звернення: 05.11.2016).

Представники адвокатського об'єднання «Дефендо» зазначають, що «судді, трактують норму ст. 16 КПК України у своїй інтерпретації, а саме посилаються на неї тому, що обшук проведено на підставі ухвали суду й відповідно майно вилучено на підставі ухвали суду. Хоча ухвала суду про дозвіл на обшук дає право провести обшук та вилучити матеріальні об'єкти. У подальшому рішення щодо вилучених матеріальних об'єктів також має прийматися на підставі ухвали суду»⁴⁵².

Проте, на наш погляд, основна проблема полягає не в хибному викладенні норми, зазначеної у ст. 236 КПК України, а в неправильному її тлумаченні. Норми права не існують ізольовано та не застосовуються відірвано від їх сукупності. Системне тлумачення законодавства закликає до тлумачення відповідних норм щодо статусу вилученого майна у зв'язку з нормами, зазначеними у ст. 41 Конституції України, ст. 16 КПК України, ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

Припустимо, що тлумачення відповідних норм кримінального процесуального законодавства є правильним. Рішення суду щодо проведення обшуку дає підстави для вилучення майна й додаткового рішення суду на обмеження права власності не потребує. Право власності у випадку вилучення речей, зазначених в ухвалі про проведення обшуку, обмежується на підставі рішення суду. Проаналізуємо законність такого обмеження права власності.

Зазначене у ст. 1 Першого протоколу до Конвенції право людини на власність є одним із відносних конвенційних прав, щодо яких передбачено можливість обмеження. Окрім вимоги щодо відповідності інтересам суспільства та загальними принципами міжнародного права, таке обмеження має здійснюватися на умовах, передбачених законом.

Законність обмеження конвенційних прав визначається такими правилами (критеріями): 1) урегульованість національним законодавством; 2) якість «закону»; 3) наявність законного рішення офіційних органів. Законність у розумінні якості

---

⁴⁵² Там само.

закону необхідно визначати за критеріями: 1) доступність, чітка відповідність норм щодо оцінки певної поведінки; 2) передбачуваність, достатня чіткість формулювання; 3) обмежена дискреція компетентних органів з урахуванням законної мети та забезпечення захисту від свавільного втручання. Основними критеріями законного рішення офіційних органів є: 1) наявність самого рішення органу; 2) контроль та підзвітність за прийнятим рішенням⁴⁵³.

Положеннями ст.ст. 234–236 КПК України передбачено можливість вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження⁴⁵⁴. Отже, відповідна норма міститься в кримінальному процесуальному законі, що відповідає першому критерію законності обмеження права на власність.

Що ж до оцінки якості закону, то треба вказати на невідповідність оцінки певної поведінки щодо вилучення речей під час проведення обшуку.

Варто виділити саме невідповідність мети судового контролю під час надання дозволу на провадження обшуку, яка аж ніяк не включає забезпечення права власності особи. Речі, документи або особи, яких планується відшукати під час обшуку, указуються скоріше для обґрунтування необхідності проникнення до житла чи іншого володіння особи. У цьому випадку мова йде про обмеження права людини на повагу до приватного і сімейного життя.

У науці кримінального процесу висловлено думку, що засади недоторканності житла чи іншого володіння особи та недоторканності права власності по суті є одним і тим самим принципом у співвідношенні частини та цілого⁴⁵⁵. Уважаємо, що така позиція є дещо суперечливою.

⁴⁵³ Лоскутова М. С. Основні критерії визначення законності відповідно до практики Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 180.

⁴⁵⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

⁴⁵⁵ Бреус С. Принципи кримінального провадження крізь призму нового Кримінального процесуального кодексу України. *Юридичний журнал*. 2012. № 9. С. 11.

Не можливо не погодитися з авторами, які переконливо доводять, ґрунтуючись на аналізі практики ЄСПЛ, зв'язок недоторканності житла з правом людини на повагу до сімейного та особистого життя⁴⁵⁶.

Припустимо, що дійсно рішення суду щодо проведення обшуку є достатнім для вилучення певного майна та, відповідно, для обмеження права власності особи. Але ж проведення обшуку може бути спрямоване не лише на відшукування речей, а й на встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. За вказаною логікою можна припустити, що рішення суду щодо дозволу на проведення обшуку буде достатньо для затримання такої розшукуваної особи під час обшуку. Якщо рішення суду щодо проведення обшуку достатньо для обмеження права на власність, то тоді його має бути достатньо і для обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність.

Проте для затримання особи виконавцям обшуку необхідно мати рішення суду (ухвалу) щодо дозволу на затримання з метою приводу. Виключення складають лише випадки, передбачені ст. 208 КПК України. Ухвала суду щодо проведення обшуку не є підставою до затримання особи, яку виявили в конкретному місці.

Обшук є слідчою (розшуковою) дією, яка спрямована на відшукування доказів та місцезнаходження розшукуваних осіб та може бути пов'язана з обмеженням права особи на повагу до приватного і сімейного життя відповідно до Конвенції та права на недоторканність житла чи іншого володіння особи, права на невтручання у приватне життя згідно з положеннями КПК України. Розглядаючи клопотання про провадження обшуку, слідчий суддя, суд з'ясовують, чи є підстави для проникнення до житла або іншого володіння особи, про що відповідно до ст. 235 КПК України складається ухвала⁴⁵⁷.

⁴⁵⁶ Галаган В. І., Моргун Н. С. Недоторканність права власності як засада кримінального провадження на досудовому розслідуванні : монографія. Київ, 2017. С. 40.; Кучинська О. П. Принципи недоторканності житла чи іншого володіння особи у кримінальному процесі. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 2 (24). С. 128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2012_2_18 (дата звернення: 12.06.2021).

⁴⁵⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

Проте вилучення майна під час обшуку обмежує право особи на власність, обмеження якого судом не розглядається під час вирішення питання щодо проведення обшуку. Відповідно як і не розглядається судом питання про обмеження права на свободу та особисту недоторканність особи, місце знаходження якої встановлюється під час обшуку.

Отже, можемо зробити висновок, що судовий контроль під час вирішення питання щодо проведення обшуку спрямований на забезпечення права особи на недоторканність житла чи іншого володіння особи, тоді як судовий контроль за накладенням арешту на майно має на меті забезпечення права власності. Під час вирішення питання про накладення арешту на майно мають бути розглянуті підстави обмеження цього права, пропорційність такого обмеження та інші обставини, як того вимагає ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

Таким чином, судовий контроль під час надання дозволу на проведення обшуку спрямований на оцінку поведінки органів кримінального переслідування щодо проникнення до житла, на обмеження права на повагу до приватного та сімейного життя. Але за цими діями органи, які ведуть кримінальний процес, маскують ще й обмеження права на приватну власність, вилучаючи речі, які згодом не надають до суду як такі, що потребують накладення арешту. Це є наслідком певної «неякості» законодавчого врегулювання вилучення речей таким чином.

Крім того, відповідні положення законодавства не відповідають вимозі передбачуваності, достатньої чіткості формулювання.

Так, аналіз тексту ч. 7 ст. 236 КПК України в частині «оглядати і вилучати документи, *тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження...* Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном» не дає підстав до однозначного тлумачення статусу тимчасово вилученого майна у тих речей чи документів, які були

прямо вказані в ухвалі щодо проведення обшуку. Стосовно цих речей та документів законодавець використовує мовленнєві конструкції «оглядати і *вилучати*», «*тимчасово вилучати*», але закон не містить аналогічного жорсткого правила щодо речей, які не входили до переліку шуканих речей в ухвалі⁴⁵⁸. Відсутність такої чіткої вказівки є причиною маніпуляцій у правозастосовній діяльності, породжує правову невизначеність.

Як правильно зауважує О. В. Капліна, реалізація в конкретних кримінально-процесуальних відносинах норм, які не мають достатньої конкретності, значно ускладнює процес правореалізації, здатна породити конфліктну ситуацію, може призвести до інваріантності позицій правозастосовника, відсутності уніфікації правозастосовної практики, що, зрештою, негативно позначиться на дотриманні прав і законних інтересів осіб, які залучаються до сфери кримінального процесу⁴⁵⁹.

Те, що вилучені під час обшуку речі не набувають статусу тимчасово вилученого майна, призводить до того, що їх володілець не може оскаржити неповернення вилученого майна за ст. 303 КПК України на досудовому розслідуванні⁴⁶⁰. Така можливість оскарження з'являється в нього лише під час підготовчого провадження. А в разі, якщо особу, яка вчинила злочин, у кримінальному провадженні не встановлено, то можливість такого оскарження відкладається на невизначений термін. Отже, під час обшуку можуть бути вилучені речі, частина з яких набуває статусу тимчасово вилученого майна, а частина – ні. Тобто володілець тимчасово вилучених речей має право на оскарження їх неповернення відповідно до ст. 303 КПК України⁴⁶¹, а володілець речей без відповідного статусу такого права не має. У цьому вбачається дискримінація

---

⁴⁵⁸ Там само.

⁴⁵⁹ Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права : монографія. Харків : Право, 2008. С. 31.

⁴⁶⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

⁴⁶¹ Там само.

осіб, чие майно не набуває статусу тимчасово вилученого. Указана неврегульованість суттєво підриває якість закону та призводить до правової невизначеності.

Отже, за результатами проведеного аналізу можемо зазначити про те, що існуюча правова регламентація дозволяє обмежувати право людини на власність шляхом вилучення майна на підставі рішення суду про обшук. Законними заходами обмеження права власності особи є тимчасовий доступ до речей і документів із вилученням та накладенням арешту на майно.

Так, ч. 1 ст. 100 КПК України містить норму, відповідно до якої речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених статтями 160–166 (тимчасовий доступ з вилученням), 170–174 (арешт майна) цього Кодексу⁴⁶². Зазначена процесуальна норма прямо передбачає обмеження права власності володільця речі тільки на підставі судового рішення про тимчасовий доступ з вилученням (виїмкою) або про накладення арешту на майно.

Отримання речей і документів у будь-який інший передбачений кримінальним процесуальним законодавством спосіб є тимчасовим вилученням, яке є тимчасовим заходом забезпечення з обмеженим строком 48 годин, та спрямоване на вирішення питання щодо обмеження права власності в суді шляхом накладення арешту на майно. За своїм тимчасовим та підготовчим характером відносно подальшого прийняття рішення щодо обмеження права людини у кримінальному процесі тимчасове вилучення подібне до тимчасового запобіжного заходу – затримання особи. Тимчасове вилучення є тимчасовим обмеженням права власності з метою подальшого вирішення питання про накладення арешту на майно, а затримання особи є тимчасовим обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність з метою подальшого обрання «постійного» запобіжного заходу.

---

⁴⁶² Там само.

Будь-яке утримання тимчасово вилучених речей чи документів понад 48 годин без накладення на них арешту є порушенням права власності особи, яке не може бути виправдане жодними аргументами. З цього приводу виникає питання щодо регламентації оскарження неповернення тимчасово вилученого майна.

Відповідно до ст. 303 КПК України на досудовому провадженні може бути оскаржене неповернення тимчасово вилученого майна учасниками кримінального провадження та володільцем майна⁴⁶³.

За ст. 306 КПК України обов'язковою умовою розгляду поданої скарги є участь особи, яка її подала, або її захисника, представника. Так, наприклад, 12 червня 2017 року Печерський районний суд міста Києва розглянув у межах кримінального провадження № 757/24485/17-к скаргу адвоката про повернення тимчасово вилученого майна. До того ж це майно було тимчасово вилучене під час обшуку 22 березня 2017 року та на нього не було накладено арешт. Скаргу адвоката слідчий суддя залишив без задоволення у зв'язку з формальною причиною – нез'явлення в судові засідання особи, яка звернулася з клопотанням⁴⁶⁴.

Дійсно, відповідно до ст. 306 КПК України, розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника. Водночас законодавець передбачає строк 48 годин для прийняття рішення про арешт майна. Інакше тимчасово вилучене майно підлягає негайному поверненню⁴⁶⁵.

Особа, яка подала скаргу, її не підтримала. Але в цьому випадку порушення прав є очевидним і не потребує доведення зі сторони скаржника. «Dies interpellat pro nomine» –

⁴⁶³ Там само.

⁴⁶⁴ Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 12.06.2017 у справі №757/24485/17-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67047328#> (дата звернення: 17.12.2017).

⁴⁶⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

установлений строк нагадує замість людини. Отже, настання строку, передбаченого законодавством, уже є певним застереженням для суб'єктів кримінального провадження і додаткового доведення не потребує. Неприйняття законного рішення у встановлений строк є порушенням прав людини, задля забезпечення яких цей строк і встановлено.

У наведеному прикладі порушення прав у зв'язку з неповерненням у встановлений строк тимчасово вилученого майна, на яке арешт не накладено, є очевидним. З'явлення чи нез'явлення заявника в такому випадку не нівелює факт порушення прав у кримінальному провадженні з боку уповноважених осіб. До того ж дійство відбувається в межах кримінального процесу, де відповідно до засади публічності тягар доведення лежить саме на стороні обвинувачення. І це стосується не лише доведення вини. У разі накладення арешту на майно тягар доведення лежав би на стороні обвинувачення, яка доведенням мала б обґрунтувати застосування заходу забезпечення кримінального провадження та, відповідно, зруження прав людини.

У наведеному випадку передбачення ст. 306 КПК України щодо обов'язкової участі скаржника для розгляду порушення прав людини у зв'язку з неповерненням тимчасово вилученого майна⁴⁶⁶ є невинуватим обмеженням предмета відання слідчого судді, який, на нашу думку, має приймати рішення стосовно виявленого порушення прав людини незалежно від поданої скарги та присутності скаржника, на зразок того, як передбачено у ст. 206 КПК України щодо забезпечення прав затриманого⁴⁶⁷. Такі зміни у процедурі оскарження тимчасового вилучення майна покращать якість законодавства щодо реальної підзвітності органів влади за вжиті ними заходи.

---

⁴⁶⁶ Там само.

⁴⁶⁷ Там само.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2⁴⁶⁸

1. Кримінальна процесуальна функція надає уявлення про те, яким має стати предмет відання в результаті здійсненого на нього впливу. Інструментами впливу у для перетворення «сировини» на кінцевий «продукт» є надані кримінальні процесуальні повноваження. Кожному суб'єкту кримінального провадження надаються повноваження, які є необхідними з огляду на виконувану ним кримінальну процесуальну функцію.

⁴⁶⁸ Основні результати розділу опубліковані у працях: Городецька М. С. Розмежування компетенцій Європейського Союзу та окремих держав у сфері забезпечення безпеки і правопорядку масових заходів. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Юридичні науки». 2011. № 1. С. 9–15.; Лоскутова М. С. Щодо підвищення ефективності обвинувачення, здійснюваного прокурором. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №3 (241). С. 158–161.; Городецька М. С. Окремі питання обмеження права на власність під час провадження обшуку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 263–267.; Городецька М. С. Окремі питання розмежування компетенції прокурора та органів досудового розслідування на рівні функціонального предмету відання. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 16. С. 184–189.; Городецька М. С. Щодо можливості провадження досудового розслідування прокурором. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 4 (65). С. 207–213.; Городецька М. С. Співвідношення предмету відання та кримінальних процесуальних повноважень. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 232–236.; Лоскутова М. С. Щодо підвищення ефективності обвинувачення. *O nouă perspectivă a proceselor de integrare Europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic*: Materialele conferinței internaționale științifico-practice (Chișinău, 25-26 martie 2016) / com. org.: V. Vujor. Chișinău: S. n., 2016 (Tipogr. «Cetatea de Sus»). P. 195–197.; Городецька М. С. Щодо запровадження альтернативного обвинувача у кримінальному процесі. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (30 листопада 2018 року, м. Дніпро). Дніпро: Видавець Біла К.О., 2018. С. 47–48.; Городецька М. С. Щодо позбавлення прокуратури функції досудового розслідування. *IV Львівський форум кримінальної юстиції «Кримінальна юстиція: quo vadis?»*: збірка тез міжнародної науково-практичної конференції. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 45–46.; Городецька М. С. Кримінальні процесуальні функції прокурора та органів досудового розслідування: історичний аспект. *Актуальні питання досудового розслідування*: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 12 жовтня 2018 року). Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. С. 43–45.

2. Виконання функції правосуддя є передумовою для віднесення до предмета відання судових органів реалізації в загальному вигляді необхідних для цього: матеріальних основоположних та кримінальних прав, процесуальних прав. У зв'язку із темпоральним розподілом окремо кожен із суб'єктів органів правосуддя наділений специфічною частиною із загального функціонального предмета відання: слідчий суддя – у частині забезпечення матеріальних основоположних прав на досудовому розслідуванні; місцеві суди – у частині остаточної реалізації кримінального права та основоположного права на справедливий суд; суб'єкти судових інстанцій з перегляду судових рішень – у частині остаточної реалізації кримінального права та основоположного права на справедливий суд, але в частині права на оскарження судового рішення.

3. До предмета відання органів, які здійснюють кримінальне переслідування, для виконання їх кримінальної процесуальної функції віднесено реалізацію процедурних прав та часткову реалізацію кримінальних прав щодо первинної кваліфікації кримінального правопорушення.

4. Кожне повноваження суб'єкта, що веде кримінальний процес, призначене забезпечити реалізацію певного права учасника або особи, яка має законний інтерес у кримінальному провадженні. Тому щодо всієї сфери визначеного предмета відання у суб'єкта мають бути визначені повноваження. Неправильне визначення повноважень суб'єкта може призвести до того, що суб'єкт може бути наділений повноваженнями в такому обсязі, який передбачає вплив ширший, ніж визначений предмет відання. І навпаки – суб'єкту можуть бути надані повноваження, застосування яких не надає можливості вплинути на весь обсяг визначеного предмета відання. Між визначеними повноваженнями та предметом відання повинно бути дотримано пропорційності. Предмет відання при цьому є визначальним, оскільки спочатку визначається сфера впливу, а потім з огляду на те, який має бути результат, визначаються засоби впливу – повноваження.

5. Для штучного створення підстав для застосування або навпаки незастосування повноважень державні органи, які

уповноважені вести кримінальний процес, можуть вдаватися до умисної фальсифікації опрацьовуваного предмета відання:

1) хибна кримінально-правова кваліфікація вчиненого кримінального правопорушення, у результаті чого спотворюється предмет відання, опрацювання якого дозволяє уникнути застосування окремих обов'язкових повноважень (наприклад, щодо забезпечення обов'язкової участі захисника);

2) хибна кримінально-правова кваліфікація вчиненого кримінального правопорушення з метою замаскувати один вид кримінального правопорушення під інший, чим штучно створюється хибний предмет відання, відповідно до якого отримується можливість застосовувати ряд повноважень (наприклад, неможливість екстрадиції осіб з приводу вчинених політичних чи військових злочинів може «спонукати» органи, які ведуть кримінальний процес, до застосування хибної кваліфікації з метою замаскувати військовий чи політичний злочин під кримінальне правопорушення «загального кримінального характеру», щоб забезпечити можливість застосування повноважень за умови екстрадиції особи, або «завищена» кваліфікація дає підстави для проведення НС(Р)Д);

3) подекуди застосування повноважень щодо впливу на один компонент предмета відання може маскувати вплив на інший компонент предмета відання, іншими словами – застосування повноваження щодо реалізації одного права учасника може маскувати реалізацію іншого права учасника. Таке маскування простежується під час обмеження органами кримінального судочинства права на власність. Так, вилучення майна особи під час проведення обшуку за рішенням суду без подальшого накладення арешту на майно призводить до безпідставного обмеження права особи на власність. Оскільки рішення суду щодо дозволу проведення обшуку стосується обмеження права особи на повагу до приватного та сімейного життя. У той час за цими діями органи маскують ще й обмеження права на приватну власність, вилучаючи речі, які згодом не надають до суду як такі, що потребують накладення арешту.

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРА ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

3.1 МАТЕРІАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У результаті дослідження змісту предмета відання нами встановлено, що у кримінальному процесі реалізуються матеріальні права учасників. Це обумовлює матеріальний елемент предмета відання, який складається з: 1) кримінально-правового елемента – кримінальних прав, які виникли на підставі вчиненого кримінального правопорушення. Кримінально-правовий елемент реалізується «планово», його реалізація становить мету кримінального провадження; 2) основоположних прав людини – «незаплановані», у разі виникнення необхідності щодо їх реалізації в ході кримінального процесу, у вигляді попереднього або подальшого судового контролю. Дослідимо складові частини матеріального елемента предмета відання.

1. Розглянемо кримінальні права, які реалізуються у кримінальному провадженні та становлять частину матеріального елемента предмета відання – кримінально-правовий елемент.

По суті кримінальні права є сукупністю певних прав людини, які взято під охорону кримінальним законом. Поки

ці права не буде порушено, вони не залучаються до сфери кримінального права, і врегульовані у інших галузях (наприклад, виборчі, трудові та інші особисті права і свободи людини і громадянина). З моменту протиправного порушення вказаних прав особа може претендувати на їх відновлення, що і відбувається під час остаточної реалізації кримінального права в результаті кримінального процесу.

Так, у підручнику з кримінального права визначено охоронну функцію закону про кримінальну відповідальність, яка полягає в тому, що зазначений закон охороняє найбільш важливі суспільні відносини, що існують у суспільстві та врегульовуються іншими галузями законодавства. Автори наводять приклад того, що право власності регулюється цивільним законодавством, а посягання на нього (що містить ознаки складу злочину) може викликати кримінальну відповідальність як реакцію держави⁴⁶⁹.

Отже, варто зауважити, по-перше, що вчені в галузі кримінального права вказують на те, що кримінальний закон охороняє суспільні відносини, врегульовані саме іншими галузями законодавства; по-друге, хоча автори й наголошують на цьому, проте як приклад наводять охорону кримінальним законом від посягання саме права власності. Тому можна зробити висновок, що, незважаючи на класичне розуміння об'єкта охорони саме як суспільних відносин, учені під час конкретизації теоретичних висновків не можуть оминати перехід до конкретного права (а не суспільних відносин), охоронюваного кримінальним законом від посягання. Указане цілком відповідає тезі про те, що кримінальні права трансформуються з прав, урегульованих в інших галузях законодавства, у разі їх порушення способом, визначеним кримінальним законом.

Реалізація кримінальних прав має безпосередній зв'язок з тими правами, протиправне порушення яких стало підставою для їх виникнення. Такі права-«попередники» можуть бути закріплені в нормах різних нормативних актів.

⁴⁶⁹ Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. / за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О. М. Джузи. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 28.

Загальним правилом поділу об'єктивного права на галузі, за визначенням О. Ф. Скакун, є те, що за основу такого поділу переважно взято предмет правового регулювання – специфічні відносини, що складаються в будь-якій сфері суспільного життя і потребують упорядкування⁴⁷⁰. Враховуючи наше визначення змісту предмета відання як реалізації прав учасників, у складі вказаних специфічних відносин нас цікавлять саме специфічні права учасників таких правовідносин (можливо, і обов'язки, але з урахуванням того, що праву завжди кореспондує обов'язок, можна обмежитися вказівкою на реалізацію права). Отже, специфічні права обумовлюють у певній мірі розмежування галузей права.

Щодо предмета відання можна припустити, що саме специфічність прав учасників, які підлягають реалізації, визначає розмежування та специфіку предмета відання органів, що ведуть кримінальний процес. Специфічність прав обумовлює і певну специфіку правових норм, що їх регулюють. Перерозподіл правових норм за різними галузями та сферами відбувається під впливом таких тенденцій, як спеціалізація та уніфікація.

Правове регулювання та правова спеціалізація є процесом складним та характеризується сукупністю норм та приписів. А тому якщо повернутися до прав-«попередників» кримінальних прав, то варто зазначити, що їх регулювання здійсненене у правових нормах, які можуть перебувати у взаємозв'язку з іншими правами, іншими нормами цієї галузі та інших галузей. Коли в результаті порушення таке право-«попередник» трансформується у кримінальне право, то його зв'язки з нормами, що його конкретизують та деталізують, залишаються.

Таким чином, «спеціалізація» права-«попередника» накладає відбиток на кримінальне право, у яке цей «попередник» трансформувалася. Процес трансформації у кримінальне право можна порівняти з кометою, ядро якої складає кримінальне право, а супутні права, які перебувають у зв'язку через

⁴⁷⁰ Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. 2-ге вид., доп. Харків : Еспада, 2009. С. 266.

попередню спеціалізацію, складають хвіст такої комети. Попередня спеціалізація прав, які в результаті їх порушення утворили кримінальні права, створює умови для того, що остаточною реалізація кримінального права пов'язана із застосуванням як норми кримінального права, так і можливим застосуванням норм інших галузей, до яких за спеціалізацією відносилось право, порушення якого взято під захист кримінальним законом.

Наприклад, щодо кримінальних правопорушень проти власності О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк зазначають, що їх родовим об'єктом є відносини власності, які виникають на підставі права власності (як сукупності повноважень з володіння, користування та розпорядження майном й інших речових чи зобов'язальних прав)⁴⁷¹. Порушене право власності особи породжує її кримінальне право, яке реалізується у кримінальному процесі. Проте, окрім кримінального права, можуть виникати, наприклад, цивільні права на відшкодування шкоди тощо.

Правильно наголошує Л. В. Головка, що у разі пошкодження чужої речі юристи вбачають одразу три види так званих «відносин»: кримінально-правові, цивільно-правові, кримінальні процесуальні. У реальності, і в цьому автор має рацію, факт один, проте викликає різні правові наслідки⁴⁷².

Отже, суб'єкти кримінального провадження під час правозастосування впливають на реалізацію кримінальних прав учасників, а також на реалізацію можливих інших супутніх прав учасників. Крім того, на таку реалізацію впливає, власне, специфічність кримінального права, обумовлена його попередньою «докримінальною» спеціалізацією. У зв'язку з такою специфічністю суб'єкт застосування норми кримінального права має володіти специфічними знаннями з інших галузей законодавства та галузей знань.

⁴⁷¹ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : Ваіте, 2014. С. 552.

⁴⁷² Головка Л. В. Место кодекса в системе источников уголовно-процессуального права. *Государство и право*. 2007. № 1. С. 41.

Зазначене дає підстави вести мову про певну спеціалізацію кримінальних прав та, відповідно, про спеціалізацію кримінальних норм. Така кримінально-правова спеціалізація неодмінно позначається на виокремленні специфічних спеціалізованих предметів відання, що є підставою для діяльності окремих спеціалізованих суб'єктів кримінального провадження (спеціалізація слідчих, прокурорів, суддів тощо).

Щодо органів досудового розслідування варто зауважити, що зазвичай вони утворені в межах органів держави, які здійснюють специфічну загальнодержавну функцію, пов'язану із врегулюванням окремих специфічних прав осіб. У складі цих державних органів створено органи досудового розслідування, кримінальний процесуальний предмет відання яких пов'язаний із специфічним загальнодержавним предметом відання визначеного відомства. Загальнодержавний предмет відання певного відомства становить сукупність публічних справ, пов'язану із вже вказаними нами «правами-попередниками», які в разі їх порушення в результаті кримінального правопорушення трансформуються у кримінальні права учасників, реалізація яких становить кримінальний процесуальний предмет відання органів досудового розслідування конкретного відомства.

Таким чином, органи досудового розслідування запроваджуються у відповідних державних органах з урахуванням специфіки їх загальнодержавної компетенції у цілому та їх загальнодержавного предмета відання зокрема. Така специфічність загальнодержавної компетенції обумовлює особливості предмета відання органів досудового розслідування у кримінальному провадженні. Наприклад, слідчі органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, вчиняють провадження щодо предмета відання, який складають кримінальні правопорушення у сфері податкового законодавства та пов'язані з ними злочини, а слідчі органів безпеки – розслідування злочинів проти основ національної безпеки України, у сфері охорони державної таємниці тощо. Утворення органів досудового розслідування з урахуванням відповідності їх кримінального процесуального предмета відання до

специфіки загальнодержавного предмета відання відомства сприяє ефективності здійснюваної ними кримінальної процесуальної діяльності.

Тому можна припустити, що цілком логічно в межах відомств створювати органи досудового розслідування, підслідність яких буде пов'язана з кримінальними правами, які виникли в результаті порушення прав, урегулювання яких становить зміст діяльності такого відомства. Наприклад, допустимим є створення органу досудового розслідування у складі митної служби або виконавчої служби тощо.

Органи досудового розслідування можуть бути окремими державними органами, спеціально створеними для здійснення досудового розслідування певної категорії кримінальних правопорушень. Наприклад, слідчі підрозділи органів державного бюро розслідувань або підрозділ детективів та підрозділ внутрішнього контролю НАБУ.

Розглянемо систематизацію норм особливої частини кримінального кодексу як можливе підґрунтя для спеціалізації органів, які ведуть кримінальний процес. Особлива частина складається з 20 розділів. У підручниках з кримінального права зазначається, що такі розділи систематизовано залежно від певної групи суспільних відносин (благ, цінностей, сфер життєдіяльності людей тощо), на які посягає відповідна група злочинів⁴⁷³, що в розділах розташована певна група кримінальних правопорушень, об'єднаних спільним об'єктом посягання⁴⁷⁴. При цьому щодо виокремлення розділів Особливої частини під час кодифікації Кримінального кодексу мова йде саме про родовий об'єкт кримінального правопорушення⁴⁷⁵.

Визначення того, що саме є об'єктом кримінального правопорушення, є питанням дискусійним серед науковців

⁴⁷³ Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. / за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О. М. Джужи. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 29.

⁴⁷⁴ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : Ваіте, 2014. С. 86.

⁴⁷⁵ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : Ваіте, 2014. С. 151.; Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. / за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О. М. Джужи. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 71.

у сфері кримінального права. Об'єкт кримінального правопорушення розуміють як: життєвий інтерес, охоронюваний правом; соціальну цінність; законний інтерес; правове благо; соціальну безпеку; права та свободи людини та громадянина; соціальну оболонку; систему цінностей, належних суб'єктам правового обороту; правовідносини; правопорядок; суспільні відносини; людина тощо⁴⁷⁶.

Поділяємо думку А. Фейербаха, що «злочином є діяння, яке стоїть під загрозою кримінального закону і яке суперечить праву іншого»⁴⁷⁷, та маємо висловити свою прихильність до розуміння права і свободи людини та громадянина як об'єкта посягання кримінального правопорушення.

Зважаючи на те, що питання визначення об'єкта кримінального правопорушення виходить за межі спеціальності нашого дослідження, залишаємо його на розгляд фахівцям у цій галузі. До того ж, яке б тлумачення об'єкта кримінального правопорушення ми не взяли за основу: або класичне розуміння як суспільних чи правових відносин, або як прав людини та громадянина – у будь-якому разі права знаходяться під впливом кримінального правопорушення (або безпосередньо, або ж як складовий елемент відносин). Це цілком узгоджується з нашим пізнавальним інтересом. З огляду на тлумачення змісту предмета відання у кримінальному процесі як реалізації прав учасників – матеріальних та процесуальних, розгляд кримінальних прав доцільно розглядати в контексті похідних від тих прав, які зазнали протиправного порушення. Саме такий підхід дозволить з'ясувати виникнення специфічної сукупності кримінальних прав, реалізація яких являє собою частину матеріального елемента предмета відання органів, які ведуть кримінальний процес.

Повертаючись до понять спеціалізації та уніфікації, зазначимо, що в певному сенсі кримінальне законодавство є прикладом уніфікації, оскільки бере під свій захист права

⁴⁷⁶ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : Ваіте, 2014. С. 146.

⁴⁷⁷ Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. / за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О. М. Джужи. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 69.

(або правовідносини за класичною теорією), які є «спеціалізованими» в різних галузях законодавства. Однак така попередня спеціалізація позначилася на класифікації кримінальних правопорушень за об'єктом посягання – порушеним правом, про що свідчить класифікація норм кримінального законодавства.

Необхідно зазначити, що, укладаючи кримінальний закон, держава взяла під захист насамперед ті права, які є суспільно значимими та відновлення яких має значення не лише для індивіда, а й для суспільства загалом. То ж суспільний інтерес у безпеці, у захисті суспільства від порушення визначених прав, незалежно від позиції індивіда, перш за все й захищається кримінальним законом. Порушене право індивіда в результаті кримінального правопорушення трансформується у кримінальне право кожного з членів суспільства на реалізацію кримінальної відповідальності, що відображається в узагальненому суспільному інтересі, який знаходиться під захистом держави.

Кримінальне право індивіда, який безпосередньо зазнав порушення особистих прав у результаті кримінального посягання, у цьому випадку має другорядний характер стосовно узагальненого суспільного кримінального права, вираженого в захищеному суспільному інтересі. Це виявляється в тому, що кримінальне провадження здійснюється в загальному порядку (крім певних винятків) без урахування волі потерпілого, а також у тому, що за низкою кримінальних правопорушень взагалі не передбачено порушення права потерпілого.

Відповідно до домінуючого в доктрині погляду потерпілий від злочину – факультативна ознака об'єкта злочину⁴⁷⁸.

На підставі аналізу тексту Особливої частини кримінального закону можна зробити висновок, що родові об'єкти, за якими поділені його розділи, указують на права, порушені в результаті кримінальних правопорушень, а кожна правова норма щодо конкретного кримінального правопорушення передбачає спосіб такого порушення (об'єктивна сторона), який впливає на рівень його суспільної небезпеки.

⁴⁷⁸ Дудоров О. О. Потерпілий у кримінальному праві. *Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці)*. К. : Ваіте, 2017. С. 56.

Чисельність розділів Особливої частини КК України достатньо значна – 20 розділів. Варто звернути увагу, що не всі кримінальні правопорушення згруповані саме за об'єктом посягання. Так, наприклад, злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, визначені у Розділі XVI⁴⁷⁹, характеризуються скоріше специфічним способом вчинення незаконного посягання, а не його об'єктом, що обумовлює необхідність застосування спеціальних знань під час ведення кримінального провадження. У результаті таких кримінальних правопорушень шкода спричиняється або ж особі, або суспільним інтересам, або державі.

Узагалі, будь-яке кримінальне правопорушення посягає або на особисті права особи, або на права особи як члена суспільства, а отже впливає на узагальнений суспільний інтерес, або ж спрямоване на спричинення шкоди державі як самостійній владній інституції.

О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк класифікували розділи Особливої частини КК України на групи: 1) кримінальні правопорушення проти прав людини і громадянина та проти сім'ї; 2) кримінальні правопорушення проти спільних інтересів людини, суспільства та держави; 3) кримінальні правопорушення проти національної безпеки й інтересів держави, а також міжнародного правопорядку⁴⁸⁰. У цілому погоджуючись із таким поділом, хотілося б зауважити, що під час вчинення злочину завжди будуть зазнавати впливу спільні інтереси людини, суспільства та держави. Оскільки суспільством передано під охорону держави права, на які посягає кримінальне правопорушення. Суспільний інтерес складається з інтересу кожного його представника. Тому навіть кримінальне правопорушення, яке не спричиняє безпосередньої шкоди людині, все одно порушує права суспільства, а тому й право кожного

⁴⁷⁹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6#w13> (дата звернення: 15.02.2022).

⁴⁸⁰ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : Ваіре, 2014. С. 9–13.

з його представників. Так і під час посягання на потерпілого, бо захист порушеного права навіть одної людини завжди отожднюється із загальними інтересами суспільства. Участь держави полягає в тому, що саме їй як утвореній владній інституції в особі певних органів передано повноваження щодо захисту як суспільства, так і кожного його представника від вчинення кримінальних правопорушень. У результаті вчинення окремих кримінальних правопорушень саме держава як владна інституція зазнає посягання щодо різних аспектів свого існування та діяльності. Тому розділи Особливої частини КК України логічно було б поділити на такі, що встановлюють відповідальність за: 1) кримінальні правопорушення, які пов'язані з посяганням на особисті права особи; 2) кримінальні правопорушення, які пов'язані з посяганням на права особи як члена суспільства; 3) кримінальні правопорушення, спрямовані на спричинення шкоди державі як владній інституції.

Указаний поділ кримінальних правопорушень є підґрунтям для відомчого розподілу предмета відання між органами досудового розслідування.

М. А. Погорецький та В. О. Гринюк наголошують, що для визначення підслідності має значення кваліфікація кримінального правопорушення (попередня чи остаточна), яка може бути зазначена в ЄРДР чи в інших процесуальних документах (повідомлення про підозру) під час проведення досудового розслідування⁴⁸¹.

Предмет відання слідчих органів Національної поліції визначають кримінальні правопорушення, які пов'язані з посяганням на особисті права та на права особи як члена суспільства. Предмет відання слідчих органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, та слідчих органів безпеки визначений кримінальними правопорушеннями, які спрямовані на спричинення шкоди державі як самостійній владній інституції.

Щодо слідчих органів, які здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, слід зазначити, що хоча

⁴⁸¹ Погорецький М. А., Гринюк В. О. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 67.

до їх підслідності віднесено кримінальні правопорушення, які не завжди прямо вказують на шкоду, спричинену державі, і пов'язані, наприклад, із приватною господарською діяльністю, такі правопорушення впливають на економічну складову державного механізму шляхом спричинення шкоди державі як самостійній владній інституції.

Предмет відання ДБР відокремлено за правилами предметної підслідності (військові кримінальні правопорушення) та правилами суб'єктної підслідності (вчинення кримінального правопорушення спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення).

Предмет відання НАБУ виокремлено за комплексом ознак, які включають: правила предметної підслідності (перелік кримінальних правопорушень), правила суб'єктної підслідності (вчинення кримінального правопорушення спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення), додаткові спеціально встановлені ознаки (розмір предмета кримінального правопорушення або завданої ним шкоди, вчинення кримінального правопорушення щодо визначеної в законі службової особи).

Предмет відання вказаних спеціально створених органів досудового розслідування відрізняється значимістю для держави як для владної інституції, незалежно від об'єкта кримінального правопорушення. Вагомість спричиненої шкоди державі в результаті кримінальних правопорушень, які віднесено до предмета відання ДБР та НАБУ, обумовлена посадовим становищем спеціального суб'єкта (щодо предмета відання ДБР) та вчиненням протиправних дій із використанням такого посадового становища, що має корупційний характер (щодо предмета відання НАБУ). Незалежно від об'єкта, на який посягають кримінальні правопорушення, віднесені до підслідності ДБР та НАБУ, слід указати, що їх предмети відання відокремлені за ознакою спричинення шкоди державі як владній інституції.

Проте спеціалізація за об'єктом кримінального правопорушення не є єдиною в контексті розгляду кримінально-правового елемента предмета відання. Кримінальні правопорушення

класифікують також за ступенем тяжкості на кримінальні проступки та злочини.

Закон передбачає розподіл суб'єктів провадження щодо кримінальних проступків та злочинів. Так, відповідно до ст. 38 КПК України досудове розслідування кримінальних проступків у встановлених законом випадках здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів відповідних відомств, які містять у своєму складі органи досудового розслідування⁴⁸². При цьому досудове розслідування кримінальних проступків здійснюється у спрощеній формі розслідування – у формі дізнання.

Отже, для розслідування кримінальних проступків законодавець передбачив суб'єкта нижчого компетенційного рівня, що цілком логічно. Дійсно, основним критерієм розподілу кримінального проступку та злочину є тяжкість вчиненого діяння, яке фактично вимірюється санкціями статей КК України – розміром покарання. Отже, притягуючи особу до «більшої» відповідальності, держава в особі своїх органів і сама несе «умовно» більшу відповідальність за здійснюване провадження. Така відповідальність держави проявляється в забезпеченні особі гарантій відповідного рівня, які проявляються в залученні до розслідування більш кваліфікованого суб'єкта. Представники слідчих підрозділів, як більш кваліфіковані фахівці, розслідують злочини, які є більш тяжкими відносно кримінальних проступків, щодо яких здійснюють дізнання підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів органів Національної поліції; органів безпеки; органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; органів Державного бюро розслідувань; Національного антикорупційного бюро України.

Проте це не єдиний розподіл предмета відання у кримінальному процесі за ступенем тяжкості кримінальних правопорушень. Провадження щодо більш тяжких злочинів можуть відноситися до резонансних або особливо складних. Через це

⁴⁸² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

провадження з урахуванням ступеня тяжкості можуть бути передані для розслідування слідчим підрозділам вищого ієрархічного рівня.

Як правильно зазначає І. А. Тітко, суворість санкцій за тяжкі злочини зобов'язує державу більш пильно ставитися до належної реалізації інтересів підозрюваного (обвинуваченого), що в окремих випадках потребує заміни приватних начал на публічно-правові механізми. Також автор влучно зауважив, що суворість можливого покарання за тяжкий злочин спонукає правопорушника до активних і рішучих дій щодо ухилення від кримінальної відповідальності, протистояти яким належним чином здатна держава, але не потерпілий⁴⁸³. За таких умов держава має уважніше ставитися до кваліфікації суб'єкта, який веде кримінальне провадження. З боку державних органів забезпечується диференціація суб'єктів стосовно здійснення судочинства за кримінальними правопорушеннями, які належать до категорії тяжких та особливо тяжких злочинів (наприклад, спеціалізовані відділення органів досудового розслідування, органи розслідування вищого інстанційного рівня, колегіальний склад суду під час судового розгляду).

У контексті ієрархії державних органів можна вести мову про презумпцію вищої кваліфікації суб'єкта, що знаходиться на вищому щаблі службової ієрархії. Тому у внутрішньовідомчому розподілі предмета відання також спрацьовує правило щодо забезпечення більшої відповідальності держави у вигляді більш «відповідального», тобто більш кваліфікованого, суб'єкта.

Таким чином, ступінь тяжкості кримінального правопорушення може бути чинником внутрішньовідомчого розподілу предмета відання між більш кваліфікованими та менш кваліфікованими суб'єктами.

Ураховуючи зарубіжний досвід, допустити менш кваліфікованого суб'єкта до розслідування можна на початковому етапі розслідування з метою забезпечення оперативності

⁴⁸³ Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : монографія. Харків: Право, 2015. С. 126–127.

реагування. В англосаксонській системі кримінального процесу нашому вітчизняному суб'єкту «слідчий» відповідає посадова особа «детектив», але слідство за вчиненим злочином може виконувати спочатку, наприклад, патрульний офіцер. Тобто до розслідування кримінальної справи може долучатися не тільки детектив. Тому визначення в англійській мові «investigator» (далі – інвестігейтор) відповідає нашому визначенню і слідчого, і оперуповноваженого карного розшуку, і патрульного. Адже всі посадові особи, які виконують дії щодо збирання доказів у справі, виступають інвестігейторами. А от посаді вітчизняного слідчого відповідає посада детектива. Сучасний кримінальний процес у США починається зі стадії розслідування. Коли злочин вчинено, про нього переважно повідомляють поліції. Як правило, патрулюючий офіцер здійснює розслідування відразу, негайно, так би мовити «по гарячих слідах». Збираються всі докази, які можливо зібрати, а потім за справу береться детектив. Затримання злочинців рідко трапляється на місці злочину. Затримання окремих з них провадиться лише після детального розслідування. У таких випадках слідчий-інвестігейтор для арешту бере ордер в магістратському суді або в іншій судовій установі, що є підставою для здійснення затримання поліцією⁴⁸⁴.

Цей приклад ілюструє, що суб'єкти нижчої кваліфікації можуть допускатися до провадження на початковому етапі у зв'язку з нечіткістю визначення на цьому етапі предмета відання, а також у зв'язку з необхідністю забезпечення оперативності реагування.

Л. М. Лобойко наголошує, що найбільший перетин компетенцій відбувається на початку кримінального процесу. У стадіях судового розгляду перетинання компетенцій неприпустиме⁴⁸⁵.

М. А. Погорецький та В. О. Гринюк уточнюють, що за деякими кримінальними правопорушеннями неможливо взагалі

⁴⁸⁴ Frank Schmallegger. American criminal justice: the process. *Criminal justice today*. Pearson Education, Inc., Upper Saddle River, New Jersey. U.S.A. 2005. 19–341 p.

⁴⁸⁵ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. С. 96.

визначити попередню кваліфікацію, оскільки відсутня достатня кількість даних для того, щоб можна було зробити висновок про те, який же конкретно злочин вчинений, визначити спеціального суб'єкта його вчинення чи встановити розмір шкоди⁴⁸⁶.

Як правильно зазначив М. А. Погорецький, під час порушення кримінального провадження достатньою є наявність у матеріалах даних про об'єкт та об'єктивну сторону кримінального правопорушення. Проте в деяких випадках, на думку автора, у матеріалах оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) повинні бути додаткові ознаки, що вказують на суб'єкта, хоча й невстановленого, а щодо окремих кримінальних правопорушень мають бути дані про ознаки суб'єктивної сторони. Підтвердження матеріалами даних щодо суб'єкта та суб'єктивної сторони обумовлює початок кримінального провадження щодо конкретної особи, а не за фактом вчинення кримінального правопорушення. Установлення суб'єкта вчинення кримінального правопорушення та суб'єктивної сторони на момент порушення кримінального провадження М. А. Погорецький розглядає щодо кримінальних правопорушень, вчинених спеціальним суб'єктом. Автор уточнює, що порушення провадження за фактом не відповідає вимогам законодавства (на той час КПК України 1960 р.)⁴⁸⁷.

Розглядаючи позбавлення свободи у кримінально-правовому контексті з огляду на практику ЄСПЛ, Д. Гом'єн зазначає, що для арешту й позбавлення свободи на початковому етапі кримінального розслідування держава зобов'язана мати якісь факти чи інформацію – принаймні на рівні нижчого критерію визначення наявності підозри – які б могли служити підставою підозрювати факт вчинення правопорушення і достатню причетність затриманого до цього правопорушення⁴⁸⁸.

⁴⁸⁶ Погорецький М. А., Гринюк В. О. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 66.

⁴⁸⁷ Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Х. : Арсіс, ЛТД, 2007. С. 379.

⁴⁸⁸ Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини. 3-є вид. К. : Фенікс, 2006. С. 39.

На нашу думку, тут варто розрізнити наявність підозри факту вчинення кримінального правопорушення та підозри достатньої причетності затриманого. Певний рівень підозри достатньої причетності затриманого є необхідним, як нам убагацьється, саме для обґрунтування його затримання. Тоді як для початку кримінального провадження достатньо найнижчого рівня підозри факту вчинення кримінального правопорушення. Така підозра відповідає встановленню об'єкта та об'єктивної сторони кримінального правопорушення. Кваліфікація кримінального правопорушення за статтями КК України, які передбачають вчинення його спеціальним суб'єктом, має бути обґрунтована даними щодо такого суб'єкта, а інколи й щодо суб'єктивної сторони діяння. Проте на момент початку кримінального провадження не можна говорити про наявність даних щодо суб'єкта вчинення кримінального правопорушення та суб'єктивної сторони як про необхідний мінімум для початку провадження.

Відомості щодо об'єкта та об'єктивної сторони кримінального правопорушення дають підстави для визначення предмета відання за відомчими межами за предметним критерієм. Отже, на початку провадження можна говорити про високий ступінь імовірності встановлення відомчих меж предмета відання лише за предметним критерієм (предметною підслідністю). Видається, що цей критерій є найбільш надійним для визначення належного суб'єкта розслідування. Так, наприклад, в основу відомчого розмежування предмета відання детективів НАБУ взято такі критерії: предметний, суб'єктний (за суб'єктом вчинення кримінального правопорушення), за суб'єктом, відносно якого вчинено певні кримінальні правопорушення та критерій розміру завданої шкоди. Але на початковому етапі досудового розслідування суб'єктний (персональний) критерій відомчого розмежування предмета відання може бути не встановлено. Також може бути не встановлено й розмір завданої шкоди або ознаки суб'єкта, щодо якого вчинено кримінальне правопорушення. Тому виникає багато спорів щодо конкуренції предмета відання органів розслідування НАБУ та інших відомств.

Предметний критерій є таким, який найбільш відповідає вимогам правової визначеності серед тих, що застосовуються стосовно відомчого розподілу предмета відання. Наближеним до нього є суб'єктний (персональний) критерій.

Наступна класифікація кримінальних правопорушень, яка впливає на розподіл предмета відання у кримінальному процесі, є класифікація за суб'єктом вчинення суспільно небезпечного діяння.

Серед суб'єктів вчинення суспільно небезпечного діяння, притягнення до відповідальності яких впливає на розподіл предмета відання у кримінальному процесі, варто назвати осіб, які займають певні посади в державних органах. Саме за таким критерієм визначено підслідність слідчих органів ДБР. Також подібний спеціальний суб'єкт вчинення кримінального правопорушення складає зміст одного з критеріїв визначення предмета відання детективів НАБУ.

Нами вже було зроблено висновок, що розмежування предмета відання за об'єктом посягання злочинного діяння пов'язане із спеціалізацією норм кримінального права. На розмежування предмета відання за цим критерієм впливає специфічність прав, які перебувають під охороною закону про кримінальну відповідальність. Нами вони визначені як права-«попередники». Отже, необхідно відповісти на питання: що надає специфічності реалізації кримінальних прав під час вирішення кримінально-правового конфлікту щодо корупційного кримінального правопорушення – спеціалізація прав-«попередників» чи специфічний суб'єкт вчинення ?

Погоджуємося з О. О. Дудоровим у тому, що системоутворюючим чинником формування переліку корупційних злочинів не виступає об'єкт посягання. У той час як існує підхід, згідно з яким однією з ознак корупційного злочину є вчинення його спеціальним суб'єктом⁴⁸⁹.

Так, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» корупційним правопорушенням є діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, уповноваженою на виконання

⁴⁸⁹ Дудоров О. О. Яким бути переліку корупційних злочинів? *Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці)*. К. : Ваіге, 2017. С. 453–454.

функцій держави або місцевого самоврядування, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність⁴⁹⁰.

Отже, щоб корупційне діяння вважалося кримінальним правопорушенням, обов'язковими є три складові: 1) діяння має ознаки корупції; 2) його вчинив спеціальний суб'єкт; 3) за нього передбачено кримінальну відповідальність.

У Законі України «Про запобігання корупції» корупція визначена як використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 того ж Закону (особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування), наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка / пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей⁴⁹¹.

Таким чином, кримінальне корупційне правопорушення полягає у протиправному діянні, пов'язаному з використанням посади або службового становища спеціального суб'єкта. Така ознака спеціального суб'єкта, як зайняття ним певної посади є обов'язковою ознакою корупційного правопорушення, у тому числі й кримінального. Наявність спеціального суб'єкта, який займає визначену посаду, надає певної специфічності порушенню у результаті протиправного діяння правам, які згодом як кримінальні права стають елементом кримінально-правових відносин.

Спеціальний суб'єкт може бути критерієм розподілу предмета відання в контексті матеріального (кримінально-правового) елемента предмета відання, а також процесуального елемента предмета відання. Як ознака складу злочину

⁴⁹⁰ Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 15.06.2019).

⁴⁹¹ Там само.

спеціальний суб'єкт є частиною кримінально-правового елемента предмета відання. Але він може бути й частиною кримінального процесуального елемента предмета відання – як ознака, що характеризує особу, що вчинила кримінальне правопорушення.

У разі, якщо суб'єкт кримінального правопорушення є частиною матеріального елемента предмета відання, він є ознакою складу злочину. Це означає, що діяння може бути певним чином кваліфіковане лише за умови його вчинення спеціальним суб'єктом.

В. О. Навроцький розглянув питання кваліфікації кримінальних правопорушень особи, яка фактично не наділена ознаками спеціального суб'єкта злочину. Прикладом таких правопорушень, на його думку, можуть бути: самовільне залишення військової частини особою, яка неправомірно призвана на військову службу; втеча з місця позбавлення волі того, хто не вчиняв злочину і помилково засуджений; винесення неправосудного судового рішення тим, хто призначений на посаду судді за відсутності для цього формальних підстав⁴⁹².

Розглядаючи питання кваліфікації кримінальних правопорушень у разі їх вчинення неспеціальними суб'єктами за аналогією до наведеного прикладу, В. О. Навроцький зазначає, що з п. 15 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1993 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі» впливає, що втеча з місць позбавлення волі або з-під варти та злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи, вчинені під час незаконного позбавлення волі чи тримання під вартою, не визнаються злочинами у зв'язку з відсутністю складу злочину. Аналогічного підходу суди дотримуються щодо оцінки дій військовослужбовців, які самовільно залишили частину або місце служби, будучи незаконно призваними на військову службу⁴⁹³.

⁴⁹² Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник. К. : Юринком Інтер, 2006. С. 594.

⁴⁹³ Там само. С. 595–596.

Тому В. О. Навроцький робить висновок щодо кваліфікації діянь такого «неналежного» спеціального суб'єкта: 1) діяння особи, на яку неправомірно покладено обов'язки, чи який надано права, у зв'язку з чим вона фактично виступає як спеціальний суб'єкт злочину, за жодних умов не можуть кваліфікуватися за статтями Особливої частини КК України, що передбачають відповідальність відповідного спеціального суб'єкта; 2) якщо в діяннях такої особи є ознаки складу злочину, суб'єкт якого загальний, скоєне кваліфікується за статтею КК України, яка передбачає загального суб'єкта⁴⁹⁴.

З огляду на викладене доходимо висновку, що суб'єкт вчинення кримінального правопорушення є ознакою: 1) матеріального елемента предмета відання в тих випадках, коли його особливості впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення; 2) процесуального елемента предмета відання в тих випадках, коли його особливості не впливають на кваліфікацію кримінальних правопорушень, але спонукають до застосування диференційованої форми кримінального провадження.

Розподіл предмета відання за суб'єктом вчинення кримінального правопорушення як за матеріальним елементом відбувається щодо військовослужбовців, деяких спеціальних суб'єктів корупційних злочинів.

Аналіз підслідності детективів НАБУ дає підстави стверджувати, що в одних випадках ознаки суб'єкта кримінального правопорушення впливають на кваліфікацію, наприклад, ч. 2 ст. 191 КК України. Кваліфікація за вказаною нормою є можливою лише в разі вчинення кримінального правопорушення спеціальним суб'єктом, в іншому випадку кримінальне правопорушення має кваліфікуватися за іншою статтею КК України. Якщо кримінальне правопорушення передбачене, наприклад, ч. 2 ст. 191 КК України, вчинене службовою особою, яка не належить до переліку службових осіб, встановленого як критерій визначення предмета відання детективів НАБУ, то кримінальне правопорушення за тією ж кваліфікацією є підслідним

⁴⁹⁴ Там само. С. 596–597.

слідчим органам ДБР. Навпаки, за ч. 3 ст. 191 КК України вчинення кримінального правопорушення «неспеціальним» суб'єктом впливає лише на визначення предмета відання детективів НАБУ, проте не впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення.

Відомчі межі предмета відання відповідають матеріальному (кримінально-правовому) елементу предмета відання та пов'язані зі спеціалізацією норм кримінального права. Кримінальному процесуальному елементу предмета відання відповідає розподіл за внутрішньовідомчими межами.

Виключення складає предмет відання слідчих підрозділів ДБР, оскільки він виокремлюється за процесуальним елементом – спеціальним суб'єктом вчинення кримінального правопорушення, незалежно від того чи впливають його ознаки на кваліфікацію кримінального правопорушення. Кожного разу, коли ознаки такого суб'єкта впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення, а саме – визнання правопорушення корупційним, підслідність має визначатися за слідчими підрозділами НАБУ.

Тут варто визнати специфічність предмета відання органів досудового розслідування ДБР з огляду на завдання цього державного органу – «розслідування злочинів задля притягнення винних до відповідальності, незважаючи на їх посади, зв'язки та ресурси»⁴⁹⁵. ДБР є спеціально створеним органом досудового розслідування зі специфічною метою. Раніше предмет відання, який наразі визначений для ДБР, опрацьовували слідчі прокуратури. У процесі політичних реформ останні були ліквідовані, а тому виникла необхідність заповнення утвореної ніші. Як один із варіантів – створення нового органу досудового розслідування для опрацювання вказаного предмета відання.

Для предмета відання детективів НАБУ є характерним поєднання матеріальних елементів (корупційні кримінальні правопорушення) та процесуальних елементів (спеціальний

⁴⁹⁵ Місія та цінності Державного бюро розслідувань : сторінка офіційного сайту Державного бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/misiya-ta-cinnosti> (дата звернення: 15.06.2020).

суб'єкт кримінального правопорушення; розмір предмета кримінального правопорушення або завданої шкоди; вчинення кримінальних правопорушень щодо визначених службових осіб).

За таким процесуальним елементом, як суб'єкт кримінального правопорушення предмети відання ДБР та НАБУ збігаються. Такий збіг дає привід для спорів про підслідність між детективами НАБУ та слідчими ДБР. Проте предмет відання детективів НАБУ визначається комплексно: з урахуванням процесуального елемента предмета відання (суб'єкта кримінального правопорушення) та матеріального елемента предмета відання (визначеного переліку кримінальних правопорушень). Можна сказати, що в частині визначення за спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення предмет відання детективів НАБУ порівняно з предметом відання ДБР має більш вузький та більш спеціалізований характер.

Специфічність предметів відання ДБР та НАБУ пояснюється необхідністю під час реалізації прав учасників долати внутрішню та зовнішню протидію розслідуванню, корупційні ризики, особливою відповідальністю у зв'язку з важливістю подолання протиправних проявів з боку осіб, яким довірено займати певні посади та службове становище.

Створення окремих органів, які ведуть кримінальний процес з огляду на предмет відання, який відрізняється важливістю та особливою значимістю окремих публічних справ, застосовується у практиці інших країн. Ще в 1908 році президент США Теодор Рузвельт з метою боротьби з корупцією в політиці та в бізнесі заснував Бюро юстиції з розслідувань. До предмета відання цього підрозділу відносилися справи про фіктивне банкрутство, антитрестове насильство та інші порушення федерального закону. У 1935 році вказаний підрозділ отримав нове ім'я – Федеральне бюро розслідувань (далі – ФБР). ФБР набуло значення головного слідчого підрозділу Департаменту юстиції. У наш час предмет відання ФБР змінився і складається з розслідування справ щодо: злочинності «білих комірів», корупції державних посадовців, організованої

злочинності, злочинів, пов'язаних із наркотиками та тероризмом⁴⁹⁶.

Специфічний предмет відання НАБУ, а саме корупційні кримінальні правопорушення, є також визначальним для САП та для Вищого антикорупційного суду (далі – ВАКС).

Розглянемо предмет відання антикорупційних органів судочинства – детективів НАБУ, САП, ВАКС. КК України не містить визначення корупційного кримінального правопорушення та надає вичерпний перелік злочинів, які відносяться до корупційних, у примітці до статті 45, де вперше згадується про такі злочини. Корупційними злочинами, відповідно до цього Кодексу, вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364⁻¹, 365⁻², 368–369⁻² цього Кодексу⁴⁹⁷.

О. О. Дудоров зауважив, що відсутність у примітці до ст. 45 КК України тієї чи іншої статті Особливої частини КК України означає, що вчинення передбаченого нею злочину не повинно призводити до спеціальних негативних наслідків, установлених Загальною частиною КК України для тих, хто вчинив корупційні злочини. Автор погоджується з позицією, яка зазначається в літературі, що закріплений у примітці до ст. 45 КК України перелік корупційних злочинів є вичерпним і поширювальному тлумаченню не підлягає. У результаті особа, яка вчинила злочин, що фактично є корупційним, цілком легально уникає спеціальних правових наслідків, установлених для корупціонерів⁴⁹⁸.

КПК України регламентує порядок розслідування вказаних кримінальних правопорушень, визначаючи підслідність

⁴⁹⁶ Freda Adler, Gerhard O.W. Mueller, William S. Laufer. Criminology. New York, 1995. 525 p.

⁴⁹⁷ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6#w13> (дата звернення: 15.02.2022).

⁴⁹⁸ Дудоров О. О. Яким бути переліку корупційних злочинів? *Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці)*. К. : Ваіге, 2017. С. 455; Дудоров О. О. Яким бути переліку корупційних злочинів? *Актуальні проблеми кримінального права та процесу і практики їх застосування: матеріали круглого столу* (м. Київ, 10 листопада 2016 р.) / відп. ред. О. С. Стеблінська. К. : Інститут кримінально-виконавчої служби, 2016. С. 11–17.

спеціально створеного антикорупційного підрозділу НАБУ шляхом встановлення переліку кримінальних правопорушень⁴⁹⁹.

Те, що кримінальні правопорушення, підслідні НАБУ, законодавець розуміє як корупційні, можна зрозуміти на підставі тих завдань, які поставлено перед цим органом. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», на органи НАБУ покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття саме корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці⁵⁰⁰.

Згідно з ч. 5 ст. 216 КПК України детективи НАБУ здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених статтями 191, 206⁻², 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366⁻¹, 368, 368⁻², 369, 369⁻², 410 КК України, якщо наявна хоча б одна з таких умов: 1) визначений спеціальний суб'єкт; 2) визначений розмір предмета злочину або завданої шкоди; 3) вчинення злочинів, передбачених статтею 369, частиною першою статті 369⁻² КК України щодо визначених службових осіб⁵⁰¹.

Отже, перелік корупційних кримінальних правопорушень визначено в КК України, а в КПК України встановлено перелік корупційних кримінальних правопорушень, які становить предмет відання спеціального антикорупційного органу розслідування. Але ці переліки корупційних кримінальних правопорушень не збігаються.

⁴⁹⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

⁵⁰⁰ Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 16.06.2019).

⁵⁰¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

З урахуванням норм Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», можна зазначити, що НАБУ розслідує не всю сукупність корупційних кримінальних правопорушень, а лише їх частину, тобто ті, що вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці. Отже, предмет відання органів розслідування НАБУ відповідає частині корупційних правопорушень, визначених КК України. Так, серед корупційних кримінальних правопорушень, які зазначені у КК України, правопорушення, передбачені ст. 262, 308, 312, 313, 320, 357, 364¹, 365² КК України, не входять до предмета відання детективів НАБУ, визначеного у кримінальному процесуальному законодавстві. Ці кримінальні правопорушення, попри те, що вони визначені як корупційні, у разі їх вчинення спеціальним суб'єктом є частиною предмета відання ДБР, в іншому разі – органів розслідування Національної поліції.

Проте щодо деяких кримінальних правопорушень предмет відання детективів НАБУ виходить за межі корупційних кримінальних правопорушень. Наприклад, до підслідності НАБУ, незалежно від суб'єкта їх вчинення та інших умов, віднесено кримінальні правопорушення, передбачені ст. 206², 209, 211, 366¹ КК України, які не зазначені у Кримінальному кодексі України як корупційні⁵⁰². Згідно з законом вони є підслідними саме антикорупційному органу розслідування.

У Законі України «Про Вищий антикорупційний суд», відповідно до запропонованих доповнень, визначено підсудність корупційних злочинів, передбачених у примітці до статті 45 КК України, статтями 206², 209, 211, 366¹ КК України, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пунктами 1–3 частини п'ятої статті 216 КПК України⁵⁰³.

⁵⁰² Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6#w13> (дата звернення: 15.02.2022).

⁵⁰³ Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19> (дата звернення: 13.06.2019).

Визначаючи підсудність ВАКС, законодавець об'єднав у його предметі відання корупційні кримінальні правопорушення, зазначені у КК України, та ті правопорушення, які підслідні НАБУ та не входять до переліку корупційних, які регламентовані КК України. Останні в тексті ст. 33-1 КПК України також названі корупційними⁵⁰⁴.

Тож можна встановити, що у трьох різних законах під час віднесення кримінальних правопорушень до числа корупційних використано три різні варіанти їх переліків, що свідчить про невизначеність законодавства.

Окремим проблемним питанням, на нашу думку, є залучення до предмета відання таких спеціалізованих антикорупційних органів, як НАБУ, САП та ВАКС розгляду кримінальних правопорушень, передбачених статтями 206⁻², 209, 211, 366⁻¹ КК України, які у кримінальному законодавстві взагалі не визначені як корупційні⁵⁰⁵.

Якщо вважати корупційними злочинами лише прямо визначені як такі у кримінальному законодавстві, то матимемо, що до предмета відання НАБУ віднесені як корупційні кримінальні правопорушення, так і некорупційні. Така ситуація призводить до певних кримінальних процесуальних наслідків. Так, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України, уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності НАБУ⁵⁰⁶. Вочевидь, законодавець мав на увазі всі злочини, підслідні НАБУ. Проте, враховуючи, що до підслідності НАБУ відносяться як корупційні, так і не корупційні злочини, то затримати в цьому випадку без ухвали слідчого судді особу можна лише за підозрою у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину,

⁵⁰⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

⁵⁰⁵ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6#w13> (дата звернення: 15.02.2022).

⁵⁰⁶ Там само.

який зазначений у примітці до ст. 45 КК України та підслідний НАБУ.

Завдяки системному тлумаченню законодавства доходимо висновку, що поняття корупційних злочинів є значно ширшим за перелік, визначений у КК України. Тому визначати належність певного злочину до корупційних злочинів необхідно з урахуванням інших нормативно-правових актів. Так, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», корупційним правопорушенням є діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Корупція, відповідно до цього ж Закону, полягає у використанні наданих службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка / пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у цьому Законі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей⁵⁰⁷.

Таким чином, можна зробити висновок, що корупційне кримінальне правопорушення визначається за такими ознаками: 1) спеціальний суб'єкт; 2) обов'язковий зв'язок вчиненого кримінального правопорушення з використанням (можливим використанням) посади або службового становища спеціального суб'єкта; 3) кримінальна відповідальність.

Застосування такого (перелікового – ст. 45 КК України⁵⁰⁸) підходу до визначення в законі корупційних кримінальних правопорушень призводить до неоднакового застосування кримінальних процесуальних норм. Так, щодо вчинення одних

⁵⁰⁷ Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 15.06.2019).

⁵⁰⁸ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6#w13> (дата звернення: 15.02.2022).

корупційних злочинів законодавством передбачено кримінально-правові наслідки у вигляді заборони щодо звільнення від кримінальної відповідальності, а щодо інших – таких кримінально-правових наслідків немає і особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності за певних підстав.

Спосіб протиправного діяння визначено в диспозиції норм кримінального права, що дає підстави припускати, що правова норма містить вказівку на використання посади або службового становища. Тому визначальною ознакою для віднесення діяння до числа корупційних, на нашу думку, є саме специфічний суб'єкт вчинення кримінального правопорушення. Адже, щоб використати посаду або службове становище, необхідно їх принаймні обіймати. Тому першою умовою кваліфікації корупційного кримінального правопорушення є наявність специфічного суб'єкта, посада якого надає потенційну можливість корупційної складової. Другою умовою кваліфікації корупційного кримінального правопорушення є зв'язок вчиненого кримінального правопорушення з використанням (можливим використанням) посади або службового становища спеціального суб'єкта.

Попри те, що об'єкт посягання в зазначених кримінальних правопорушеннях може різнитися, їх об'єднує особлива суспільна небезпека, обумовлена *спеціальним суб'єктом вчинення*, який обіймає відповідальну посаду та використовує свою посаду у злочинних цілях. Саме вже вчинення кримінального правопорушення особою, якій було «довірено» займати певну відповідальну посаду, становить підвищену суспільну небезпеку, але використання посади та службового становища в неправомірних цілях таку небезпеку підвищує в рази.

Нечітко визначена підсудність ВАКС явно потребує доопрацювання в частині вирішення питання щодо узгодження підсудності ВАКС із підслідністю НАБУ. Також потребує вирішення питання віднесення до предмета відання зазначених специфічних антикорупційних органів справ щодо кримінальних правопорушень, які не визначені у кримінальному законодавстві як корупційні.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що кримінально-правовий елемент становить основу розподілу предмета відання за відомчими межами, що забезпечує здійснення кримінального провадження більш кваліфікованим суб'єктом.

2. Розглянемо основоположні права людини, які складають частину матеріального елемента предмета відання у кримінальному процесі.

В. М. Кивель на рівні докторського дисертаційного дослідження розглянув теоретичні проблеми конституційно-правового статусу особи. Дисертант виокремлює різні рівні конституційно-правових форм національного захисту прав людини і громадянина. Серед них В. М. Кивель виділив судову та адміністративну форми захисту. Судова форма, на думку автора, передбачає захист конституційних прав та свобод особи в цивільному, кримінальному, адміністративному судочинстві та під час здійснення конституційного контролю. У рамках адміністративної форми захисту конституційних прав та свобод особи розглядається серед іншого судовий контроль та прокурорський нагляд за діяльністю органів виконавчої влади, а також розглядається адміністративно-правовий захист міліцією⁵⁰⁹ особистих прав громадян у сфері громадського порядку та громадської безпеки й захист прав засуджених⁵¹⁰.

У контексті нашого дослідження варто зазначити, що у кримінальному процесі захист матеріальних основоположних прав і свобод людини забезпечується як судом, так й органами досудового розслідування та прокурором. Проте, звісно, захист конституційних прав відбувається вказаними суб'єктами в різній формі: судовій та адміністративній. Різна форма захисту прав відображається в розподілі предмета відання цих суб'єктів, а саме в тому, що вони впливають на реалізацію різних прав учасниками кримінального провадження.

Цікавою є думка В. М. Кивель щодо того, що під час розмежування форм захисту прав особи віднесення справ до

⁵⁰⁹ У Республіці Білорусь діють органи міліції, які за своїм статусом та напрямком діяльності відповідають органам Національної поліції України.

⁵¹⁰ Кивель В. Н. Теоретические проблемы конституционно-правового статуса личности : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Минск, 2019. С. 21.

підвідомості судових або інших органів залежить від особливостей політики держави на цьому етапі її розвитку, а в деякій мірі продиктоване практичними міркуваннями⁵¹¹.

Дійсно, ця теза автора цілком підтверджена історією. До 2001 року за чинними на той час нормами КПК України 1960 року до повноважень прокурора було віднесено санкціонування обрання слідчим підозрюваному запобіжного заходу тримання під вартою⁵¹². Отже, до предмета відання прокурора було віднесено реалізацію основоположного права на свободу та особисту недоторканність особи.

У 2001 році до чинного КПК були внесені зміни щодо запровадження засади змагальності та перенесення ряду питань, пов'язаних з обмеженням основоположних прав людини, до предмету відання суду. Процес внесення даних змін серед теоретиків отримав назву «малої судової реформи»⁵¹³.

Зі зміною політичної обстановки в державі предмет відання було перерозподілено: реалізація конституційних прав та свобод людини (у наведеному прикладі – право на свободу та особисту недоторканність) було вилучено з площини предмета відання органів кримінального переслідування (прокурор) та віднесено до предмета відання судових органів (спочатку – суд, суддя, згодом – слідчий суддя).

Також перерозподіл предмета відання між органами, які ведуть кримінальний процес, можемо спостерігати в Україні у зв'язку з воєнним станом.

За ст. 15 Конвенції передбачено можливість держав відступати від зобов'язань у сфері дотримання прав людини під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації⁵¹⁴.

---

⁵¹¹ Там само. С. 27.

⁵¹² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.60 р. № 1001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 20.04.2022).

⁵¹³ Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: монографія. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. С. 55–56.

⁵¹⁴ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11.01.2022).

Одним із проявів такого відступу від дотримання прав людини може бути перерозподіл предмета відання між суб'єктами, що ведуть кримінальний процес: віднесення реалізації основоположних (конституційних) прав людини до предмета відання суб'єктів, що здійснюють кримінальне переслідування, замість предмета відання суб'єктів кримінального процесу, які здійснюють правосуддя.

Так, у п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачено, що в разі введення в Україні або окремих її місцевостях (адміністративній території) воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України та якщо відсутня об'єктивна можливість виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених ст.ст. 140, 163, 164, 170, 173, 189, 233, 234, 235, 245, 247, 248 та 294 КПК України, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 109–115, 121, 127, 146, 146⁻¹, 147, 152, 153, 185, 186, 187, 189–191, 201, 258–258⁻⁵, 260–263⁻¹, 294, 348, 349, 365, 377–379, 402–444 КК України, а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі особи, яка підозрюється у вчиненні таких злочинів, – такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури з урахуванням вимог глави 37 КПК України за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором⁵¹⁵.

У зв'язку з введенням воєнного стану відбувся перерозподіл предмета відання, а саме: перенесення з предмета відання судових органів реалізації основоположних прав людини до предмета відання суб'єктів кримінального переслідування

⁵¹⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.04.2022).

(прокурора, керівника органу прокуратури). Звичайно, що реалізація основоположних прав людини органами кримінального переслідування за звичайних умов не є бажаною та загрожує зловживаннями з боку сторони обвинувачення у кримінальному процесі. Проте вимога забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану створює підстави, що виправдовують відступ від дотримання засади змагальності у кримінальному процесі.

У теоретичних дослідженнях такого феномену як права людини, а саме їх класифікації, учені виокремлюють серед прав людини таку категорію, як права людства. Серед основних окремих прав людства вказують право на мир, право на здорове довкілля, право на сталий розвиток. І. Іванків у своєму дослідженні зазначає, що взаємозалежність прав людини та прав людства полягає в неможливості захисту прав людини в разі порушення навіть одного з прав людства⁵¹⁶.

Отже, за умови порушення під час воєнних дій права людства – права на мир – не можна забезпечити дотримання прав людини. Цим можна пояснити та виправдати передбачений відступ від дотримання прав людини під час воєнного стану у вигляді перерозподілу предмета відання щодо перенесення з предмета відання судових органів реалізації основоположних прав людини до предмета відання суб'єктів кримінального переслідування.

Реалізація матеріального елемента предмета відання у вигляді реалізації кримінальних прав учасників притаманна як судовим органам, так і органам кримінального переслідування. Останні реалізують кримінальні права у вигляді окремих елементів реалізації кримінальної відповідальності: повідомлення про підозру, складення обвинувального акта тощо. У той час як остаточна реалізація кримінального права відбувається за результатами судового розгляду.

Маємо зазначити, що до прийняття судом остаточного рішення у кримінальному провадженні відносини кримінально-правового характеру між державою та особою не визнані, а тому

⁵¹⁶ Іванків І. Права людства : монографія. Київ : Ваіте, 2020. С. 51.

й наявність кримінальних прав як таких залишається під питанням. А тому остаточне їх визнання та, відповідно, реалізація відбувається лише під час винесення вироку судом. То ж про реалізацію яких кримінальних прав може йти мова в контексті предмета відання органів кримінального переслідування?

На нашу думку, тут доречним буде застосувати усталений в теорії кримінального права поділ кримінальної відповідальності на перспективну (позитивну) та ретроспективну (негативну). Перспективна кримінальна відповідальність, за відповідною науковою позицією⁵¹⁷, існує до вчинення кримінального правопорушення щодо всіх членів суспільства в тому вигляді, що встановлений законом перелік кримінальних правопорушень усіх застерігає від вчинення будь-якого із вказаних діянь.

Усі члени суспільства є латентними злочинцями, щодо яких є ймовірність вважати, що вони можуть вчинити злочин. Такий стан можливості вчинення кримінального правопорушення та засторога щодо його вчинення характеризує перспективну кримінальну відповідальність.

Ретроспективна кримінальна відповідальність настає з моменту вчинення кримінального правопорушення. Проте в контексті кримінального провадження про настання ретроспективної кримінальної відповідальності в повному обсязі можна говорити лише з моменту винесення вироку, яким констатовано наявність кримінально-правового конфлікту та наявність кримінальних прав, які реалізуються. До винесення вироку в контексті кримінальних процесуальних відносин, на нашу думку, ми можемо вести мову лише щодо перспективної кримінальної відповідальності органами кримінального переслідування.

Зважаючи на те, що «всі ми латентні злочинці», органи кримінального переслідування повідомляють про ступінь припущення щодо причетності до вчинення кримінального

⁵¹⁷ Гришук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини : монографія. 2-ге вид., переробл. і доп. Хмельницький : Хмельниц. ун-т упр. та права, 2013. С. 166–207.

правопорушення певній особі та на цій підставі можуть застосувати законодавчо встановлені обмеження. Кожен член суспільства в обмін на забезпечення безпеки з боку держави поступається частиною своєї свободи у вигляді підкорення владним органам з тим, щоб держава мала змогу забезпечити захищеність суспільства від вчинення кримінальних правопорушень. Доки обмеження прав особи з боку органів кримінального переслідування не виходять за рамки тих, що передбачені для кожного члена суспільства, органи кримінального переслідування діють у рамках свого предмета відання (матеріального та процесуального елементів). До цих пір особа несе перспективну кримінальну відповідальність як член суспільства. Тож реалізація кримінальних прав у контексті застосування перспективної кримінальної відповідальності не виходить за рамки загального статусу особи й цілком може становити частину предмета відання органів кримінального переслідування. Подібно до того як реалізація інших прав особи може становити предмет відання певних державних органів адміністративно-владної спрямованості.

Інше питання, коли мова йде про застосування більш вагомих обмежень прав особи, наприклад під час проведення негласних слідчих дій або застосування заходів забезпечення, запобіжних заходів. Так держава, можна сказати, видала певну санкцію на застосування обмежень основоположних прав людини державним органам. Проте в кожному разі таке обмеження має бути обґрунтоване необхідністю в демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, зокрема для розслідування кримінальних правопорушень.

Кожного разу під час вирішення питання про обмеження основоположного права людини вирішується як матеріальний, так і процесуальний аспект. У кримінальному судочинстві матеріальний аспект такого права, на нашу думку, полягає в розгляді підстав щодо можливого обмеження вказаного права. Такими підставами є досягнення певного ступеня доведення причетності особи до вчинення кримінального правопорушення органами кримінального переслідування. Стосовно

обмеження основоположних прав людини у кримінальному провадженні під час проведення процесуальних дій та застосування заходів примусу використовується стандарт доказування «обґрунтована підозра».

Таким чином, визнання обґрунтованої підозри слідчим суддею під час прийняття рішення щодо можливого обмеження прав людини та надання дозволу органам кримінального переслідування застосовувати певні повноваження є нічим іншим, як забезпеченням матеріального аспекту дотримання права людини, щодо якого вирішується питання про обмеження на досудовому розслідуванні. У певному сенсі обмеження прав людини під час кримінального провадження є актом кримінальної процесуальної відповідальності, яку несе учасник кримінального процесу за неналежну поведінку або через ризики такої поведінки. Варто наголосити, що в деяких випадках такі процесуальні «покарання» у вигляді обмеження основоположних прав людини держава зараховує особі, яка була піддана таким обмеженням, як «аванс» на рахунок майбутнього кримінального покарання, яке буде встановлене вироком суду під час остаточного вирішення кримінально-правового конфлікту.

На користь цієї тези свідчить врахування державою під час призначення покарання вже відбутої частини терміну позбавлення волі особою під час досудового провадження, якщо, наприклад, щодо підозрюваного було застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Також аргументом є положення про відшкодування шкоди, завданої громадянину в результаті незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення під час кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян. Серед переліку підстав для виникнення такого права на відшкодування шкоди вказано винесення виправдувального вироку суду або закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального

правопорушення, відсутності в діянні складу кримінального правопорушення або невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпанням можливостей їх отримати⁵¹⁸. Отже, держава, установивши відсутність кримінально-правових відносин, відсутність кримінальних прав та відповідно підстав до кримінальної відповідальності, визнає свій обов'язок на повернення зібраних «авансів» у вигляді обмежень прав учасників кримінального провадження. Зараховувати такі «аванси» немає куди, тому що відсутнє остаточно обґрунтоване суттєве обмеження прав людини на підставі реалізації кримінальних прав та застосуванні кримінальної відповідальності.

В. М. Трофименко розглядає функціональну диференціацію процесуальної форми. Результатом такої функціональної диференціації є наявність у системі окремих процесуальних проваджень (*наприклад, досудове розслідування, судове провадження* – уточнення наше. – М. Г.), які, у свою чергу, поділяються на стадії. Функціональна диференціація відображає горизонтальну структуру системи кримінального провадження, на думку автора. Тоді як поділ процесуальної форми за рівневою диференціацією (за критеріями: кримінальним (матеріальним), процесуальним, кримінологічним) відображає сутність структурної диференціації, яка здійснюється в межах окремих процесуальних проваджень, і є характерним для вертикальної системи кримінального провадження⁵¹⁹.

В. М. Трофименко звертає увагу, що процесуальні правовідносини, які утворюють зміст окремого процесуального провадження, не завжди пов'язані з матеріальними правовідносинами, а можуть бути похідними від інших процесуальних відносин, маючи при цьому власну предметну характеристику,

⁵¹⁸ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 1 грудня 1994 року № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.10.2017).

⁵¹⁹ Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків: Національний юрид. ун-т. ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 231.

що й зумовлює необхідність специфіки правового регулювання. На підтвердження своєї думки автор наводить приклад: «...провадження стосовно надання слідчим суддею дозволу на проведення слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється у зв'язку з процесуальними відносинами, що пов'язані з основним кримінальним провадженням з розслідування кримінального правопорушення. Такі процесуальні правовідносини спрямовані на забезпечення належної процедури досудового розслідування і прав людини, щодо якої здійснюватимуться запитовані процесуальні дії, а специфіка цих правовідносин обумовлює необхідність правового регулювання окремого процесуального провадження. Отже, в цьому випадку зміст окремого процесуального провадження утворюють процесуальні правовідносини, що мають похідний та одночасно забезпечувальний характер щодо інших процесуальних правовідносин, які вже, у свою чергу, пов'язані з матеріальними правовідносинами»⁵²⁰.

Цілком погоджуючись із судженням автора, варто зазначити, що, дійсно, рішення слідчого судді мають бути пов'язані з реалізацією основних прав, проте не повинні стосуватися кримінальних (матеріальних) прав, реалізація яких є складовою частиною предмета відання виключно судді, суду під час судового розгляду. Під час досудового розслідування судовий орган не може приймати рішення стосовно реалізації кримінальних (матеріальних) прав людини, оскільки таке рішення матиме безпосереднє або опосередковане відношення щодо визнання винуватості особи, що суперечить основним засадам справедливого кримінального судочинства.

У контексті вказаного твердження доцільно розглянути запроваджену законодавцем процедуру оскарження повідомлення про підозру до слідчого судді. Рішенням щодо повідомлення особі про підозру органи розслідування та прокурор формулюють обвинувачення особи у вчиненні конкретного кримінального правопорушення, передбаченого певною нормою кримінального права, яке згодом будуть підтримувати

⁵²⁰ Там само. С. 240–241.

перед судом. Повідомлення про підозру є рішенням, яке пов'язане з реалізацією норми кримінального права, а також самого кримінального (матеріального) права особи. Під час оскарження повідомлення про підозру рішення слідчого судді буде стосуватися саме реалізації норми кримінального права, а отже, буде пов'язане з попереднім висновком про винуватість або невинуватість особи.

Предмет відання щодо остаточної реалізації кримінального права за умови реалізації права на справедливий судовий розгляд розподілений лише щодо такого суб'єкта як суд, суддя, який здійснює судовий розгляд та виносить вирок у конкретній кримінальній справі. Здійснення судового контролю на досудовому розслідуванні слідчим суддею щодо надання дозволу уповноваженим органам на обмеження основоположних прав людини або щодо оскарження певних рішень уповноважених органів у випадках, передбачених законом, становить кожного разу окреме провадження, хоча й пов'язане з основним кримінальним провадженням та впливає на його перебіг. Проте предметом розгляду такого судового провадження є реалізація окремого основоположного права людини, що й становить предмет відання слідчого судді на досудовому розслідуванні.

Під час судового розгляду також можуть вирішуватися супутні питання реалізації основоположних прав людини. Проте, враховуючи природу предмета відання судових органів у кримінальному процесі, а саме той факт, що предмет відання судових органів становить реалізацію основоположних прав людини, на нашу думку, логічно, щоб усі вказані питання вирішувалися тим суддею, судом, який веде провадження. Відокремлювати предмет відання іншому «особливому» судді, судовому органу для прийняття рішень з питань реалізації основоположних прав людини під час судового розгляду потреби немає.

Суд на загальнодержавному рівні наділений предметом відання щодо забезпечення реалізації основоположних прав людини. Така реалізація прав людини має бути забезпечена судом незалежно від характеру порушення права, а отже незалежно від галузі провадження, у рамках якої здійснюється така реалізація.

лізація. Наприклад, право людини на справедливий суд має бути реалізоване як у кримінальному процесі, так і в інших юридичних процесах. Тому реалізація основоположних прав людини як предмет відання судових органів є «трансгалузевим» судовим предметом відання. Судовий предмет відання знаходить своє відображення і в кримінальному судочинстві. Учасникам кримінального провадження забезпечується реалізація, окрім основоположних прав, ще і їх специфічних процесуальних (процедурних) прав, яких вони набувають з отриманням специфічного кримінального процесуального статусу. Такі процедурні права учасникам надаються у кримінальному провадженні як спеціальні можливості за специфічних умов кримінальної процесуальної діяльності, реалізація яких може вплинути на забезпечення основоположних прав.

Враховуючи особливе суспільне значення вирішення кримінально-правового конфлікту, держава бере на себе обов'язок контролювати, впливати на реалізацію таких спеціальних кримінальних процесуальних процедурних прав учасників з тим, щоб зрештою забезпечити реалізацію судовими органами основоположних прав. Таким чином, та частина реалізації процедурних прав, яка в цивільному процесі знаходиться у приватному полі, у кримінальному процесі переміщена до публічного поля та становить предмет відання органів кримінального переслідування до тих пір, доки суд не вступив до безпосереднього розгляду справи по суті, тобто до опрацювання свого безпосереднього предмета відання – реалізації основоположних прав людини, одночасно з якими судом також можуть бути реалізовані й специфічні кримінальні процесуальні (процедурні) права учасників кримінального провадження.

Відтак доходимо висновку, що суди утворені і функціонують з метою захисту саме матеріальних (основоположних, конституційних) прав людини.

Отже, можна визначити, що кримінальні процесуальні (процедурні) права – це штучно створені (позитивні, на відміну від основоположних конституційних прав, які є природними) спеціальні права, яких набуває людина, лише залучена до кримінального провадження як певний його учасник, та які

спрямовані на забезпечення реалізації окремих потреб людини у кримінальному процесі з урахуванням її кримінального процесуального становища (статусу) з метою забезпечення реалізації основоположних прав людини під час судового кримінального провадження.

Реалізація кримінальних процесуальних (процедурних) прав учасників кримінального провадження становить предмет відання органів кримінального переслідування, основним суб'єктом яких є прокурор. Він за допомогою інших органів (органів досудового розслідування, оперативних підрозділів) забезпечує реалізацію учасниками кримінального провадження процедурних прав для того, щоб реалізувати кримінальне матеріальне право.

Перед органами кримінального переслідування державою поставлена задача забезпечувати реалізацію кримінальних процесуальних прав з метою підготовки учасників до вирішення питання в суді щодо того, чи дійсно держава має визнати кримінальне право людини та реалізувати його. Таке кримінальне право реалізується під час вирішення питання про визнання кримінального правопорушення вчиненим та визнання особи винною у його вчиненні.

Держава не може залишити в приватному полі реалізацію процедурних прав учасників у кримінальному процесі, оскільки вчинення кримінального правопорушення та виникнення кримінального права в особи має для суспільства суттєве значення. Захист від кримінальних правопорушень є однією з основних складових демократичного безпечного суспільства. Саме тому стосовно процедурних прав, які, наприклад, у цивільному процесі учасниками реалізуються на власний розсуд без супроводження державних органів, у кримінальному процесі передбачено їх забезпечення органами державної влади (її виконавчої гілки).

Зміст виконавчої влади, діяльності її органів учені пов'язують із призначенням. Розповсюдженою позицією щодо призначення виконавчої влади є забезпечення реалізації законів держави. Діяльність виконавчих органів ґрунтується на законах держави та спрямована на їх виконання. Покликання цієї

влади полягає у виконанні управлінської організаційної діяльності, спрямованої на виконання правових актів, прийнятих або безпосередньо народом, або його представницькими органами. Саме це представляє сутність усієї діяльності виконавчої гілки влади й характер повноважень її органів, визначає підзаконність усіх рішень цієї влади⁵²¹.

«Трансгалузевим» предметом відання наділені органи кримінального переслідування. Так, наприклад, органи досудового розслідування переважно є підрозділами державних відомств, які здійснюють й інші види діяльності, окрім кримінальної процесуальної. Зазначені органи належать до відомств, які представляють органи виконавчої гілки влади.

Таким чином, відомства, наділені загальнодержавним предметом відання щодо забезпечення реалізації та виконання законів держави, опрацьовують той предмет відання, який виокремлено у сфері кримінального процесу. Вони застосовують законодавчі норми, при цьому впливають на реалізацію прав учасників. Тож кримінальний процесуальний предмет відання спеціалізованих підрозділів указаних відомств становить реалізацію учасниками кримінальних процесуальних прав, які передбачені нормами законодавства та нормами підзаконних нормативно-правових актів. У той час як предмет відання судових органів становить реалізацію основоположних прав людини учасниками кримінального провадження. Реалізація кримінальних прав, як ми вже зазначали, проявляється у предметі відання органів обвинувачення лише в частині попередньої кваліфікації кримінального правопорушення.

Можна зробити висновок, що матеріальний елемент предмета відання у кримінальному процесі поділяється за функціональними межами (матеріальний елемент предмета відання становить основне змістовне наповнення предмета відання судових органів у кримінальному процесі, на відміну від органів кримінального переслідування) та відомчими межами

---

⁵²¹ Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : ВД «Ін-Юре», 2002. С. 19; Папуша В. С. Виконавча влада: місце та роль в системі державної влади. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=936> (дата звернення: 05.12.2019).

(за матеріальним елементом поділяється предмет відання між суб'єктами, що ведуть кримінальний процес, залежно від їх спеціалізації на відомчому рівні). Розподіл предмета відання за функціональними межами забезпечує реалізацію засади змагальності, оскільки забезпечує розподіл кримінальних процесуальних компетенцій суб'єктів, які виконують різні кримінальні процесуальні функції. Розподіл предмета відання за відомчими межами забезпечує реалізацію засади доступу до правосуддя, оскільки забезпечує здійснення провадження суб'єктом, який є кваліфікованим щодо визначеної категорії кримінальних правопорушень.

Також можна зауважити, що розподіл матеріального елемента предмета відання забезпечує функціональність та належну кваліфікацію суб'єктів, що ведуть кримінальний процес. Так, функціональність полягає у відповідності опрацьовуваного ними предмета відання здійснюваній ними кримінальній процесуальній функції. Кваліфікація суб'єкта, що веде кримінальний процес, в цьому контексті полягає в його належності до органу, мета створення якого полягає у здійсненні впливу на реалізацію визначеної категорії кримінальних прав.

3.2 ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Реалізація кримінальних процесуальних прав учасників кримінального провадження становить процесуальний елемент предмета відання. Законодавче регулювання таких прав має відбуватися з урахуванням основних прав людини. Функціональним призначенням процесуального елемента предмета відання є встановлення належного порядку кримінального провадження та забезпечення доступу до правосуддя, забезпечення можливості реалізувати матеріальні права (кримінальні та основоположні) у межах належної процедури. Така «законна»

процедура встановлюється для обмеження можливого свавілля державних органів під час здійснення кримінального судочинства та забезпечення реалізації матеріальних прав.

Кримінальні процесуальні права є визначальними щодо процесуальної діяльності суб'єктів провадження. Характеристика процесуального елемента предмета відання становить дослідження процесуальних прав, реалізація яких може підлягати впливу під час правозастосовної діяльності суб'єктів, що ведуть кримінальний процес. Особливості реалізації процесуальних прав учасників кримінального провадження залежать від: 1) стадії кримінального процесу, оскільки кожна стадія має свої завдання; 2) території здійснення кримінального провадження (місце провадження має визначитися тому, щоб забезпечити доступ до правосуддя); 3) особливостей самого кримінального провадження, обумовлених категорією кримінального правопорушення, категорією суб'єкта, який вчинив кримінальне правопорушення тощо. Відповідно, процесуальний елемент предмета відання у кримінальному процесі поділяється за темпоральними, територіальними та внутрішньовідомчими межами. Розглянемо особливості розподілу процесуального елемента предмета відання у кримінальному процесі за темпоральними, територіальними та внутрішньовідомчими межами.

1. Розподіл процесуального елемента предмета відання за темпоральними межами.

Розподіл предмета відання за організаційно-процесуальним принципом здійснюється за темпоральними межами. Такий розподіл відбувається між суб'єктами з урахуванням їх участі у провадженні на певній стадії кримінального процесу.

Щодо сторони обвинувачення можна виокремити прокурора, який діє впродовж всього кримінального процесу на його як досудових, так і судових стадіях. Прокурор є єдиним суб'єктом, який представляє обвинувачення під час судового провадження. Діяльність інших суб'єктів обвинувачення обмежена стадією досудового розслідування. Їх роль у порівнянні з прокурором є другорядною у досягненні загальної мети кримінального процесу. Для всіх інших суб'єктів обвинувачення прокурор є суб'єктом вищого компетенційного рівня.

Дослідимо предмети відання суб'єктів сторони обвинувачення.

Кожен із суб'єктів сторони обвинувачення, виконуючи однакову функцію, використовує наданий йому набір повноважень щодо певного предмета відання.

Наявність різних суб'єктів однієї функціональної сторони пов'язане не з різними предметами відання, а з делегуванням частини суспільних справ від основного функціонального суб'єкта до другорядного у зв'язку з певною специфікою делегованих справ, а відтак і зі зручністю розподілу праці в цьому випадку.

Тому прокурор як основний функціональний суб'єкт сторони обвинувачення делегує частину свого предмета відання слідчому у зв'язку із певною відокремленістю предмета відання на стадії досудового розслідування у порівнянні з майбутнім підтриманням обвинувачення в суді. У разі необхідності прокурор і сам може опрацювати цю частину предмета відання, але для вищої ефективності (чому сприяє такий розподіл праці) цю частину предмета відання опрацює слідчий, причому того відомства, специфіка якого відповідає певним індивідуальним особливостям делегованої частини суспільних справ.

Складнішою є ситуація з оперативними підрозділами. За чинним законодавством маємо, що оперативні підрозділи опрацюють предмет відання, який делегований їм слідчим. Останній також за загальним правилом може опрацювати цю частину предмета відання самостійно, проте в разі необхідності делегує оперативним підрозділам.

У такому випадку складається ситуація «делегування делегованого». На нашу думку, така переадресація предмета відання вже через «другі руки» знижує ефективність, яку забезпечує принцип розподілу праці. Втрачається наступальність, знижується й рівень відповідальності органів, розпорошується процесуальне керівництво та нагляд основного суб'єкта – прокурора.

Досліджуючи спосіб діяльності на досудовому розслідуванні, В. П. Гмирко заявляє про необхідність серед іншого «відмови від ідеології та практики розподілу функціонерів

поліції за компетенцією на функціонерів першого (слідчі) і другого (оперативні працівники) гатунку»; «відправлення до юридичного небуття виморочної ідеї їхньої «взаємодії», прийнявши на озброєння оргуправлінські схеми, засновані на організаційному, а не «паличному» підході до оцінювання роботи»⁵²².

На нашу думку, щодо організації кримінальної процесуальної діяльності оперативних підрозділів можливо розглянути два варіанти:

1) суть першого варіанту полягає в тому, що підпорядкованим прокурору суб'єктом може бути лише слідчий, який остаточно забере на себе весь обсяг діяльності оперативних підрозділів. Прикладом такого злиття є детективи НАБУ. Також слід указати, що органи Національної поліції України наразі проводять експеримент у ряді областей щодо запровадження посади «детектив», яка об'єднує в собі посади слідчого та оперативного працівника⁵²³;

2) другий варіант ґрунтується на принципі розподілу праці. Убачається за доцільне врахувати багаторічний досвід вітчизняних оперативних підрозділів щодо здійснення негласних (оперативно-розшукових) дій. Але в такому випадку було б логічним, щоб опрацювання частини предмета відання, пов'язаної із проведенням негласних слідчих (розшукових) дій, оперативним підрозділам доручав прокурор. Таким чином можна буде уникнути кількакрової переадресації частини

⁵²² Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 29.

⁵²³ В Энергодарі сформували новий підрозділ поліцейських-детективів. URL: <http://rost-info.com.ua/%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8/%D0%B2-%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%96-%D1%81%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B7.html> (дата звернення: 11.11.2018); Энергодарские полицейские-детективы приступили к работе. URL: <http://rost-info.com.ua/%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8/%D1%8D%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B5%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5-%D0%B4%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D1%8B.html> (дата звернення: 17.12.2018).

суспільних справ для опрацювання та допустити діяльність оперативних підрозділів як окремого суб'єкта сторони обвинувачення у кримінальному процесі. У такому разі існуватиме «два види слідчих». На сьогоднішній день можна говорити про один їх вид – більш кваліфікований (слідчий) та менш кваліфікований (працівник оперативного підрозділу). До речі, під час розподілу матеріалів між «двома видами слідчих» прокурор може враховувати ступінь тяжкості кримінального правопорушення (злочин чи проступок) та доручати провадження слідчим відповідно до їх кваліфікації.

Залежно від встановлення або невстановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, В. П. Гмирко розрізняє «вступне дізнання» у справах *in rem*, тобто в ситуаціях, коли невідома постать здогадного винуватця, та «завершувальне дізнання» – у справах *in personam* група, коли група (бригада) здійснює подальше методичне, послідовне й розгорнене доказування всіх фактів й обставин кримінальної справи, коли виникає постать підозрюваного на початку кримінальної процесуальної діяльності або за результатами «вступного дізнання». Залежно від етапу розслідування вчений розрізняє спеціалізацію слідчих груп. Так, він зазначає, що «ефективність діяльності поліцейських груп (бригад) із кримінальних дізнань, крім наведеного чинника, тобто їх спеціалізації за *in rem* або *in personam*, також суттєво залежить і від їхньої строгої спеціалізації за категоріями правопорушень»⁵²⁴. Отже, поряд зі спеціалізацією за категоріями правопорушень В. П. Гмирко надає значення спеціалізації слідчих груп за етапом розслідування: до встановлення особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, і після встановлення такої особи. Можна припустити, що запровадження «двох видів слідчих» (більш кваліфікованого та менш кваліфікованого) може бути використане щодо вказаної спеціалізації за етапом розслідування залежно від встановлення підозрюваної особи.

Що ж стосується органів правосуддя, то тут делегування предмета відання одним суддею іншому буде неправильним.

⁵²⁴ Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 30–31.

Слідчий суддя – це суддя, до предмета відання якого не входить вирішення основного питання кримінального процесу – винуватості особи. Він забезпечує дотримання прав особи під час розслідування, але не оцінює доказів сторін на предмет винуватості особи у кримінальному правопорушенні. Отже, предмет відання слідчого судді являє собою фрагментарну проєкцію повноцінного предмета відання суду (судді). Предмет відання судді фрагментарно проєктується у на стадію досудового розслідування. У судовому провадженні суддя також може вирішувати питання, що складають предмет відання слідчого судді, але головним є питання винуватості особи та вирішення кримінально-правового конфлікту.

Щодо судових органів темпоральні межі предмета відання виражені в інстанційній підсудності. Запровадження судових інстанцій ніяк не пов'язане з їх внутрішньовідомчою підпорядкованістю одна одній, на відміну від інстанційного підпорядкування інших відомств: прокуратури, Національної поліції та інших правоохоронних органів. За відсутності внутрішньовідомчої підпорядкованості між судовими інстанціями існує певна процесуальна підпорядкованість з огляду на те, що кожна наступна інстанція переглядає рішення попередньої та має право такі рішення перевіряти та оцінювати на предмет їх законності та обґрунтованості.

Як указує В. П. Гмирко, у діяльності органів досудового розслідування, а також органів прокуратури, чії повноважні прокурори здійснюють процесуальне керівництво в кримінальному провадженні, домінує засада ієрархічності. Така ієрархічність, на його думку, зумовлює відносини «влади-підкорення», які геть не притаманні діяльності суду з відправлення правосуддя, де презюмується брак потреби в будь-якому процесуальному начальникові, який би керував його діяльністю, оскільки суд є незалежним і підкорюється лише Закону (ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)⁵²⁵.

У Рішенні Конституційного Суду України від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011 зазначено, що принцип інстанційності,

⁵²⁵ Там само. С. 26–27.

закріпленій у частині 1 статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», слід розуміти як таку організацію судової системи, яка забезпечує право на перегляд рішення суду нижчої інстанції судом вищої⁵²⁶.

Заступник голови Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ Станіслав Міщенко зауважив, що європейські депутати радять Україні не допускати суддів-початківців, тобто до їхнього обрання безстроково, до «чутливих з політичної точки зору або складних справ». Як пояснив С. Міщенко, Парламентська асамблея Ради Європи хотіла звернути увагу України насамперед на те, що подібні справи потребують високого професіоналізму задля недопущення помилок під час застосування норм матеріального й процесуального права. Проте С. Міщенко зауважив, що Конституція і Закон України «Про судоустрій і статус суддів» не розрізняють суддів за процедурою отримання посади: «Незалежно від того, призначено суддю вперше чи обрано безстроково, він зобов'язаний своєчасно, справедливо та безсторонньо розглядати й вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства... Тобто таких критеріїв під час розподілу справ між судьями, як «ступінь тяжкості злочину», «складність справи» чи «політичність», немає і бути не може»⁵²⁷.

Саме в цьому полягає відмінність інстанційної будови, внутрішньої ієрархії судових органів від будови та ієрархії органів обвинувачення. Останні мають внутрішньовідомчу вертикальну інстанційну будову, у якій суб'єкт вищої інстанції має презюмовану вищу компетентність щодо суб'єкта нижчої інстанції, що покладено в основу розподілу їх предметів

⁵²⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції) від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-11> (дата звернення: 21.10.2019).

⁵²⁷ Політичні справи і далі розглядатимуть молоді судді. *Закон і бізнес*. 16.02.2012. URL: https://zib.com.ua/ua/8054-politichni_spravi_v_ukraini_i_dali_rozglyadatimut_molodi_sud.html (дата звернення: 12.07.2019).

відання. Тому більш кваліфікований суб'єкт веде провадження більш складних проваджень, більш тяжких злочинів. Цього не можна сказати про інстанційний поділ судових органів. Точніше кажучи, у судовій системі також презюмується більш високий ступінь кваліфікації суб'єктів вищої інстанції, оскільки до кандидатів на заміщення посад суддів апеляційних судів та суддів Верховного Суду ставляться підвищені вимоги. Проте кваліфікація забезпечується з огляду на розподіл судових органів за темпоральним критерієм з метою перегляду рішень у наступних стадіях кримінального процесу. Тут не йде мова про відомчу ієрархію як таку, судові інстанції не знаходяться в службовій підлеглих одна іншій, на відміну від внутрішньовідомчих інстанцій органів обвинувачення.

У свою чергу, інстанційний поділ предмета відання органів обвинувачення є внутрішньовідомчим поділом. Він не пов'язаний із темпоральним критерієм та покликаний лише забезпечити провадження більш кваліфікованим суб'єктом у більш складних справах, щодо більш тяжких злочинів.

Розподіл предмета відання інстанцій судів є стадійним і відбувається за темпоральним критерієм. А розподіл за інстанціями предмета відання органів обвинувачення обумовлений внутрішньою вертикальною спеціалізацією за критерієм забезпечення більш кваліфікованого суб'єкта та є однією з форм внутрішньої спеціалізації. Остання разом із горизонтальною є вертикальною спеціалізацією – за особливостями кримінального провадження, наприклад: про економічні злочини, щодо незаконного обігу наркотичних засобів, щодо кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, по лінії дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП) тощо.

У своїй публікації Н. Сиза робить висновок, що правилами інстанційної підсудності у КПК 2012 року визначена чітка відповідність – суди однієї ланки наділені компетенцією щодо здійснення кримінального провадження лише як одна судова інстанція⁵²⁸.

⁵²⁸ Сиза Н. Підсудність та її види за кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. № 95. С. 48.

У той же час із загального правила розподілу предмета відання судових органів за темпоральними межами існують певні виключення. Так, наприклад, слідчий суддя апеляційного суду здійснює судовий контроль щодо надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. За темпоральним критерієм такий предмет відання «належить» слідчому судді місцевого суду, який здійснює судовий контроль на досудовому розслідуванні. Проте в цьому випадку законодавець розподілив предмет відання слідчого судді апеляційного суду зовсім не за темпоральними межами, а за внутрішньовідомчими межами – за критерієм спеціалізації з метою забезпечення більш кваліфікованого суб'єкта щодо розгляду питання більшої складності та вищої відповідальності, вочевидь, через вищу загрозу неправомірного обмеження конституційних прав та свобод людини.

Однак, на нашу думку, не можна в цьому випадку погодитися з таким порядком. До предмета відання суддів місцевих судів віднесено вирішення питання щодо прийняття остаточного рішення у кримінальному провадженні, у якому суд вирішує кримінально-правовий конфлікт та застосовує норми кримінального права. Отже, суддя місцевого суду приймає рішення щодо застосування до особи кримінальної відповідальності з дотриманням права особи на справедливий суд у кримінальному провадженні. Чи поступається вирішення вказаних питань за своєю значимістю, відповідальністю та важливістю тим питанням, які вирішуються під час надання дозволу на проведення НС(Р)Д, викликає значний сумнів. Тож, на нашу думку, немає достатніх причин розподіляти предмет відання щодо надання дозволу на проведення НС(Р)Д за судовою інстанцією вищої ланки, оскільки, по-перше, це питання не відрізняється за рівнем складності та рівнем відповідальності від тих питань, які вирішуються на рівні місцевих судів, та, по-друге, застосування критерію вертикальної спеціалізації з метою забезпечення більш кваліфікованого суб'єкта щодо певного кримінального провадження відповідає розподілу за внутрішньовідомчими межами, а не темпоральним межим визначення предмета відання судових органів.

Слідчого суддю в контексті зазначеного питання можна також віднести до одиниці певної «попередньої» інстанції, яка опрацьовує певний специфічний, обумовлений темпоральними межами предмет відання, попри те, що слідчий суддя перебуває у складі загального місцевого суду першої інстанції або у складі апеляційного суду другої інстанції.

Досвід зарубіжних країн у частині санкціонування обмеження прав і свобод людини під час досудових стадій представлений не лише судовою моделлю. У Великобританії та Нідерландах аналогічні санкції надають спеціальні органи виконавчої влади. Окремо для розгляду скарг про будь-які претензії, пов'язані з обмеженням прав і свобод особи з боку слідчих, правоохоронних органів чи служби безпеки, у Великобританії створено спеціальний судовий орган Трибунал слідчих повноважень (Investigatory Powers Tribunal, IPT)⁵²⁹. Здійснення контролю за дотриманням прав і свобод людини під час досудових стадій несудовими установами підтверджує певну відокремленість та специфічність предмета відання, пов'язаного із судовим контролем на досудовому розслідуванні, від загального предмета відання суду у кримінальному процесі, що обумовлює введення додаткового суб'єкта – слідчого судді.

Розподіл предмета відання за темпоральними межами є розподілом праці між суб'єктами на різних стадіях кримінального провадження. Такий розподіл є одним із чинників підвищення ефективності кримінальної процесуальної діяльності, у чому проявляється функціональне призначення предмета відання в цій частині.

2. Розподіл процесуального елемента предмета відання за територіальними межами.

Науковці у сфері економічних наук наголошують, що територіальний поділ праці обумовлений особливостями певної території: наділення країн природними ресурсами, ґрунтами, кліматом, лісними ресурсами або наділення країн іншими

---

⁵²⁹ Гончаренко Г. А. До питання судового контролю за дотриманням прав і свобод людини: європейський досвід. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару. 26 жовт. 2018 р. Харків : Право, 2018. Вип.10 (ювіл.). С. 39–40.

факторами виробництва – капіталом, знаннями, працею, підприємницькими здібностями⁵³⁰.

Варто зауважити, що особливості певної території позначилися також на територіальному розподілі предмета відання у кримінальному процесі. Щоправда, такий вплив простежується на рівні внутрішньовідомчого розподілу предмета відання. Прикладом цього є здійснення розслідування слідчими підрозділами лінійних відділів Національної поліції. Створені для обслуговування територій залізничних вузлів, аеропортів, річкових портів, метрополітенів указані підрозділи опрацьовують предмет відання, який має певну специфічність, обумовлену особливістю обслуговуваної території.

Слід зазначити, що певною специфікою відрізняється не лише територія розташування ліній транспорту. Наприклад, специфічною щодо вчинення кримінальних правопорушень та згодом для їх розслідування є територія певних промислових об'єктів, великих підприємств, медичних закладів, режимних об'єктів.

Так, наприклад, розуміючи специфічність правовідносин, що виникають на об'єктах гірничої промисловості, науковці здійснюють певну трансгалузеву систематизацію законодавства в цій сфері, укладають навчальну літературу з навчальної дисципліни «Гірниче право». Працюючи над таким збірником, професор Р. С. Кірін наголошував, що метою юридичної відповідальності в гірничій справі є наявність можливостей безперешкодного здійснення суб'єктивних прав та досягнення правового результату правомірною поведінкою суб'єктів (учасників) надрових та гірничих відносин⁵³¹.

Отже, специфіка території та промислової діяльності, яка на ній здійснюється, особливість ландшафту та вміст корисних копалин обумовлюють виникнення певних правовідносин – надрових та гірничих відносин. Усе це визначає певну

---

⁵³⁰ Кривенко Н. В. Міжнародний поділ праці: значення, розвиток та вплив. *Стратегія розвитку України*. 2016. № 1. 2016. С. 197.

⁵³¹ Кірін Р. С. Гірниче право : систематизов. зб. нормативно-правових актів : Ч. 1. Юридична відповідальність у гірничій справі / уклад. Р. С. Кірін ; М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. Дніпро : НГУ, 2016. С. 12.

специфіку правопорушень, у тому числі і кримінальних, які вчиняються на цій території.

І. М. Козьяков звертає увагу, що «знання, накопичені гірничою наукою, і практичні навички та вміння, одержані в результаті гірничодобувної діяльності (гірничої справи), не знаходять свого використання у кримінально-процесуальній практиці слідчих, які проводять досудове слідство у справах про злочини вказаної категорії. Ігнорування цього є однією з причин неповноти, однобічності та необ'єктивності дослідження обставин вчиненого злочину, що заважає встановленню об'єктивної істини у справі: не встановлюються вид корисної копалини і спосіб її видобування, характер і розмір негативних наслідків злочину. Питання залучення спеціалістів у порядку, передбаченому КПК України на первинних етапах розслідування, розширення інформаційного та експертного забезпечення провадження у справах про кримінальне порушення правил охорони надр залишаються також поза увагою прокурорів, які здійснюють нагляд за додержанням законів органами дізнання та досудового слідства. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є залучення спеціалістів спеціально уповноважених органів державної влади, на які покладено здійснення контролю у сфері надрокористування»⁵³².

Відповідні державні відомства накопичують і володіють геологомаркшейдерською інформацією та іншими відомостями, що мають значення під час розслідування порушень правил охорони надр, які варто витребувати за запитом правоохоронних органів. Додатково вони можуть бути одержані, на думку автора, в результаті процесуальних форм використання спеціальних пізнань у галузі геології та маркшейдерії. Цікавою є пропозиція автора щодо використання результатів несудових (відомчих, адміністративних) розслідувань, що проводяться органами державного контролю у сфері надрокористування⁵³³.

⁵³² Козьяков І. М. Проблеми протидії злочинам у сфері охорони та раціонального використання надр. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 16. С. 207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_16_20 (дата звернення: 25.01.2019).

⁵³³ Там само.

Таким чином, офіційному кримінальному розслідуванню злочинів на таких підприємствах зазвичай передує певне «несудове» розслідування, результати якого пропонує використовувати І. М. Козьяков. Також відомо, що на великих промислових підприємствах працівники служби безпеки в разі виявлення правопорушення або з метою такого виявлення проводять певні заходи, які нагадують процесуальні заходи щодо отримання доказової інформації уповноваженими органами кримінального судочинства.

Провадження таких «несудових» відомчих розслідувань нашою думкою є на думку про те, що така специфіка місця вчинення кримінального правопорушення породжує особливості кримінального провадження, а тому становить певний специфічний предмет вивання, для опрацювання якого, можливо, і варто було б запровадити відповідних суб'єктів судочинства, наприклад, «гірничих слідчих».

Також певну специфіку мають правопорушення у сфері медицини, вчинені на території медичних закладів або медичними працівниками. До речі, у Національному юридичному університеті ім. Ярослава Мудрого запроваджено викладання навчальної дисципліни «Медичне право»⁵³⁴. Також у Полтавському юридичному інституті зазначеного університету досліджується медичне право та здійснюється навчання фахівців у цьому напрямку. Наприклад, 27 листопада 2015 р. відбулася IV Всеукраїнська науково-практична конференція на тему «Теоретико-правові засади формування сучасного медичного права в Україні», на якій учасники звертали увагу на особливості кримінальної відповідальності у сфері медичної діяльності⁵³⁵. Отже, лікувальні заклади як місця скупчення осіб специфічного

⁵³⁴ Медичне право. Офіційний сайт Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.edu.ua/%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BD%D1%96-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE/> (дата звернення: 25.01.2019).

⁵³⁵ Сучасне медичне право в Україні. Головний вектор – гармонізація із законодавством ЄС. Щотижневик «Аптека». № 47 (1018) 7 грудня 2015 р. URL: <https://www.apteka.ua/article/353484> (дата звернення: 25.01.2019).

виду діяльності, місця провадження медичних правовідносин, можливо, і становлять специфічну територію. У свою чергу, специфічність «місця» спричиняє набуття специфічності кримінальними правопорушеннями та кримінальними провадженнями щодо них.

Як було вже зазначено, на думку В. І. Шишкіна, замість прив'язки до адміністративно-територіального поділу судову систему слід будувати за поділом на різні сфери правовідносин. З урахуванням цієї думки можна розглянути також пропозицію щодо запровадження «гірничих» та «медичних» судів та слідчих підрозділів. Наголошуємо, що така пропозиція висловлена нами лише задля ініціювання наукової дискусії стосовно подальшої спеціалізації органів досудового розслідування.

Хоча саме таким шляхом уже пішов законодавець, запровадивши у 2016 році слідчі підрозділи органів Державної кримінально-виконавчої служби України, так званих пенітенціарних слідчих, які мали здійснювати досудове розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби України. Можна погодитися з тим, що таке місце вчинення злочину як установа виконання покарання, місце позбавлення волі, як режимний об'єкт має певну специфічність, яка відображається у правовідносинах, які там виникають.

Проте вже 24 квітня 2018 року Конституційний Суд України визнав такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), частину 6 статті 216 КПК України, згідно з якою «слідчі органів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби України». Конституційний Суд підкреслив, що уповноваження слідчих органів Міністерства юстиції України здійснювати досудове розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби України, уможливує зловживання з боку працівників пенітенціарних установ, неналежне поведження з особами, які перебувають в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах, а також приховування

таких зловживань та інших протиправних посягань відповідними службовими (посадовими) особами Міністерства юстиції України, у тому числі за повідомленнями, заявами й скаргами потерпілих осіб. Тобто віднесення до компетенції органів указанного Міністерства здійснення досудового розслідування, слідчі яких уповноважені розслідувати будь-які злочини, вчинені на території або в приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби, сприяє виникненню умов, що перешкоджатимуть притягненню до кримінальної відповідальності працівників Державної кримінально-виконавчої служби України, які можуть бути причетними до вчинення злочинів проти життя, здоров'я та гідності осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі. Конституційний Суд України зазначає, що функціонування слідчих органів Державної кримінально-виконавчої служби не здатне забезпечити здійснення ефективного розслідування порушень конституційних прав людини на життя та повагу до її гідності, що унеможлиблює виконання державою її головного конституційного обов'язку – утвердження і забезпечення прав і свобод людини⁵³⁶.

Отже, можна зробити загальний висновок, який стосується не тільки пенітенціарних слідчих або судів, а й суб'єктів кримінального процесу взагалі, які знаходяться в службовій підпорядкованості тому підрозділу, на території якого здійснюють кримінальне провадження. Висновок полягає в тому, що підлеглисть органів, які ведуть кримінальний процес, тому відомству, на території обслуговування якого здійснюється провадження, призводить до упередженості, виникнення корпоративних інтересів, зловживань, укриття злочинів та і взагалі до неефективності кримінального провадження в цілому.

Правопорядок зростає з фактичних суспільних відносин, як дерево з ґрунту, а роль суб'єкта зводиться до «похідного» буття існуючих суспільних відносин. Тому порядок

---

⁵³⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України від 24 квітня 2018 року № 3-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-18?find=1&text=%EC%B3%ED%B3%F1%F2%E5%F0%F1%F2#w12> (дата звернення: 25.01.2019).

розглядається як дзеркальне відображення цих умов у свідомості пасивного суб'єкта⁵³⁷.

Право та його застосування є певним віддзеркаленням суспільного буття, його рефлексією. Оскільки у процесі правозастосування відбувається рефлексія – певне відображення реального життя, то суб'єкт, який є правозастосовником, не може бути учасником тих «реальних» подій, які згодом відображаються, рефлексуються під час застосування права. Оскільки таким чином під час правозастосовної діяльності він «віддзеркалює» сам себе. На підставі цього можна зробити висновок, що суб'єкт застосування права не може у процесі правозастосування «віддзеркалювати» себе. Це правило певною мірою узгоджується із загальноправовим принципом: «Ніхто не може бути суддею у власній справі». Згаданий принцип підкреслює вимогу неупередженості суб'єкта, який застосовує право. До того ж правило «Не можна віддзеркалювати самого себе» підкреслює ще й логічну помилку в такій будові структури органів судочинства. Це твердження надає засаду формування предмета відання: «Не може входити до предмета відання суб'єкта та сфера суспільного буття, частиною якої є він сам».

На підставі специфічності території, у межах якої вчиняється кримінальне правопорушення, можна виокремити певний предмет відання. Проте такий предмет відання не є підставою для створення окремого суб'єкта, який веде кримінальний процес. Предмет відання скоріше є лише підставою спеціалізації такого суб'єкта у межах певного відомства.

Наприклад, у слідчих підрозділах Національної поліції можна застосувати спеціалізацію слідчих щодо розслідування кримінальних правопорушень у медичній або промисловій сфері, за аналогією до того, як застосована спеціалізація слідчих лінійних підрозділів щодо кримінальних правопорушень, які вчиняються на території залізничного транспорту, залізниці тощо. Однак запровадження посади слідчих у певних відомствах – охорони здоров'я чи важкої промисловості – пов'язане з багатьма негативними супутніми факторами, тому

⁵³⁷ Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. X. : Право, 2002. С. 58–59.

здатне призвести до зловживань та неефективного розслідування.

Ураховуючи викладене, можна виокремити певні недоліки законодавчого врегулювання предмета відання слідчих підрозділів різних відомств за ст. 216 КПК України. Так, у разі встановлення підрозділом внутрішнього контролю НАБУ злочинів, передбачених статтями 354, 364–370 КК України, які були вчинені службовою особою НАБУ (крім директора Національного антикорупційного бюро України, його першого заступника та заступника), такі злочини розслідуються детективами зазначеного підрозділу⁵³⁸.

У зарубіжній літературі піднімається питання щодо того, хто повинен проводити внутрішнє внутрішньовідомче розслідування. Існує гарна практика, що внутрішнє розслідування проводиться керівником або «інвестігейтором» іншого територіального підрозділу, або шерифом чи прокурором сусіднього округу. Одна з причин залучення до внутрішнього розслідування сусіднього підрозділу – це дискомфортна ситуація, коли офіцер допитується своїм колегою. Крім того, показання, які дає офіцер, згодом можуть бути використані проти нього не тільки в дисциплінарному провадженні, але і в кримінальному або адміністративному провадженні. Тому, наприклад, цивільні скарги щодо офіцерів поліції розслідуються працівниками ФБР⁵³⁹.

У. Кебулак наголошує, що внутрішнє розслідування повинно проводитися якимись зовнішніми правоохоронними органами. Автор обґрунтовує свою думку тим, що навіть у цьому випадку діє принцип «Ніхто не може бути суддею у своїй власній справі»⁵⁴⁰.

З огляду на вказані недоліки відомчого підпорядкування органів розслідування тому ж самому відомству, у якому

⁵³⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

⁵³⁹ Wayne W. Schmidt. Interviews and interrogations of public employees: Beckwith, Garrity, Miranda, and Weingarten rights. *Law enforcement executive forum*. Illinois, 2004. № 4 (7). 61 p.

⁵⁴⁰ Wojciech Cebulak. «Internal affairs» should be handled «externally»: why the internal affairs model has an inherent, fatal flaw. *Law enforcement executive forum*. Illinois, 2004. № 4 (7). 61 p.

працюють потенційні учасники кримінальних правопорушень, вчинення яких припускається, зазначене кримінальне процесуальне регулювання видається неефективним. Розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовою особою НАБУ, обов'язково має бути віднесене до предмета відання слідчих підрозділів іншого відомства, наприклад Державного бюро розслідувань, можливо, із застосуванням спеціалізації та виокремлення певного підрозділу в межах цього відомства.

Таким чином, територіальна специфічність предмета відання є приводом для застосування внутрішньої спеціалізації суб'єктів кримінального провадження, проте не є підставою для запровадження нового суб'єкта судочинства. Тому територіальні межі розподіляють предмети відання однорідних суб'єктів кримінального провадження (наприклад, розподіл слідчих одного відомства за внутрішньою територіальною спеціалізацією).

3. Розподіл процесуального елемента предмета відання за внутрішньовідомчими межами.

Внутрішньовідомчі межі предмета відання пов'язані з особливостями кримінального провадження та зі спеціалізацією суб'єктів, що ведуть кримінальний процес, з огляду на особливості провадження. Одним із процесуальних елементів предмета відання, певні ознаки якого можуть впливати на особливості провадження, є суб'єкт кримінального правопорушення. Розглянемо розподіл предмета відання за внутрішньовідомчими межами за суб'єктним елементом (персональна підслідність, підсудність).

Під час персонального (або суб'єктного) розподілу предмета відання, наприклад у вигляді персональної підслідності, ураховуються додаткові ознаки суб'єктів вчинення кримінальних правопорушень, наприклад перебування на військовій службі. Щодо військовослужбовців правильно зазначили О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк, що вчинені цими суб'єктами кримінальні правопорушення є, так званими, квазівійськовими злочинами, оскільки переважно відрізняються суб'єктом вчинення. Власне військові злочини не мають суміжних загальнокримінальних злочинів і посягають лише на встановлений законодавством порядок несення або проходження військової

служби. Тоді як кримінальні правопорушення, вчинені військовослужбовцями, посягають водночас на два основні безпосередні об'єкти – один специфічний об'єкт, який відрізняє військові злочини, а другий – об'єкт загального характеру відносно військових злочинів: злочини проти життя і здоров'я особи, проти власності, проти безпеки руху та експлуатації транспорту тощо⁵⁴¹.

«Присутність» специфічного суб'єкта у складі вказаних правопорушень автоматично надає додатковий об'єкт посягання, який власне і відрізняє військові злочини із загальної сукупності. А тому виокремлення предмета відання за таким суб'єктом, як військовослужбовець не можна назвати виокремленням за персональним (суб'єктним) критерієм у чистому вигляді. Такий розподіл предмета відання є квазісуб'єктним. Оскільки вчинення кримінального правопорушення зазначеним суб'єктом надає специфічності об'єкту посягання.

Подібною є ситуація щодо предмета відання, пов'язаного із вчиненням корупційних злочинів. Вчинення спеціальним суб'єктом указаних кримінальних правопорушень є лише однією з можливих ознак, що свідчать про їх корупційний характер. Участь визначеного специфічного суб'єкта лише надає особливості об'єкту посягання. А тому суб'єктний (персональний) розподіл предмета відання щодо суб'єктів, вчинення кримінального правопорушення якими надає специфічності об'єкту посягання, можна іменувати квазісуб'єктним. Квазісуб'єктний розподіл предмета відання пов'язаний із розподілом за об'єктом посягання (предметним розподілом) та є характерним для кримінально-правового елемента предмета відання. Квазісуб'єктним є розподіл предмета відання за спеціальним суб'єктом щодо корупційних та військових злочинів.

Ще одним прикладом квазісуб'єктного розподілу предмета відання є визначення підсудності з урахуванням специфіки суб'єкта вчинення кримінального правопорушення, а саме якщо таким суб'єктом вчинення є суддя. Так, Н. Сиза зазначає, що норми КПК України 2012 року дають підстави для

⁵⁴¹ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : Ваіте, 2014. С. 861–862.

виокремлення ще одного виду підсудності – персональної. Персональна підсудність, на її думку, визначається за такою ознакою, як статус обвинуваченого і передбачена для суддів. Учена вказує, що ч. 2 ст. 32 КПК України 2012 року містить спеціальне правило: кримінальне провадження щодо обвинувачення судді у вчиненні кримінального правопорушення не може здійснюватися тим судом, у якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді. Якщо за правилами територіальної підсудності, визначеними ч. 1 ст. 32 КПК України 2012 року, кримінальне провадження стосовно судді має здійснюватися тим судом, у якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, то кримінальне провадження здійснює суд, найбільш територіально наближений до суду, у якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя)⁵⁴². Саме в цих правилах, на думку Н. Сизої, полягає персональна підсудність.

Проте слід зауважити, що в наведеному Н. Сизою випадку притягнення як обвинуваченого у кримінальному провадженні спеціального суб'єкта правопорушення – судді – насправді впливає на розподіл предмета відання не за персональним (суб'єктним) критерієм, а на розподіл за територіальним критерієм, що забезпечить розгляд кримінальної справи неупередженим суб'єктом – судом, який не має ніякого відношення до місця, де працював обвинувачений. Кримінальні провадження за персональною ознакою, визначеною Н. Сизою, не становлять окремої категорії справ, щодо якої визначається окремий предмет відання для окремого органу, чи то судового, чи то правоохоронного, а лише впливає на територіальне визначення предмета відання. Вчинення кримінального правопорушення суддею може становити суб'єктний розподіл предмета відання щодо розслідування слідчими ДБР, за певних ознак – детективами НАБУ, а також для здійснення провадження прокурорами САП та судового розгляду ВАКС. Проте

⁵⁴² Сиза Н. Підсудність та її види за кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. № 95. С. 49.

в інших випадках вчинення кримінального правопорушення суддею не впливає на суб'єктний (персональний) розподіл предмета відання, а є лише додатковою умовою для визначення предмета відання, наприклад за територіальним критерієм.

Диференціація предмета відання може бути підставою для диференціації кримінальної процесуальної форми. Наприклад, реалізація певної сукупності прав учасників кримінального провадження може бути обумовлена необхідністю дотримання додаткових гарантій.

У своєму науковому дослідженні О. В. Капліна розглянула практичний випадок. У підготовчому судовому засіданні місцевий суд ухвалив вирок на підставі угоди щодо Особи-2, у тому ж самому складі продовжив розгляд кримінального провадження щодо Особи-1 й ухвалив стосовно неї обвинувальний вирок. Не можна не погодитися з висновком ученої про те, що склад суду, який розглянув справу після ухвалення вироку на підставі угоди, не витримує тесту на суб'єктивний критерій неупередженості, розроблений ЄСПЛ, оскільки в суддів склалося переконання щодо факту вчиненого злочину особами у співучасті, фактичних обставин справи, форми вини, а тим самим обвинувачений не міг розраховувати на справедливість під час судового розгляду його справи. Задля забезпечення розгляду справи судом «установленим законом» у випадку укладення угоди про визнання винуватості під час підготовчого провадження з однією особою, яка вчинила злочин у співучасті, кримінальне провадження щодо цієї особи (з якою досягнуто згоди) підлягає виділенню в окреме провадження, яке реєструється як таке, що надійшло до суду в день постановлення ухвали суду, та підлягає автоматизованому розподілу в загальному порядку⁵⁴³.

Наведений приклад є досить показовим стосовно твердження, що особливості предмета відання спонукають до диференціації кримінальної процесуальної форми (у цьому разі – особливої форми провадження на підставі угоди про визнання

⁵⁴³ Капліна О. В. Проблеми забезпечення розгляду кримінального провадження на підставі угод незалежним і безстороннім судом. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2019. № 2. Том 26. С. 58, 61–62, 64.

винуватості) задля надання особі кримінальних процесуальних гарантій. При цьому однією з гарантій справедливого судового розгляду є забезпечення незалежного й безстороннього суду, що досягається опрацюванням такого (диференційованого) предмета відання іншим суддею, ніж той, який здійснює кримінальне судочинство щодо співучасника особи, з якою уклали угоду про визнання винуватості.

Особливість предмета відання, обумовлена ознаками суб'єкта вчинення кримінального правопорушення, простежується також щодо неповнолітніх.

Права неповнолітніх, які вступили в конфлікт із кримінальним законом, обумовлюють застосування до них спеціальної процедури, яка характеризується більш високим рівнем наданих гарантій, винятковою системою заходів забезпечення тощо. Слід наголосити, що специфічність суб'єкта в цьому випадку не позначається на порушених у результаті кримінального правопорушення правах та відповідно на кримінальних правах, які підлягають реалізації у кримінальному процесі. Усі кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітніми, не мають спільних кримінально-правових ознак, окрім того, що вони вчинені неповнолітніми. Такі кримінальні правопорушення об'єднують певні особливості кримінального провадження, пов'язані з участю неповнолітнього учасника, спільність криміналістичної та кримінологічної характеристик. Проте спільних кримінально-правових елементів, окрім неповнолітнього суб'єкта правопорушення, виокремити не можна. Вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім жодним чином не позначається на об'єкті посягання, на відміну від вчинення правопорушення «корупційним» суб'єктом.

Неповнолітній суб'єкт кримінального правопорушення потребує додаткового захисту, додаткових гарантій у кримінально-правовій процедурі, що обумовлює не кримінально-правові, а процесуальні особливості предмета відання.

Суб'єкт вчинення злочину є одним з учасників кримінального провадження, і особливості його становища обумовлюють наявність у нього особливих процесуальних прав, реалізація яких становить процесуальний елемент предмета відання.

У такому випадку специфічний предмет відання у вигляді реалізації спеціальних прав неповнолітнього учасника кримінального провадження надає підстави для запровадження диференційованої форми провадження. Також специфічний предмет відання спонукає до виокремлення спеціалізованого суб'єкта провадження.

У контексті дослідження інституту покарання неповнолітніх Є. С. Назимко зазначає, що на міжнародному та загальноєвропейському рівні неповнолітніх уже давно визнано специфічною групою суб'єктів ювенального кримінального права⁵⁴⁴.

Одним з основних нормативно-правових орієнтирів сьогодення у сфері розбудови ювенальної юстиції є Мінімальні стандартні правила ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила»), ухвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 40/33 від 29 листопада 1985 р. Відповідно до п. 12.1 указаних Пекінських правил для виконання своїх функцій найкращим чином службовці поліції, які часто або виключно займаються неповнолітніми, мають пройти спеціальний інструктаж та підготовку. Із цією метою у великих містах мають бути створені спеціальні підрозділи поліції⁵⁴⁵.

С. О. Іваницький звертає увагу на прямі рекомендації на рівні міжнародно-правових і національних актів щодо спеціалізації адвокатів із надання допомоги вразливим категоріям клієнтів. У керівному положенні 9 «Принципів і керівних положень щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя», схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 2012 року, наголошується на необхідності прийняття державами активних заходів для забезпечення того, щоб, за можливості, підсудних, обвинувачених і потерпілих, які є жінками, могли представляти жінки-

⁵⁴⁴ Назимко Є. С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 5.

⁵⁴⁵ Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх, ухвалені резолюцією ГА ООН 29 листопада 1985 р. № 40/33 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211 (дата звернення: 17.06.2019).

адвокати. У керівному положенні 11 цього ж документа підкреслюється необхідність створення, за можливості, спеціальних механізмів сприяння наданню спеціалізованої юридичної допомоги дітям. Юристи, які представляють інтереси дітей, повинні, за необхідності, проходити регулярну перевірку на предмет їх придатності до роботи із дітьми. Указані категорії юристів повинні проходити професійну підготовку та бути поінформованими про права дітей і суміжні питання, отримувати постійну й поглиблену підготовку та бути здатними спілкуватися з дітьми на рівні їх розуміння⁵⁴⁶.

У 2013 році, невдовзі після прийняття нового КПК України (2012 р.), А. Радзівілл зауважила, що з набуттям чинності новим КПК України мав з'явитися спеціалізований суд – ювенальний, який займався б виключно неповнолітніми правопорушниками. При цьому авторка визначила, що система ювенальної юстиції повинна включати міліцію, суди, прокуратуру, пенітенціарні установи, службу в справах неповнолітніх і управління виправних установ для неповнолітніх. Але центральним елементом системи ювенальної юстиції є ювенальний суд, що розглядає в межах своїх повноважень кримінальні, цивільні й адміністративні справи, у яких однією зі сторін є неповнолітній⁵⁴⁷.

Одним з аргументів на користь запровадження окремих спеціалізованих органів, які ведуть кримінальне ювенальне судочинство, є приклад позитивного зарубіжного досвіду⁵⁴⁸.

Проте підставою створення нових (спеціальних) органів, які ведуть кримінальний процес, має бути окремий пре-

⁵⁴⁶ Іваницький С. О. Спеціалізація як принцип організації адвокатури. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 4. С. 68.

⁵⁴⁷ Радзівілл А. Введення ювенальної юстиції: за та проти. *Закон і бізнес*. № 26 (1116). 29.06–05.07.2013. URL: https://zib.com.ua/ua/33746-vvedennya_yuvenalnogo_pravosuddya_za_y_proti.html (дата звернення: 19.06.2019).

⁵⁴⁸ Радзівілл А. Введення ювенальної юстиції: за та проти. *Закон і бізнес*. № 26 (1116). 29.06–05.07.2013. URL: https://zib.com.ua/ua/33746-vvedennya_yuvenalnogo_pravosuddya_za_y_proti.html (дата звернення: 19.06.2019); Басиста І. В., Розкошницька С. О., Палійчук І. В. Ювенальна юстиція в Україні: окремі проблеми та шляхи їх вирішення. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право*. 2017. № 4. С. 147.

дмет відання. Специфічний суб'єкт, звичайно, відрізняється наданими йому правами, реалізація яких має становити предмет відання, який обумовлює діяльність окремих органів судочинства. У цьому випадку мова йде про публічні справи, пов'язані з участю неповнолітніх у кримінальному судочинстві. Умовою виокремлення предмета відання є права неповнолітніх, які мають бути реалізовані у кримінальному процесі.

Відмінностям прав неповнолітніх було приділено увагу під час дослідження міжнародних прав у галузі прав дитини. Цікаво, що Дж. Ван Б'юрен підкреслено хибність такого підходу в захисті прав дитини, який полягає у простому підставленні слова «дитина» в кожену норму, яка регулює права людини. Але ж, як правильно стверджує автор, дитина – не є дорослим в мініатюрі. Не можна заперечувати ту особливість правового статусу дитини, яка полягає, за визначенням автора, у тому, що дітям традиційно, незалежно від ступеня їхньої зрілості, з метою захисту власних інтересів доводилося звертатися до інших. Права асоційовані зі статусом дитини не ідентичні правам дорослих⁵⁴⁹.

Щоб продемонструвати дійсну відмінність неповнолітніх від дорослих саме як носіїв прав Дж. Ван Б'юрен наводить такі аргументи. Відповідно до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права кожний має право на свободу вибору місця проживання. Але протягом більшої частини дитинства місце проживання визначається дорослими членами сімей, або ж, якщо діти тимчасово або постійно не мають родичів, здійснення вибору бере на себе держава. Відповідно не всі права дитини є застосовними до дорослих. До числа указаних прав належать право знати своїх батьків і на піклування з їх боку, а також право на захист від приниження та від недогляду⁵⁵⁰.

Цікавим є зауваження, що в разі відсутності родичів дитини деякі обов'язки щодо дитини бере на себе держава.

⁵⁴⁹ Ван Б'юрен Дж. Міжнародне право в галузі прав дитини / переклад з англ. Г. Є. Краснокутського; наук. ред. М. О. Баймуратов. О. : АО БАХВА, 2006. С. 73–76.

⁵⁵⁰ Там само. С. 25.

Отже, у разі вчинення неповнолітнім кримінального правопорушення, у випадку постійної чи тимчасової відсутності у нього дорослих родичів, роль такого дорослого родича бере на себе держава. Під час кримінального провадження відносно такого неповнолітнього держава виступає в ролі органів, які ведуть кримінальний процес, та в ролі заступника дорослих родичів, який певною мірою несе відповідальність за окремий життєвий вибір цього неповнолітнього.

Специфічні права неповнолітніх, які вступили в конфлікт із кримінальним законом, обумовлюють застосування до них спеціальної процедури, яка характеризується більш високим рівнем наданих гарантій, додатковими (до загальних) заходами забезпечення тощо. При цьому кримінальне провадження передбачає розподіл процедури щодо вказаного специфічного неповнолітнього суб'єкта на процедуру відносно неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності, та відносно тих, що досягли віку кримінальної відповідальності, але не досягли повноліття.

Стосовно першої групи слід зазначити, що взагалі в теорії висловлюються сумніви щодо можливості вирішення цього питання у площині кримінального процесу. Так, Т. О. Лоскутов висуває пропозицію, що зі змісту предмета регулювання КПК України доцільно виключити норми, які регламентують провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності, та примусових заходів медичного характеру. Автор пояснює, що в межах указаних проваджень завдяки кримінальним процесуальним засобам фактично переслідують осіб, які не належать до суб'єктів злочину у зв'язку з відсутністю обов'язкових ознак. У першому випадку особа не досягає віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, у другому особа не може бути суб'єктом злочину внаслідок наявності стану неосудності (відсутність можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними)⁵⁵¹.

⁵⁵¹ Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права : монографія. К. : Юридичний світ, 2016. С. 121–122.

Маємо погодитися з думкою стосовно безпідставного застосування механізму кримінального процесуального права щодо реалізації прав тих осіб, які, по суті, не є учасниками кримінально-правових відносин із державою, оскільки фактично відсутнє кримінально каране правопорушення через те, що воно вчинене не належним суб'єктом. У зв'язку з відсутністю належного суб'єкта не можна вести провадження, кінцевою метою якого є встановлення кримінально-правових відносин між такою особою та державою. Погоджуючись із необхідністю виключення з предмета регулювання кримінального процесуального права застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності, та примусових заходів медичного характеру, було б логічно зазначити про виключення розгляду вказаних питань з предмета відання органів, які ведуть кримінальний процес. Оскільки, як було вже вказано, предмет відання є частиною предмета регулювання кримінального процесуального права, тому, навіть не враховуючи суттєвих аргументів, за формальною ознакою виключення певного елемента із загального поняття призводить до виключення такого елемента з його складових.

Стан суб'єктів, які досягли віку кримінальної відповідальності, але не досягли повноліття, відрізняється специфічним регулюванням та обумовлює запровадження окремого предмета відання органів, що ведуть кримінальний процес.

Проте реалізація прав спеціального неповнолітнього суб'єкта у кримінальному судочинстві не може бути забезпечена застосуванням лише спеціальних органів досудового розслідування. Український дитячий омбудсмен М. Кулеба зазначає, що ювенальна юстиція в тому сенсі, у якому розроблено програму Кабінету Міністрів України – це діти в кримінальному процесі, захист дітей, це ювенальний прокурор, ювенальний суддя, ювенальний слідчий, це професійні люди, спеціально навчені в кримінальному процесі, які вміють працювати з дитиною. При цьому наголошено, що мається на увазі будь-

яка участь дитини у кримінальному процесі, а не лише як правопорушника⁵⁵².

Наразі перетворення в системі кримінального судочинства обмежилися внутрішньою спеціалізацією слідчих та судових органів. Так, у ч. 2 ст. 484 КПК України зазначено, що кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи, у тому числі якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх⁵⁵³. Про судові органи у ч. 14 ст. 31 КПК України сказано, що кримінальне провадження щодо розгляду стосовно неповнолітньої особи обвинувального акта, клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їх продовження, зміну чи припинення, а також кримінальне провадження в апеляційному чи касаційному порядку щодо перегляду прийнятих із зазначених питань судових рішень здійснюються суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх⁵⁵⁴.

У Російській Федерації підслідність кримінальних справ щодо неповнолітніх розмежована між слідчими Слідчого комітету та слідчими й дізнавачами органів внутрішніх справ. До підслідності слідчих Слідчого комітету російський законодавець відніс розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, вчинених неповнолітніми та щодо неповнолітніх. Розслідування злочинів невеликої та середньої тяжкості, вчинених неповнолітніми та щодо неповнолітніх, залишилося

---

⁵⁵² Выдержки из интервью уполномоченного президента Украины по правам ребенка Николая Кулебы в ток-шоу "Люди. Hard Talk" на телеканале "112 Украина" від 19.01.2017 р. URL: <https://112.ua/mnenie/kto-to-zapustil-mif-chto-yuvenalnaya-yusticiya-eto-kogda-detey-budut-otdavati-lgbt-366203.html> (дата звернення: 17.06.2019).

⁵⁵³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

⁵⁵⁴ Там само.

в компетенції слідчих та дізнавачів органів внутрішніх справ. Серед недоліків такого розмежування С. В. Дубініна називає: відсутність підготовленості та спеціалізації слідчих Слідчого комітету щодо розслідування вказаної категорії справ, значне збільшення навантаження на слідчих у зв'язку зі значним збільшенням їх обсягу роботи та відсутність внутрішньовідомчої взаємодії, яка так притаманна розслідуванню вказаних справ. Авторка наполягає на необхідності віднесення всіх кримінальних справ щодо неповнолітніх до підслідності єдиного окремого органу⁵⁵⁵.

Узагалі, зважаючи на ряд особливих процесуальних, соціальних та психологічних вимог, на нашу думку, необхідно все ж таки передбачити окремий ювенальний судовий орган або судовий підрозділ-колегію у складі місцевих судів, судді якого будуть мати належну підготовку щодо правового забезпечення неповнолітніх, заходів їх швидкої ресоціалізації, психологічних особливостей цієї категорії суб'єкта.

Так, Дж. Ван Б'юрен зазначає, що досвід країн, у яких справи відносно неповнолітніх розглядають загальні кримінальні суди, демонструє тенденцію застосування законодавства щодо неповнолітніх у спосіб, на який суттєво впливає світогляд судді, що розглядає кримінальні злочини, без надання належної уваги правам, пов'язаним із розвитком дитини⁵⁵⁶.

Спеціалізація слідчих, уповноважених на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх, визначена підпунктом 10 пункту 3 Розділу V «Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України»⁵⁵⁷. Враховуючи особливість предмета відання, пов'язаного з розслідуванням кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, можливо, не слід обмежуватися внутрішньовідомчою спеціалізацією.

⁵⁵⁵ Дубинина С. В. О подследственности уголовных дел в отношении несовершеннолетних. *Вестник Краснодарского университета МВД России*. 2012. № 2 (16). С. 79–80.

⁵⁵⁶ Ван Б'юрен Дж. Міжнародне право в галузі прав дитини / переклад з англ. Г. Є. Краснокутського; наук. ред. М. О. Баймуратов. О. : АО БАХВА, 2006. С. 220.

⁵⁵⁷ Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України, затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17> (дата звернення: 19.06.2019).

Подібно до створення окремих судових органів необхідно створити окремий структурний орган розслідування в Національній поліції або в іншому державному органі. Слідчі такого органу мають володіти специфічними знаннями та навичками щодо правового забезпечення положення неповнолітніх, особливих вимог щодо кримінального провадження за їх участю, їх психологічних особливостей.

Стосовно процесуального керівника, то вимоги «ювенальної» спеціалізації на законодавчому рівні немає. Зміст ч. 6 ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» містить загальне положення, що в системі прокуратури може запроваджуватися спеціалізація прокурорів⁵⁵⁸. Тобто відносно процесуального керівника законодавець узагалі залишив питання спеціалізації у справах щодо неповнолітніх на розсуд правозастосовників, а точніше – на розсуд відомчого керівництва органів прокуратури. Проте існування специфічного предмета відання щодо реалізації специфічних прав неповнолітніх учасників не може не вплинути на розподіл предмета відання процесуального керівника. Отже, не наполягаючи на створенні окремого спеціалізованого відомства процесуальних керівників у цій категорії справ, вважаємо за необхідне застосувати їх обов'язкову внутрішню спеціалізацію за таким критерієм, як «неповнолітній суб'єкт вчинення кримінального правопорушення».

Також прикладом внутрішньовідомчого розподілу предмета відання за суб'єктним критерієм є віднесення до компетенції Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора), його заступника, керівника регіональної прокуратури повідомлення про підозру різним специфічним категоріям суб'єктів, які вчинили кримінальні правопорушення, що регламентовано ст. 481 КПК України⁵⁵⁹. Такий епізодичний розподіл предмета відання за суб'єктом вчинення кримінального правопорушення є прикладом внутрішньовідомчого

---

⁵⁵⁸ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014р. № 1697-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page> (дата звернення: 19.06.2019).

⁵⁵⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

розподілу за вертикальною ієрархією органу прокуратури предмета відання процесуального керівника.

Можна також виокремити предмет відання за спеціалізацією норм кримінального права щодо злочинів проти довкілля. О. В. Одерій на монографічному рівні дослідив теорію та практику розслідування злочинів проти довкілля⁵⁶⁰. Диференціація предмета відання стосовно вказаної категорії кримінальних правопорушень, ураховуючи особливості провадження, також дозволяє, за нашим переконанням, запровадити спеціалізованих суб'єктів кримінального процесу.

О. С. Козерацька приділила увагу особливостям розслідування та визначення підслідності злочинів проти безпеки виробництва. Авторка зазначає, що дослідження емпіричних даних свідчить, що майже в кожному випадку розслідування злочинів проти безпеки виробництва – складний, трудомісткий і кропіткий процес, який додатково ускладнюється необхідністю визначення, пошуку, залучення та використання спеціальних знань. Відсутність таких знань та досвіду розслідування злочинів проти безпеки виробництва у слідчих органів внутрішніх справ суттєво впливає на якість та оперативність їх розкриття⁵⁶¹.

В. В. Білоус та О. П. Білоус критикують відсутність в Україні спеціалізації слідчих, які розслідують злочини, пов'язані з фальшуванням грошей. На їх думку, нерозробленість досконалої методики розслідування виготовлення та збуту підроблених грошових знаків і цінних паперів, недоліки в практиці організації використання спеціальних знань, застосування науково-технічних засобів і методів у розкритті та запобіганні таким злочинам свідчать про необхідність винаходу нових методик і технічних засобів, а також впровадження передового досвіду інших країн у цій сфері. Автори закликають

⁵⁶⁰ Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.

⁵⁶¹ Козерацька О. С. Підслідність кримінальних проваджень злочинів проти безпеки виробництва на досудовому розслідуванні : матеріали 69-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова, м. Одеса, 26–28 листопада 2014 року / відп. ред. І. С. Каззафарова, А. О. Нігрєєва ; ОНУ ім. І. І. Мечникова, ЕПФ. Одеса : Астропринт, 2014. С. 108.

наукову спільноту звернути увагу до положень статей 12 і 14 Міжнародної конвенції з боротьби з підробкою грошових знаків від 20.04.1929 р., відповідно до яких у кожній країні-учасниці дізнання у справах про підроблення грошових коштів повинно проводитися в межах національного законодавства особливим центральним бюро. Як констатують В. В. Білоус та О. П. Білоус, це центральне бюро повинно бути в тісному контакті: а) з емісійними органами; б) із міліцейськими (поліцейськими) органами всередині країни; в) із центральними бюро інших країн. Воно повинно централізувати в кожній країні всі відомості, які можуть полегшити розшук випадків із виявлення підроблених грошових знаків (паперових грошей, уключаючи банківські білети, і металевих монет, що перебувають в обігу в силу закону), попередити та припинити їх обіг. У разі виявлення підроблених грошових знаків кожне центральне бюро повинно надавати іноземним центральним бюро фотографічне зображення підроблених грошових знаків⁵⁶².

Найкращим аргументом на користь спеціалізації є її застосування тими учасниками кримінального процесу у своїй діяльності, які її застосовувати не зобов'язані та обирають її за власним бажанням. Так, на застосування спеціалізації звернули увагу адвокати. С. О. Іваницький зазначає, що кількість, складність і колізійність нормативно-правових актів на національному та міжнародному рівнях виступили об'єктивними умовами запровадження спеціалізації серед адвокатів. На його думку, за рахунок систематичної роботи над питаннями певної категорії адвокат у змозі швидше, глибше, якісніше та з меншими витратами опрацювати правові проблеми нових клієнтів. Аналогічним потенціалом володіють створені адвокатами інституційні структури, зокрема спеціалізовані підрозділи адвокатських об'єднань й органи адвокатського самоврядування⁵⁶³.

⁵⁶² Білоус В. В., Білоус О. П. Інноваційні підходи до фіксування грошей як речових доказів у кримінальному провадженні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Вип. 17. С. 55–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trsek_2017_17_11 (дата звернення: 01.12.2018).

⁵⁶³ Іваницький С. О. Спеціалізація як принцип організації адвокатури. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 4. С. 64–65.

С. О. Іваницький наводить приклад існування спеціалізованих адвокатських об'єднань із корпоративного права, ДТП, стягнення боргів, патентних питань; «бутикових» фірм іншого профілю; індивідуальну практику адвокатів у сфері кримінального права тощо. Указані суб'єкти надають правову допомогу вузькопрофільного характеру⁵⁶⁴.

Слід погодитися з А. Ф. Волобуєвим, що знання про механізм підвидових злочинів є вихідним елементом так званих «мікрометодик» розслідування, орієнтованих на спеціалізацію окремих оперативних і слідчих підрозділів⁵⁶⁵.

Отже, розподіл процесуального елемента предмета відання за внутрішньовідомчими межами пов'язаний зі спеціалізацією суб'єктів, які ведуть кримінальний процес, за окремими категоріями кримінальних проваджень.

Можна зробити висновок, що розподіл процесуального елемента предмета відання у кримінальному процесі забезпечує ефективність кримінальної процесуальної діяльності суб'єктів, уповноважених вести кримінальний процес. Розподіл предмета відання за перебігом кримінального процесу в часі організовує кримінальний процес залежно від його стадії та визначених у ній завдань. Розподіл предмета відання за територією забезпечує організацію кримінального процесу за місцем найефективнішого провадження, за місцем, яке забезпечує доступ до правосуддя. Розподіл процесуального елемента за внутрішньовідомчими межами забезпечує спеціалізацію суб'єктів, що ведуть кримінальний процес, за особливостями кримінальної процесуальної форми, за особливостями кримінального провадження. Отже, розподіл процесуального елемента предмета відання у кримінальному процесі забезпечує ефективність кримінального провадження завдяки його організації за часом, місцем, за особливостями форми провадження.

⁵⁶⁴ Там само. С. 67.

⁵⁶⁵ Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики : монографія. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2019. С. 38.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3⁵⁶⁶

1. Предмет відання щодо остаточної реалізації кримінального права за умови реалізації права на справедливий судовий розгляд розподілений лише щодо такого суб'єкта, як суд, суддя, який здійснює судовий розгляд та виносить вирок у конкретній кримінальній справі. Здійснення судового контролю на досудовому розслідуванні слідчим суддею щодо надання дозволу уповноваженим органам на обмеження основоположних прав людини або щодо оскарження певних рішень уповноважених органів у випадках, передбачених законом, становить кожного разу окреме провадження, хоча й пов'язане з основним кримінальним провадженням та впливає на його

⁵⁶⁶ Основні результати розділу опубліковані у працях: Городецька М. С. Щодо предмету відання антикорупційних органів кримінального судочинства. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. № 2. С. 352–358; Городецька М. С. Вчинення кримінального пропорушення неповнолітнім як специфічна ознака предмету відання. *Вчені записки Таверієського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки». 2020. № 2. Том 31 (70). С. 47–52; Городецька М. С. Окремі критерії відомого розподілу предмету відання у кримінальному провадженні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 2. С. 70–75; Городецька М. С. Реалізація кримінальних процесуальних прав людини як елемент предмету відання у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 350–354; Городецька М. С. Кримінально-правовий та кримінально-процесуальний елементи предмету відання у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 299–303; Городецька М. С. Забезпечення процесуальної дієздатності суб'єктів провадження як один із аспектів функціонального призначення предмету відання в кримінальному процесі. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. № 2 (90). С. 102–109; Городецька М. С. Застосування стандартів доказування у кримінальному провадженні. *Українська поліцейська: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 2 (2). С. 67–74; Городецька М. С. Розподіл предмета відання за ступенем тяжкості кримінального правопорушення. *Актуальні питання досудового розслідування: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Кривий Ріг, 11 жовтня 2019 року). Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. С. 41–42; Городецька М. С. Особливості регіональної злочинності як підстава до спеціалізації слідчих підрозділів. *Регіональні особливості злочинності: сучасні тенденції та стратегії протидії* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 14 травня 2021 р.). Кривий Ріг: КННІ ДонДУВС, 2021. С. 34–38.

перебіг. Предметом розгляду такого судового провадження є реалізація окремого основоположного права людини, що становить предмет відання слідчого судді на досудовому розслідуванні.

2. Кримінальні процесуальні права – це штучно створені спеціальні права, яких набуває людина, залучена до кримінального провадження як учасник, або людина, яка відстоює законний інтерес у межах кримінального провадження. Кримінальні процесуальні права спрямовані на забезпечення реалізації окремих потреб людини у кримінальному процесі з урахуванням її кримінального процесуального становища (статусу) з метою подальшого забезпечення реалізації основоположних прав людини під час судового кримінального провадження.

3. Матеріальний елемент предмета відання у кримінальному процесі поділяється за функціональними межами (оскільки матеріальний елемент предмета відання становить основне змістовне наповнення предмета відання судових органів у кримінальному процесі, на відміну від органів кримінального переслідування) та відомчими межами (за матеріальним елементом поділяється предмет відання між суб'єктами, що ведуть кримінальний процес, залежно від їх спеціалізації на відомчому рівні). Розподіл предмета відання за функціональними межами забезпечує реалізацію засади змагальності, оскільки забезпечує розподіл кримінальних процесуальних компетенцій суб'єктів, які виконують різні кримінальні процесуальні функції. Розподіл предмета відання за відомчими межами забезпечує реалізацію засади доступу до правосуддя, оскільки забезпечує здійснення провадження суб'єктом, який є кваліфікованим щодо визначеної категорії кримінальних правопорушень.

Розподіл матеріального елемента предмета відання забезпечує функціональність та належну кваліфікацію суб'єктів, що ведуть кримінальний процес. Так, функціональність полягає у відповідності опрацьовуваного ними предмета відання здійснюваній ними кримінальній процесуальній функції. Кваліфікація суб'єкта, що веде кримінальний процес, у цьому контексті полягає у його належності до органу, мета створення

якого полягає у здійсненні впливу на реалізацію визначеної категорії кримінальних прав.

4. Розподіл процесуального елемента предмета відання у кримінальному процесі забезпечує ефективність кримінальної процесуальної діяльності суб'єктів, уповноважених вести кримінальний процес. Розподіл предмета відання за перебігом кримінального процесу у часі організовує кримінальний процес залежно від його стадії та визначених у ній завдань. Розподіл предмета відання за територією забезпечує організацію кримінального процесу за місцем найефективнішого провадження, за місцем, яке забезпечує доступ до правосуддя. Розподіл процесуального елемента за внутрішньовідомчими межами забезпечує спеціалізацію суб'єктів, що ведуть кримінальний процес, за особливостями кримінальної процесуальної форми, за особливостями кримінального провадження. Розподіл процесуального елемента предмета відання у кримінальному процесі забезпечує ефективність кримінального провадження завдяки його організації за часом, місцем, за особливостями форми провадження.

5. Розподіл предмета відання інстанцій судових органів є стадійним та відбувається за темпоральним критерієм. Розподіл за інстанціями предмета відання органів, які здійснюють кримінальне переслідування, відбувається за внутрішньою вертикальною спеціалізацією за критерієм забезпечення більш кваліфікованого суб'єкта та є однією з форм внутрішньої спеціалізації, а саме – вертикальною спеціалізацією, разом із горизонтальною спеціалізацією – за особливостями кримінального провадження, наприклад: економічні злочини, щодо незаконного обігу наркотичних засобів, щодо кримінальних правопорушень вчинених неповнолітніми, стосовно ДТП тощо.

6. Суб'єкт вчинення злочину є одним з учасників кримінального провадження, і особливості його становища є особливостями його процесуального статусу та відповідно особливостями його процесуальних прав, реалізація яких становить процесуальний елемент предмета відання. У такому випадку специфічний предмет відання у вигляді реалізації спеціальних прав учасника кримінального провадження (наприклад,

неповнолітнього) надає підстави для запровадження диференційованої форми провадження. Специфічний предмет відання спонукає до виокремлення спеціалізованого суб'єкта провадження.

7. Ступінь тяжкості кримінального правопорушення є чинником внутрішньовідомчого розподілу предмета відання між більш кваліфікованими та менш кваліфікованими суб'єктами. Притягуючи особу до більш суворого покарання, держава в особі своїх органів несе умовно більшу відповідальність за здійснюване провадження. Така відповідальність держави проявляється в забезпеченні особі гарантій відповідного рівня, які проявляються в залученні більш кваліфікованого суб'єкта. Представники слідчих підрозділів як більш кваліфіковані фахівці розслідують злочини, що є більш тяжкими відносно кримінальних проступків, щодо яких здійснюється дізнання.

РОЗДІЛ 4

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ВІДАННЯ ОРГАНІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

4.1 СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ВІДАННЯ ОРГАНІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

Відповідно до ст. 3 КПК України сторону обвинувачення у кримінальному процесі представляють такі уповноважені органи: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор⁵⁶⁷. До сторони обвинувачення належать також оперативні підрозділи, які долучаються до діяльності зі збирання доказів винуватості особи.

У попередніх розділах ми визначили, що за функціональним змістом діяльності предмет відання суб'єктів сторони обвинувачення є ідентичним. Різноманітність суб'єктів у межах функціонального предмета відання можна пояснити відмінностями у їх процесуальній організації. Суб'єкти процесуально організовані відповідно до поділу предмета відання за темпоральними межами розподілу.

Прокурор опрацьовує предмет відання на всіх стадіях кримінального судочинства. Тоді як слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, оперативні підрозділи опрацьовують його лише на досудовому розслідуванні.

---

⁵⁶⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

Розглянемо співвідношення предметів відання органів, що здійснюють кримінальне переслідування, на досудовому розслідуванні.

Розмежування предмета відання органів досудового розслідування регламентоване законодавством та представлене в теретичних розробках у вигляді розмежування підслідності.

У підручниках, виданих після прийняття чинного КПК України (2012 р.), зазначені такі види підслідності: предметна (родова), територіальна, персональна (спеціальна, суб'єктна), за зв'язком проваджень, виключна (імперативна)⁵⁶⁸. Або зазначено, що кримінальне процесуальне законодавство передбачає два види підслідності: 1) предметну (родову) (ст. 216 КПК України); 2) територіальну (місцеву) (ст. 218 КПК України). Щоправда, у цьому випадку науковці зазначають про певні винятки з предметної (родової) підслідності, які передбачені законом через *персональну* ознаку кримінального провадження (особливості особи, яка вчинила кримінальне правопорушення), а також через *альтернативну* ознаку або таку ознаку, як *зв'язок кримінальних проваджень* (при цьому науковці зауважують, що між ними немає принципових відмінностей), через *універсальну* ознаку (під цією ознакою розуміється такий виняток із предметної підслідності, який передбачає, що родова ознака (кваліфікація злочину) взагалі немає значення) (курсив наш. – М. Г.). Так, відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України, прокурор у конкретному кримінальному провадженні (незалежно від кваліфікації злочину), здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, має право в необхідних випадках особисто проводити слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України)⁵⁶⁹. Цікавим є те, що за універсальною ознакою визначається підслідність не для слідчого, а для такого суб'єкта розслідування, як прокурор.

⁵⁶⁸ Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. К. : Істина, 2014. С. 189–190.

⁵⁶⁹ Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2013. С. 347.

Ще одним положенням закону, яке не отримало персональної назви та яке є винятком із предметної підслідності, на думку авторів підручника, є положення, передбачене в абз. 2 ч. 5 ст. 216 КПК України: «якщо під час досудового розслідування будуть встановлені інші злочини, вчинені особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані зі злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування, то у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, своєю постановою визначає підслідність усіх цих злочинів»⁵⁷⁰. Л. М. Лобойко таку підслідність називає виключною (імперативною)⁵⁷¹.

М. А. Погорецький та В. О. Гринюк, відповідно до статей 216, 218 КПК України, виділяють такі види підслідності: 1) предметну (родову) – визначається кваліфікацією злочину і призначена для розмежування підслідності між органами досудового слідства різних відомств (ч. 1, абз. 1 ч. 2, абз. 1 ч. 3 ст. 216 КПК України); 2) територіальну – визначається місцем вчинення злочину (ч. 1, 3 ст. 218 КПК України); 3) персональну – визначається такою ознакою суб'єкта злочину, як займана посада (ч. 4, 5 ст. 216 КПК України); 4) за зв'язком проваджень (абз. 2 ч. 2, абз. 2 ч. 3, ч. 6, ч. 8 ст. 216 КПК України); 5) альтернативну – визначається за тим органом, який перший розпочав досудове розслідування (ч. 8 ст. 216 КПК України)⁵⁷².

Щодо предметної (родової) підслідності зазначається в навчальній літературі, що вона розмежовує компетенцію органів досудового розслідування різних відомств або їх рівнів у межах одного й того ж відомства⁵⁷³.

⁵⁷⁰ Там само. С. 348–349.

⁵⁷¹ Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. К. : Істина, 2014. С.189–190.

⁵⁷² Погорецький М. А., Гринюк В. О. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 62.

⁵⁷³ Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2013. С. 347.

У цілому слід погодитися з твердженням щодо предметної підслідності, яке є традиційним. Але питання розмежування компетенції в межах одного й того ж відомства, на наш погляд, потребує певного уточнення. Так, частково внутрішньовідомчий предмет відання розподіляється за предметною (родовою) підслідністю з метою застосування спеціалізації слідчих одного відомства, проте цей критерій не є єдиним.

Розподіл кримінальних правопорушень на проступки та злочини є нічим іншим, як розподілом кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості. Окрім того, за ступенем тяжкості розподіляються самі злочини на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Законодавець передбачив для розслідування кримінальних проступків спрощену форму провадження – дізнання.

У цьому випадку кримінально-правовий критерій – ступінь тяжкості кримінального правопорушення, впливає на застосування більш спрощеної форми кримінального процесу щодо розслідування кримінальних проступків. Отже, мова йде про особливості процедури кримінального провадження, а значить про особливості процесуальних прав, на реалізацію яких мають вплинути суб'єкти, що ведуть кримінальний процес.

Дійсно, окремі предмети відання у кримінальному процесі спонукають до застосування диференційованої форми кримінального провадження. Насамперед слід назвати поділ кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини. На підставі такого поділу кримінальна процесуальна форма поділяється на дізнання та досудове слідство. Предмет відання щодо кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми або неосудними особами, також створює умови для застосування диференційованої форми кримінального провадження.

В. М. Трофименко слушно зауважив, що, чим суворіше кримінально-правова санкція, тим складніше повинна бути форма процесу, оскільки вимагається посилення процесуальних гарантій⁵⁷⁴

⁵⁷⁴ Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків: Національний юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 200.

У випадку застосування диференційованої процесуальної форми введення окремого суб'єкта кримінального провадження є відображенням процесу посилення процесуальних гарантій.

У зв'язку з особливостями кримінальної процесуальної форми та відповідно особливостями процесуальних прав учасників, на реалізацію яких впливають суб'єкти, що ведуть кримінальний процес, процесуальний елемент предмета відання, як ми визначили в попередніх розділах, поділяється за внутрішньовідомчими межами.

Положення ч. 3 ст. 38 КПК України регламентує, що дізнання здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів: органів Національної поліції; органів безпеки; органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; органів ДБР; органів НАБУ⁵⁷⁵.

Вочевидь, до розслідування у спрощеній процесуальній формі (дізнання) законодавець допускає суб'єкта нижчої кваліфікації, ніж слідчий. Така ситуація є допустимою, тому що спрощена процесуальна форма розслідування передбачає послаблення процесуальних гарантій, у тому числі шляхом виокремлення певної частини предмета відання для суб'єкта нижчої кваліфікації.

Розглядаючи предмет відання такого суб'єкта провадження, як дізнавач, слід наголосити, що законодавець вдався до дублювання цього предмета відання з предметами відання інших суб'єктів кримінального процесу. Частину предмета відання, щодо якої можна допустити спрощену форму провадження, а відповідно – застосувати послаблені процесуальні гарантії, законодавець відвів суб'єкту нижчої кваліфікації, яким є уповноважена особа інших підрозділів того ж відомства. Підставою для висновку про нижчу кваліфікацію таких уповноважених осіб відносно слідчих є той фактор, що вони не спеціалізуються на розслідуванні кримінальних проваджень

⁵⁷⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

як слідчі, до того ж розслідування не входить до числа їх прямих функціональних обов'язків.

Наприклад, в органах Національної поліції дізнавач визначений як службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції України або уповноважена особа іншого підрозділу поліції. Про уповноваження працівника поліції іншого підрозділу здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків Головою Національної поліції України, начальниками Головних управлінь Національної поліції (далі – ГУНП), начальниками відповідних територіальних підрозділів поліції або особами, які виконують їх обов'язки, видається наказ (ч. 2 ст. 1 розділу 5 Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України)⁵⁷⁶.

Отже, створення підрозділів дізнання є нічим іншим, як спробою виокремити суб'єкта здійснення досудового розслідування у формі дізнання на постійній основі. Щоб не призначати суб'єкта розслідування кожного разу з числа працівників інших підрозділів, створено підрозділ дізнання, посадові особи якого – дізнавачі – є постійними суб'єктами здійснення розслідування.

Проте слід зауважити, що створення такого окремого підрозділу дізнання не спростовує того факту, що дізнавач так і залишається «уповноваженою особою» іншого підрозділу відомства, наприклад Національної поліції.

Регламентация у КПК України правового положення підрозділу дізнання, дізнавача та керівника органу дізнання є нічим іншим, як дублюванням регламентування діяльності суб'єктів досудового розслідування, їх безпідставним «клонуванням».

Шляхом анкетування встановлено, що 74 % опитаних прокурорів та 59 % слідчих наголосили на недоцільності окремого правового регулювання у КПК України процесуального статусу дізнавача та керівника органу дізнання (додаток А).

---

⁵⁷⁶ Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України № 405 від 20 травня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text> (дата звернення: 06.08.2020).

Указана спеціалізація «уповноважених осіб» підрозділів є внутрішньовідомчим розподілом і має бути регламентована лише на рівні внутрішніх підзаконних нормативно-правових актів.

Запровадженням у кримінальному процесуальному законі таких суб'єктів, як дізнавач та керівник органу дізнання законодавець створив ілюзію, що дізнавач є окремим суб'єктом із розслідування кримінальних проступків.

Зазначений підхід вплинув на процес кадрового наповнення створених в органах Національної поліції підрозділів дізнання. Із власного досвіду відомо, що до підрозділу дізнання призначено осіб з числа тих, хто займав посади слідчих, шляхом скорочення слідчих підрозділів.

По суті такий суб'єкт кримінального провадження, як дізнавач є спеціалізацією органів досудового розслідування щодо розслідування кримінальних проступків. У цьому випадку, окрім специфічного предмета відання, дізнавач від слідчого нічим не відрізняється. Тож дізнавач, по суті, є слідчим, спеціалізація якого передбачає розслідування кримінальних проступків та кримінальну процесуальну компетенцію якого може набувати уповноважена особа інших підрозділів відомства. За нашим переконанням, дізнавач не повинен бути окремим суб'єктом кримінального процесу.

Предмет відання дізнавача відокремлюється від предмета відання слідчого за внутрішньовідомчими межами, оскільки в такому випадку відбувається поділ процесуального елемента у зв'язку з особливостями форми досудового розслідування відносно проступків. Усе це свідчить, що дізнавач – це слідчий зі спеціалізацією щодо розслідування кримінальних проступків.

Так само як дізнавач є слідчим, який спеціалізується на розслідуванні кримінальних проступків, є також слідчі, які завдяки внутрішньовідомчому розподілу спеціалізуються на розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, або на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів. Шляхом такої спеціалізації органи забезпечують підвищення кваліфікації суб'єкта розслідування щодо певної категорії справ. Чим складніша процесуальна форма, тим вищої

кваліфікації має залучатися суб'єкт. Спрощення процесуальної форми призводить до більш спрощеного підходу щодо залученого суб'єкта провадження. У випадку розслідування у формі дізнання допустимим є здійснення провадження уповноваженою особою інших підрозділів відомства, яка на період розслідування набуває кримінальної процесуальної компетенції слідчого, а саме «спеціалізованого слідчого» – дізнавача.

Наявність відособленого предмета відання само собою не є достатньою підставою для запровадження нового суб'єкта – окремого державного органу. Для вирішення питання про створення такого органу предмет відання має бути досліджено в комплексі з іншими елементами кримінальної процесуальної компетенції (функціями і повноваженнями). Якщо орган, який спеціалізується на певних публічних справах, здатний найбільш ефективно серед інших органів здійснювати досудове розслідування, то це може бути одним із аргументів на користь віднесення його до числа органів досудового розслідування. Має бути комплексно відокремлено кримінальну процесуальну компетенцію, якою передбачено запровадження нового суб'єкта діяльності.

Аналогічної позиції дотримуємося і щодо запровадження у кримінальний процес такого суб'єкта, як керівник органу дізнання. Відмінностей між ним та керівником органу досудового розслідування, яким він по суті і є (оскільки дізнання – це одна з форм розслідування), ми не вбачаємо.

Щодо оперативних підрозділів слід зазначити, що кримінальний процесуальний закон взагалі не наділяє їх окремим предметом відання та повноваженнями. Тобто до моменту надання оперативним підрозділам доручення слідчого оперативні підрозділи не залучаються до кримінальної процесуальної діяльності.

Відповідно до ч. 2 ст. 41 КПК України, під час виконання доручень слідчого, дізнавача, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого⁵⁷⁷.

⁵⁷⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

Окрім повноважень, як встановлено законодавцем, співробітник оперативного підрозділу наділяється ще й предметом відання слідчого, дізнавача, прокурора у тій частині, яка стоується виконання доручення.

Оперативні підрозділи у кримінальному процесі не наділені власним предметом відання. Вони опрацьовують лише певну частину предмета відання того суб'єкта сторони обвинувачення, який надав їм доручення, користуючись повноваженнями слідчого.

Розглянемо розподіл предмета відання слідчих. На законодавчому рівні предмет відання розподіляється на слідчих різних відомств. Найбільш поширеним способом розподілу відомчого предмета відання є предметна (родова) підслідність. Такий розподіл ґрунтується на спеціалізації кримінально-правових норм, якою визначається спеціалізація різних відомств.

Предметна підслідність визначена щодо слідчих органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів ДБР (у частині військових злочинів), НАБУ. Заснована така підслідність на спеціалізації кримінально-правових норм за об'єктом посягання кримінального правопорушення. При цьому за відомчим критерієм предмет відання слідчих органів Національної поліції є найширшим та загальним щодо предметів відання слідчих інших відомств, оскільки визначений як сукупний загальний предмет відання, за винятком предметів відання слідчих інших відомств.

В основу класифікації розділів Особливої частини КК України покладено родові об'єкти кримінальних правопорушень⁵⁷⁸. Аналіз указаних розділів дає підстави виокремити кримінальні правопорушення, які пов'язані з посяганням на особисті права особи. Звичайно, основним охоронюваним об'єктом є суспільний інтерес, який увібрав у себе зацікавленість кожного члена суспільства щодо кримінальної відповідальності за такі кримінальні правопорушення. Проте порушення

⁵⁷⁸ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6#w13> (дата звернення: 15.02.2022).

особистого права в цьому випадку є обов'язковою умовою. До таких злочинів уважаємо за необхідне віднести: 1) злочини проти життя та здоров'я особи; 2) злочини проти волі, честі та гідності особи; 3) злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи; 4) злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; 5) злочини проти власності.

Також можна визначити кримінальні правопорушення, які пов'язані з посяганням на права особи як члена суспільства: 1) злочини проти довкілля; 2) злочини проти громадської безпеки; 3) злочини проти безпеки виробництва; 4) злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту; 5) злочини проти громадського порядку та моральності; 6) злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення; 7) злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Третю групу кримінальних правопорушень, на наш погляд, складають ті, що спрямовані на спричинення шкоди державі як самостійній владній інституції (державна як самостійний владний суб'єкт діяльності), отже порушення державних інтересів: 1) злочини проти основ національної безпеки України; 2) злочини у сфері господарської діяльності; 3) злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації; 4) злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів; 5) злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; 6) злочини проти правосуддя; 7) злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини).

Окремою групою можна назвати злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Щодо вказаних кримінальних правопорушень необхідно підкреслити їх міжнародний і наддержавний характер. Слід зазначити, що наша держава, будучи частиною світової спільноти, взяла

на себе зобов'язання дотримуватися загально визнаних світових цінностей та захищати їх. До того ж українське суспільство є частиною людства, а тому також зацікавлене, щоб такі злочини не вчинялися, а особи, які вчинили дані злочини, були притягнуті до кримінальної відповідальності та зазнали справедливого покарання. Тож указані кримінальні правопорушення запроваджено в законодавство України на виконання міжнародних зобов'язань, а тому можна в дечому прирівняти вказані кримінальні правопорушення до тих, які спрямовані на спричинення шкоди державі як владній інституції.

Аналізуючи відомчий розподіл предмета відання слідчих, можна встановити, що предмет відання слідчих органів Національної поліції найширше представлений саме кримінальними правопорушеннями, які посягають на особисті права особи або на права особи як члена суспільства. У той час як відомчий розподіл предмета відання слідчих органів безпеки; органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; органів ДБР (у частині військових злочинів) та НАБУ представлений кримінальними правопорушеннями, які спрямовані на спричинення шкоди державі як самостійній владній інституції.

При цьому щодо органів ДБР та НАБУ слід зауважити, що їх предмет відання в частині розподілу не лише за предметним критерієм правової спеціалізації, але й за суб'єктивним критерієм пов'язаний зі спричиненням шкоди державі.

Таким чином, головна відмінність відомчого предмета відання слідчих підрозділів органів Національної поліції від слідчих підрозділів інших відомств полягає в тому, що він обумовлений підготовкою до реалізації кримінальних прав, які виникли в результаті кримінальних правопорушень, що посягають на особисті права та права особи як члена суспільства. У такому випадку заподіяння шкоди особі обумовлює необхідність негайного реагування слідчими підрозділами Національної поліції з метою припинення порушення прав людини та якнайшвидшого їх відновлення.

Звичайно, оперативність реагування необхідна щодо будь-якої категорії кримінальних правопорушень, але найбільше

забезпечення ургентності та доступу до правосуддя потребує захист прав особи. Саме цим, напевне, пояснюється найбільш розгалужена територіальна мережа слідчих підрозділів органів Національної поліції, яка побудована таким чином, щоб було забезпечено доступність, яка є подібною до доступності медичної «швидкої» допомоги або пожежної команди. Слідчі інших підрозділів – органів безпеки; органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; органів ДБР та НАБУ – не мають територіальної наближеності до населення, що цілком можна пояснити відсутністю необхідності негайного реагування на кримінальні правопорушення.

Попри певні недоліки законодавчого врегулювання, можна резюмувати, що розподіл предмета відання органів досудового розслідування є детально унормованим. Він урегульований як кримінальним процесуальним законом, так і підзаконними нормативно-правовими актами. Так, ст. 216 КПК України розмежовано предмет відання органів досудового розслідування за відомчими межами.

Ст. 218 КПК України встановлено територіальні межі предметів відання органів розслідування. При цьому основним правилом розмежування за територіальним критерієм є прив'язка до місця вчинення кримінального правопорушення. За таким загальним правилом визначення предмета відання органу розслідування за територіальним критерієм відбувається автоматично та не потребує винесення певного процесуального рішення. У всіх інших випадках, коли кримінальне правопорушення неможливо прив'язати до певного місця на території України, предмет відання органу досудового розслідування за територіальним критерієм устанавлюється імперативним шляхом, а саме за ч. 3 ст. 218 КПК України⁵⁷⁹. Згідно з цією нормою предмет відання окреслює відповідний прокурор, ураховуючи місце виявлення ознак кримінального правопорушення, місце перебування підозрюваного чи більшості свідків, місце закінчення кримінального правопорушення

⁵⁷⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

або настання його наслідків тощо. Отже, потрібно акцентувати увагу, що для тих випадків, коли не визначене місце вчинення кримінального правопорушення, законодавець передбачив відкритий перелік критеріїв для імперативного встановлення предмета відання органу розслідування за територіальною ознакою.

Певної невизначеності у врегулюванні зазнала предметна підслідність. Так, відповідно до ч. 10 ст. 216 КПК України, якщо під час досудового розслідування буде встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування, прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження своєю постановою визначає підслідність усіх цих злочинів. Отже, прокурор може визначати підслідність відмінну від тієї, що визначена загальною нормою. Установлення підслідності рішенням прокурора отримало назву в теоретичній та навчальній літературі «імперативна» підслідність⁵⁸⁰.

Розподіл предмета відання слідчих за відомчими межами шляхом застосування імперативної підслідності може бути своєрідним «рятівним кругом» під час реформування системи органів судочинства.

Висвітлюючи сучасний стан досудового слідства в службі безпеки України, начальник одного з відділів Управління Головного слідчого управління СБУ А. В. Ярифа вказав на те, що слідчі органів безпеки здійснюють розслідування всього 36 видів складів злочинів так званої «прямої» підслідності⁵⁸¹. Очевидно, «прямою» в цьому випадку автор назвав предметну

⁵⁸⁰ Кицан Ю. І. Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2012. № 2 (6). URL : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/p2/12kuiprg.pdf> (дата звернення: 18.06.2018); Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. К. : Істина, 2014. С. 190.

⁵⁸¹ Ярифа А. В. Сучасний стан досудового слідства в Службі безпеки України. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару. м. Харків, 26 жовт. 2018 р. Харків : Право, 2018. Вип.10 (ювіл.). С. 10.

підслідність, підкреслюючи її пріоритетність, порівняно з іншими видами підслідності.

Окрім злочинів «прямої» підслідності, за свідченням А. В. Ярифи, з 20 листопада 2017 року по жовтень 2018 року до слідчих підрозділів СБУ з органів прокуратури на підставі доручень надійшло понад 3700 кримінальних проваджень про злочини, розслідування яких не віднесено до підслідності слідчих СБ України. Як пояснив очільник, проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях про злочини, не підслідні їм на підставі доручень органів прокуратури, обумовлене тим, що на цей час ще не започатковано діяльність Державного бюро розслідувань⁵⁸².

Як бачимо, застосування імперативної підслідності дозволяє оперативно вирішувати проблеми розподілу матеріалів провадження для розслідування за умов технічних проблем та невизначеної підслідності органів розслідування.

Проблеми розподілу предмета відання шляхом імперативної підслідності з'являються в разі неприйняття відповідного рішення прокурором. Інколи про таке імперативне встановлення підслідності прокурори «забувають». Зупинимося докладніше на цьому питанні.

Прокурор – процесуальний керівник приймає рішення щодо встановлення предмета відання органу досудового розслідування:

1) за відомчими межами:

– якщо встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування, у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження;

2) за територіальними межами:

– під час встановлення, що кримінальне провадження за територіальним критерієм не віднесене до компетенції органу досудового розслідування;

⁵⁸² Там само. С. 11.

– якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме або його вчинено за межами України.

Керівник органу прокуратури приймає рішення щодо встановлення предмета відання для органу досудового розслідування за такими правилами:

1) *керівник органу прокуратури від найвищого рівня (Генеральної прокуратури України) до рівня регіональної прокуратури* за відомчими та внутрішньовідомчими межами – у разі неефективного досудового розслідування;

2) *керівник органу прокуратури вищого рівня* за територіальними межами – щодо вирішення спірних питань стосовно визначення предмета відання органу досудового розслідування.

Залежно від приводу до потреби визначення предмета відання органу досудового розслідування імперативним шляхом законодавець установив суб'єктів: процесуальний керівник, керівник органу прокуратури.

Щодо імперативного визначення предмета відання керівником органу прокуратури в першому із зазначених випадків слід зазначити, що рівень органу прокуратури має бути не нижче регіонального. Напевно, встановлення певної «планки» щодо рівня керівника органу прокуратури, уповноваженого приймати рішення щодо визначення імперативним шляхом предмета відання органу досудового розслідування за відомчим критерієм, має забезпечити ефективність здійснення кримінального провадження органом досудового розслідування, якому вказане провадження не підслідне.

Аналогічною є ситуація щодо встановлення предмета відання за внутрішньовідомчими межами. Проте виникає питання щодо такої «недовіри» процесуальному керівнику. На нашу думку, рішення стосовно передавання кримінального провадження від слідчого підрозділу одного відомства до слідчого підрозділу іншого відомства з метою підвищення ефективності розслідування може бути прийняте прокурором – процесуальним керівником. Звичайно, діяльність слідчих підрозділів, щодо підслідності яких приймається рішення, має знаходитися під юрисдикцією такого прокурора – процесуального керівника

за територіальними та інстанційними внутрішньовідомчими межами.

Питання ефективності досудового розслідування, за нашим переконанням, не виходить за межі здійснення провадження, а тому процесуальний керівник може сам приймати рішення про передавання матеріалів між суб'єктами розслідування, які перебувають у межах його процесуального контролю. У випадку, коли предмет відання органів досудового розслідування інстанційно або територіально не узгоджується з предметом відання прокурора процесуального керівника, то він може ініціювати питання про передавання матеріалів провадження перед керівником органу прокуратури вищого рівня, юрисдикція якого поширюється на органи досудового розслідування, які розглядаються як суб'єкти вказаного провадження. Однак питання ефективності кримінального провадження цілком лежить у площині публічних справ прокурора – процесуального керівника, який несе відповідальність за результати досудового розслідування. Тому, на нашу думку, немає підстав відносити вирішення цього питання до компетенції керівника органу прокуратури, до того ще й рівня регіональної прокуратури та вище. Безумовно, це стосується тих випадків, коли компетенція прокурора – процесуального керівника поширюється на здійснення розслідування тими слідчими органами, між якими він вважає за необхідне передавати матеріали кримінального провадження з метою підвищення ефективності розслідування.

По суті, це рішення дуже схоже на рішення прокурора про встановлення предмета відання органу досудового розслідування за відомчими межами імперативним шляхом, якщо встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування, у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження. Адже можливість або неможливість виділення матеріалів в окреме провадження визначається також з огляду на ефективність розслідування. Тому з-поміж кількох органів

розслідування різних відомств прокурор – процесуальний керівник з метою забезпечення ефективності провадження обирає один. Так само забезпечується ефективність провадження у випадку передавання матеріалів кримінального провадження від слідчого підрозділу одного відомства до слідчого підрозділу іншого відомства або до слідчого підрозділу вищого рівня в межах одного відомства згідно з ч. 5 ст. 36 КПК України.

У другому випадку застосовна ознака, яку можна умовно сформулювати як «рівень, що є вищим від того рівня, на якому виник спір». Це чітка і зрозуміла ознака, оскільки жоден із прокурорів на рівні виниклого спору не повинен мати перевагу. Рішення має приймати керівник органу прокуратури вищого рівня.

Прокурор – процесуальний керівник має приймати рішення, що визначають предмет відання органу досудового розслідування та не виходять за межі кримінального провадження, у якому він здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Керівник органу прокуратури має приймати рішення щодо встановлення предмета відання органу досудового розслідування у випадку вирішення питань, які лежать за межами здійснюваного кримінального провадження або за межами предмета відання процесуального керівника цього провадження.

Цікавим стосовно розмежування предмета відання між прокурором (процесуальним керівником) та керівником органу прокуратури щодо вирішення спорів про підслідність є наведений далі приклад. Так, 17 грудня 2015 року Вища рада юстиції, розглянувши дисциплінарну справу, винесла рішення про внесення подання до Верховної Ради України про звільнення судді Святошинського районного суду м. Києва А. В. Домарацької за порушення присяги⁵⁸³.

Одним із порушень законодавства під час винесення слідчим суддею ухвали у кримінальному провадженні, яке

---

⁵⁸³ Про внесення подання до Верховної Ради України про звільнення судді Святошинського районного суду м. Києва Домарацької А. В. за порушення присяги : рішення Вищої ради юстиції від 17 грудня 2015 року № 1194/0/15-15. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/5029> (дата звернення: 12.07.2019).

розглядалося серед іншого, було порушення територіального предмета відання. Розпочате було це провадження слідчим органів внутрішніх справ у Деснянському районі м. Києва та згодом було направлене для розслідування слідчому органів внутрішніх справ Святошинського району м. Києва. Зміна територіальної підслідності за згаданим фактом була здійснена відповідно до постанови старшого прокурора прокуратури Деснянського району м. Києва про визначення територіальної підслідності за СВ Святошинського РУ ГУ МВС України в м. Києві⁵⁸⁴.

Зазначена ухвала слідчого судді була оскаржена в апеляційному порядку. За наслідками апеляційного розгляду колегія суддів апеляційного суду м. Києва ухвалою від 6 лютого 2014 року залишила без змін ухвалу слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва А. В. Домарацької від 21 січня 2014 року. Серед інших питань було розглянуто доводи апеляційної скарги захисника стосовно того, що слідчий порушив принцип територіальної підсудності. Колегія суддів апеляційного суду вказала, що наведені доводи захисника спростовуються матеріалами провадження, оскільки вказана зміна територіальної підслідності, а відповідно й підсудності, відбулася відповідно до постанови старшого прокурора прокуратури Деснянського району м. Києва про визначення територіальної підслідності за СВ Святошинського РУ ГУ МВС України в м. Києві⁵⁸⁵.

Тимчасова спеціальна комісія з перевірки суддів судів загальної юрисдикції зробила висновок у частині розгляду питання щодо територіальної підслідності та підсудності, який полягав у тому, що клопотання вносилися до суду неуповноваженим слідчим та погоджувалися неуповноваженим прокурором, при цьому постанова прокуратури Деснянського району м. Києва від 21 січня 2014 року, якою підслідність кримінального провадження визначена за СВ Святошинського району м. Києва, є незаконною, оскільки всупереч припису частини 5 статті 36 КПК України винесена

---

⁵⁸⁴ Там само.

⁵⁸⁵ Там само.

прокурором нижчого рівня відносно рівня прокурора м. Києва⁵⁸⁶.

Згодом Вища рада юстиції не погодилася із вказаним висновком ТСК, визнала його необґрунтованим. Вища рада юстиції у своєму рішенні зазначила, що посилання як на обґрунтування у висновку ТСК на частину 5 статті 36 КПК України є хибним, оскільки вказане положення закону стосується порядку доручення здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, перелік яких визначений статтею 38 КПК України, а не порядку визначення територіальної підслідності. Також було зазначено, що відповідно до вимог пункту 3 частини 2 статті 36 КПК України прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування, про що й зазначено в постанові прокурора прокуратури Деснянського району м. Києва від 21 січня 2014 року, у зв'язку з чим її не можна вважати незаконною⁵⁸⁷.

Отже, маємо ситуацію, відповідно до якої рішення про зміну територіальної підслідності було прийнято старшим прокурором прокуратури району м. Києва – процесуальним керівником у кримінальному провадженні. До того ж цим рішенням було визначено територіальну підслідність за слідчим органів внутрішніх справ іншого району міста, який територіально не підлягає до предмета відання вказаного процесуального керівника.

Проаналізуємо норми кримінального процесуального законодавства, які мають бути застосовані для вирішення наведеного питання. Слід погодитися з рішенням Вищої ради юстиції щодо того, що застосування ч. 5 ст. 36 КПК України в цьому випадку є хибним. Дійсно, указане положення закону регулює порядок доручення здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення органу досудового

⁵⁸⁶ Там само.

⁵⁸⁷ Там само.

розслідування іншого відомства, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування. Така норма законодавства не врегульовує порядок визначення територіальної підслідності.

Проте посилання Вищою радою юстиції на положення п. 3 ч. 2 ст. 36 КПК України є досить сумнівним. За цим положенням прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений доручати органу досудового розслідування проведення розслідування. Тут слід зауважити, що прокурор як процесуальний керівник, а мова йде саме про нього, може застосовувати свої повноваження лише щодо визначеного предмета відання. Останній установлений з урахуванням функціональних, відомчих, територіальних та внутрішньовідомчих меж. Щодо конкретної ситуації можна зазначити, що предмет відання прокурора – процесуального керівника Деснянського району м. Києва відповідав за функціональними та відомчими межами, проте не відповідав за територіальними. Прийняття рішення прокурором – процесуальним керівником з підрозділу прокуратури одного району щодо призначення територіальної підслідності за органами іншого району виходять за територіальні межі його предмета відання.

Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 36 КПК України прокурору як процесуальному керівнику надано повноваження, яке він може застосовувати лише в межах свого предмета відання. У такому випадку положення ст. 36 КПК України має загальний характер. Спеціальною нормою в цьому випадку є ч. 5 ст. 218 КПК України «Місце проведення досудового розслідування», відповідно до якої спори про підслідність вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня⁵⁸⁸. Ураховуючи, що ст. 218 КПК України врегульовує місце проведення досудового розслідування, то відповідно в ч. 5 цієї статті мова йде про спори

⁵⁸⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

саме стосовно місця розслідування, тобто про територіальну підслідність. Отже, щодо вирішення питання в цьому конкретному випадку невідповідним, на нашу думку, є як висновок апеляційного суду, так і висновки ТСК та Вищої ради юстиції. Аргументом для такого висновку є те, що вирішення спорів щодо територіальної підслідності не віднесено до предмета відання прокурора – процесуального керівника, а належить до предмета відання керівника прокуратури вищого рівня, яким у цьому випадку є керівник прокуратури м. Києва. Це є цілком логічним, оскільки у спорах щодо територіальної підслідності між прокурорами одна зі сторін не може приймати рішення.

Тлумачення норми, викладеної у ст. 218 КПК України, має здійснюватися з урахуванням того, що ця норма регулює правила визначення територіальної підслідності. На нашу думку, досліджувана норма не має стосуватися врегулювання міжвідомчих спорів щодо розподілу підслідності, визначеної ст. 216 КПК України. Хоча, слід зазначити, що на практиці норма, викладена у ст. 218 КПК України, застосовується також для вирішення відомчого розподілу предмета відання. Оскільки для вирішення міжвідомчих спорів щодо підслідності законодавець окрему норму не передбачив, то норма, викладена у ст. 218 КПК України, використовується за аналогією.

На певні проблеми визначення територіальних меж предмета відання вказав Д. Коноваленко. Автор звернув увагу, що ст.ст. 216 та 218 КПК України встановлюються чіткі рамки, за якими кожен вид кримінальних правопорушень відноситься до компетенції певного органу розслідування, а кримінальні правопорушення, які вчинені в межах територіальної юрисдикції одного органу, не можуть розслідуватися органом з іншою територіальною юрисдикцією. Аналіз норм законодавства, за визначенням Д. Коноваленка, свідчить про те, що отримання доказів органом розслідування з порушенням підслідності призводить до визнання доказів недопустимими в суді, що також підтверджується на той момент висновками наради

суддів судової палати Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ⁵⁸⁹.

Проблему з цього приводу створював саме той факт, що ч. 2 ст. 218 КПК України встановлювалося правило, згідно з яким, якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел ставало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції, він мав проводити розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність. Неврегульованість законодавства, як правильно наголосив Д. Коноваленко, у цьому випадку проявляється саме тоді, коли прокурор так і не визначив іншу підслідність і матеріали провадження були передані до суду. Така законодавча неврегульованість, на думку вченого, створює передумови для визнання доказів недопустимими у зв'язку із порушенням підслідності⁵⁹⁰.

Із внесенням змін наприкінці 2021 року до положень ст. 218 КПК України проблему, можна вважати, було вирішено, оскільки для слідчого та прокурора у вказаних випадках прийняття рішення набуло визначеності. Цьому сприяє деталізована процедура та встановлені строки прийняття рішень слідчим та прокурором.

Проте не можна заперечувати й можливість того, що прокурор може угледіти непідтвердження наведених обставин та залишити підслідність без змін.

Як справедливо зазначають М. А. Погорецький і В. О. Гринюк, питання щодо визначення підслідності виникає, як правило, під час проведення досудового розслідування на різних його етапах, але воно може виникнути й на судових стадіях процесу під час вирішення питання про допустимість доказів, які отримані під час проведення досудового розслідування з порушенням правил підслідності⁵⁹¹.

⁵⁸⁹ Дмитро Коноваленко. Правова проблема визначення підслідності у кримінальних провадженнях. Юрист АО «Клочков та партнери». ЛІГА.net : веб-сайт. URL: <https://blog.liga.net/user/dkonovalenko/article/25624> (дата звернення: 15.01.2019).

⁵⁹⁰ Там само.

⁵⁹¹ Погорецький М. А., Гринюк В. О. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 63.

Зі створенням такого органу розслідування, як НАБУ з'явилася конкуренція їх підслідності спочатку з підслідністю органів розслідування прокуратури, а потім і з підслідністю слідчих ДБР. Кваліфікація кримінального правопорушення, яка мала місце на момент початку провадження, може в подальшому змінитися. Через це матеріали, підслідні НАБУ, можуть опинитися в провадженні органу розслідування будь-якого відомства. Питання полягає у проблемному передаванні таких матеріалів за підслідністю.

Керівництвом НАБУ наголошувалося, що Генпрокуратура затягує передачу їм резонансних кримінальних справ, підслідних НАБУ. При цьому вимога передавання вказаних кримінальних справ аргументувалася посиланням на пункт 2 ч. 1 ст. 17 Закону «Про Національне антикорупційне бюро України», відповідно до якого НАБУ має право за рішенням Директора Національного бюро, погодженим з Антикорупційним прокурором, витребувати від інших правоохоронних органів оперативно-розшукові справи та кримінальні провадження, що стосуються кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро, та інших кримінальних правопорушень, які не відносяться до його підслідності, але можуть бути використані з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності. Проте Генеральна прокуратура України оприлюднила заяву, у якій стверджує, що зазначена позиція керівництва НАБУ не відповідає чинному кримінальному процесуальному законодавству України, оскільки новий КПК України не передбачає «інституту витребування кримінальних проваджень» (було скасовано) і відповідно жодного способу реалізації таких вимог Кодексом не регламентовано⁵⁹².

Так, Н. Холодницький зазначив проблему, коли Генеральна чи військова прокуратура реєструють кримінальні провадження, наприклад щодо вимагання хабара суддею, та,

⁵⁹² ГПУ і НАБУ по-різному тлумачать Кримінально-процесуальний кодекс. 11 березня 2016. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/03/11/7101696/> (дата звернення: 11.07.2019).

незважаючи на підслідність детективам НАБУ, продовжують провадження самостійно, збирають докази в обсязі близько 80 % і тільки після цього «згадують» про законну підслідність таких проваджень та передають за підслідністю. Причиною такого становища Н. Холодницький вважає конкуренцію підслідностей слідчих органів НАБУ та прокуратури, а також прагнення органів прокуратури попіаритися на розслідуванні гучних справ з відомими іменами та крупними сумами. Такі порушення підслідності, на думку Н. Холодницького, призведуть до визнання доказів недопустимими в судах та до виправдувальних вироків у таких справах. За свідченням керівника САП, наразі йому відомо біля 8 паралельних кримінальних проваджень з приводу ідентичних фактів правопорушень різними органами досудового розслідування⁵⁹³.

До речі, приклади таких рішень щодо недопустимих доказів, здобутих невідповідним суб'єктом, уже є. Так, наприклад, 22 червня 2017 року Комунарський районний суд м. Запоріжжя повернув обвинувальний акт прокурора у кримінальному провадженні у зв'язку з тим, що кримінальне провадження, підслідне органам досудового розслідування НАБУ, розслідувалося слідчим органів Національної поліції під керівництвом прокурора загальної прокуратури, замість прокурора САП. У своєму рішенні суддя вказав, що порушення зазначених вимог КПК України позбавляють доказового значення відомостей, які були отримані, роблять доказ недопустимим. Такий доказ не може бути покладений в основу підозри, обвинувачення, використаний для доказування інших значущих у кримінальному провадженні обставин. Назване порушення стало однією з підстав для повернення обвинувального акта прокуророві⁵⁹⁴. Апеляційний суд Запорізької області

⁵⁹³ Более 70 коррупционных дел на грани развала из-за конкуренции между правоохранителями и пиара. 19.05.17. URL: https://censor.net.ua/news/440550/bolee_70_korrupcionnyh_del_na_grani_razvala_izza_konkurentsii_mejdu_pravoohraniteljami_i_piara_holodnitskiyi (дата звернення: 11.11.2019).

⁵⁹⁴ Ухвала Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 22 червня 2017 року у справі № 323/665/17, провадження № 1-кп/333/370/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67311497> (дата звернення: 11.08.2019).

апеляційну скаргу прокурора в цьому кримінальному провадженні залишив без задоволення⁵⁹⁵.

У результаті визнання доказів недопустимими відповідальність несуть не лише органи, які ведуть кримінальний процес. Від цього зазнають утисків й інтереси учасників кримінального процесу, які відстоюють власний інтерес і не повинні потерпати через помилки державних органів.

Зважаючи на те, що порушення підслідності є суттєвим порушенням установленого кримінальним процесуальним законодавством порядку, то отримані докази не можуть бути визнані допустимими відповідно до ч. 1 ст. 86 КПК України⁵⁹⁶. Втрата доказів є вагомими негативними наслідками для учасників кримінального провадження.

Порушення підслідності під час розслідування, по суті, полягає в помилковому визначенні для розслідування конкретного провадження одного із суб'єктів сторони обвинувачення – слідчого. Суб'єкт вищого компетенційного рівня сторони обвинувачення (прокурор – процесуальний керівник або керівник органів прокуратури), як правило, є обізнаним щодо таких фактів хибного визначення підслідності і навіть відстоює таку підслідність, що можемо спостерігати під час конфліктних ситуацій щодо підслідності НАБУ, про що вже зазначалося. Названі порушення підслідності не несуть у собі такого суттєвого негативу як ті наслідки, до яких призводить визнання всіх доказів недопустимими, до того ж до безпосереднього дослідження в судовому засіданні ці відомості й доказами по суті не є. Тому, на нашу думку, допустимим є залишення на розсуд процесуального керівника визначення слідчого, який має розслідувати кримінальне провадження.

Але зосередимо увагу на функціональному призначенні розподілу предмета відання взагалі та відомчого розподілу зокрема. Реальне вирішення правових конфліктів безпосередньо залежить від кваліфікації осіб, які виконують державні

---

⁵⁹⁵ Там само.

⁵⁹⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.04.2022).

функції у кримінальному процесі. Одним із дієвих шляхів підвищення кваліфікації посадових осіб, у тому числі й у кримінальному процесі, є їх спеціалізація. Розподіл предмета відання між слідчими різних відомств за їх спеціалізацією є умовою забезпечення доступу до правосуддя в частині забезпечення права на здійснення його кваліфікованим суб'єктом, наділеним владними повноваженнями. Тому не можна відносити питання підслідності до другорядних та лояльно реагувати на порушення правил її визначення, оскільки дотримання цих правил є важливою умовою забезпечення такого основоположного права учасників, як доступ до суду.

Можна зробити висновок, що визнання судом відомостей, здобутих під час досудового розслідування з порушенням підслідності, як таких, що не можуть бути визнані допустимими доказами в суді, є цілком обґрунтованим та справедливим, оскільки вказані відомості, здобуті з порушенням такого основоположного права, як доступ до суду в частині забезпечення права на здійснення провадження кваліфікованим суб'єктом, наділеним владними повноваженнями.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своєму висновку від 07 вересня 2016 р. зазначив, що проведення досудового розслідування кримінального провадження, зокрема, проведення окремих слідчих (розшукових) дій, заходів забезпечення кримінального провадження тощо органом, до компетенції якого згідно з процесуальним законодавством не віднесено його здійснення, порушує загальні засади законності здійснення кримінального провадження, закріплені у ст. 9 КПК України, та унеможливує виконання завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України⁵⁹⁷.

Проте, як було вже зазначено, наслідки визнання доказів недопустимими є несприятливими не тільки й не стільки для уповноважених органів як для учасників кримінального

---

⁵⁹⁷ Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 серп. 2016 р. № 1138/0/1–16. URL: <http://sc.gov.ua/uploads/tinumce/files//Лист%20Заступнику%20Генерального%20прокурора%20України%20Холодницькому%20Н.І..pdf> (дата звернення: 11.08.2019).

провадження. Тому необхідно передбачити певні шляхи вирішення ситуації щодо недотримання визначеної законом підслідності.

Для забезпечення ефективності застосування правил підслідності кримінальних проваджень М. А. Погорецький та С. Г. Волкотруб вважають актуальним розширення сфери судового контролю. Як вони справедливо зауважили, відповідні норми чинного КПК України не передбачають право сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, оскаржити рішення прокурора про визначення підслідності конкретного кримінального провадження під час здійснення досудового розслідування, що негативно позначається на забезпеченні належного захисту прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження у досудовому розслідуванні. Зате у правозастосовній практиці поширеними є випадки подання підозрюваними, захисниками під час підготовчого провадження або судового розгляду клопотань з приводу необґрунтованого визначення прокурором підслідності відповідного кримінального провадження, визнання доказів недопустимими через порушення стороною обвинувачення правил підслідності⁵⁹⁸.

Подібну думку висловлює і О. Татаров. Розглядаючи недоліки імперативного визначення підслідності прокурором, автор пропонує передбачити в законодавстві можливість оскарження постанови про визначення підслідності слідчому судді, що унеможливило б порушення правил підслідності, а за умови скасування слідчим суддею постанови прокурора – докази, які отримані під час здійснення розслідування неуповноваженим органом, мають визнаватися, на його думку, недопустимими⁵⁹⁹.

Можна погодитися із запропонованою вченими процедурою судового контролю за діяльністю з визначення підслідності

⁵⁹⁸ Погорецький М. А., Волкотруб С. Г. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо підслідності органів досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 76.

⁵⁹⁹ Татаров О. Ваші докази недопустимі або чому розслідування може стати незаконним. ЛІГА.net : веб-сайт. URL: <https://blog.liga.net/user/otatarov/article/31640> (дата звернення: 11.07.2019).

під час досудового розслідування. Дійсно, оскарження до слідчого судді створить умови для втручання незалежного суб'єкта – слідчого судді, який розгляне підстави для застосування правил підслідності.

Як продовження своєї тези М. А. Погорецький і С. Г. Волкотруб зазначають, що «захист прав і свобод людини не може бути ефективним без наявності в зацікавлених сторін можливості на засадах змагальності оскаржити до суду окремі процесуальні дії (бездіяльність) та рішення посадових осіб, які проводять досудове розслідування, щодо визначення підслідності»⁶⁰⁰.

Тут хотілося б наголосити на вжитому авторами понятті «зацікавлені сторони» і зупинитися на оскарженні стороною захисту рішень, якими визначено підслідність. Доступ до суду є однією з умов забезпечення справедливого судового розгляду, і сторона захисту, звісно, є зацікавленою. Проте вона не завжди є зацікавленою у встановленні істини у кримінальному процесі. Сторона захисту може бути зацікавленою в отриманні на досудовому розслідуванні відомостей, які під час судового розгляду будуть визнані недопустимими. Для цього вона може умисно не заявляти про порушену підслідність на досудовому розслідуванні, намагаючись «приберегти» як аргумент факт цього порушення для судового розгляду, де, скориставшись ним, досягти визнання доказів недопустимими і таким чином звести нанівець обвинувальну діяльність.

Отже, можна припустити, що запровадження судового контролю не вирішить проблемних питань визначення підслідності на досудовому розслідуванні та не дозволить уникнути за таких обставин визнання доказів недопустимими, оскільки участь потерпілого не завжди характеризується активністю, а сторона захисту, як правило, прямо не зацікавлена в судовому оскарженні порушення підслідності. Тому постає питання: як змусити учасників кримінального провадження вчасно звертатися до слідчого судді, якщо їм відомо про факти неправильного визначення підслідності стороною обвинувачення.

⁶⁰⁰ Погорецький М. А., Волкотруб С. Г. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо підслідності органів досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 76.

За нашим переконанням, запровадження судового контролю може бути досить дієвим в цьому випадку. Водночас доцільно встановити правило, згідно з яким, якщо учасники не скористалися можливістю оскаржити підслідність під час досудового розслідування, то під час судового розгляду вони не вправі ставити питання щодо недопустимості доказів через неправильно визначену підслідність. Таким чином учасники кримінального провадження будуть позбавлені спокуси заявляти в судовому засіданні про неправильно визначену підслідність на стадії досудового розслідування.

Тут же треба зауважити, що достовірно визначити підслідність не завжди можна, особливо на початку провадження. Певні відомості про ознаки кримінального правопорушення або суб'єкта його вчинення можуть бути встановлені згодом у процесі розслідування, тому до цього моменту визначення підслідності вважається цілком обґрунтованим і не повинно призводити до негативних наслідків у вигляді визнання недопустимими доказів.

Під час оцінки доказів на предмет допустимості, у разі їх отримання слідчим за умов порушення правил підслідності, слідчий суддя має розглянути попередню процедуру отримання доказів на предмет суттєвості допущених порушень та можливості підірвати ними справедливість кримінального процесу в цілому. Визнання попередньо здобутих доказів недопустимими може бути більш шкідливим для захисту прав учасників кримінального процесу, ніж ведення провадження неналежним суб'єктом.

Як вірно зазначає Н. В. Глинська, що коректним виміром суттєвості порушень закону, допущених при ухваленні підсумкового кримінального процесуального рішення, має бути загальна справедливість кримінального провадження як оціночна категорія⁶⁰¹.

---

⁶⁰¹ Глинська Н. В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків: Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, 2015. С. 19.

В. Т. Нор та М. В. Багрій вважають, що несуттєвими слід визнавати ті процесуальні порушення, які не вплинули і не могли вплинути на достовірність отриманих відомостей⁶⁰².

Тому слідчий суддя під час оскарження рішення про застосування правил підслідності має встановити, коли були встановлені стороною обвинувачення всі відомості щодо кримінального правопорушення та суб'єкта його вчинення, на підставі яких суб'єкти сторони обвинувачення могли й повинні були прийняти рішення щодо передавання матеріалів кримінального провадження відповідному суб'єкту. З моменту встановленні таких відомостей, які свідчать про необхідність передавання матеріалів іншому органу досудового розслідування за підслідністю, до судового розгляду у сторін та інших учасників з'являється право на оскарження підслідності. Згодом під час судового розгляду учасники кримінального провадження, якщо вони таким правом не скористалися, втрачають можливість оскаржувати допустимість отриманих доказів неналежним суб'єктом. Таке правило цілком узгоджується із загальноправовим принципом естопель.

Принцип естопель розглянуто на рівні дисертаційного дослідження на здобуття ступеня доктора філософії авторкою А. І. Мануїловою. Цей принцип існує нарівні з принципами добросовісності, змагальності, належного виконання прийнятих на себе зобов'язань, і в певному сенсі є їх продовженням. Зміст загальноправового принципу естопель полягає у недопустимості зловживання правом. Так, сторона, яка вчиняє дії або робить заяви в спорі, що суперечать позиції, яку вона займала раніше, не повинна отримати перевагу від своєї непослідовної поведінки. Це правовий принцип, сутність якого полягає в тому, що сторона не повинна отримати привілеї в результаті своєї непослідовної поведінки, коли ця сторона вчиняє дії, які спрямовані проти тих, які вона здійснювала раніше⁶⁰³.

⁶⁰² Нор В. Т., Багрій М. В. Використання непрямих доказів у кримінальному судочинстві України : монографія. Тернопіль: Пол-Інвест, 2011. С. 183.

⁶⁰³ Мануїлова А. І. Естопель як загальний принцип міжнародного права : дис. ... д-ра філософії : 293. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2021. С. 50.

Під час дослідження А. І. Мануїлова розглядає естопель як принцип міжнародного права. Вона зазначає, що цей принцип запозичений із правової системи країн англо-американської правової сім'ї. Однак практично будь-яка галузь права не виключає можливості застосування принципу естопеля. Значимість цього принципу визначається тим, що звернення до нього забезпечується виконанням принципу добросовісності та правилами послідовності в поведінці суб'єктів права⁶⁰⁴.

Авторка зауважує, що якщо звернутися до національної судової практики України, то прояв принципу естопеля можна побачити в рішеннях Верховного Суду, а саме Касаційного цивільного та Касаційного господарського судів: починаючи з 2018 року, вони прийняли кілька постанов, які в мотивувальній частині містять посилання на принцип римського права «*venire contra factum proprium*» (заборона суперечливої поведінки), який, за визначенням Верховного Суду, «*базується ще на римській максимі «nonconcedit venire contra factum proprium» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці)», що, своєю чергою, є прототипом принципу естопеля*⁶⁰⁵.

На нашу думку, застосування принципу естопеля у вітчизняному кримінальному процесі є досить перспективним та потребує подальшого вивчення. Що стосується нашого дослідження, то цілком ефективним, убачається застосування принципу естопеля в контексті запровадження правила щодо втрати можливості оскарження підслідності під час судового розгляду учасниками кримінального провадження, якщо вони не вдавалися до такого оскарження під час досудового розслідування. Оскільки в такому затягуванні вбачається елемент зловживання та прояв непослідовної поведінки, у результаті якої учасник має намір отримати переваги в питанні визнання здобутих доказів недопустимими. Якщо учасник кримінального провадження не оскаржував підслідність під час досудового розслідування, то своєю поведінкою він проявив мовчазну згоду з тим, що провадження здійснюється належним суб'єктом відповідної кваліфікації. Тобто учасника кримінального

⁶⁰⁴ Там само. С. 135.

⁶⁰⁵ Там само. С. 117.

провадження цілком влаштовує стан речей щодо розподілу предмета відання та визначення «законного» суб'єкта провадження. А тому учасник кримінального провадження через свою поведінку (неоскарження) втрачає можливість подальшого оскарження того факту (підслідності), із яким він продемонстрував згоду своєю поведінкою.

Тож необхідно внести до кримінального процесуального законодавства зміни щодо запровадження права учасників кримінального провадження на оскарження підслідності під час досудового розслідування. У разі, якщо учасники кримінального провадження таким правом не скористалися на досудовому розслідуванні, вони втрачають право оскаржувати підслідність під час судового розгляду.

Зміна підслідності рішенням прокурора пов'язана із ще однією проблемою. Так, під час передавання матеріалів кримінального провадження для розслідування належному слідчому за територіальністю змінюється не лише слідчий, а й процесуальний керівник. Оскільки предмет відання прокурора як процесуального керівника за територіальними межами визначається за місцем розслідування слідчого підрозділу, а саме процесуальний керівник за територіальним критерієм здійснює процесуальне керівництво у провадженнях тих органів розслідування, які діють на території, що підпадає під юрисдикцію цього підрозділу прокуратури.

У результаті передавання матеріалів кримінального провадження від одного органу досудового розслідування до іншого за територіальними, так само як і за відомчими або за внутрішньовідомчими (інстанційним) межами, може скластися така ситуація, коли досудове розслідування не підлягає процесуальному керівництву цього процесуального керівника, оскільки не узгоджується з його предметом відання.

Наприклад, під час передавання матеріалів кримінального провадження від слідчого органів Національної поліції до слідчого органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства (наразі це органи Державної фіскальної служби), може змінитися предмет відання прокурора за внутрішньовідомчими (інстанційними) межами, оскільки

процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, яке проводить слідчий органів Національної поліції, здійснює прокурор місцевої прокуратури, а процесуальне керівництво розслідуванням, яке проводить слідчий Державної фіскальної служби, – прокурор регіональної прокуратури. Так само може змінюватися предмет відання прокурора в разі передавання матеріалів кримінального провадження за територіальними межами.

На необхідність заміни процесуального керівника під час передавання матеріалів кримінального провадження звертає увагу А. А. Омаров, який зазначає, що перелік причин, через які одного прокурора може бути замінено на іншого, залишається відкритим. Однією з таких причин, на думку автора, є зміна підслідності. У дисертаційному дослідженні А. А. Омаров цілком справедливо вказує на те, що зміна підслідності може спричинити передачу кримінального провадження до органу досудового розслідування, який знаходиться в іншій адміністративно-територіальній одиниці. Наприклад, згідно з ч. 5 ст. 36 КПК України, Генеральний прокурор, керівник регіональної прокуратури, їх перші заступники або заступники своєю вмотивованою постановою мають право доручати здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування. Тобто провадження може бути передано до вищого в ієрархії органу досудового розслідування, що спричинить зміну місця проведення досудового розслідування. У своїй роботі А. А. Омаров наголошує, що це, у свою чергу, актуалізує питання про зміну процесуального керівника, оскільки, якщо досудове розслідування було розпочато в одному з районів області, а потім передано до обласного центру, то прокурор, який здійснював процесуальне керівництво з самого початку, не зможе ефективно контролювати досудове розслідування через територіальну віддаленість. Очевидно, що така зміна підслідності повинна автоматично призвести до заміни прокурора, який здійснюватиме процесуальне керівництво

у відповідному досудовому розслідуванні. Аналогічною є ситуація і щодо зміни підслідності відносно НАБУ⁶⁰⁶.

Слід погодитися з пропозицією А. А. Омарова щодо внесення змін до законодавства з огляду на встановлені недоліки правового регулювання заміни прокурора під час передачі кримінальних проваджень за підслідністю. Автор пропонує внести зміни до ч. 3 ст. 37 КПК України, а саме: після слів «звільнення з органу прокуратури» доповнити відповідну частину словами «у випадку зміни територіальної підслідності кримінального провадження». Також ч. 3 ст. 37 КПК України, на його думку, доцільно доповнити новим абзацом такого змісту: «Якщо при зміні підслідності кримінальне провадження буде віднесене до підслідності Національного антикорупційного бюро України, керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури повинен не пізніше наступного робочого дня призначити прокурора для здійснення процесуального керівництва в цьому кримінальному провадженні з числа прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури»⁶⁰⁷.

Цілком погоджуючись із вказаною пропозицією А. А. Омарова, зауважимо, що така пропозиція не вичерпує всіх проблем розглянутого питання. Так, на нашу думку, автор дещо звузив проблему передавання матеріалів кримінального провадження між процесуальними керівниками, оскільки запропонував внести підставу зміни лише територіальної підслідності кримінального провадження. Адже кримінальне провадження може бути передано за підслідністю до органу розслідування іншого відомства, а не тільки за територіальною підслідністю. Але при цьому зміниться інстанційна належність органу досудового розслідування, до якої «прив'язаний» предмет відання прокурора – процесуального керівника. Отже, доцільним буде вказати як на одну з причин зміни процесуального керівника таку: у разі зміни підслідності кримінального провадження, яка спричиняє зміну предмета відання прокурора за відомчими, внутрішньо-відомчими (інстанційними) або територіальними межами.

⁶⁰⁶ Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 138–139.

⁶⁰⁷ Там само. С. 140.

Відомче та територіальне розмежування предмета відання прокурора як процесуального керівника не визначено кримінальним процесуальним законодавством. Розглянемо визначення предмета відання прокурора – процесуального керівника та прокурора-обвинувача у кримінальному судочинстві.

Кримінальний процесуальний закон оперує такими суб'єктами, як прокурор та керівник органу прокуратури⁶⁰⁸. Системне тлумачення статей 3, 36, 37 та інших статей КПК України дає підстави стверджувати, що суб'єктом, який здійснює процесуальне керівництво та підтримує обвинувачення під час судових стадій, виступає саме прокурор. Керівник органу прокуратури є суб'єктом, який виконує організаційно-керівну роль у кримінальному процесі щодо діяльності прокурора та органів досудового розслідування в певних випадках, коли необхідне розпорядче, організаційне або контролююче втручання вищого в ієрархії суб'єкта у діяльність з кримінального переслідування. При цьому адміністративний керівник органу прокуратури може виступати як прокурор – процесуальний керівник, так і прокурор-обвинувач, але в конкретному провадженні він використовує повноваження прокурора і не має права реалізовувати процесуальні повноваження, надані йому як керівнику органу прокуратури.

Коли йдеться про розподіл або визначення предмета відання прокурора у кримінальному провадженні, то мається на увазі прокурор як певна процесуальна «компетенція» або «функція», а не посада. Предмет відання визначається для прокурора – процесуального керівника та прокурора-обвинувача.

Предмет відання суб'єктів у кримінальному процесі визначається на функціональному рівні за темпоральним, відомчим (загальна або зовнішня спеціалізація), територіальним та внутрішньовідомчим (вертикально за інстанціями та окрема вузька спеціалізація). За темпоральним критерієм у загальному вигляді функціональний предмет відання сторони обвинувачення поділений між такими суб'єктами, як прокурор

⁶⁰⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

та слідчий. У цьому випадку ми не враховуємо керівника органу досудового розслідування. До речі, за нормами кримінального процесуального законодавства керівник органу прокуратури взагалі не належить до учасників зі сторони обвинувачення.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» систему прокуратури України становлять: Офіс Генерального прокурора; обласні прокуратури; окружні прокуратури; Спеціалізована антикорупційна прокуратура⁶⁰⁹. Як бачимо, законодавець структуру органів прокуратури вибудував досить недолуго, оскільки змішав у запропонованій системі одночасно органи за двома зовсім різними критеріями: критерієм спеціалізації та інстанційним (ієрархічним) критерієм.

У структурі Офісу Генерального прокурора виокремлено підрозділи, пов'язані із здійснення кримінального провадження. Серед них підрозділи:

– *розподілені відповідно до поділу органів розслідування за відомствами*: 1) Департамент організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням органів поліції і фіскальної служби та у кримінальних провадженнях щодо організованої злочинності; 2) Спеціалізована антикорупційна прокуратура (на правах Департаменту); 3) Департамент організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням органів державного бюро розслідувань;

– *розподілені відповідно до особливостей кримінальних правопорушень*: 1) Спеціалізована прокуратура у сфері нагляду за кримінальними провадженнями про військові злочини та у сфері оборонно-промислового комплексу; 2) Департамент процесуального керівництва в особливо важливих кримінальних провадженнях; 3) Департамент процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про катування та інші серйозні порушення прав громадян з боку правоохоронних органів; 4) Департамент процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про злочини, вчиненні у зв'язку із масовими протестами у 2013–2014 роках; 5) Департамент нагляду

⁶⁰⁹ Про прокуратуру : Закон України № 1697-VII від 14.10.2014 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page> (дата звернення: 07.08.2020).

у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту;

– *розподілені за іншими критеріями*: 1) Департамент нагляду за спеціальними органами правопорядку; 2) Генеральна інспекція (на правах Департаменту); 3) Департамент міжнародно-правового співробітництва та повернення активів; 4) Департамент нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, інших заходів примусового характеру в місцях несвободи, а також пробації; 5) Управління підтримання публічного обвинувачення в суді⁶¹⁰.

Відповідно до внутрішньої структури вказаних підрозділів Офісу Генерального прокурора можна зробити висновок про їх відношення до процесуального керівництва або підтримання публічного обвинувачення. Проте такий розподіл застосовано на рівні Офісу Генерального прокурора, у той час як на рівні окружних прокуратур спеціалізація прокурорів не застосовується.

Аналізуючи розгалуження підрозділів прокуратури, серед тих, що реально здійснюють процесуальне керівництво кримінальними провадженнями та підтримують державне обвинувачення на місцях, можна виокремити систему військових прокуратур, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру та систему загальних прокуратур. Ці прокуратури становлять окремі одиниці, які являють собою певний відомчий розподіл органів прокуратури за спеціалізацією. Хоча в такому випадку дещо й некоректно застосовувати назву «відомчий розподіл», оскільки мова йде не про різні відомства.

Загалом таку зовнішню спеціалізацію прокуратури у вигляді виокремлення департаментів учені оцінюють позитивно. Як зазначає Ю. А. Єременко, загальний підхід організації органів прокуратури згідно з адміністративно-територіальним поділом – часто не спрацьовує, а тому без спеціальних органів

---

⁶¹⁰ Структура Офісу Генерального прокурора, затверджена наказом Генерального прокурора від 21 грудня 2019 року № 99-шц. Сайт Офісу Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/regulatory_documents_prosecutors_office (дата звернення: 05.08.2020).

очікувати ефективного та продуктивного виконання завдань не можна. Крім того, спеціалізовані органи прокуратури – це також елемент системи прокуратури, який робить її дієвою та адаптивною до нових викликів, це служить інтересам суспільства, усій системі прокуратури, включно із її територіальними елементами⁶¹¹.

У результаті проведеного анкетування серед опитаних прокурорів 77 % підтримали ідею щодо виокремлення окремих департаментів прокуратури, спеціалізованих на провадженні окремих кримінальних правопорушень (додаток А).

Система органів загальної прокуратури (курсив наш. – М. Г.) включає в себе обласні прокуратури та підпорядковані їм окружні прокуратури, територіальна юрисдикція яких визначена в додатку до вказаного закону. Територія обслуговування окружних (місцевих) прокуратур не подрібнюється за державним адміністративно-територіальним поділом, а включає ряд районів, подекуди міст. Розподіл територій обслуговування підрозділів загальних прокуратур визначено в додатку до Закону України «Про прокуратуру»⁶¹².

Стосовно загальних прокуратур ситуація з розподілом предмета відання прокурорів за внутрішньовідомчою спеціалізацією та територіальним критерієм є дуже заплутаною та складною. Урегулювання розподілу предмета відання прокурорів щодо здійснення процесуального керівництва та обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях обтяжене багатьма підзаконними нормативно-правовими актами, у яких немає прийнятної для сприйняття структури розподілу, а є лише нагромадження загальних формулювань, які не дають чіткого визначення предмету відання.

На прикладі органів досудового розслідування можемо вказати, що до них застосовується відомча спеціалізація та внутрішня спеціалізація за певними особливостями кримінальних проваджень. У випадку відомчого розподілу предмета

⁶¹¹ Єременко Ю. А. Правові та організаційні основи спеціалізації органів прокуратури в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2019. С. 58.

⁶¹² Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page> (дата звернення: 25.02.2019).

відання забезпечується підвищення компетентності слідчих у певній сфері діяльності, з якою пов'язані вчинені кримінальні правопорушення.

У той час як внутрішньовідомчим розподілом предмета відання досягається підвищення кваліфікації слідчих із розслідування певної категорії кримінальних проваджень. Розслідування однотипних кримінальних проваджень підвищує рівень компетентності слідчого саме щодо цієї категорії кримінальних справ. Отже, у такому випадку підвищується рівень кваліфікації слідчого саме щодо розслідування відповідної диференційованої форми провадження визначеної категорії справ.

Доцільно застосовувати спеціалізацію прокурорів з поділом їх предмета відання як за відомчими, так і за внутрішньовідомчими межами. Було б раціональним створювати ідентичні відділення з розслідування певних категорій кримінальних проваджень в органах розслідування та в органах прокуратури. Відділення процесуальних керівників постійно здійснювало б керівництво щодо певної категорії кримінальних справ, при цьому процесуальні керівники постійно співпрацювали б з постійною групою слідчих.

На нашу думку, було б доцільно також закріпити за процесуальним керівником слідчих, над якими б він здійснював керівництво під час здійснення досудового розслідування. Скажімо так, за процесуальним керівником був би постійно закріплений колектив слідчих, провадженнями яких він би керував.

У результаті проведеного анкетування 83 % опитаних прокурорів та 79 % слідчих підтримали постійне закріплення певних слідчих за прокурорами для здійснення керівництва досудовим розслідуванням у різних кримінальних провадженнях (додаток А).

Повністю підтримуємо ідею спеціалізованого процесуального керівництва, висловлену М. В. Черноусько, яка обґрунтовує доцільність визначення спеціалізації прокурорів – процесуальних керівників щодо злочинів, які становлять загрозу національній безпеці, та запровадження поняття

спеціалізованого процесуального керівництва в таких кримінальних провадженнях⁶¹³.

На думку А. В. Лапкіна принцип спеціалізації слугує концентрації зусиль прокурорів на певних напрямках роботи, набуттю кращого досвіду у вузькій сфері, а відтак – підвищенню ефективності діяльності прокуратури⁶¹⁴.

А. Ю. Гнатюк звертає увагу на різні рівні предмета відання прокурора в межах одного органу прокуратури безвідносно до рівнів органів прокуратури. Щодо рівнів предмета відання в цьому випадку автор указав, що спочатку визначають належність кримінального провадження тому чи іншому органу прокуратури, очолюваному його керівником. Тобто предметом відання першого рівня в розглянутому аспекті є предмет відання керівника органу прокуратури. Тут ідеться про предмет відання прокурора в загальному, так би мовити, вигляді, тобто щодо всіх досудових розслідувань, які повинні здійснюватися в межах компетенції певного органу прокуратури. Наступним рівнем предмета відання, на думку автора, є здійснення прокурором процесуальних функцій у конкретному кримінальному провадженні, яке є належним певному органу прокуратури. Іншими словами, ідеться про розподіл керівником органу прокуратури кримінальних проваджень (досудових розслідувань) між підлеглими прокурорами. Автор справедливо наголосив, що законодавець не визначає принципів і критеріїв розподілу досудових розслідувань між прокурорами одного органу прокуратури⁶¹⁵.

Як ми вже визначали під час дослідження функціонального призначення предмета відання, проста процедура визначення предмета відання є запорукою забезпечення доступу людини до правосуддя. А тому ситуація щодо заплутаного

⁶¹³ Черноусько М. В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. С. 9.

⁶¹⁴ Лапкін А. В. Прокурор у кримінальному провадженні: теоретичні, правові та організаційно-методичні проблеми : монографія. Харків: Право, 2020. С. 436.

⁶¹⁵ Гнатюк А. Ю. Окремі аспекти співвідношення предмета відання і функцій прокурора у досудовому провадженні : *Актуальні проблеми кримінального права та процесу* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р. Кривий Ріг, 2015. С. 124–126.

«утаємниченого» розподілу предмета відання органів прокуратури свідчить про порушення такого права особи, як право на доступ до правосуддя.

Щодо засади територіальності в організації системи прокуратури О. Р. Михайленко зазначив, що «територіальний (зональний) принцип означає такий елемент організації роботи, коли її обсяг розподіляється за територіальними ознаками згідно з адміністративно-територіальним поділом. Це можуть бути, наприклад, прокуратури районів, кількох районів, прокуратури міст. Зональний принцип роботи характерний і для вищих в ієрархії прокуратур⁶¹⁶.

Обласний рівень підрозділів прокуратури та органів Національної поліції відповідає адміністративно-територіальному поділу на області та співпадає з розподілом між органами прокуратури та Національної поліції. Територіальні ділянки, які обслуговують окружні прокуратури, об'єднують декілька адміністративно-територіальних одиниць та включають в себе кілька територій обслуговування декількох слідчих підрозділів органів Національної поліції, які закріплюються за кожною адміністративно-територіальною одиницею окремо.

Розподіл предмета відання прокурорів окружних прокуратур за територіальним критерієм відбувається з прив'язкою до місця розслідування (за правилами визначення підслідності – за місцем вчинення злочину, або за іншими встановленими КПК України правилами територіальної підслідності⁶¹⁷), а не до місця розташування органу досудового розслідування. Про це ми зробили висновок виключно з аналізу правозастосовної практики, оскільки правила територіального розподілу предмета відання прокурора не врегульовані законодавством. З метою забезпечення законодавчої визначеності доцільно нормативно регламентувати правила розподілу предмета відання прокурора за територіальними межами.

⁶¹⁶ Михайленко О. Р. Прокуратура України : підручник. К.: Юрінком Інтер, 2005. С. 66.

⁶¹⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

4.2 СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ВІДАННЯ ОРГАНІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ТА ПРАВОСУДДЯ

До числа суб'єктів, які здійснюють судовий контроль та правосуддя, належать суд, суддя, слідчий суддя, присяжний.

Відповідно до статті 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя, який розглядає справу одноособово, діє як суд⁶¹⁸. Отже, для вирішення питання про визначення предмета відання зазначені суб'єкти (суд, суддя) є тотожними.

У п. 23 ст. 3 КПК України термін «суддя» визначений як голова, заступник голови, суддя Верховного Суду, відповідного апеляційного суду, районних, районних у містах, міських та міськрайонних судів, які відповідно до Конституції України на професійній основі уповноважені здійснювати правосуддя, а також присяжний⁶¹⁹. Визначення присяжного як одного із значень застосованого у КПК України терміна «суддя» дає підстави стверджувати, що для встановлення предмета відання такі суб'єкти, як суддя, присяжний та суд є тотожними та можуть використовуватися в значенні суду різних інстанцій.

Тому дослідження предмета відання органів, що здійснюють судовий контроль та правосуддя, має відбуватися щодо таких суб'єктів, як слідчий суддя та суд (суддя, присяжний).

Визначення предмета відання суду пов'язане з будовою судової системи. Розглянемо класифікацію судових систем.

Так, І. Назаров критикує прив'язку типу судової системи до виду правової родини. Автор на основі аналізу робить висновок, що для точності класифікації судових систем необхідно

⁶¹⁸ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 14.05.2020).

⁶¹⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

використовувати ознаки й фактори, які характеризують не державу в цілому або суспільство, а саме судову систему як один з елементів державного устрою. До таких ознак, на думку автора, слід відносити: кількість рівнів судової системи, кількість судових інстанцій, ступінь використання спеціалізації судів, кількість вищих судових установ і порядок управління у сфері судової діяльності⁶²⁰.

Серед указаних І. Назаровим факторів, що характеризують судову систему, окрім управлінських ознак, таких як кількість вищих судових установ і порядок управління у сфері судової діяльності, можна зазначити, що всі інші: кількість рівнів судової системи, кількість судових інстанцій, ступінь використання спеціалізації судів – пов'язані так чи інакше з розподілом предмета відання судових органів. Саме розподіл предмета відання є підставою для утворення різних рівнів судової системи, тобто певної кількості судових інстанцій. Розподіл судів за спеціалізацією пов'язаний також із виокремленням відмінних між собою предметів відання судових органів.

Під час дослідження юрисдикції суду європейських співтовариств Т. В. Комарова наводить авторське визначення юрисдикції як комплексного поняття, що характеризує компетенцію судів у різних вимірах: 1) сфери відання судової влади; 2) предметів судового розгляду і судової діяльності; 3) інстанційної побудови судової системи та її територіальності⁶²¹.

У будові судової системи С. В. Глушенко виокремлює разом із принципами територіальності та спеціалізації принцип інстанційності. Основне призначення інстанційності в діяльності Вищого спеціалізованого суду, на думку автора, є забезпечення законності й обґрунтованості прийнятих рішень, усунення допущених порушень закону та відновлення справедливості. Взаємопов'язаність судових інстанцій не містить

⁶²⁰ Назаров І. Класифікація судових систем європейських держав. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1 (64). С. 203–204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varpu_2011_1_20 (дата звернення: 15.01.2019).

⁶²¹ Комарова Т. В. Юрисдикція суду європейських співтовариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2009. С. 10.

відносин підпорядкування нижчих судових органів вищим і не допускає впливу судів апеляційної (касаційної) інстанції на внутрішнє переконання суддів судів першої (апеляційної) інстанції під час винесення рішень у конкретних справах. С. В. Глущенко робить висновок, що значення названих принципів у діяльності Вищого спеціалізованого суду полягає в такому: 1) принцип спеціалізації запроваджується з метою побудови системи судів із використанням певних критеріїв: галузевого (створення систем спеціалізованих судових органів), суб'єктного (створення судів у справах неповнолітніх, сімейних судів) та спеціалізації суддів у межах одного суду; 2) реалізація принципу інстанційності є основою для організації судових інстанцій, кожна з яких має відповідний об'єм процесуальних повноважень щодо вирішення спору по суті та перегляду судового рішення в апеляційному, касаційному порядку⁶²².

Щодо принципу інстанційності слід погодитися з С. В. Глущенко в частині висновку щодо відсутності відносин підпорядкування нижчих судових органів вищим. У цьому випадку принцип інстанційності лежить в основі темпорального поділу предмета відання. Судові інстанції визначені для вирішення спору, по суті, під час різних стадій кримінального провадження. Отже, поділ на судові інстанції відповідає організаційно-процесуальному поділу предмета відання судових органів за темпоральним критерієм.

Наприклад, вертикальна будова органів прокуратури, поліції, інших правоохоронних органів заснована на підпорядкуванні вищим ланкам, на управлінських взаємовідносинах та на презумпції вищої кваліфікації працівників вищого в ієрархії підрозділу. У такому випадку розмежування відбувається за внутрішньовідомчим критерієм. Розмежування предмета відання між судовими органами різних інстанцій здійснено не за внутрішньовідомчими, а за темпоральними межами.

⁶²² Глущенко С. В. Принципи спеціалізації та інстанційності в діяльності Вищого спеціалізованого суду. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 1. С. 16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2014_1_4 (дата звернення: 26.07.2020).

Розподіл предмета відання судових органів за темпоральними межами.

Темпоральні межі також можна назвати інстанційними межами щодо розподілу предмета відання саме судових органів. Предмет відання суду розподілений між судами шляхом використання правил визначення територіальної та інстанційної підсудності. Остання визначає судові інстанції на різних етапах провадження. Проте інстанційність означає певну підпорядкованість органів за вертикаллю, що зовсім не є притаманним для судових органів. Інстанційній підсудності відповідають темпоральні межі предмета відання судів.

Кримінальним процесуальним законодавством відповідно до ст. 33 КПК України визначено інстанційну підсудність: 1) перша інстанція – місцеві (районні, міські, районні у містах, міськрайонні) суди; 2) апеляційна інстанція – відповідний апеляційний суд; 3) касаційна інстанція – Касаційний кримінальний суд Верховного Суду⁶²³.

Внутрішній зміст функціонального предмета відання органів правосуддя становить реалізацію *основоположних прав, кримінальних прав та процедурних прав*.

За темпоральними межами предмет відання суб'єктів поділяється з огляду на перебіг кримінального процесу в часі. На різних стадіях кримінального провадження виконуються різні завдання. Так, відповідно до завдань досудової стадії кримінального провадження, з огляду на її підготовчий характер, на ній не можуть бути остаточно реалізовані суддею кримінальні права. Тому слідчий суддя відрізняється специфічним предметом відання, який полягає в реалізації основоположних прав, які хоча й пов'язані опосередковано з вирішенням кримінально-правового конфлікту, проте прямо його не стосуються.

Як нами було вже визначено, на стадії судового розгляду, яка є центральною у кримінальному провадженні, суд наділений предметом відання, кримінальною процесуальною

⁶²³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

функцією та повноваженнями, за яких суд може прийняти остаточне рішення у кримінальному провадженні. Предмет відання місцевого суду становить реалізація *основоположних прав, кримінальних прав, процедурних прав*. При цьому суд обов'язково має реалізувати остаточно кримінальне право та одне з основоположних прав – право на справедливий судовий розгляд.

Однією з умов справедливого судового розгляду є право на оскарження та перегляд судового рішення. Завдання наступних стадій апеляційного та касаційного провадження реалізуються завдяки наділенню предметом відання апеляційних судів та касаційного суду. Предмет відання цих судів також складає реалізація *основоположних прав, кримінальних прав, процесуальних прав*, при цьому їх предмет відання дозволяє реалізувати основоположні права в частині оскарження судових рішень.

«Трансгалузевий» предмет відання судових органів у вигляді реалізації основоположних прав людини проявляється у кримінальному процесі також через реалізацію основоположних прав людини із застосуванням кримінальної правової процедури та реалізації кримінальних процесуальних прав учасників. За темпоральними межами предмет відання судових органів у кримінальному процесі поділяється таким чином: 1) реалізація на досудовому розслідуванні основоположних прав людини (окрім кримінальних прав, які пов'язані з кримінальним правопорушенням, щодо якого здійснюється основне кримінальне провадження; така реалізація здійснюється слідчим суддею кожного разу під час окремого судового провадження, предметом якого є вирішення питання щодо вказаного того чи іншого основоположного права людини; 2) реалізація судом, суддею під час судового розгляду кримінальних прав учасників та остаточне вирішення кримінально-правового конфлікту, а також реалізація права людини на справедливий судовий розгляд; 3) реалізація судовими інстанціями з перегляду судових рішень права учасників на оскарження судових рішень, яке є однією зі складових права людини на справедливий судовий розгляд та остаточне вирішення

кримінально-правового конфлікту, реалізація кримінальних прав учасників.

Предмет відання слідчого судді розмежований між: слідчими суддями місцевих судів, слідчими суддями апеляційних судів (у частині розгляду клопотань про проведення НС(Р)Д), слідчими суддями ВАКС – у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень.

Предмет відання суду визначений за темпоральними межами для таких суб'єктів:

- суд першої інстанції – місцеві суди, ВАКС;
- суд апеляційної інстанції – апеляційні суди, апеляційна палата ВАКС;
- суд касаційної інстанції – ККС ВС (палати) – щодо перегляду рішень місцевих і апеляційних судів; встановлена палата⁶²⁴ ККС ВС – щодо перегляду рішень ВАКС; палата, об'єднана палата або Велика Палата ВС – щодо перегляду рішень відповідно до ст. 434-1 КПК України: 1) якщо суд у складі колегії або палати вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів, або у складі такої палати, або у складі об'єднаної палати чи викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати; 2) якщо дійде висновку, що справа містить виключну правову проблему і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики⁶²⁵.

Розглянемо питання щодо наділення кримінальним процесуальним предметом відання Конституційний Суд. Конституційний Суд не вказано в КПК України серед учасників кримінального провадження. Відповідно до положень п. 1 ч. 3 ст. 459 КПК України встановлена Конституційним Судом України неконституційність, конституційність закону, іншого

⁶²⁴ Палати, щодо перегляду рішень ВАКС, можуть змінюватись. Так, вказаний предмет відання був визначений за Третьою палатою ККС ВС, проте з квітня 2022 року даний предмет відання було визначено за Першою палатою ККС ВС.

⁶²⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом під час вирішення справи, є однією з виключних обставин, за якою може бути переглянуте судове рішення, що набрало законної сили⁶²⁶.

Відповідно до ст. 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі Закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України⁶²⁷.

подаючи конституційну скаргу, учасники кримінального провадження реалізують своє основоположне конституційне право, яке не передбачене кримінальними процесуальними нормами або щодо реалізації якого створено перешкоди через встановлені галузеві кримінальні процесуальні норми. Отже, можна вести мову про існування кримінального процесуального предмета відання Конституційного Суду в частині реалізації конституційних прав учасників кримінального провадження.

Розглянемо відношення конституційної скарги учасника кримінального судочинства до кримінального процесу.

М. С. Іванов надає значення Конституційному Суду як структурному елементу національного механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження⁶²⁸.

У монографічному дослідженні М. М. Гультай робить висновок, що право на конституційну скаргу є складовою права на судовий захист як одного з основоположних прав людини, які визнаються та забезпечуються на конституційному та міжнародних рівнях⁶²⁹. Учений підкреслює, що саме конституційна скарга, забезпечуючи прямий індивідуальний доступ до конституційного правосуддя, дозволяє особі

⁶²⁶ Там само.

⁶²⁷ Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 11.06.2021).

⁶²⁸ Іванов М. С. Механізм захисту прав учасників кримінального провадження в конституційній юрисдикції : дис. ... д-ра філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». Київ, 2020. С. 19.

⁶²⁹ Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : монографія. Х. : Право, 2013. С. 179.

реалізувати право на судовий захист у порядку конституційного судочинства⁶³⁰.

У своїй практиці ЄСПЛ під час дослідження обставин справи по суті скарги завжди після висновку про «законну» діяльність державного органу аналізує якість закону, а саме чи є справедливим сам закон. Тож висновок про справедливість, а на національному рівні – про конституційність закону, є невід’ємною складовою рішення про забезпечення та реалізацію основоположного права людини на справедливий суд.

Тому ми цілком погоджуємося з твердженням М. М. Гультая щодо розуміння ролі конституційної скарги як прояву дії верховенства права⁶³¹.

Застосування індивідуального доступу до конституційного правосуддя у сфері кримінального судочинства є необхідною умовою забезпечення верховенства права. Конституційна скарга може бути єдиною надією людини на оскарження рішення законного за формою, проте несправедливого по суті, коли причиною тому є несправедлива встановлена законом процедура. У випадку невідповідності встановлених законодавчих норм основним правам людини можливість подання конституційної скарги учасниками кримінального провадження є проявом верховенства права в дії. Іншого способу поставити під сумнів рішення державних органів кримінальної юстиції, які формально відповідають чинним нормам закону, фактично не передбачено. У той же час встановлена законом процедура може допускати суттєве порушення прав людини, і таке порушення, звісно, буде закладене у зміст прийнятого рішення уповноваженим органом кримінального судочинства.

У тій же праці М. М. Гультай підкреслює значення судового контролю за адміністративними актами як необхідного елемента верховенства права і правової держави. Тут же автор звертає увагу на дефіцит наукових досліджень саме конституційної юстиції щодо судового контролю за діяльністю органів публічного управління, на відміну від дослідження

⁶³⁰ Там само.

⁶³¹ Там само. С. 166.

вченими-юристами адміністративної юстиції. М. М. Гультай зазначає, що це можна пояснити тим, що основний масив оскарження фізичними і юридичними особами рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень спрямовується саме в адміністративні суди, що робить адміністративну юстицію вагомим складовим елементом верховенства права. Проте, як цілком правильно стверджує вчений, практика конституційного суду у сфері вирішення спорів фізичними і юридичними особами та державою буде відігравати чи не найважливішу роль, оскільки йтиметься про спори з вищими органами державної влади, а предметом розгляду стануть найвищі в системі законодавства нормативно-правові акти, включаючи закони⁶³².

У контексті кримінального процесуального дослідження, на нашу думку, також доречно зауважити, що, незважаючи на розвинутий механізм оскарження у кримінальному процесі, конституційне оскарження має неабияке значення в забезпеченні основоположних прав людини. Подібно до наведеного розподілу сфер оскарження між адміністративною та конституційною юстиціями, можна встановити співвідношення між оскарженням, яке віднесене до сфери вирішення судовими органами кримінальної юстиції, та тим, яке віднесене до сфери вирішення Конституційним Судом. Конституційний Суд виступає як суб'єкт вирішення скарги учасників кримінального провадження на кримінальні процесуальні нормативно-правові акти найвищої юридичної сили, включаючи закони. Тим самим забезпечення Конституційним Судом права на оскарження вказаних актів у сфері кримінального судочинства додає ту краплю в реалізацію основоположного права людини та в забезпечення принципу верховенства права у кримінальному процесі, якої бракує у зв'язку з відсутністю у суддів кримінальної юрисдикції широкої свободи діяти за власним розсудом під час прийняття рішення, не будучи зв'язаним «несправедливим» законом.

М. М. Гультай розглядає касаційну скаргу як інститут конституційного права, який є частиною комплексного інституту

⁶³² Там само. С. 166–167.

судового конституційного процесу⁶³³. Проте, за нашим переконанням, належність конституційної скарги до елементів конституційного процесу не може заважати її розгляду як елемента кримінального процесу. У такому випадку провадження за конституційною скаргою становить окреме судове провадження щодо конкретного питання дотримання основоположного права людини, яке пов'язане з вирішенням основного питання певного кримінального провадження.

Отже, якщо йдеться про «трансгалузевий» предмет відання загальних судових органів, який проявляється в різних галузях, у різних судових процесах із певними специфічними рисами, то так само можна говорити і про предмет відання Конституційного Суду. Такий особливий судовий орган, на нашу думку, з урахуванням особливої важливості предмета його діяльності, дійсно має бути наділений «трансгалузевим» або «надгалузевим» предметом відання, який проте може проявлятися в різних юридичних процесах, у тому числі у кримінальному процесі.

Розподіл предмета відання судових органів за відомчими межами.

Досить тривалий час не існувало підстав щодо дослідження розподілу предмета відання судових органів за відомчими межами. Але зі створенням ВАКС можна говорити про відомчі межі предмета відання судових органів у кримінальному процесі.

Як нами вже зазначалося, в основі відомчого розподілу предмета відання лежить кримінально-правова спеціалізація. Предмет відання судових органів не є винятком. Так, ВАКС спеціалізується на розгляді справ про корупційні кримінальні правопорушення.

Принцип спеціалізації, як і принцип територіальності, покладений в основу будови судоустрою в Україні відповідно до ст. 125 Конституції України⁶³⁴. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судоустрій

⁶³³ Там само. С. 168.

⁶³⁴ Конституція України від 28.06.1996 р. Документ 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.07.2019).

будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності⁶³⁵.

Слід зауважити, що принцип спеціалізації в цьому випадку передбачає як внутрішню, так і зовнішню спеціалізацію судів. Так, професор О. Ф. Фрицький під внутрішньою спеціалізацією розуміє розгляд судовими структурними одиницями визначеного суду справ за конкретними виділеними для них галузями права, у зв'язку з чим у кожному суді формуються спеціальні органи: палати, колегії, камери, або ж розгляд визначеної категорії справ індивідуально суддями, які спеціалізуються на розгляді цих справ: адміністративних, кримінальних, цивільних та ін. Стосовно зовнішньої спеціалізації О. Ф. Фрицький убачає існування в судовій системі самостійних підсистем, наприклад: судів загальної юрисдикції, адміністративної, військової, морської, соціальної, трудової, податкової, фінансової, арбітражної або господарської юстиції⁶³⁶.

Внутрішня спеціалізація передбачає, що у випадках, визначених законом, а також за рішенням зборів суддів відповідного суду може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ, обов'язково діє спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

У рамках нашого дослідження зовнішня спеціалізація органів кримінального процесу відповідає розподілу предмета відання за відомчими межами. Щодо судових органів розподіл предмета відання за відомчими межами представлений поділом предмета відання між місцевими судами та ВАКС.

Відповідно до ст. 33-1 КПК України визначено підсудними ВАКС кримінальні провадження стосовно корупційних кримінальних правопорушень, передбачених у примітці до ст. 45 КК України, статтями 206-2, 209, 211, 366-2, 366-3

⁶³⁵ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 14.05.2020).

⁶³⁶ Фрицький О. Ф. Конституційне право України : підруч. 2-е вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2004. С. 102–103.

КК України, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пунктами 1–3 частини 5 статті 216 КПК України⁶³⁷.

Таким чином, у складі підсудності ВАКС об'єднано: 1) корупційні кримінальні правопорушення, які підслідні НАБУ; 2) корупційні кримінальні правопорушення, які підслідні іншим органам розслідування; 3) кримінальні правопорушення, підслідні НАБУ, які не визначені як корупційні у КК України⁶³⁸.

Таке регламентування підсудності ВАКС піддали критиці експерти Центру політико-правових реформ Д. Калмиков, А. Марчук, М. Хавронюк. На думку авторів, застосовуючи еволюційне тлумачення, можна зазначити, що пріоритетною метою створення спеціалізованого суду в контексті державної антикорупційної політики було забезпечення об'єктивного та всебічного судового розгляду в розумні строки у справах, досудове розслідування в яких здійснювали детективи НАБУ. Експерти роблять висновок, що прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» слід тлумачити так, що ВАКС підсудні виключно кримінальні провадження, досудове розслідування в яких здійснювали детективи НАБУ відповідно до приписів ч. 5 ст. 216 КПК України. Вихід за ці межі підсудності ВАКС суперечить загальним засадам кримінального провадження і вимогам ст. 6 ЄКПЛ⁶³⁹.

Можна констатувати, що підсудність ВАКС визначена з відхиленням від початкової мети створення, а саме – розгляд корупційних справ, підслідних НАБУ.

Окремі питання визначення територіальних меж розподілу предмета відання судових органів.

Розподіл предмета відання суду за територіальними межами врегульовано у ст. 32 КПК України як територіальна

⁶³⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

⁶³⁸ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6#w13> (дата звернення: 15.02.2022).

⁶³⁹ Калмиков Д., Марчук А., Хавронюк М. Висновок щодо підсудності кримінальних проваджень Вищому антикорупційному суду. 30.04.2019 р. Центр політико-правових реформ. URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/20873675-visnovok-schodo-pidsudnosti-kriminalnih-provadzeen-vischomu-antikoruptionsynomu-sudu> (дата звернення: 16.06.2019).

підсудність⁶⁴⁰. Загальним правилом є розподіл за місцем вчинення кримінального правопорушення. За певних підстав, як-от: 1) вчинення кількох кримінальних правопорушень; 2) неможливість встановлення місця вчинення кримінального правопорушення – встановлюються додаткові правила визначення територіальних меж.

Так, кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено більш тяжке правопорушення, а якщо вони були однаковими за тяжкістю – суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено останнє за часом кримінальне правопорушення. Також діє додаткове правило в разі неможливості встановлення місця вчинення кримінального правопорушення, яке полягає в тому, що кримінальне провадження здійснюється судом, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування.

Спеціальне правило встановлення територіальних меж предмета відання суду застосовується в разі здійснення кримінального провадження відносно судді. Кримінальне провадження здійснює той суд (іншої адміністративно-територіальної одиниці), який найбільш територіально наближений до суду, у якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді.

Щодо територіального розподілу предмета відання місцевих судів першої інстанції можна звернути увагу на положення кримінального процесуального закону, урегульоване ч. 3 ст. 319 КПК України. Так, відповідно до вказаної норми, у разі переведення судді до суду, юрисдикція якого поширюється на територію, на яку поширювалася юрисдикція суду, з якого суддя був переведений, такий суддя продовжує розгляд справ, що перебували в його провадженні на момент переведення⁶⁴¹. Установлене з метою забезпечення незмінності складу суду правило дає привід припускати одночасне існування судів з юрисдикцією, що перетинається.

---

⁶⁴⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

⁶⁴¹ Там само.

Проте, як слушно зазначено на шпальтах одного з юридичних видань, зазначену норму закону запроваджено для випадків укрупнення місцевих судів⁶⁴². Слід погодитися, що в цьому випадку мова йде про забезпечення реформування системи судових органів.

Територіальні межі предмета відання апеляційних судів визначаються межами округу діяльності суду. Подекуди для зручності апеляційні суди утворюють у своєму складі судові підрозділи, які територіально наближені до місця обслуговування. Прикладом є утворення окремої частини апеляційного суду Дніпропетровської області в місті Кривий Ріг⁶⁴³.

Верховний Суд наділений екстериторіальним предметом відання.

Чинним законодавством більш-менш урегульовано територіальний розподіл предметів відання: органів розслідування – підслідність; судів різних судових інстанцій – підсудність. Низку проблемних питань варто виокремити щодо територіального розподілу предмета відання слідчого судді. Невизначеність окремих питань розподілу предмета відання слідчого судді створює ряд проблем у правозастосовній діяльності.

Розглянемо розподіл предмета відання слідчого судді за територіальними межами щодо розгляду клопотань про *проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій*. Загальних правил визначення предмета відання слідчого судді за територіальним критерієм щодо звернення з клопотанням про проведення відповідної слідчої (розшукової) дії в законі, зокрема у ст. 223 КПК України, немає. Правила такого звернення врегульовано в деяких нормах кримінального процесуального законодавства щодо окремих слідчих (розшукових) дій.

⁶⁴² Переведення зі справами. *Закон і бізнес*. № 32 (1382). 11.08–17.08.2018. URL: https://zib.com.ua/ua/133996-suddiv_perevoditimut_do_reorganizovanih_sudiv_razom_zi_sprav.html (дата звернення: 15.02.2019).

⁶⁴³ Про апеляційний розгляд кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення в частині апеляційного суду Дніпропетровської області у місті Кривому Розі : наказ № 89 від 02 липня 2018 року. URL: https://dpa.court.gov.ua/userfiles/nakaz_89_3.pdf (дата звернення: 12.02.2019).

На невизначеності процесуального статусу слідчого судді наголошує О. О. Торбас. На його думку, у певній мірі цим ускладнюється процес правозастосування⁶⁴⁴.

У результаті аналізу норм кримінального процесуального законодавства стосовно розмежування предмета відання слідчого судді за територіальним критерієм з питань звернення щодо С(Р)Д та НС(Р)Д можна зробити такі висновки:

1) розмежування предмета відання слідчого судді за територіальним критерієм з питань проведення С(Р)Д у законодавстві здійснюється щодо кожної С(Р)Д окремо: за правилом прив'язки до місця розташування органу досудового розслідування, або за правилом прив'язки до місця проведення досудового розслідування, або не визначено взагалі;

2) розмежування предмета відання слідчого судді за територіальним критерієм з питань проведення НС(Р)Д визначено загальною нормою та становить універсальне правило щодо визначення предмета відання слідчого судді за територіальним критерієм. Визначення предмета відання слідчого судді за територіальним критерієм з питань проведення НС(Р)Д здійснюється відповідно до місця знаходження органу розслідування.

Територіальний розподіл предмета відання слідчого судді в частині судового контролю щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження врегульовано ч. 2 ст. 132 КПК України⁶⁴⁵. Встановлено загальне правило, відповідно до якого клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається до місцевого загального суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Проте під час регулювання певних заходів забезпечення законодавець іноді застосовує, окрім загального правила (ст. 132 КПК України), ще й спеціальне регулювання територіального розподілу предмета відання слідчого судді.

⁶⁴⁴ Торбас О. О. Розсуд в кримінальному процесі України: теоретичне обґрунтування та практика реалізації: монографія. Одеса: Юридична література, 2020. С. 109.

⁶⁴⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

Так, спеціальне врегулювання предмета відання слідчого судді за територіальним критерієм містить ст. 192 КПК України, а саме щодо подання клопотання про застосування запобіжного заходу після затримання особи без ухвали про дозвіл на затримання⁶⁴⁶. Спеціальне врегулювання в цьому випадку містить справедливе виключення щодо звернення до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана, якщо неможливо звернутися до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, у строк, передбачений ч. 2 ст. 211 КПК України (60 годин з моменту затримання)⁶⁴⁷.

Проте вже за ст. 199 КПК України, яка також містить спеціальну норму щодо врегулювання звернення до слідчого судді, але вже стосовно клопотання про продовження строку тримання під вартою, є певні протиріччя із загальним правилом за ст. 132 та ст. 184 КПК України. Відповідно до ст. 199 КПК України таке клопотання подається до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування. З посиланням на вказане правило, установлене ст. 199 КПК України, здійснюється також продовження строків покладення обов'язків на підозрюваного, обвинуваченого, що передбачено ст. 194 КПК України⁶⁴⁸.

Порядок звернення до слідчого судді щодо зміни запобіжного заходу, урегульований ст.ст. 200 та 201 КПК України, по-різному визначає предмет відання слідчого судді за територіальним критерієм для сторони обвинувачення та сторони захисту. Відповідно до ст. 200 КПК України щодо звернення сторони обвинувачення до слідчого судді із клопотанням про зміну запобіжного заходу, у тому числі про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 94 кримінального процесуального закону, чи про зміну способу їх виконання, законодавство містить відсильну норму та визначає порядок звернення, передбачений ст. 184 КПК України⁶⁴⁹.

---

⁶⁴⁶ Там само.

⁶⁴⁷ Там само.

⁶⁴⁸ Там само.

⁶⁴⁹ Там само.

Тобто для сторони обвинувачення порядок установлено такий, що відповідає загальному правилу: за місцем знаходження органу досудового розслідування. А щодо сторони захисту, відповідно до ст. 201 КПК України, передбачено право подавати до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, клопотання про зміну запобіжного заходу, у тому числі про скасування чи зміну додаткових обов'язків⁶⁵⁰. Отже, щодо звернення сторони захисту з приводу вказаного питання існують розбіжності в регулюванні між нормою загального характеру та нормою спеціальною.

На неузгодженість розподілу предмета відання слідчого судді за територіальним критерієм звернули увагу науковці І. В. Гловюк та І. П. Зінковський. Так, ученими цілком правильно встановлено розходження в нормативному регулюванні підсудності клопотань за деякими питаннями стосовно заходів забезпечення кримінального провадження. У результаті аналізу законодавства автори роблять низку висновків такого змісту: 1) загальних правил підсудності клопотань про зміну та скасування заходів забезпечення кримінального провадження немає; 2) підсудність є різною щодо клопотань:

– сторони обвинувачення та сторони захисту про зміну запобіжного заходу;

– про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та про продовження строку тримання під вартою;

– сторони обвинувачення про зміну, скасування, покладення додаткових обов'язків сторони обвинувачення та клопотання сторони обвинувачення про продовження строку додаткових обов'язків⁶⁵¹.

Різниця у врегулюванні підсудності полягає в тому, що клопотання з деяких указаних питань підсудні за місцем знаходження органу досудового розслідування, а з інших питань – підсудні за місцем здійснення досудового розслідування. І тут

⁶⁵⁰ Там само.

⁶⁵¹ Гловюк І. В., Зінковський І. П. Проблемні питання підсудності клопотань стосовно заходів забезпечення кримінального провадження. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару. 26 жовт. 2018 р. Харків : Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). С. 35.

справедливим є зауваження І. В. Гловюк та І. П. Зінковського про те, що проблеми мають місце на практиці, коли місцезнаходження органу досудового розслідування відрізняється від місця здійснення досудового розслідування⁶⁵². Дійсно, у разі збігу місця знаходження органу розслідування та місця здійснення досудового розслідування питань не виникає.

І. В. Гловюк та І. П. Зінковський пропонують ряд змін до статей 132, 184, 192, 199, 201 КПК України. Ці зміни стосуються встановлення правила визначення підсудності місцевому загальному суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, але під час здійснення досудового розслідування слідчою групою клопотання подається до місцевого загального суду, у межах територіальної юрисдикції якого проводиться досудове розслідування⁶⁵³.

Такі пропозиції не є поодинокими. Так, В. І. Фаринник у ході дисертаційного дослідження дійшов подібних висновків. Так, в авторефераті дисертант пропонує для забезпечення ефективності застосування відповідних правил (гарантій правомірності) встановити єдині підстави визначення юрисдикції суду під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, згідно з яким клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу (як і клопотання про застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження) подаються до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого фактично (не юридично) знаходиться орган досудового розслідування, що здійснює відповідне досудове розслідування. В. І. Фаринник зазначає, що такі пропозиції підтримують 76 % опитаних слідчих і 58 % прокурорів⁶⁵⁴.

Не можна не погодитися з тезою І. В. Гловюк та І. П. Зінковського про те, що проблемним є питання тлумачення понять «місце знаходження органу досудового розслідування»

⁶⁵² Там само.

⁶⁵³ Там само. С. 36–37.

⁶⁵⁴ Фаринник В. І. Теоретичні, правові та праксеологічні проблеми застосування заходів забезпечення кримінального провадження в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. С. 10.

та «місце здійснення досудового розслідування»⁶⁵⁵. Автори не розвивають далі питання тлумачення, не пояснюють, чим саме відрізняються ці два місця. На перший погляд здається, що місцем розслідування і є саме місце знаходження органу розслідування, оскільки саме там відбувається безпосередньо процес розслідування. Однак варто зауважити, що в розумінні та застосуванні практичними працівниками, теоретиками та законодавцем місце здійснення досудового розслідування пов'язується з місцем вчинення злочину, а тому відрізняється від місця знаходження органу досудового розслідування, якщо той (орган досудового розслідування) знаходиться в місцевості, територіальній одиниці, відмінній від місця вчинення злочину.

Так, наприклад, С. В. Оверчук зазначає, що місце провадження досудового розслідування не обов'язково співпадає з місцем розташування органу досудового розслідування⁶⁵⁶.

На підставі аналізу законодавства та теоретичних поглядів щодо визначення предмета відання слідчого судді за територіальними межами можна простежити конкуренцію двох правил: 1) за місцем досудового розслідування; 2) за місцем знаходження органу досудового розслідування. Ураховуючи, що другий критерій – за місцем знаходження органу досудового розслідування – є більш стабільною «величиною», недивним є те, що законодавець та науковці прагнуть до його впровадження саме як загального правила визначення предмета відання слідчого судді за територіальними межами, принаймні щодо заходів забезпечення, у тому числі запобіжних заходів. Адже стабільна прив'язка в ході розмежування предмета відання слідчого судді за територіальним критерієм є запорукою правової визначеності та забезпечення доступу до суду.

⁶⁵⁵ Гловюк І. В., Зінковський І. П. Проблемні питання підсудності клопотань стосовно заходів забезпечення кримінального провадження. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару. 26 жовт. 2018 р. Харків : Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). С. 35.

⁶⁵⁶ Оверчук С. В. Підсудність кримінальних проваджень слідчому судді. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 2 (12). С. 5. URL : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15osvpss.pdf>. (дата звернення: 14.02.2019).

Убачаємо за доцільне зазначити, що встановлення загального правила розподілу предмета відання слідчого судді за територіальними межами за місцем розташування органу досудового розслідування не позбавлене недоліків. Розглянемо деякі з них:

1. Обмеження предмета відання слідчого судді, до місця обслуговування якого відноситься місце розслідування кримінального правопорушення (місце вчинення злочину).

Для з'ясування практичної спроможності загального правила розподілу предмета відання слідчого судді за територіальним критерієм за місцем розташування органу досудового розслідування розглянемо окремі випадки правозастосування. Демонструє названу вище відмінність території розслідування з територією знаходження органу досудового розслідування описаний далі приклад. Так, Криворізьке районне відділення поліції ГУНП в Дніпропетровській області знаходиться в Металургійному районі міста Кривий Ріг, а територія його обслуговування розташована навколо міста Кривого Рогу, становить Криворізький район, до якого саме місто не входить. Отже, предмет відання слідчих суддів визначений таким чином, що ряд питань щодо запобіжних заходів відноситься до предмета відання слідчого судді Держинського районного суду м. Кривого Рогу, який обслуговує Металургійний район (*раніше, до зміни назви, Держинський район* – уточнення наше. – М. Г.), у межах юрисдикції якого знаходиться орган розслідування, а ряд питань – до Криворізького районного суду, який обслуговує Криворізький район (селищний район навколо міста), у межах юрисдикції якого знаходиться місце розслідування, у розумінні місця вчинення злочину.

За логікою законодавця та відповідно до описаних вище пропозицій учених-процесуалістів правило визначення предмета відання слідчого судді за територіальним критерієм щодо звернення з приводу рішень, пов'язаних із заходами забезпечення взагалі та запобіжними заходами зокрема, необхідно сформулювати з прив'язкою до місця знаходження органу досудового розслідування (окрім розслідування слідчою групою).

У такому разі, якщо органи досудового розслідування з питань застосування заходів забезпечення, у тому числі і обрання запобіжних заходів, під час досудового розслідування будуть звертатися лише до того місцевого суду, у межах юрисдикції якого орган розслідування розташований, то, враховуючи зазначений вище приклад, постає питання, а яка ж частина роботи залишається слідчому судді Криворізького районного суду на досудовому провадженні, слідчому судді того суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування. Виявляється, що в такому випадку слідчий суддя залишився позбавленим предмета відання в цій частині. Якщо піти далі та застосувати вказане правило стосовно звернення до слідчого судді щодо всіх інших питань на досудовому розслідуванні, то в місцевих судах, які мають таку територіальну невідповідність з органами досудового розслідування, необхідно буде ліквідувати такого суб'єкта кримінального судочинства, як слідчий суддя. Керуючись насамперед правилом територіальної підслідності та підсудності щодо прив'язки до місця вчинення злочину, матимемо ситуацію позбавлення предмета відання слідчого судді, що є взагалі недопустимим, «неприродним» у правовому сенсі.

2. Відсутність чіткого визначення місця знаходження органу досудового розслідування.

На думку А. Гурської, певним недоліком є відсутність у КПК України чіткого визначення поняття «місце знаходження органу досудового розслідування», що призводить до того, що керівники органів досудового розслідування допускають вільне трактування цього поняття та на власний розсуд визначають суд, до якого слід подавати клопотання про забезпечення заходів кримінального провадження та про обшук⁶⁵⁷.

Зокрема, авторка пояснює, що в разі, коли орган досудового розслідування має у своєму розпорядженні кілька адміністративних приміщень, розташованих у межах територіальної юрисдикції декількох місцевих судів, керівник такого

⁶⁵⁷ Гурська А. Повернення підсудності в КПК «на круги своя». *Юридична Газета online*. 05 квітня 2018. URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/povernennya-pidsudnosti-v-kpk-na-krugi-svoya.html> (дата звернення: 14.02.2019).

органу визначає місце розташування органу досудового розслідування за тією чи іншою адресою службового приміщення. За таких обставин орган досудового розслідування має можливість «вибирати», до якого саме місцевого суду звертатися з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді та про обшук, оскільки адміністративні приміщення такого органу знаходяться в межах територіальної юрисдикції декількох місцевих судів⁶⁵⁸.

Тобто можна зазначити, що основна перевага «сталості» такого визначального чинника у встановленні територіального предмета відання слідчого судді, як місце розташування органів розслідування не є вже такою незмінною. І якщо з прив'язкою до місця розслідування (місця вчинення злочину) виникають питання лише під час об'єднання кількох епізодів в одному кримінальному провадженні, то в разі кількох адміністративних приміщень органу розслідування така територіальна невизначеність постає апріорі в кожному кримінальному провадженні, як багатоепізодному, так і щодо одного епізоду протиправної діяльності.

З прив'язкою предмета відання слідчого судді до місця розташування органу розслідування самі органи, які ведуть кримінальний процес, мають певні труднощі у визначенні «законного» слідчого судді за територіальним критерієм.

Наприклад, саме порушення територіальних меж під час звернення до слідчого судді органами розслідування стало приводом до описаного далі інциденту. Так, 25 квітня 2017 року Вища рада правосуддя (далі – ВРП) під час засідання розглянула повідомлення судді Красногвардійського районного суду міста Дніпропетровська про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя, яке надійшло до ВРП 8 лютого 2017 року. Обставини інциденту, що трапився, викладені на офіційному сайті ВРП та полягають у тому, що 26 січня 2017 року слідчий суддя Красногвардійського районного суду міста Дніпропетровська Д. Л. Черкез повернув

⁶⁵⁸ Там само.

своєю ухвалою старшому слідчому першого слідчого відділу слідчого управління прокуратури Дніпропетровської області клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, подане в рамках кримінального провадження, у зв'язку з порушенням територіальності. В ухвалі суддя вказав, що органом досудового розслідування в зазначеному кримінальному провадженні є прокуратура Дніпропетровської області, що розташована у м. Дніпрі та територіально належить до Соборного (Жовтневого) району м. Дніпра, а отже не належить до територіальної підсудності Красногвардійського районного суду міста Дніпропетровська⁶⁵⁹.

У відповідь на рішення судді 27 січня 2017 року першим слідчим відділом слідчого управління прокуратури Дніпропетровської області внесено до ЄРДР відомості про вчинення кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 375 КК України стосовно вказаного судді Красногвардійського районного суду міста Дніпропетровська, який, як було зазначено, без судового засідання виніс ухвалу, на підставі якої повернув клопотання про обрання запобіжного заходу громадянину, підозрюваному у вчиненні злочину. Згодом суддю Д. Л. Черкеза було викликано на допит до прокуратури Дніпропетровської області як свідка⁶⁶⁰.

Дії працівників прокуратури Дніпропетровської області із внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення щодо постановлення ухвали слідчим суддею не в судовому засіданні були визнані ВРП спробами втручання у здійснення правосуддя та тиску на суддю з метою спонукання розглянути клопотання про обрання запобіжного заходу, незважаючи на його подання з порушенням територіальної підсудності, було визнано такими діями, що порушують гарантії незалежності судді⁶⁶¹.

По-перше, цей приклад демонструє, як уже було зазначено, що самі органи розслідування мають певні труднощі

⁶⁵⁹ ВРП розглянула повідомлення суддів про втручання у їхню діяльність. 26.04.2017. URL: <http://www.vru.gov.ua/news/2231> (дата звернення: 14.02.2019).

⁶⁶⁰ Там само.

⁶⁶¹ Там само.

у визначенні, до якого слідчого судді звертатися з клопотанням за вказаним правилом територіального розподілу з прив'язкою до місця розташування органу розслідування. Оскільки кримінальне провадження може передаватися для провадження іншому органу розслідування, або орган розслідування може складатися з кількох адміністративних приміщень, які знаходяться в різних територіальних одиницях тощо. У таких умовах невизначеності ще більшої значущості набуває врегулювання діяльності слідчого судді в разі звернення органів досудового розслідування з клопотанням щодо судового контролю із порушенням територіальних меж предмета відання слідчого судді.

По-друге, доречно зауважити: указаний приклад демонструє, що нормами кримінального процесуального законодавства не врегульовано діяльність слідчого судді у випадку порушення територіальності під час звернення органів розслідування із клопотанням про застосування запобіжного заходу. Так само, як не врегульовано діяльність слідчого судді щодо інших порушень органів розслідування під час звернення із клопотанням стосовно здійснення судового контролю.

У статтях 151 (тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом), 156 (відсторонення від посади), 172 (арешт майна) КПК України визначено, що, якщо клопотання подано без додержання вимог цього Кодексу, слідчий суддя повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу⁶⁶². Проте щодо подання клопотання до слідчого судді в інших випадках застосування заходів забезпечення, у тому числі і запобіжних заходів, таких вимог не визначено.

Наведений приклад стосується звернення з клопотанням про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Подане клопотання не відповідало вимогам КПК України щодо територіальної підсудності слідчого судді. Проте законодавець не визначив можливе законне реагування слідчого судді.

---

⁶⁶² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

На думку представників правозастосовних органів – слідчих підрозділів прокуратури, слідчий суддя, який позбавлений можливості відреагувати на таке порушення в законний спосіб, мав би розглянути в будь-якому разі подане клопотання та винести ухвалу. Законом передбачено винесення ухвали щодо: 1) застосування запобіжного заходу; 2) відмови у застосуванні запобіжного заходу; 3) застосування більш м'якого запобіжного заходу. Тобто кримінальний процесуальний закон передбачає в будь-якому разі прийняття рішення по суті та не передбачає реагування на порушення під час подання клопотання.

Відповідно до ч. 6 ст. 9 КПК України у випадках, коли положення КПК України не регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження. У такому разі насамперед треба врахувати засаду верховенства права відповідно до ст. 8 КПК України⁶⁶³.

У цьому випадку постає питання: що є більш сприятливим для забезпечення прав людини, у якому випадку права людини будуть більш захищеними – у випадку розгляду клопотання слідчим суддею чи його відхилення з подальшим зверненням до відповідного слідчого судді за територіальністю? На нашу думку, щодо розглядуваного предмета дослідження відносяться такі права людини: забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, доступ до правосуддя, правова визначеність, право на справедливий суд.

Право людини на свободу та особисту недоторканність, гарантоване ст. 29 Конституції України, ст. 12 КПК України, ст. 5 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, не є абсолютним та може обмежуватися задля досягнення законної мети, на законних підставах та у порядку, визначеному законом. Застосування судового контролю в цьому випадку виступає гарантією дотримання вказаного права людини. При цьому забезпечення права реалізується саме під час якнайшвидшого судового контролю. Отже, розгляд слідчим суддею, незважаючи на недотримання територіального

---

⁶⁶³ Там само.

розподілу предмета відання, клопотання щодо обрання затриманому запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою забезпечить якнайшвидший контроль за дотриманням права на свободу та особисту недоторканність підозрюваного.

Під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу за ст. 193 КПК України слідчий суддя за клопотанням сторін чи за власною ініціативою має право заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу⁶⁶⁴. Обрання запобіжного заходу слідчим суддею становить повноцінний судовий розгляд. Принцип територіальності, який застосовується під час розподілу підслідності, підсудності, спрямований на забезпечення права на доступ до правосуддя та забезпечення правової визначеності у тому числі.

Доступ до суду (до правосуддя) є однією із складових права на справедливий суд⁶⁶⁵ та жваво обговорюється серед науковців у процесуальних галузях права як самостійний стандарт⁶⁶⁶.

Так, на значущості саме доступу до правосуддя в забезпеченні права на справедливий судовий розгляд наголошено в розробках Національного бюро у справах дотримання Конвенції про захист прав і основних свобод людини на офіційному сайті Міністерства юстиції України. Позиція ЄСПЛ, як зазначає автор публікації І. Коваль, у багатьох справах є такою, що основною складовою права на суд є право доступу, у тому розумінні, що особі має бути забезпечена можливість звернутися до суду для вирішення певного питання і що з боку держави не повинні чинитися правові чи практичні перешкоди для здійснення цього права⁶⁶⁷.

⁶⁶⁴ Там само.

⁶⁶⁵ Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Вид. 3-тє. К.: Реферат, 2010. С. 241–242.

⁶⁶⁶ Верба І. О. Міжнародні стандарти права на доступ до правосуддя: теоретико-правові засади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2015. № 17. С. 39–42.; Мармаш В. Я. Право на доступ до суду не для суддів? *Судебно-юридическая online-газета*. 27.04.2016. URL: <http://sud.ua/blog/2016/04/27/87790-pravo-na-dostup-do-sydy-ne-dlya-syddv> (дата звернення: 11.08.2019); Ясинок М. М. Доступ до правосуддя як важлива гарантія демократичного суспільства. *Університетські наукові записки*. 2013. С. 79–85.

⁶⁶⁷ Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. URL: <http://old.minjust.gov.ua/7474> (дата звернення: 11.08.2019).

Так ось територіальна віддаленість, законодавча невизначеність судового органу для осіб, які мають інтерес у кримінальному провадженні або представляють інтереси інших осіб, може стати тією правовою або практичною перешкодою у зверненні до суду, що утруднює доступ до правосуддя та створює правову визначеність.

Звернімося до практики Європейського суду з прав людини, з урахуванням якої відповідно до ст. 8 КПК застосовується засада верховенства права.

Так, у рішенні «Лео Цанд проти Австрії» (Leo Zand v. Austria) Європейський суд наголосив, що не вважається «судом, встановленим законом» орган, який, не маючи юрисдикції, вирішує спір, що підлягає розгляду судом іншої юрисдикції⁶⁶⁸. У цьому рішенні було зроблено висновок, що не може бути визнано суд, встановленим законом, у випадку порушення ним предмета відання – вирішення спору у справі, яка належить до розгляду іншим судом.

Таким чином, слідчий суддя під час прийняття рішення у кримінальному провадженні, яке не належить до його відання за територіальністю, не буде уособлювати в собі суд, встановлений законом. А отже рішення у кримінальному провадженні щодо судового контролю буде прийняте незаконним судом. Що, безсумнівно, призведе до порушення прав осіб, насамперед до порушення права на справедливий судовий розгляд.

Отже, прийняття до розгляду слідчим суддею клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з порушенням територіального розподілу предмета відання можна припустити з метою забезпечення права підозрюваного на свободу та особисту недоторканність. Проте, вірогідно, порушеними при цьому будуть права осіб (у тому числі й підозрюваного) на доступ до суду, правову визначеність та справедливий суд, що не відповідає принципу пропорційності та відповідно не узгоджується із засадою верховенства права.

⁶⁶⁸ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лео Цанд проти Австрії» від 12 жовтня 1978 року. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode": \["ENG"\],"appno":\["7360/76"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 11.08.2019).

Цікавим є в такому випадку розгляд можливості застосування ст. 206 КПК України, відповідно до якої кожен слідчий суддя, у межах юрисдикції якого знаходиться особа, яка тримається під вартою, має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу забезпечити додержання прав такої особи⁶⁶⁹.

Застосовуючи це правило до нашого прикладу, можна розмірковувати так: під час звернення слідчого прокуратури з клопотанням до слідчого судді з порушенням територіальності затриманий був доставлений до суду, а тому фізично він перебував у районі обслуговування вказаного слідчого судді. На момент звернення порушувалися його (затриманого) права на суд, встановлений законом, оскільки прокурор зі слідчим звернулися з порушенням юрисдикції слідчого судді. Отже, слідчий суддя цілком правомірно може винести ухвалу, якою зобов'язати прокурора, слідчого забезпечити додержання прав затриманого, а саме доставити його до «законного» судді.

Цілком слушно, на нашу думку, законодавець передбачив реагування слідчого судді на порушення прав особи, яка тримається під вартою, як ми розуміємо, незалежно від звернення щодо такого порушення. Незрозумілим, на наш погляд, є звуження предмета відання слідчого судді до реагування лише на порушення прав визначеного суб'єкта – особи, щодо якої обрано запобіжний захід тримання під вартою. Контроль слідчого судді спрямований на забезпечення дотримання прав людини, а тому предмет відання має включати порушення основних прав та свобод будь-якого учасника на досудовому розслідуванні, які є релевантними кримінальному процесу.

Розглянемо визначення предмета відання слідчого судді за територіальними межами щодо звернень учасників кримінального провадження, зокрема щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування.

⁶⁶⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).

Оскільки з визначенням «законного» слідчого судді відчують певні труднощі самі суб'єкти застосування кримінального процесуального права, то, можна сказати, що для учасників кримінального провадження така невизначеність зростає в рази. Це становить неабияку проблему, оскільки коли ми ведемо мову про правову визначеність, то передусім маємо на увазі визначеність для простих громадян – учасників кримінального провадження, права та свободи яких мають бути захищеними у кримінальному процесі, учасників, яким саме й забезпечується доступ до суду, передумовою якого і є вказана правова визначеність.

Кримінальне процесуальне законодавство хоча й неяксно, але визначає правила територіальної підсудності слідчого судді щодо звернення сторони обвинувачення. Однак щодо звернення сторони захисту територіальна підсудність звернень до слідчого судді визначена лише в деяких випадках. Так, ст. 147 КПК України регламентовано звернення особи з клопотанням про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення до того ж слідчого судді, суду, який виніс ухвалу про накладення грошового стягнення; а ст. 201 КПК України встановлено правило територіальної підсудності подання клопотання підозрюваного, обвинуваченого про зміну запобіжного заходу до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування⁶⁷⁰. Інші випадки подання звернення не врегульовано.

На наш погляд, варто розглянути процедуру оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування. Відповідно до ч. 1 ст. 306 КПК України скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду згідно з правилами судового розгляду, передбаченими ст.ст. 318–380 КПК України⁶⁷¹. У вказаних статтях, до яких відсилає нас ця норма, територіальний предмет відання суду, слідчого судді не регламентовано.

---

⁶⁷⁰ Там само.

⁶⁷¹ Там само.

Щодо судового розгляду предмет відання суду за територіальним критерієм врегульовано ст. 32 «Територіальна підсудність» КПК України, у якій встановлено правило визначення предмета відання суду насамперед за місцем вчинення кримінального правопорушення, а в разі неможливості встановлення такого місця – за місцем закінчення досудового розслідування⁶⁷². При цьому згадана норма встановлює додаткові правила щодо кримінальних проваджень, які містять кілька епізодів злочинної діяльності.

КПК України окремо врегульовано територіальну підсудність щодо кримінальних правопорушень, які розслідуються НАБУ, при цьому зазначено, що предмет відання суду має обов'язково територіально відрізнятися від території знаходження підрозділу НАБУ, який здійснював розслідування, тобто правило протилежне звичному «за місцем знаходження органу розслідування», яке червоною лінією проходить крізь кримінальні процесуальні норми.

Тож можна сформулювати загальний висновок, що під час оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування предмет відання слідчого судді за територіальним критерієм має визначатися за місцем вчиненого кримінального правопорушення.

На проблемні питання визначення територіальної підсудності у кримінальному процесі звертають увагу юристи, які ведуть практичну діяльність у галузі кримінального процесу з боку сторони захисту. Так, на VIII Форумі Асоціації адвокатів України з кримінального права та процесу представник адвокатського об'єднання «Скляренко, Сидоренко та партнери» Андрій Тригуб підкреслив, що, незважаючи на визначене у ст. 132 КПК України загальне правило під час подання клопотання про обрання заходів забезпечення кримінального провадження щодо визначеної підсудності місцевих судів, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, деякі питання залишилися поза межами правового регулювання. Зокрема, А. Тригуб наголошує

⁶⁷² Там само.

на такому питанні: куди подавати скаргу на бездіяльність прокурора, якщо такий прокурор знаходиться в межах територіальної юрисдикції одного суду, а орган досудового розслідування в іншому районі? Тут же А. Тригуб пояснює, що судова практика в цьому випадку схиляється до територіальної юрисдикції суду за місцезнаходженням прокурора, проте автор дає пораду подавати скаргу в обидва суди⁶⁷³.

Так маємо підстави засвідчити, що учасники кримінального провадження, а саме захисники, обирають між прив'язкою до місцезнаходження органів досудового розслідування чи до місцезнаходження прокурора, коли йде мова про бездіяльність прокурора. Адвокати, що практикують у кримінальних провадженнях, взагалі пропонують звертатися зі скаргами одночасно в декілька судів, щоб напевне «попасти» хоча б в один правильно – у «законний» суд.

Під час дослідження територіальних меж предмета відання доцільно вказати на загальну теорію територіальної юрисдикції. Так, досліджуючи юрисдикцію міжнародних судових установ, Н. В. Дрьоміна зазначає, що «доктрина територіальної юрисдикції, чи «територіальний принцип», має загальне визнання. Територіальна юрисдикція полягає в тому, що держава наказує і встановлює правила поведінки в межах своїх кордонів. Цей принцип, більше за будь-який інший, є проявом суверенітету; усі держави твердо дотримуються територіальної юрисдикції, заснованої на принципі суверенної рівності держав». У ході здійсненого Н. В. Дрьоміною аналізу можна виокремити кілька правил територіальної юрисдикції, що склалися історично. Перше правило полягає в тому, що для переслідування і покарання злочинців *компетентний виключно суд місця вчинення злочину (forum delicti commissi)*; друге правило – принцип *компетентії суду місця піймання злочинця (forum deprehensionis)* (курсив наш. – М. Г.)⁶⁷⁴.

⁶⁷³ Как избежать ошибок с территориальной подсудностью в уголовном производстве рассказал Андрей Тригуб. *Адвокатское объединение «Скляренко, Сидоренко и партнеры»* : веб-сайт. URL: <https://s-partners.org/-/492?fbclid=IwAR1-BZmHgaBuHskct-F1MeBgOuZefzMyqgSExttLfj-y7VrFgEotrctZs4g> (дата звернення: 11.01.2019).

⁶⁷⁴ Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2005. С. 18.

Отже, загальними правилами територіальної юрисдикції судового органу можна назвати: 1) юрисдикція суду за місцем вчинення правопорушення; 2) юрисдикція суду за місцем знаходження правопорушника. Коли ми ведемо мову щодо предмета відання слідчого судді, то правопорушення ми розуміємо як не кримінальне правопорушення, за яким розпочато кримінальне провадження, а певне порушення чи можливе обмеження прав та свобод людини, щодо якого звертаються до слідчого судді за судовим контролем (заздалегідь такого обмеження чи постфактум обмеження або порушення прав та свобод людини).

Таким чином, пристосовуючи вказані загальні правила визначення судової юрисдикції, правильним буде вести мову про місце порушених прав та свобод людини (чи таких, що планується обмежити), або про місце знаходження порушника. «Порушником» у цьому випадку можуть бути як суб'єкти кримінального судочинства, що здійснюють кримінальне переслідування, так і учасники кримінального провадження, які своєю дійсною чи потенційною поведінкою дають законні підстави до обмеження прав та свобод.

Подекуди автори взагалі пропонують «прив'язати» судовий контроль слідчого судді до попередньо наданих рішень. Так, контроль за переміщенням та збереженням речей і документів, що вилучені стороною захисту, Т. О. Кузубова пропонує покласти на слідчого суддю, який надав дозвіл на їх вилучення, що, на думку авторки, обумовлене необхідністю підвищення ефективності забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження⁶⁷⁵.

Проведеним анкетуванням встановлено, що 75 % прокурорів та 84 % адвокатів вважають, що територіальна юрисдикція слідчого судді має визначатися місцем обмеження чи порушення прав особи (додаток А).

Можна використовувати правило для визначення предмета відання слідчого судді за територіальними межами: юрисдикція місця порушення права особи (під час подання скарги

⁶⁷⁵ Кузубова Т. О. Правові засади інституту тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 3.

особою, оскарження дій державних органів – суб'єктів, що ведуть кримінальний процес). Щодо органів пропонуємо використовувати правило: звертатися до того суду, юрисдикція якого поширюється на територію, де фактично розташований орган, який веде розслідування.

Наведемо приклад рішення слідчого судді. Так, ОСОБА_1 звернувся зі скаргою до слідчого судді Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська⁶⁷⁶ в порядку ст. 303 КПК України на бездіяльність уповноважених осіб слідчого управління фінансових розслідувань Головного управління Державної фіскальної служби у Дніпропетровській області (далі – СУ ФР ГУ ДФС) щодо нерозгляду клопотання від 17 грудня 2018 року. На обґрунтування скарги вказує, що ним 17 грудня 2018 року до слідчого управління фінансових розслідувань Головного управління Державної фіскальної служби у Дніпропетровській області було подано клопотання у кримінальному провадженні № 12018040030002259 про залучення як потерпілого, відповідь на яке не отримав. Від старшого слідчого з СУ ФР ГУ ДФС у Дніпропетровській області О. С. Кліпи надійшла письмова заява, у якій останній повідомляє про те, що кримінальне провадження № 12018040030002259 скеровано за підслідністю до СУ ФР ГУ ДФС у Київській області. З урахуванням зазначеного суд доходить до висновку про відсутність підстав для зобов'язання СУ ФР ГУ ДФС у Дніпропетровській області розглянути клопотання ОСОБИ_1, оскільки матеріали кримінального провадження вже не перебувають в цьому органі досудового розслідування. А втім, суд зобов'язав уповноважених посадових осіб слідчого управління фінансових розслідувань Головного управління Державної фіскальної служби у Дніпропетровській області надати ОСОБИ_1 письмову відповідь щодо органу досудового розслідування, у якому на цей час перебувають матеріали кримінального провадження № 12018040030002259, а також відповідь щодо клопотання від 17 грудня 2018 року⁶⁷⁷.

⁶⁷⁶ На теперішній час – Соборний район м. Дніпра.

⁶⁷⁷ Ухвала Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська у справі № 201/14088/18 від 29 грудня 2018 року за кримінальним провадженням № 12018040030002259. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79040605> (дата звернення: 01.03.2019).

Отже, маємо ситуацію щодо звернення особи з оскарженням бездіяльності слідчого до суду за місцем розташування органу досудового розслідування, оскільки за адресою ГУ ДФС у Дніпропетровській області таким є саме Жовтневий районний суд м. Дніпра (Соборний район м. Дніпра після перейменування у зв'язку з декомунізацією)⁶⁷⁸. Через передавання матеріалів провадження за підслідністю до СУ ФР ГУ ДФС у Київській області особа, яка поскаржилася до слідчого судді, не змогла захистити свої права. Тепер скаржнику необхідно встановлювати місцезнаходження нового органу розслідування, з'ясувати там вирішення свого питання, а потім, можливо, знову оскаржувати бездіяльність уже «нового» слідчого щодо незалучення як потерпілого. Такий складний механізм поновлення порушених прав особи на досудовому розслідуванні є недопустимим.

Так, під час оскарження бездіяльності слідчого або прокурора особа має звертатися до слідчого судді за місцем розташування органу досудового розслідування. Однак, як бачимо, особі необхідно встановлювати місце знаходження органу досудового розслідування. У результаті аналізу системи розподілу територіальних та спеціалізованих органів досудового розслідування прокуратури, СБУ та ДФС можна зазначити, що встановлення такого місця розташування є справою нелегкою. Органи не надають на офіційних сайтах вичерпної інформації про структурну будову органів розслідування, розташування їх територіальних підрозділів, точні адреси тощо. Для особи, яка є необізнаною у сфері кримінального провадження, є некомпетентною щодо особливостей будови відповідних державних органів, така задача в окремих випадках є майже непосильною, що, звичайно, обмежує особу в її праві на доступ до суду.

Наведений приклад служить додатковим аргументом на користь противників застосування правила розподілу предмета відання слідчого судді за територіальним критерієм за місцем

---

⁶⁷⁸ Контактна інформація Головного управління Державної фіскальної служби у Дніпропетровській області. Офіційний сайт територіальних органів ДФС у Дніпропетровській області. URL: <http://dp.sfs.gov.ua/dfs-u-regioni/golov-upr/kontakti-> (дата звернення: 01.03.2019).

розташування органу досудового розслідування. Доцільним, на нашу думку, є застосування правила «місця порушених прав». У такому випадку в контексті описаного вище прикладу особа має звернутися до слідчого судді за місцем порушення прав - за місцем невизнання її потерпілим, а отже за місцем розслідування, тобто до того ж суду Жовтневого району м. Дніпра. Але відмінність у тому, що за умови встановлення, що провадження знаходиться вже в іншому органі розслідування, розгляд скарги особи має відбуватися в тому ж суді Жовтневого району м. Дніпра – за місцем порушення її прав. Особа не має відшукувати орган розслідування, його адресу, щоб з'ясувати, куди подавати скаргу з метою поновлення її порушених прав.

Щодо цього промовистим є вислів А. Д. Градовського про те, що правосуддя має знаходитися «біля дверей» кожного громадянина⁶⁷⁹.

О. М. Овчаренко висловлює прихильність до традиційної, з її слів, тези стосовно того, що доступність правосуддя пов'язується з територіальною близькістю суду для сторін. Авторка розтлумачує свою тезу таким чином, що суд має бути рівновіддаленим (а значить і рівнодоступним) для двох сторін процесу. Враховуючи, що рівна віддаленість суду від сторін можлива лише за умови, що вони знаходяться на території, яка охоплюється юрисдикцією одного суду, авторка підкреслює, що в інших випадках загальним правилом територіальної підсудності суд є наближеним до місця знаходження відповідача, тобто тієї сторони, що презюмується неправою⁶⁸⁰. Слід зауважити: зазначене О. М. Овчаренко правило стосується цивільних процесів, де в суді вирішують спір дві рівнозначні сторони. У кримінальному процесі рівність сторін є умовною та забезпечується урівноваженням владних повноважень держави, яка підтримує в особі суб'єктів провадження сторону обвинувачення, наданням більших прав стороні захисту.

⁶⁷⁹ Градовский А. Д. Собрание сочинений : в 9 т. Т. 2. СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1899. С. 19.

⁶⁸⁰ Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : монографія. Х. : Право, 2008. С. 75–76.

Визначення підсудності за місцем знаходження органу розслідування забезпечує наближеність суду насамперед до органів розслідування та прокурора. Отже, територіальна доступність правосуддя забезпечується на користь «сильнішої» сторони. Складається ситуація: держава в особі законодавця забезпечує державі в особі державних органів обвинувачення доступність до держави в особі судових органів. А людина в цей момент залишається осторонь таких взаємних «ввічливостей».

Тому, на нашу думку, територіальний розподіл предмета відання слідчого судді на досудовому розслідуванні за правилом юрисдикції за місцем порушених прав сприятиме забезпеченню доступу людини до правосуддя.

Окремі питання розподілу предмета відання судових органів за внутрішньовідомчими межами.

Внутрішньовідомчий розподіл судових органів пов'язаний із їх внутрішньою спеціалізацією. У судах іноді взагалі використовують галузеву спеціалізацію, через що у практиці національних судів подекуди виникають труднощі з тлумаченням такої ознаки, як «суд, встановлений законом». Проблема полягає в тому, що у випадку визначення складу суду без урахування спеціалізації в суддів національних судів та інших учасників кримінального провадження виникає питання, чи є такий суд законним у розумінні ст. 6 Конвенції.

Нерідко вбачають перешкоду в залученні суддів іншої спеціалізації до розгляду кримінальних проваджень суди апеляційної інстанції. Так, у період із серпня 2016 року до січня 2017 року було винесено ряд ухвал за результатами розгляду подань апеляційних судів. Однотипні подання апеляційних судів Черкаської⁶⁸¹, Полтавської⁶⁸², Житомирської⁶⁸³

⁶⁸¹ Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за поданням Апеляційного суду Черкаської області від 09 серпня 2016 року у кримінальному провадженні. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59674868> (дата звернення: 11.08.2019).

⁶⁸² Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за поданням Апеляційного суду Полтавської області 13 жовтня 2016 року у кримінальному провадженні № 4201318000000070. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/62021227> (дата звернення: 11.08.2019).

⁶⁸³ Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за поданням Апеляційного суду Житомирської області від 29 грудня 2016 року

та Хмельницької⁶⁸⁴ областей за змістом стосувалися направлення матеріалів провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції різних апеляційних судів у зв'язку з неможливістю утворення колегіального складу суду із залученням лише суддів, спеціалізованих на розгляді кримінальних справ. Відповідними ухвалами були прийняті рішення щодо того, що залучення суддів іншої спеціалізації, коли неможливо обійтися лише залученням суддів з урахуванням відповідної спеціалізації для розгляду кримінальних проваджень, не є перешкодою у здійсненні судочинства.

До Національної академії правових наук України надійшло звернення Ленінського районного суду м. Миколаєва від 23 грудня 2016 року за відповідними роз'ясненнями щодо того, чи повинні включатися до складу колегій суддів з розгляду кримінальних проваджень судді, які спеціалізовані з розгляду цивільних справ та справ, що підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства, якщо неможливо утворити колегію через недостатню кількість суддів, що працюють з розгляду кримінальних проваджень. Колективом поважних учених, до складу якого ввійшли Н. В. Глинська, Л. М. Москвич, Л. М. Лобойко, О. Г. Шило, було надано роз'яснення, у якому автори зробили висновок: якщо в місцевому суді немає можливості утворити судову колегію для конкретної справи з суддів відповідної спеціалізації, то утворення її із залученням суддів іншої спеціалізації не є порушенням КПК України. Склад такої колегії є «судом, встановленим законом» в розумінні ЄКПЛ та ЄСПЛ⁶⁸⁵.

Ученими Національної академії правових наук України у вказаному вище Роз'ясненні було проаналізовано Висновок

у кримінальному провадженні № 1201606000000102 (номер судового провадження № 283/2206/16-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64167284> (дата звернення: 11.08.2019).

⁶⁸⁴ Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за поданням Апеляційного суду Хмельницької області від 17 січня 2017 року у кримінальному провадженні № 2201424000000009 (судове провадження № 1-кп/686/967/14-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64125138> (дата звернення: 11.08.2019).

⁶⁸⁵ Глинська Н. В., Москвич Л. М., Лобойко Л. М., Шило О. Г. Роз'яснення щодо правосудності складу колегії місцевого суду, утвореної для розгляду кримінального провадження із суддів / Національна академія правових наук України. Харків. 2017. С. 7.

(2012) № 15 Консультативної ради європейських суддів (далі – КРЕС) стосовно спеціалізації суддів, прийнятий на 13-му пленарному засіданні КРЕС (м. Париж, 5–6 листопада 2012 р.)⁶⁸⁶.

У цьому Висновку визначено, що роль «загального судді» ніколи не зможе бути переоціненою. У будь-якому суді загальні судді зазвичай призначаються до різних секторів спеціалізації, змінюючи призначення кілька разів протягом всієї кар'єри. Це дає їм широкий досвід роботи в різноманітних сферах права, що дозволяє їм пристосовуватися до нових призначень та відповідати потребам сторін. Саме тому є життєво необхідним із самого початку забезпечити суддів загальним навчанням задля надбання ними необхідної гнучкості та універсальності, що допоможе їм задовольняти потреби загальних судів, які мають справу з великою кількістю різноманітних спорів, включаючи такі, що вимагають певного рівня спеціалізації. У цілому, КРЕС вважає, що спеціалізація може бути виправданою, тільки якщо вона сприяє адмініструванню судочинства, наприклад, якщо це є сприятливим задля гарантування якості як процесу, так і судових рішень⁶⁸⁷.

На користь «універсальності» суддів свідчить також положення національного законодавства. Так, відповідно до ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судді, уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, не звільняються від виконання обов'язків судді відповідної інстанції⁶⁸⁸. Отже, законом передбачено участь ювенальних суддів в інших провадженнях також, незалежно від їх спеціалізації.

Ураховуючи принцип пропорційності, який є однією з умов забезпечення верховенства права в демократичному суспільстві, логічно зробити висновок на користь відмови від спеціалізації у тих випадках, коли її застосування унеможливує створення відповідного складу суду у кримінальному

⁶⁸⁶ Там само. С. 5–6.

⁶⁸⁷ Документи Консультативної ради європейських суддів : офіц. вид. / упоряд. А. О. Кавакін. К. : Ін Юре, 2015. С. 621–636. URL: http://www.vru.gov.ua/content/file/Opinion_1-18.pdf (дата звернення: 17.11.2017).

⁶⁸⁸ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 14.05.2020).

провадженні. Оскільки подальша прив'язка до такої гарантії, як спеціалізація, зважаючи наявні ризики, може завдати шкоду більшу за користь у досягненні головної мети – утвердження і забезпечення прав людини.

Саме таку мету прагне досягнути держава, як зазначає в дослідженні Б. В. Малишев⁶⁸⁹.

Розглянемо застосування внутрішньої спеціалізації судовими інстанціями, які здійснюють перегляд судових рішень.

У складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ відповідно до ч. 4 ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»⁶⁹⁰.

Так само, відповідно до ч. 4 ст. 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», визначено, що в кожному касаційному суді утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів, кількість та спеціалізація яких визначаються рішенням зборів суддів касаційного суду. У ч. 5 та ч. 6 указаної статті згаданого закону визначено спеціалізацію палат для Касаційного адміністративного суду та Касаційного господарського суду⁶⁹¹.

Наприклад, у Касаційному адміністративному суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо:

- 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів;
- 2) захисту соціальних прав;
- 3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян⁶⁹².

У Касаційному господарському суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо (про):

- 1) банкрутство;
- 2) захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством;

⁶⁸⁹ Малишев Б. В. Принцип верховенства права (теоретико-правовий аспект) : Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 8 (130). С. 18.

⁶⁹⁰ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 14.05.2020).

⁶⁹¹ Там само.

⁶⁹² Там само.

3) корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів⁶⁹³.

Щодо ККС ВС законодавець обов'язкової спеціалізації судових палат не визначає, залишивши це питання на вирішення зборів суддів.

Голова ККС ВС С. Кравченко пояснив, що на виконання вимог законодавства, з метою покращення доступу громадян до правосуддя, врахування досвіду суддів та забезпечення ефективного розгляду судових справ у Касаційному кримінальному суді сформовано Першу та Другу судові палати, обрано секретарів цих палат, визначено склад колегій суддів. Для зручності та розвантаження розподілено дні тижня для проведення судових засідань Першою та Другою судовими палатами: Перша судова палата проводить судові засідання щовівторка, Друга судова палата – щочетверга. Кожна судова палата складається з чотирьох колегій суддів. Середу визначено як додатковий день для розгляду справ, які містять великий обсяг матеріалів⁶⁹⁴. Можна підсумувати, що у вказаний автором період діяльності ККС ВС створені судові палати не мали окремої спеціалізації і були розподілені між собою лише щодо днів проведення судових засідань на тижні.

Щодо ККС ВС можна вести мову як з приводу внутрішньої спеціалізації, так і з приводу зовнішньої спеціалізації – відомчої спеціалізації. Оскільки зі створенням ВАКС з'явилася необхідність утворення органу щодо оскарження та перегляду рішення цього судового органу. Така необхідність створення нового органу саме обумовлена появою окремого специфічного предмета відання, який становить реалізація особою права на оскарження та перегляд судових рішень ВАКС щодо корупційних правопорушень.

На шпальтах періодичних видань повідомлялося про створення у ККС ВС Третьої палати, що розглядатиме кримінальні провадження щодо корупційних злочинів. В її складі

⁶⁹³ Там само.

⁶⁹⁴ Кравченко С. 100 днів роботи Касаційного кримінального суду ВС: що зроблено та що у планах. *Судово-юридична газета*. 2 квітня 2018р. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/116817-100-dniv-roboti-kasatsiynogo-kriminalnogo-sudu-vs-scho-zrobleno-ta-scho-u-planakh> (дата звернення: 20.07.2019).

передбачалося 13 суддів. Тким чином було сформовано окрему вертикаль для розгляду кримінальних проваджень стосовно злочинів, пов'язаних із корупцією. Для розгляду згаданих справ існували 3 судові інстанції: перша інстанція – Вищий антикорупційний суд (ВАКС), друга інстанція – апеляційна палата ВАКС, третя інстанція – Третя судова палата ККС. Прес-служба суду повідомила, що завдяки запровадженню окремої спеціалізації вдасться забезпечити сталість та єдність судової практики розгляду кримінальних проваджень щодо корупційних злочинів⁶⁹⁵.

О. М. Овчаренко звернула увагу на співвідношення інстанцій з оскарження судових рішень та їх організаційного втілення в ланках судової системи. З точки зору доступності, як зазначає авторка, оптимальним є варіант «одна судова інстанція = одна судова ланка»⁶⁹⁶.

Щодо судів загальної юрисдикції, до предмета відання яких відноситься розгляд загальних кримінальних проваджень, забезпечено таке співвідношення інстанцій з ланками судової системи: перша інстанція – місцеві суди, друга інстанція – апеляційні суди, третя інстанція – ККС ВС.

У той час як вертикаль спеціалізованого суду ВАКС побудована з порушенням указанного правила: перша та друга інстанції – ВАКС, третя інстанція – судова палата ККС ВС. Отже, бачимо, що в одній ланці судової системи (ВАКС) об'єднано дві судових інстанції (перша та друга апеляційна), що не сприяє справедливості правосуддя, оскільки, дійсно, постає питання, чи зможуть судді тієї ж установи неупереджено приймати рішення щодо перегляду рішень своїх колег.

Продовжуючи розгляд внутрішньої спеціалізації судових органів, розглянемо можливість запровадження пенітенціарної спеціалізації.

У теорії кримінального процесу обговорюється серед науковців ідея запровадження пенітенціарних суддів. Зокрема

⁶⁹⁵ Касація для ВАКС. *Закон і бізнес*. № 20 (1422). 25.05.2019–31.05.2019. URL: https://zib.com.ua/ua/137732-viznachen_i_suddi_yaki_pereglyadatimut_rishennya_vaks.html (дата звернення: 07.07.2019).

⁶⁹⁶ Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : монографія. Х. : Право, 2008. С. 131.

підтримав таку пропозицію під час дисертаційного дослідження В. М. Трофименко. Позиція щодо залишення стадії виконання вироку в межах кримінального процесу породжує також підтримання ідеї запровадження пенітенціарних суддів. В. М. Трофименко зазначив, що унормування їх повноважень та процедури розгляду ними заяв і клопотань про застосування превентивних і компенсаційних заходів має знайти своє відображення в КПК України, оскільки ці правові відносини пов'язані із захистом прав людини під час здійснення кримінального провадження на етапі виконання вироку⁶⁹⁷.

Ідея запровадження пенітенціарних суддів знайшла своє відображення у законопроекті № 4936 «Про превентивні і компенсаційні засоби у зв'язку з катуванням, нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням щодо засуджених та осіб, узятих під варту, та запровадження інституту пенітенціарних суддів»⁶⁹⁸.

У теорії кримінального процесу частина науковців дотримуються позиції виключення з кримінального процесу правовідносин в частині виконання судових рішень. Така позиція ставить під сумнів залишення в межах кримінального процесу стадію виконання вироку. Наприклад Т. О. Лоскутов зазначає, що із встановленням винності або невинуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення норми кримінального права, що «обслуговують» кримінальний процес, вважаються застосованими. На цьому призначення кримінального процесуального правозастосування вичерпується. Правовідносини в частині виконання судових рішень мають бути предметом регулювання кримінально-виконавчого, а не кримінального процесуального права⁶⁹⁹.

---

⁶⁹⁷ Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків: Національний юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 39.

⁶⁹⁸ Про превентивні і компенсаційні засоби у зв'язку з катуванням, нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням щодо засуджених та осіб, узятих під варту, та запровадження інституту пенітенціарних суддів: Проект Закону України від 08 лип. 2016 р. № 4936. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4936&skl=9 (дата звернення: 30.07.2020).

⁶⁹⁹ Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права : монографія. К. : Юридичний світ, 2016. С. 120–121.

В. М. Трофименко таку позицію вченого критикує та наполягає на кримінальному процесуальному характері процесуальних відносин з приводу виконання судових рішень. На погляд вченого, реалізація права на справедливий суд завершується не ухваленням судового рішення (вироку чи ухвали) та набуттям ним законної сили, а його виконанням. Цей висновок, як зазначає В. М. Трофименко, зроблено передусім на підставі аналізу прецедентної практики ЄСПЛ, який розглядає виконання рішення суду як складову частину судового розгляду за змістом ст. 6 Конвенції. Той факт, що виконання судового рішення має ключове значення для ефективного функціонування правосуддя, неодноразово підкреслювався Європейським судом⁷⁰⁰.

Питання залишення чи виключення з кримінального процесу етапу виконання судових рішень тісно пов'язане зі звуженням чи розширенням генерального предмета відання кримінального процесу. Вирішення цього питання залежить від визначення, які саме права учасників реалізуються на етапі виконання судових рішень: кримінальні процесуальні або кримінально-виконавчі.

Кримінальні процесуальні права так, як і кримінально-виконавчі права становлять у сукупності спеціально створені права (процедурні), які спрямовані на забезпечення реалізації кримінальних та основоположних прав людини. Кримінальні виконавчі права мають такий же процедурний характер, як і кримінальні процесуальні, але спрямовані вони на реалізацію матеріальних прав у частині виконання та відбування кримінального покарання. За змістом кримінально-виконавче провадження становить наступний етап після кримінального провадження, після досягнення мети та виконання завдань кримінального процесу.

Слід погодитися з В. М. Трофименком у тому, що виконання судового рішення має ключове значення для ефективного функціонування правосуддя. Узагалі, указані провадження

⁷⁰⁰ Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків: Національний юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 31–32.

(кримінально-виконавче та кримінальний процес) можна об'єднати в одне провадження і вважати послідовними частинами одного цілого. Проте, враховуючи певні специфічні відмінності, цілком допустимим, на нашу думку, є відокремлення цих процедур. Але варто не забувати, що забезпечення реалізації матеріальних прав (кримінальних та основоположних прав людини) є спільною рисою вказаних юридичних процесів. Зважаючи на те, що кримінальний процес за певних умов змінюється кримінально-виконавчим, можна допустити певний перехідний період, скажімо етап виконання вироку. Цей етап, беручи до уваги його тісний взаємозв'язок як з кримінальним процесом, так і з кримінально-виконавчим, можна залишити в межах кримінального процесу, але можна припустити його сепарацію від кримінального провадження та приєднання до кримінально-виконавчого процесу.

Ураховуючи, що за чинним законодавством процедура виконання судових рішень, а саме вироку, відбувається в межах кримінального процесу, доцільно звернути увагу, що згадана процедура пов'язана із забезпеченням реалізації виконання покарання. Можна виокремити специфічний предмет відання, пов'язаний зі специфічною процедурою виконання покарання, тобто констатувати відокремлення процесуального елемента предмета відання. Як було вже визначено в попередніх розділах, розподіл кримінального процесуального елемента предмета відання створює підстави переважно для внутрішньовідомчого поділу суб'єктів провадження. Тож застосування внутрішньої спеціалізації суддів у вигляді запровадження пенітенціарних суддів є цілком обґрунтованим та сприятиме підвищенню ефективності кримінального провадження.

Продовжуючи тему спеціалізації суддів, окремо вбачаємо за необхідне зупинитися на спеціалізації щодо неповнолітніх. Уведення посади ювенального судді в місцевих судах передбачено ст.18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»⁷⁰¹.

⁷⁰¹ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 14.05.2020).

На думку А. Радзівілл, система ювенальної юстиції становить собою установи й організації, які повинні включати міліцію, суди, прокуратуру, пенітенціарні установи, службу у справах неповнолітніх й управління виправних установ для неповнолітніх. Центральним елементом системи ювенальної юстиції є ювенальний суд. До основних завдань ювенальних судів належать захист дітей та їх реабілітація. Авторка відзначає, що питання, які стосуються неповнолітніх, досить делікатні: судді треба знати не тільки положення закону, а й психологію дітей і підлітків, він має бути обізнаний у питаннях виховання, психології, педагогіки. До переваг ювенальної юстиції слід віднести те, що під час створення системи спеціалізованих судів можливий детальніший розгляд різних категорій справ за меншої затрати часу, професійніший розгляд справ в апеляційному й касаційному порядку. Це повинно допомогти розвантажити суддів інших судів і дати їм можливість детальніше розглядати категорії справ, вирішення яких належить до їх компетенції⁷⁰².

Варто зауважити, що ювенальний суддя розглядає справи щодо неповнолітніх, проте не передбачено участь ювенального слідчого судді на досудовому провадженні. Зважаючи на важливість саме досудового врегулювання кримінально-правових конфліктів, суб'єктами яких є неповнолітні, на особливості заходів забезпечення, які мають застосовуватися щодо неповнолітніх, судовий контроль за дотриманням їх специфічних прав та свобод має забезпечуватися спеціалізованим – ювенальним слідчим суддею.

---

⁷⁰² Радзівілл А. Покарання чи виховання? Введення ювенальної юстиції: за та проти. *Закон і бізнес*. № 26 (1116). 29.06.–05.07.2013. URL: https://zib.com.ua/ua/33746-vvedennya_yuvenalnogo_pravosuddya_za_y_prot.html (дата звернення: 07.07.2019).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4⁷⁰³

1. Запровадження до кримінального процесу такого суб'єкта, як дізнавач є спеціалізацією органів розслідування щодо розслідування кримінальних проступків. Кожного разу під час провадження щодо кримінального проступку він набуває кримінальної процесуальної компетенції слідчого.

2. Оперативні підрозділи у кримінальному процесі не наділені власним предметом відання, опрацьовують ситуативно частину предмета відання того суб'єкта сторони обвинувачення, який надав їм доручення, користуючись повноваженнями слідчого.

⁷⁰³ Основні результати розділу опубліковані у працях: Лоскутова М. С. Окремі питання спеціалізації суддів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 45. Т. 2. С. 113–118.; Городецька М. С. Визначення предмета відання слідчого судді при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. № 3-4 (61). С. 164–171.; Городецька М. С. Визначення предмету відання слідчого судді за територіальним критерієм щодо звернень учасників кримінального провадження. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 1 (66). С. 120–125.; Городецька М. С. Окремі проблеми визначення предмету відання органів досудового розслідування імперативним шляхом. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського*. Серія: Юридичні науки». 2019. № 4. Том 30 (69). С. 192–197.; Городецька М. С. До питання помилкового визначення предмету відання на досудовому розслідуванні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 2 (31). С. 177–181.; Городецька М. С. Щодо утворення складу суду без урахування спеціалізації. *Актуальні питання досудового розслідування*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 27 жовтня 2017 року). Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2018. С. 25–26.; Городецька М. С. Окремі питання визначення предмету відання слідчого судді. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні*: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, 15 червня 2018 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 83–85.; Городецька М. С. Щодо інстанційного розподілу предмету відання органів, що здійснюють судовий контроль та правосуддя. *Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю*: Матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг – м. Маріуполь, 12 квітня 2019 року). Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. С. 103–104.; Городецька М. С. Судовий контроль як гарантія визначення належної підслідності. *Актуальні питання кримінального права та процесу*: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 14 червня 2019 року). Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. С. 40–41.

3. Виокремлення предмета відання не є достатнім для запровадження нового суб'єкта, створення окремого державного органу. Має бути комплексно відокремлена кримінальна процесуальна компетенція, яка й передбачає запровадження саме нового суб'єкта діяльності. Розподіл предмета відання може бути підставою до диференціювання суб'єктів однієї (однакової) кримінальної процесуальної компетенції.

4. Прокурор як процесуальний керівник має приймати рішення, які визначають предмет відання органу досудового розслідування, та які не виходять за межі кримінального провадження, у якому він здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Керівник органу прокуратури має приймати рішення щодо встановлення предмета відання органу досудового розслідування у випадку вирішення питань, які лежать за межами здійснюваного кримінального провадження або за межами предмета відання процесуального керівника цього провадження.

5. До норм кримінального процесуального законодавства слід додати підставу зміни процесуального керівника: у випадку зміни підслідності кримінального провадження, яка призводить до зміни предмета відання прокурора за відомчими, внутрішньо-відомчими (інстанційними) або територіальними межами.

6. Доцільно застосовувати спеціалізацію прокурорів за розподілом предмета відання за відомчими та внутрішньо-відомчими межами. Раціонально створювати ідентичні відділення з розслідування певних категорій кримінальних проваджень у слідчих підрозділах та органах прокуратури. Доцільно закріпити за процесуальним керівником слідчих, керівництво якими б він здійснював під час досудового розслідування. Таким чином, за процесуальним керівником був би постійно закріплений колектив слідчих, досудовим розслідуванням яких він би керував.

7. Необхідно внести до кримінального процесуального законодавства зміни щодо запровадження права учасників кримінального провадження на оскарження підслідності під час досудового розслідування. У разі, якщо учасники кримінального провадження таким правом не скористалися на досудовому

розслідуванні, вони втрачають право оскаржувати підслідність у подальших стадіях кримінального процесу.

Таке правило відповідає застосуванню у кримінальному процесі загальноправового принципу естопель. Якщо учасник кримінального провадження не оскаржував підслідність під час досудового розслідування, то своєю поведінкою він виявив мовчазну згоду з тим, що провадження здійснюється належним суб'єктом відповідної кваліфікації. Тобто учасника кримінального провадження цілком влаштовує стан речей щодо розподілу предмета відання та визначення «законного» суб'єкта провадження. А тому учасник кримінального провадження через свою поведінку втрачає можливість подальшого оскарження того факту (підслідності), із яким він продемонстрував згоду своєю поведінкою.

8. «Трансгалузевий» предмет відання судових органів у вигляді реалізації основоположних прав людини проявляється у кримінальному процесі через реалізацію основоположних прав людини, кримінальних прав (матеріальний елемент) та реалізації кримінальних процесуальних прав учасників (процесуальний елемент). За темпоральними межами матеріальний елемент предмета відання судових органів у кримінальному процесі поділяється таким чином: 1) реалізація на досудовому розслідуванні основоположних прав людини (окрім кримінальних прав, які пов'язані з кримінальним правопорушенням, щодо якого здійснюється основне кримінальне провадження; така реалізація здійснюється слідчим суддею кожного разу під час окремого судового провадження, предметом якого є вирішення питання щодо реалізації основоположного права людини; 2) реалізація судом, суддею під час судового розгляду кримінальних прав учасників та остаточне вирішення кримінально-правового конфлікту, а також реалізація права людини на справедливий судовий розгляд; 3) реалізація судовими інстанціями з перегляду судових рішень права учасників на оскарження судових рішень, яке є однією зі складових права людини на справедливий судовий розгляд та остаточне вирішення кримінально-правового конфлікту, шляхом реалізація кримінальних прав учасників.

9. «Трансгалузевий» предмет відання Конституційного Суду проявляється в різних юридичних процесах, у тому числі у кримінальному процесі. Подаючи конституційну скаргу, учасники кримінального провадження реалізують своє основоположне конституційне право, процедура реалізації якого не передбачена кримінальними процесуальними нормами або щодо реалізації якого створено перешкоди через неякісне врегулювання галузевих кримінальних процесуальних прав. Застосування індивідуального доступу до конституційного правосуддя у сфері кримінального судочинства є необхідною умовою забезпечення верховенства права. Конституційна скарга є механізмом оскарження рішення законного за формою, проте несправедливого по суті, коли причиною тому є несправедливо встановлена законом процедура. У разі невідповідності встановлених законодавчих норм основним правам людини можливість подання конституційної скарги учасниками кримінального провадження є проявом верховенства права в дії.

10. Доцільно встановити правило для визначення предмета відання слідчого судді за територіальними межами: юрисдикція місця порушення права особи (під час подання скарги особою, оскарження дій державних органів – суб'єктів, що ведуть кримінальний процес). Щодо органів установити правило: звертатися до того суду, юрисдикція якого поширюється на територію, де фактично розташований орган, який веде розслідування.

11. Необхідно передбачити участь ювенального слідчого судді на досудовому провадженні. Зважаючи на важливість саме досудового врегулювання кримінально-правових конфліктів, суб'єктами яких є неповнолітні, на особливості заходів забезпечення, які мають застосовуватися щодо неповнолітніх, судовий контроль за дотриманням їх специфічних прав та свобод має забезпечуватися спеціальним ювенальним слідчим суддею.

ВИСНОВКИ

У результаті виконаного монографічного дослідження вирішено конкретну наукову проблему, що має істотне теоретичне та практичне значення для кримінального провадження: вперше комплексно досліджено предмет відання у кримінальному процесі, унаслідок чого одержано нові наукові результати, до найбільш вагомих серед яких можна віднести такі:

1. Генезу наукових поглядів щодо предмета відання (підслідності та підсудності) у кримінальному процесі систематизовано щодо його визначення як: 1) властивості (сукупності властивостей, ознак) кримінальної справи, матеріалів провадження; 2) відношення між такою справою та суб'єктом провадження, тобто як складову компетенції органу розслідування; 3) сукупності правил для визначення органу розслідування.

2. Предмет відання у кримінальному процесі є сукупністю прав учасників кримінального провадження або осіб, що мають законний інтерес у кримінальному провадженні, на реалізацію яких можуть впливати під час правозастосовної діяльності суб'єкти, що ведуть кримінальний процес, використовуючи надані кримінальні процесуальні повноваження з метою виконання покладеної на них кримінальної процесуальної функції.

3. Структура предмета відання у кримінальному процесі складається з: 1) генерального предмета відання кримінального процесу, що становить усю сферу публічних справ, які відведено для здійснення в межах кримінального процесу; 2) функціонального кримінального процесуального предмета відання, що становить сферу публічних справ, щодо яких здійснюються кримінальні процесуальні функції державними владними органами (функціональними сторонами – обвинувачення, правосуддя); 3) суб'єктного предмета відання, що

утворюється в результаті розподілу функціонального предмета відання серед суб'єктів провадження, які здійснюють кримінальну процесуальну функцію.

4. Зміст предмета відання становлять матеріальні та процесуальні права учасників кримінального провадження (а також осіб, що не є учасниками, проте відстоюють законний інтерес у кримінальному провадженні), на реалізацію яких впливають під час правозастосування суб'єкти, що ведуть кримінальний процес. Матеріальні та процесуальні права становлять матеріальний та процесуальний елементи предмета відання.

5. Функціональне призначення предмета відання у кримінальному процесі полягає у:

– забезпеченні ефективності кримінального процесу шляхом: 1) розподілу праці між суб'єктами одного рівня, що сприяє підвищенню їх кваліфікації та більш організованому виробничому процесу; 2) розподілу праці між суб'єктами-виконавцями та владними суб'єктами, що сприяє організації кримінальної процесуальної діяльності; 3) розподілу контролю та оцінки результатів діяльності суб'єктів кримінального провадження за визначеними предметами відання;

– наданні процесуальної правоздатності та дієздатності суб'єктам провадження;

– забезпеченні законності діяльності органів кримінального судочинства як частини забезпечення загальної засади законності у кримінальному процесі;

– забезпеченні засади доступу до правосуддя у кримінальному процесі.

6. Межі предмета відання суб'єкта, що веде кримінальний процес, є визначальними характеристиками прав учасників кримінального провадження або осіб, що мають законний інтерес у кримінальному провадженні, які встановлюють їх специфічну відмінність, за якою визначається необхідність впливати певним суб'єктом, що веде кримінальний процес, на їх реалізацію для забезпечення ефективного та справедливого кримінального провадження.

Предмет відання у кримінальному процесі визначається за такими межами: загальними (генеральними), функціональними

(змістовними), організаційно-процесуальними (темпоральними), організаційно-технічними (відомчими, внутрішньовідомчими, територіальними), монопроцесуальними (межами предмета відання під час окремого випадку кримінального провадження).

7. Обсяг предмета відання становить сукупність прав учасників кримінального провадження або осіб, що мають законний інтерес у кримінальному провадженні, на реалізацію яких достатньо вплинути суб'єктам, що ведуть кримінальний процес, для виконання покладеної на них кримінальної процесуальної функції.

8. Кримінальна процесуальна функція надає уявлення про те, яким має стати предмет відання в результаті здійсненого на нього впливу. Інструментами впливу для перетворення «сировини» на кінцевий «продукт» є кримінальні процесуальні повноваження. Кожному суб'єкту кримінального провадження надаються повноваження, які є необхідними з огляду на виконувану ним кримінальну процесуальну функцію.

9. Кожне повноваження суб'єкта, що веде кримінальний процес, призначене забезпечити реалізацію певного права учасника. Неправильне визначення повноважень суб'єкта призводить до того, що суб'єкт, який веде кримінальний процес: 1) наділений повноваженнями у такому обсязі, який передбачає вплив ширший, ніж визначений предмет відання; 2) наділений повноваженнями, застосування яких не надає можливості вплинути на весь обсяг визначеного предмета відання. Між визначеними повноваженнями та предметом відання повинно бути дотримано пропорційності. Предмет відання при цьому є визначальним, оскільки спочатку визначається сфера впливу, а потім з огляду на те, який має бути результат, визначаються засоби впливу – повноваження.

10. Здійснення судового контролю на досудовому розслідуванні слідчим суддею щодо надання дозволу уповноваженим органам на обмеження основоположних прав людини або щодо оскарження певних рішень уповноважених органів у випадках, передбачених законом, становить кожного разу окреме провадження, хоча й пов'язане з основним кримінальним

провадженням та впливає на його перебіг. Предметом розгляду такого судового провадження є реалізація окремого основоположного права людини, що є предметом відання слідчого судді на досудовому розслідуванні.

11. Кримінальні процесуальні права – це штучно створені спеціальні права, яких набуває людина, залучена до кримінального провадження як учасник, або людина, яка відстоює законний інтерес у межах кримінального провадження. Кримінальні процесуальні права спрямовані на забезпечення реалізації окремих потреб людини у кримінальному процесі з урахуванням її кримінального процесуального становища (статусу) з метою подальшого забезпечення реалізації основоположних прав людини під час судового провадження.

12. Матеріальний елемент предмета відання у кримінальному процесі поділяється за функціональними межами та відомчими межами. Розподіл предмета відання за функціональними межами забезпечує реалізацію засади змагальності, оскільки забезпечує розподіл кримінальних процесуальних компетенцій суб'єктів, які виконують різні кримінальні процесуальні функції. Розподіл предмета відання за відомчими межами забезпечує реалізацію засади доступу до правосуддя, оскільки забезпечує здійснення провадження суб'єктом, який є кваліфікованим щодо визначеної категорії кримінальних правопорушень.

13. Розподіл процесуального елемента предмета відання за темпоральними, територіальними та внутрішньовідомчими межами забезпечує ефективність кримінальної процесуальної діяльності суб'єктів, уповноважених вести кримінальне провадження, завдяки її організації за часом, місцем та за особливостями форми провадження.

14. Відокремлення предмета відання не є достатнім для запровадження нового суб'єкта, уповноваженого вести кримінальний процес. Має бути комплексно відокремлена кримінальна процесуальна компетенція, яка й передбачає запровадження саме нового суб'єкта діяльності. Розподіл предмета відання може бути підставою до диференціювання (спеціалізації) суб'єктів однієї (однакової) кримінальної процесуальної компетенції.

15. Органи, що здійснюють кримінальне переслідування, як структурні підрозділи органів виконавчої влади спеціально створені для того, щоб забезпечити реалізацію особами набутих ними специфічних кримінальних процесуальних прав. У кримінальному процесі відображається їх «трансгалузевий» предмет відання як органів виконавчої влади: забезпечення реалізації особами покладених на них законами та підзаконними нормативно-правовими актами прав та обов'язків.

16. «Трансгалузевий» предмет відання судових органів, який полягає в забезпеченні реалізації основоположних прав людини, виявляється у кримінальному процесі як предмет відання органів, що здійснюють судовий контроль та правосуддя: реалізація основоположних прав людини та кримінальних прав, які виникли у зв'язку з вирішенням кримінально-правового конфлікту.

17. Запровадження до кримінального процесу такого суб'єкта, як дізнавач є спеціалізацією органів досудового розслідування щодо розслідування кримінальних проступків. Кожного разу під час провадження щодо кримінального проступку він набуває кримінальної процесуальної компетенції слідчого. Дізнавач є слідчим зі спеціалізацією щодо розслідування кримінальних проступків.

18. Оперативні підрозділи у кримінальному процесі не наділені власним предметом відання, опрацьовують ситуативно частину предмета відання того суб'єкта сторони обвинувачення, який надав їм доручення.

19. Прокурор як процесуальний керівник має приймати рішення, які визначають предмет відання органу досудового розслідування та не виходять за межі кримінального провадження, у якому він здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Керівник органу прокуратури має приймати рішення щодо встановлення предмета відання органу досудового розслідування в разі вирішення питань, які перебувають за межами здійснюваного кримінального провадження або за межами предмета відання процесуального керівника цього провадження.

20. До норм кримінального процесуального законодавства слід додати підставу зміни процесуального керівника: у разі зміни підслідності кримінального провадження, яка призведе до зміни предмета відання прокурора за відомчими, внутрішньовідомчими (інстанційними) або територіальними межами.

21. Необхідно внести до кримінального процесуального законодавства зміни щодо запровадження права учасників кримінального провадження на оскарження підслідності під час досудового розслідування. У разі, якщо учасники кримінального провадження таким правом не скористалися на досудовому розслідуванні, вони втрачають право оскаржувати підслідність у подальших стадіях кримінального процесу.

Указане правило відповідає застосуванню у кримінальному процесі загальноправового принципу естопель. Якщо учасник кримінального провадження не оскаржував підслідність під час досудового розслідування, то своєю поведінкою він виявив мовчазну згоду з тим, що провадження здійснюється належним суб'єктом відповідної кваліфікації. Учасник кримінального провадження продемонстрував своєю попередньою поведінкою, що його цілком влаштовує стан речей щодо розподілу предмета відання та визначення «законного» суб'єкта провадження, через що він втрачає можливість подальшого оскарження підслідності.

22. До предмета відання органів, які здійснюють кримінальне переслідування, для виконання їх кримінальної процесуальної функції віднесено реалізацію кримінальних процесуальних прав та часткову реалізацію кримінальних прав щодо первинної кваліфікації кримінального правопорушення.

23. Предмет відання судових органів у кримінальному процесі становить реалізація основоположних прав людини, кримінальних прав (матеріальний елемент) та реалізація кримінальних процесуальних прав учасників (процесуальний елемент). За темпоральними межами матеріальний елемент предмета відання судових органів у кримінальному процесі поділяється так: 1) реалізація слідчим суддею на досудовому розслідуванні основоположних прав людини (окрім кримінальних

прав, які пов'язані з кримінальним правопорушенням, щодо якого здійснюється основне кримінальне провадження); 2) реалізація судом, суддею під час судового розгляду кримінальних прав учасників (остаточне вирішення кримінально-правового конфлікту) основоположних прав людини; 3) реалізація судовими інстанціями з перегляду судових рішень права учасників на оскарження судових рішень, яке є однією зі складових права людини на справедливий судовий розгляд та остаточне вирішення кримінально-правового конфлікту, шляхом реалізація кримінальних прав учасників.

24. «Трансгалузевий» предмет відання Конституційного Суду проявляється в різних юридичних процесах, у тому числі у кримінальному процесі. Подаючи конституційну скаргу, учасники кримінального провадження реалізують своє основоположне конституційне право, процедура реалізації якого не передбачена кримінальними процесуальними нормами або щодо реалізації якого створено перешкоди через неякісне врегулювання галузевих кримінальних процесуальних прав. Застосування індивідуального доступу до конституційного правосуддя у сфері кримінального судочинства є необхідною умовою забезпечення верховенства права. Конституційна скарга є механізмом оскарження рішення законного за формою, проте несправедливого по суті, коли причиною тому є несправедливо встановлена законом процедура. У разі невідповідності встановлених законодавчих норм основним правам людини можливість подання конституційної скарги учасниками кримінального провадження є проявом верховенства права в дії.

25. Доцільно встановити правило для визначення предмета відання слідчого судді за територіальними межами: юрисдикція місця порушення права особи (під час подання скарги особою щодо оскарження дій державних органів – суб'єктів, що ведуть кримінальний процес). Щодо органів установити правило: звертатися до того суду, юрисдикція якого поширюється на територію, де фактично розташований орган, який веде розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Daniel Ellsberg. Офіційний сайт. URL: <http://www.ellsberg.net/bio/> (дата звернення: 29.06.2019).
2. Frank Schmalleger. American criminal justice: the process. *Criminal justice today*. Pearson Education, Inc., Upper Saddle River, New Jersey. U.S.A. 2005. 19–341 p.
3. Freda Adler, Gerhard O.W. Mueller, William S. Laufer. *Criminology*. New York, 1995. 525 p.
4. Wayne W. Schmidt. Interviews and interrogations of public employees: Beckwith, Garrity, Miranda, and Weingarten rights. *Law enforcement executive forum*. Illinois, 2004. № 4 (7). 61 p.
5. Wojciech Cebulak. «Internal affairs» should be handled «externally»: why the internal affairs model has an inherent, fatal flaw. *Law enforcement executive forum*. Illinois, 2004. № 4 (7). 61 p.
6. Аверченко А. К., Серов Д. О. Вневедомственный следственный аппарат России: замыслы и реальность. *Журнал российского права*. № 10. 2005. С. 161–166.
URL: <file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Downloads/vnevedomstvennyy-sledstvennyy-apparat-rossii-zamysly-i-realnost.pdf> (дата звернення: 07.07.2019).
7. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. М. : Юридическая литература, 1966. 188 с.
8. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия : Опыт комплексного исследования. М. : Статут, 1999. 712 с.
9. Аленін Ю. П., Гловюк І. В. Повідомлення про підозру: загальна характеристика та проблеми удосконалення. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 161–169.
10. Аналіз забезпечення рівного доступу осіб із обмеженими фізичними можливостями до правосуддя : аналітичний звіт. Львів : РГБФ «Право і демократія», 2013. 89 с.
11. Апостолова Н. Н. Целесообразность (дискреционность) в российском уголовном судопроизводстве : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. М., 2010. 369 с.
12. Аристотель. Политика / перевод С. А. Жебелева. Источник : Аристотель. Сочинения : в 4 т. Т. 4. М. : Мысль, 1983. С. 376–644. URL: <http://www.opentextnn.ru/man/?id=5703> (дата звернення: 12.12.2021).
13. Асриев Б. В. Начальник следственного отдела в советском уголовном процессе : дис. ... канд. юрид. наук. М., 1973. 185 с.

14. Ахтирська Н. М., Касько В. В., Маланчук Б. А., Мелікян А., Пошва Б. М., Фулей Т. І., Шукліна Н. Г. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорсткому поводженню і безкарності : науково-практичний посібник для суддів / за заг. ред. проф. В. Т. Маляренка. К. : «К.І.С.», 2011. 320 с.
15. Ашитко В. П. Функции контроля начальника следственного управления в уголовном судопроизводстве: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 1996. 266 с.
16. Бангалорські принципи діяльності судді : Резолюція 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67 (дата звернення: 19.05.2019).
17. Басай Н. М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2012. 22 с.
18. Басай Н. М. Отримання доказу неналежним суб'єктом як підстава визнання його недопустимим. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса : Юридична література, 2012. Вип. 64. С. 497–503.
19. Басиста І. В., Розкошинська С. О., Палійчук І. В. Ювенальна юстиція в Україні: окремі проблеми та шляхи їх вирішення. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право*. 2017. № 4. С. 143–152.
20. Баулін О. В. Поняття юрисдикції і новий кримінальний процесуальний кодекс України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 9–13.
21. Баулін О. В., Самодін А. В. Роль відомчого процесуального контролю та прокурорського нагляду в реалізації принципу недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України*. Спеціальний випуск. 2005. Ч. 1. С. 146–154.
22. Берладин О. Б. Правові аспекти участі адвоката в досудовому провадженні у кримінальному процесі Великобританії. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 2 (24). С. 138–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaac_2012_2_20 (дата звернення: 26.09.2021).
23. Білоус В. В., Білоус О. П. Інноваційні підходи до фіксування грошей як речових доказів у кримінальному провадженні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Вип. 17. С. 55–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trsek_2017_17_11 (дата звернення: 01.12.2018).
24. Бойко О. П. Взаємодія слідчих з підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпропетроський державний університет внутрішніх справ, 2018. 252 с.
25. Более 70 коррупционных дел на грани развала из-за конкуренции между правоохранителями и пиара : інтерв'ю Н. Холодницького. 19.05.17 р. Цензор.НЕТ. URL: https://censor.net.ua/news/440550/bolee_70_korruptsi_onnyh_del_na_grani_razvala_izza_konkurentsii_mejdu_pravoohranitelyami_i_piara_holodnitskiyi (дата звернення: 11.08.2019).

26. Ботвінов Р. Г. Кримінальна процесуальна компетенція керівника органу досудового розслідування (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2013. 208 с.
27. Бреус С. Принципи кримінального провадження крізь призму нового Кримінального процесуального кодексу України. *Юридичний журнал*. 2012. № 9. С. 11.
28. Броунли Я. Международное право. Книга 2. М. : Прогресс, 1977. 507 с.
29. В Енергодарі сформували новий підрозділ поліцейських-детективів. URL: <http://rostinfo.com.ua/%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8/%D0%B2-%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%81%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B7.html> (дата звернення: 11.11.2018).
30. Валов С. В. Управление органами предварительного следствия: понятие, виды и основные характеристики. *Российский следователь*. 2006. № 12. С. 2–4.
31. Ван Б'юрен Дж. Міжнародне право в галузі прав дитини / пер. з англ. Г. Є. Краснокутського ; наук. ред. М. О. Баймуратов. О. : АО «БАХВА», 2006. 524 с.
32. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Х. : Юрайт, 2017. 408 с.
33. Верба І. О. Міжнародні стандарти права на доступ до правосуддя: теоретико-правові засади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 17. С. 39–42.
34. Веремко В. Через технічні неузгодженості «вартові податків» залишилися без повноважень, і суди із цим згодні. *Закон і бізнес*. 25.02.–03.03.2017. № 8 (1306). URL: https://zib.com.ua/ua/127742-podatкова_miliciya_bez_rovnovazhen_poki_zakonodavci_namagayu.html (дата звернення: 12.07.2019).
35. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Вид. дім «Ін-Юре», 2002. С. 18–20.
36. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики : монографія. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2019. 122 с.
37. ВРП розглянула повідомлення суддів про втручання у їхню діяльність. 26.04.2017. URL: <http://www.vru.gov.ua/news/2231> (дата звернення: 14.02.2019).
38. Врублевський О. С. Процесуальна форма примусового провадження слідчих дій. *Науковий вісник НАВС*. 2003. № 5. С. 114–121.
39. ВССУ надав роз'яснення щодо питання підслідності справ Державного бюро розслідувань України. 02.03.2016. URL: http://sc.gov.ua/ua/golov-golov-na_storinka/vssu_nadav_roz%2%80%99jasnennja_cshodo_pitannja_pidslid

- nosti_sprav_derzhavnogo_bjuro_rozsliduvan_ukrajini.html (дата звернення: 07.09.2016).
40. Выдержки из интервью уполномоченного президента Украины по правам ребенка Николая Кулебы в ток-шоу «Люди. Hard Talk» на телеканале «112 Украина» від 19.01.2017 р. URL: <https://112.ua/mnenie/kto-to-zapustil-mif-chto-yuvenalnaya-yusticiya-eto-kogda-detey-budut-otdavati-lgbt-366203.html> (дата звернення: 17.06.2019).
  41. Галаган В. І., Моргун Н. С. Недоторканність права власності як засада кримінального провадження на досудовому розслідуванні : монографія. Київ, 2017. 185 с.
  42. Гладышева О. В. Теоретические основы обеспечения законных интересов личности в уголовном судопроизводстве : монография / под. науч. ред. докт. юрид. наук, проф. В. А. Семенцова. М. : Юрлитинформ, 2012. 192 с.
  43. Глинська Н. В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків: Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, 2015. 469 с.
  44. Гловюк І. В. Деякі проблеми тимчасового вилучення та арешту майна як заходів забезпечення кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. Т. 13. С. 520–528. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npronua_2013_13_54 (дата звернення: 07.11.2017).
  45. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. : монографія. Одеса : Юридична література, 2015. 712 с.
  46. Гловюк І. В. Судова діяльність у досудовому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2008. 20 с.
  47. Гловюк І. В., Зіньковський І. П. Проблемні питання підсудності клопотань стосовно заходів забезпечення кримінального провадження. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, м. Харків, 26 жовт. 2018 р. Харків : Право, 2018. Вип.10 (ювіл.). С. 34–38.
  48. Глушенко С. В. Принципи спеціалізації та інстанційності в діяльності Вищого спеціалізованого суду. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 1. С. 13–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2014_1_4 (дата звернення: 26.07.2020).
  49. Гмирко В. П. Діяльнісний погляд на реструктуризацію кримінального процесу: The attempt of dogmatic shawshank redemption? *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 21–36.
  50. Гнатюк А. Ю. Окремі аспекти співвідношення предмета відання і функцій прокурора у досудовому провадженні. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної

- конференції (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.). Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2015. С. 124–126.
51. Гнатюк А. Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2016. 187 с.
  52. Головка Л. В. Место кодекса в системе источников уголовно-процессуального права. *Государство и право*. 2007. № 1. С. 38–45.
  53. Голубев В. В. Некоторые проблемы практического применения положений уголовно-процессуального закона о территориальной подследственности уголовных дел. *Вестник МГЛУ*. М., 2011. № 15 (621). С. 21–26.
  54. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини. Видання третє. К. : Фенікс, 2006. 192 с.
  55. Гончаренко Г. А. До питання судового контролю за дотриманням прав і свобод людини: європейський досвід. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, м. Харків, 26 жовт. 2018 р. Харків : Право, 2018. Вип.10 (ювіл.). С. 38–41.
  56. Городецька М. С. Визначення предмета відання слідчого судді при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. № 3–4 (61). С. 164–171.
  57. Городецька М. С. Визначення предмета відання слідчого судді за територіальним критерієм щодо звернень учасників кримінального провадження. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 1 (66). С. 120–125.
  58. Городецька М. С. Вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім як специфічна ознака предмета відання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Юридичні науки*. 2020. № 2. Том 31 (70). С. 47–52.
  59. Городецька М. С. Генеральний предмет відання у кримінальному процесі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 306–309. URL: http://www.pap.in.ua/1_2018/91.pdf (дата звернення: 21.12.2021).
  60. Городецька М. С. Генеза теоретичних уявлень щодо предмета відання у кримінальному процесі. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2 (63). С. 135–141.
  61. Городецька М. С. До питання помилкового визначення предмета відання на досудовому розслідуванні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 2 (31). С. 177–181.
  62. Городецька М. С. Забезпечення ефективності кримінального провадження як один із аспектів функціонального призначення предмета відання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 1 (89). С. 63–71.
  63. Городецька М. С. Забезпечення процесуальної дієздатності суб'єктів провадження як один із аспектів функціонального призначення предмета відання в кримінальному процесі. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 2 (90). С. 102–109.

64. Городецька М. С. Застосування стандартів доказування у кримінальному провадженні. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 2 (2). С. 67–74.
65. Городецька М. С. Зміст предмета відання у кримінальному процесі. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2019. № 2. С. 109–113.
66. Городецька М. С. Кримінальні процесуальні функції прокурора та органів досудового розслідування: історичний аспект. *Актуальні питання досудового розслідування* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 12 жовтня 2018 року). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2019. С. 43–45.
67. Городецька М. С. Кримінально-правовий та кримінально-процесуальний елементи предмета відання у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 299–303.
68. Городецька М. С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2010. 271 с.
69. Городецька М. С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра-ЛТД, 2010. 232 с.
70. Городецька М. С. Межі кримінально-процесуальної компетенції слідчого органів внутрішніх справ. *Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених Київського національного університету імені Тараса Шевченка (23–24 квітня 2009 року). К., 2009. Ч. IV. С. 197–199.
71. Городецька М. С. Окремі питання розмежування компетенції прокурора та органів досудового розслідування на рівні функціонального предмета відання. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 16. С. 184–189.
72. Городецька М. С. Окремі критерії відомчого розподілу предмета відання у кримінальному провадженні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 2. С. 70–75.
73. Городецька М. С. Окремі питання визначення предмета відання слідчого судді. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні* : матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, 15 червня 2018 року). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 83–85.
74. Городецька М. С. Окремі питання обмеження права на власність під час провадження обшуку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 263–267.
75. Городецька М. С. Окремі проблеми визначення предмета відання органів досудового розслідування імперативним шляхом. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Юридичні науки*. 2019. № 4. Том 30 (69). С. 192–197.

76. Городецька М. С. Окремі стандарти ефективного розслідування. *Роль права та закону у громадянському суспільстві* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2012. ч. 3. С. 92–94.
77. Городецька М. С. Організаційно-процесуальний розподіл предмета відання у кримінальному провадженні. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 3. 2019 р. С. 58–62.
78. Городецька М. С. Особливості регіональної злочинності як підстава до спеціалізації слідчих підрозділів. *Регіональні особливості злочинності: сучасні тенденції та стратегії протидії* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 14 травня 2021 р.). Кривий Ріг: КННІ ДонДУВС, 2021. С. 34–38.
79. Городецька М. С. Природа та структура предмета відання у кримінальному процесі. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1 (62). С. 183–189.
80. Городецька М. С. Реалізація кримінальних прав як елемент предмета відання у кримінальному процесі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. URL: http://www.pap.in.ua/1_2020/134.pdf (дата звернення: 23.12.2021).
81. Городецька М. С. Реалізація кримінальних процесуальних прав людини як елемент предмета відання у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 350–354.
82. Городецька М. С. Розмежування компетенцій Європейського Союзу та окремих держав у сфері забезпечення безпеки і правопорядку масових заходів. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Юридичні науки». 2011. № 1. С. 9–15.
83. Городецька М. С. Розподіл предмета відання за ступенем тяжкості кримінального правопорушення. *Актуальні питання досудового розслідування* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 11 жовтня 2019 року). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2019. С. 41–42.
84. Городецька М. С. Співвідношення предмета відання та кримінальних процесуальних повноважень. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 232–236.
85. Городецька М. С. Співвідношення предмета відання та предмета регулювання кримінального процесу. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 26 жовт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). С. 43–45.
86. Городецька М. С. Стосовно адміністративно-територіального розподілу предмета відання у кримінальному провадженні. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2 (67). С. 117–124.
87. Городецька М. С. Судовий контроль як гарантія визначення належної підслідності. *Актуальні питання кримінального права та процесу* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 14 червня 2019 року). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2019. С. 40–41.
88. Городецька М. С. Територіальний розподіл предмета відання у кримінальному судочинстві. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2019. № 1. С. 43–46.

89. Городецька М. С. Функціональний предмет відання у кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 328–332.
90. Городецька М. С. Щодо запровадження альтернативного обвинувача у кримінальному процесі. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 30 листопада 2018 року). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. С. 47–48.
91. Городецька М. С. Щодо інстанційного розподілу предмета відання органів, що здійснюють судовий контроль та правосуддя. *Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю* : матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг – м. Маріуполь, 12 квітня 2019 року). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2019. С. 103–104.
92. Городецька М. С. Щодо кримінального процесуального предмета відання Конституційного Суду України. *Українська поліцейстика : теорія, законодавство, практика*. 2022. № 1 (3). С. 24–29.
93. Городецька М. С. Щодо можливості провадження досудового розслідування прокурором. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 4 (65). С. 207–213.
94. Городецька М. С. Щодо позбавлення прокуратури функції досудового розслідування. *IV Львівський форум кримінальної юстиції «Кримінальна юстиція: quo vadis?»* : збірка тез міжнародної науково-практичної конференції. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 45–46.
95. Городецька М. С. Щодо предмета відання антикорупційних органів кримінального судочинства. *Europeskā politickā a prāvni diskurz*. 2020. № 2. С. 352–358.
96. Городецька М. С. Щодо розмежування предмета відання у кримінальному процесі. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. №3 (37). С. 146–150.
97. Городецька М. С. Щодо утворення складу суду без урахування спеціалізації. *Актуальні питання досудового розслідування* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 27 жовтня 2017 року). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2018. С. 25–26.
98. ГПУ і НАБУ по-різному тлумачать Кримінально-процесуальний кодекс. *Українська правда*. 11 березня 2016. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/03/11/7101696/> (дата звернення: 11.08.2019).
99. ГПУ і НАБУ по-різному тлумачать Кримінально-процесуальний кодекс. *Українська правда*. 11 березня 2016. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/03/11/7101696/>. (дата звернення 11.07.2019).
100. Градовский А. Д. Собрание сочинений : в 9 т. СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1899. Т. 2. 492 с.
101. Гречко О. О. Принципи територіального устрою України: конституційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2018. 212 с.
102. Гринів О. Кримінально-процесуальна компетенція прокурора – процесуального керівника досудовим розслідуванням. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 4. С. 193–197.

103. Гринюк В. О. Функція обвинувачення в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та практичні проблеми реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. 453 с.
104. Гульгай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : монографія. Х. : Право, 2013. 424 с.
105. Гурська А. Повернення підсудності в КПК «на круги своя». *Юридична Газета*. 05 квітня 2018. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/povernennya-pidsudnosti-v-kpk-na-krugi-svoya.html> (дата звернення: 14.02.2019).
106. Гусев Л. Н. Подследственность и подсудность в советском уголовном процессе. М. : ВЮЗИ, 1974. 32 с.
107. Гусев Л. Н. Подсудность уголовных дел. М. : Госюриздат, 1955. 111 с.
108. Деєв М. В. Межі доказування у кримінальному процесі. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2003. № 4. С. 129–133.
109. Договір між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах від 12.07.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_627?find=1&text=%EF%EE%EB%B3%F2%E8%F7%ED#w11 (дата звернення: 08.08.2019).
110. Додаток до Рекомендації Рес (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики». Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. редакцією О. А. Банчука. К. : Москаленко О.М., 2013. 588 с.
111. Документи Консультативної ради європейських суддів: офіц. вид. / упоряд. А. О. Кавакін. К. : Ін Юре, 2015. 772 с. URL: http://www.vtu.gov.ua/content/file/Opinion_1-18.pdf (дата звернення: 17.11.2017).
112. Долматов І. В. Просторове буття сучасної держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса: Одеська національна юридична академія, 2009. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/954/%d0%94%d0%be%d0%bb%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%be%d0%b2.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 16.02.2022).
113. Дроздов О., Дроздова О. Відшкодувати шкоду від свавілля правоохоронців можна в межах адміністративного процесу й без кримінального провадження. *Закон і бізнес*. 18.03–24.03.2017. № 11 (1309). URL: http://zib.com.ua/ua/128048vidshkoduvati_shkodu_vid_svavillya_p_ravoohoronciv_mozhna_v_m.html (дата звернення: 12.07.2020).
114. Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса: Одеська національна юридична академія, 2005. 240 с.
115. Дубинина С. В. О подследственности уголовных дел в отношении несовершеннолетних. *Вестник Краснодарского университета МВД России*. 2012. № 2 (16). С. 78–81.
116. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : Ваіте, 2014. 944 с.

117. Дудоров О. О. Потерпілий у кримінальному праві. Кримінальне право: теорія і практика : вибрані праці. К. : Ваіте, 2017. С. 55–59.
118. Дудоров О. О. Яким бути переліку корупційних злочинів? *Актуальні проблеми кримінального права та процесу і практики їх застосування: матеріали круглого столу* (м. Київ, 10 листопада 2016 р.) / відп. ред. О. С. Стеблинська. К. : Інститут кримінально-виконавчої служби, 2016. С. 11–17.
119. Дудоров О. О. Яким бути переліку корупційних злочинів? Кримінальне право: теорія і практика : вибрані праці. К. : Ваіте, 2017. С. 452–456.
120. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / пер. с фр. и послесловие А. Б. Гофмана. М. : Наука, 1990. 575 с.
121. Євінтов В. Пряме застосування міжнародних стандартів прав людини : коментар до статті 9 Конституції України. *Українське право*. 1998. № 1. С. 26–27.
122. Європейський Союз: основи політики, інституційного устрою та права : навчальний посібник / упоряд.: Інститут європейської політики ; наук. ред. В. П'ятницький. Видавництво «Заповіт», 2001. 368 с.
123. Єна І. В. Кримінальна процесуальна компетенція прокурора у досудовому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.
124. Єна І. В., Сабадаш В. П. Предмет відання прокурора в досудовому провадженні. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2009. № 2. С. 174–181.
125. Єременко Ю. А. Правові та організаційні основи спеціалізації органів прокуратури в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2019. 279 с.
126. Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування : монографія / В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський та ін. ; Держ. наук.-досл. ін.-т., Харків. нац. ун-т внутр. справ. Херсон : ВД «Гельветика», 2019. 498 с.
127. Про внесення змін до статті 112 Кримінально-процесуального кодексу України : Закон України від 19 квітня 2007 року. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення: 05.08.2020).
128. Запрошуємо на службу слідчих! Офіційний сайт Національної поліції : Поліція Донеччини. 10.10.2018 р. URL: <http://police.dn.ua/news/view/zaproshuemo-na-sluzhbu-slidchih> (дата звернення: 04.08.2020).
129. Захарченко О. В. Проблеми розподілу підслідності кримінальних справ. *Організаційно-правові питання реформування досудового слідства в Україні* : матеріали конференції. Донецьк, 2003. С. 107–112.
130. Заявление Сноудена в WikiLeaks. 12 июля 2013. BBC News Русская служба. URL: https://www.bbc.com/russian/russia/2013/07/130712_snowden_text (дата звернення: 29.06.2019).
131. Звіт щодо оцінки впровадження Кримінального процесуального кодексу України (у рамках проекту Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні»), квітень 2015 року. 71 с. URL: <https://rm.coe.int/168044f56b> (дата звернення: 04.06.2021).

132. Зеленецький В. С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. Харьков : Вища школа, 1979. 144 с.
133. Зинатуллин З. З., Салахов М. С., Чулюкин Л. Д. Подследственность уголовных дел. Казань : Изд-во Казанского университета, 1986. 101 с.
134. Зловживання процесуальними і матеріальними правами – судді ВС розповіли про судову практику. Офіційний сайт Верховного Суду. 29 квітня 2021 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/presentr/news/1114247/?fbclid=IwAR3CL_oKjti1SsjIjRrRS7gICM6XIK81p2XSRqDaC6XZrnySH2RyiNNq79I (дата звернення: 01.05.2021).
135. Іваницький С. О. Спеціалізація як принцип організації адвокатури. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 4. С. 64–77.
136. Іванків І. Права людства : монографія. Київ : Ваіте, 2020. 158 с.
137. Іванов М. С. Механізм захисту прав учасників кримінального провадження в конституційній юрисдикції : дис. ... д-ра філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2020. 277 с.
138. Как избежать ошибок с территориальной подсудностью в уголовном производстве рассказал Андрей Тригуб. Адвокатское объединение «Скляренко, Сидоренко и партнеры» : веб-сайт. URL: <https://s-partners.org/-492?fbclid=IwAR1-BZmHgaBuHskct-F1MeBgOuZefzMyqgCExttLlJ-y7VrFgEotrctZs4g> (дата звернення: 11.01.2019).
139. Калмиков Д., Марчук А., Хавронюк М. Висновок щодо підсудності кримінальних проваджень Вищому антикорупційному суду. 30.04.2019 р. Центр політико-правових реформ. URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/20873675-visnovok-schodo-pidsudnosti-kriminalnih-provaddeen-vischomu-antikoruptionsynomu-sudu> (дата звернення: 16.06.2019).
140. Капліна О. Проблеми визначення компетенції слідчого та прокурора на етапі закінчення досудового розслідування. *Право України*. 2018. № 8. С. 72–84.
141. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права : монографія. Харків : Право, 2008. 296 с.
142. Капліна О. В. Проблеми забезпечення розгляду кримінального провадження на підставі угод незалежним і безстороннім судом. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2019. № 2. Том 26. С. 55–68.
143. Карабут Л. В. Загальні положення кримінальної процесуальної діяльності : монографія. Луганськ : Луганськ. держ. ун-т внутр. справ, 2014. 420 с.
144. Карабут Л. В. Стадії кримінально-процесуальної діяльності і стадії у кримінально-процесуальній діяльності. *Право і суспільство*. 2011. № 2. С. 222–227.
145. Касапоглу С. О. Правосуб'єктність особи як умова реалізації нею норм кримінального процесуального права. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки*. 2017. Випуск 4. Том 2. С. 120–122.
146. Касапоглу С. О. Реалізація норм кримінального процесуального права : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. 306 с.

147. Касація для ВАКС. *Закон і бізнес*. № 20 (1422). 25.05–31.05.2019. URL: https://zib.com.ua/ua/137732vznacheni_suddi_yaki_pereglyadatim_ut_rishennya_vaks.html (дата звернення: 07.07.2019).
148. Кивель В. Н. Теоретические проблемы конституционно-правового статуса личности : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Минск: Белорусский государственный университет, 2019. 61 с.
149. Кицан Ю. І. Підслідність кримінальних справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2012. 20 с.
150. Кицан Ю. І. Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 2 (6). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kuinpr.pdf> (дата звернення: 18.06.2018).
151. Кірін Р. С. Гірниче право : систематизов. зб. нормативно-правових актів. Ч. 1. Юридична відповідальність у гірничій справі / уклад. Р. С. Кірін ; М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. Дніпро : НГУ, 2016. 223 с.
152. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України : навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2003. 576 с.
153. Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. URL: <http://old.minjust.gov.ua/7474> (дата звернення: 11.08.2019).
154. Ковальчук С. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В.П., 2017. 618 с.
155. Ковальчук С. О. Збирання нових доказів як спосіб перевірки речових доказів під час досудового розслідування. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. № 3. С. 158–171.
156. Козерацька О. С. Підслідність кримінальних проваджень злочинів проти безпеки виробництва на досудовому розслідуванні : матеріали 69-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського нац. університету ім. І. І. Мечникова, м. Одеса, 26–28 листопада 2014 року / відп. ред.: І. С. Канзафарова, А. О. Нігреєва ; ОНУ ім. І. І. Мечникова, ЕПФ. Одеса : Астропринт, 2014. С. 106–109.
157. Козьяков І. М. Проблеми протидії злочинам у сфері охорони та раціонального використання надр. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 16. С. 203–211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_16_20 (дата звернення: 25.01.2019).
158. Кокошко М. В. Прокурор у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 234 с.
159. Колеснік Г. Р. Функціональне призначення нагляду і контролю у досудовому розслідуванні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 22 с.

160. Комарова Т. В. Юрисдикція суду європейських співтовариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2009. 23 с.
161. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11.01.2022).
162. Конституція України від 28.06.1996 р. Документ 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.07.2019).
163. Контактна інформація Головного управління Державної фіскальної служби у Дніпропетровській області. Офіційний сайт територіальних органів ДФС у Дніпропетровській області. URL: <http://dp.sfs.gov.ua/dfs-u-regioni/golov-upr/kontakti/> (дата звернення: 01.03.2019).
164. Корупційні ризики в кримінальному процесі та судовій системі / М. В. Буроменський, О. В. Сердюк, І. М. Осика та ін. ; Інститут прикладних гуманітарних досліджень, МАКонсалтинг. К. : ФОП Москаленко О. М., 2009. 220 с.
165. Кравченко С. 100 днів роботи Касаційного кримінального суду ВС: що зроблено та що у планах. *Судово-юридична газета*. 2 квітня 2018 р. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/116817-100-dniv-roboti-kasatsiyного-kriminalnogo-sudu-vs-scho-zrobleno-ta-scho-u-planakh> (дата звернення: 20.07.2019).
166. Кравченко С. А. Социология: парадигмы через призму социологического воображения. Москва : Экзамен, 2003. 512 с.
167. Кравчук В. М. Правовий простір держави : проблеми визначення за обсягом та змістом. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1. С. 15–18.
168. Крамаренко Ю. М., Фролов О. В. Поняття і сутність діяльності з розслідування злочинів. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2009. № 2. С. 188–194.
169. Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : монографія. Калуш : Петраш К.Т., 2020. 452 с.
170. Кривенко Н. В. Міжнародний поділ праці: значення, розвиток та вплив. *Стратегія розвитку України*. 2016. № 1. С. 194–202.
171. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. ; за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О. М. Джужи. Київ : ВД «Дакор», 2018. 386 с.
172. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6#w13> (дата звернення: 15.02.2022).
173. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2013. 824 с.

174. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.04.2022).
175. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.60 р. № 1001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 20.04.2022).
176. Кримінально-процесуальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина. URL: [http://translate.google.com.ua/translate?hl=uk&langpair=en|uk&u=http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes&prev=/translate_s%3Fhl%3Duk%26q%3D%25D0%259A%25D1%2580%25D0%25B8%25D0%25BC%25D1%2596%25D0%25BD%25D0%25B0%25D0%25BB%25D1%258C%25D0%25BD%25D0%25B8%25D0%25B9%2B%25D0%25BA%25D0%25BE%25D0%25BF%25D1%2580%25D0%25BE%25D1%2586%25D0%25B5%25D1%2581%25D1%2583%25D0%25B0%25D0%25BB%25D1%258C%25D0%25BD%25D0%25B8%25D0%25B9%2B%25D0%25BA%25D0%25BE%25D0%25B4%25D0%25B5%25D0%25BA%25D1%2581%2B%25D0%259D%25D1%2596%25D0%25BC%25D0%25B5%25D1%2587%25D1%2587%25D0%25B8%25D0%25BD%25D0%25B8%26tq%3DCode%2Bof%2BCriminal%2BProcedure%2Bin%2BGermany%26sl%3Duk%26tl%3Den](http://translate.google.com.ua/translate?hl=uk&langpair=en|uk&u=http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes&prev=/translate_s%3Fhl%3Duk%26q%3D%25D0%259A%25D1%2580%25D0%25B8%25D0%25BC%25D1%2596%25D0%25BD%25D0%25B0%25D0%25BB%25D1%258C%25D0%25BD%25D0%25BE%25D0%25BF%25D1%2580%25D0%25BE%25D1%2586%25D0%25B5%25D1%2581%25D1%2583%25D0%25B0%25D0%25BB%25D1%258C%25D0%25BD%25D0%25B8%25D0%25B9%2B%25D0%25BA%25D0%25BE%25D0%25B4%25D0%25B5%25D0%25BA%25D1%2581%2B%25D0%259D%25D1%2596%25D0%25BC%25D0%25B5%25D1%2587%25D1%2587%25D0%25B8%25D0%25BD%25D0%25B8%26tq%3DCode%2Bof%2BCriminal%2BProcedure%2Bin%2BGermany%26sl%3Duk%26tl%3Den) (дата звернення: 11.10.2018).
177. Куба Н., Тополевський Р. Система оцінки ефективності роботи Національної поліції. Інформація з сайту : Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. 15.02.2016. URL: <http://khp.org/index.php?id=1455530110> (дата звернення: 30.07.2019).
178. Кузубова Т. О. Правові засади інституту тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 18 с.
179. Кузьменко О. О. Науковий менеджмент як складова процесу державного управління. *Влада. Людина. Закон.* 2007. № 6. С. 45–48.
180. Кунєв Ю. Д. Механізм соціального управління: сутність і складники. *Вісник Запорізького юридичного інституту.* 2006. № 1. С. 65–72.
181. Курочкина Л. А. Человек как субъект уголовного преследования по законодательству России и Единой Европы. М. : Издательство «Юрлитинформ», 2006. 152 с.
182. Курс уголовного судопроизводства : учебник : в 3 т. / под ред. В. А. Михайлова. Т. 1 : Общие положения уголовного судопроизводства. М. : Изд-во Моск. психолого-социального ин-та; Воронеж : Изд-во НПО "МОДЭК", 2006. 824 с.
183. Кучинська О. П. Принцип недоторканності житла чи іншого володіння особи у кримінальному процесі. *Вісник Академії адвокатури України.* 2012. № 2 (24). С. 125-129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2012_2_18 (дата звернення: 12.06.2021).
184. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М., Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і дефініціях : навч. посіб. Харків : Торнадо, 2003. 328 с.

185. Лапкін А. В. Прокурор у кримінальному провадженні: теоретичні, правові та організаційно-методичні проблеми : монографія. Харків: Право, 2020. 1304 с.
186. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 серп. 2016 р. № 1138/0/1–16 URL: <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files//Лист%20Заступнику%20Генерального%20прокурора%20України%20Холодницькому%20 Н.І..pdf> (дата звернення: 11.08.2019).
187. Лісний Д. В. Генеза поняття та методологічної основи управління персоналом в органах внутрішніх справ. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 30 травня 2008 року). Запоріжжя, 2008. Ч. І. С. 77–79.
188. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : підручник. К. : Істина, 2010. 496 с.
189. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. К. : Істина, 2014. 432 с.
190. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. 188 с.
191. Лобойко Л. М. Методи кримінально-процесуального права : монографія. Дніпропетровськ : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 352 с.
192. Лобойко Л. М. Методи правового регулювання у кримінальному процесі України. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 437 с.
193. Лобойко Л. М. Пригоди Європейських стандартів судочинства у кримінальному процесі після 20 листопада 2013 року. *Європейські стандарти кримінального судочинства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 27 вересня 2013 року). Донецьк : ДЮІ МВС України, 2014. С. 12–15.
194. Лобойко Л. М. Співвідношення стадій логічної і функціональної послідовності у кримінальному процесі. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. № 29. С. 99–108.
195. Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.
196. Лобойко Л. М. Щодо обґрунтованості причин запровадження громадського обвинувачення у кримінальних провадженнях про корупційні злочини. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу* : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 12 черв. 2015 р.). Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2015. С. 20–23.
197. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навчальний посібник. К. : Ваіте, 2014. 280 с.
198. Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права : монографія. К. : Юридичний світ, 2016. 416 с.
199. Лоскутова М. С. Критерії визначення суду, встановленого законом. *Актуальні питання кримінального права та процесу* : матеріали

- III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 16 червня 2017 року). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2017. С. 24–26.
200. Лоскутова М. С. Окремі аспекти обмеження доступу до правосуддя. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 10 червня 2016 р.). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2016. С. 181–183.
201. Лоскутова М. С. Окремі аспекти поняття предмета відання у кримінальному процесі. *Európska tradícia v medzinárodnom práve: uplatňovanie ľudských práv : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie* (Bratislava, 6–7 máj 2016 r.). Bratislava, Paneurópska vysoká škola, 2016. P. 164–165.
202. Лоскутова М. С. Окремі питання відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні. *Актуальні питання досудового розслідування* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 21 жовтня 2016 року). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2017. С. 40–41.
203. Лоскутова М. С. Окремі питання спеціалізації суддів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 45. Т. 2. С. 113–118.
204. Лоскутова М. С. Основні критерії визначення законності відповідно до практики Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 178–181.
205. Лоскутова М. С. Функції кримінальної процесуальної компетенції слідчого. *Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 27 березня 2015 року). Івано-Франківськ : Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2015. С. 306–309.
206. Лоскутова М. С. Цивільний позов третіх осіб у кримінальному провадженні. *Юриспруденція та наукові товариства у ВНЗ – шлях формування правника, присвячена дню заснування навчального закладу* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 28 квітня 2017 року). Кривий Ріг : ДЮІ МВС України, 2017. С. 109–111.
207. Лоскутова М. С. Цивільно-правова відповідальність підозрюваного, обвинуваченого. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої до 70-річчя д.ю.н., професора Юрія Павловича Аленіна, м. Одеса, 21 квітня 2017 р. / за ред. Г. О. Ульянової, І. В. Гловюк ; відп. за вип. І. В. Гловюк; уклад. В. А. Завтур ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Юридична література, 2017. С. 118–119.
208. Лоскутова М. С. Щодо визначення кримінальних процесуальних понять. *Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю* : матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 13 квітня 2017 року). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2017. С. 31–32.

209. Лоскутова М. С. Щодо підвищення ефективності обвинувачення, здійснюваного прокурором. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3 (241). С. 158–161.
210. Лоскутова М. С. Щодо підвищення ефективності обвинувачення. *O nouă perspectivă a proceselor de integrare Europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic* : Materialele conferinței internaționale științifico-practice (Chișinău, 25–26 martie 2016) / com. org.: V. Bujor. Chișinău: S. n., 2016 (Tipogr. «Cetatea de Sus»). P. 195–197.
211. Лоскутова М. С. Щодо функціональних еквівалентів судових органів. *Актуальні проблеми досудового розслідування* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 23 жовтня 2015 р.). Кривий Ріг : Геліос, 2016. С. 68–69.
212. Лузгин И. М. Расследование как процесс познания. М., 1969. 180 с.
213. Луцик В. В. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як функція прокуратури у кримінальному процесі Німеччини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. №3/1. С. 359–361. URL: http://pap.in.ua/3-1_2013/9/Lutsyk%20V.V..pdf (дата звернення: 21.11.2018).
214. Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. Х. : Право, 2002. С. 58–59.
215. Малишев Б. В. Принцип верховенства права (теоретико-правовий аспект). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 8 (130). С. 14–20.
216. Мармаш В. Я. Право на доступ до суду не для суддів? Судебно-юридическая online-газета. 27.04.2016. URL: <http://sud.ua/blog/2016/04/27/87790-pravo-na-dostup-do-sydy-ne-dlya-syddv> (дата звернення: 11.08.2019).
217. Матвієнко А. С. Правове регулювання реформування територіальної організації влади в Україні на сучасному етапі. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Випуск 65. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. С. 314–321.
218. Материали по делу «Кононов против Латвии». *Права человека. Практика Европейского Суда по правам человека*. 2010. № 9. С. 13–58.
219. Медичне право. Офіційний сайт Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.edu.ua/%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BD%D1%96-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE/> (дата звернення: 25.01.2019).
220. Михайленко А. Р. О сущности и значении стадии советского уголовного процесса. *Вопросы уголовного процесса*. 1977. Вып. 1. С. 114–120.
221. Михайленко О. Р. Прокуратура України : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2005. 296 с.

222. Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України : автореф. дис. ... доктора. юрид. наук : 12.00.10. Харків: Нац. юрид. академія Укр. ім. Ярослава Мудрого, 2002. 39 с.
223. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх, ухвалені резолюцією ГА ООН № 40/33 від 29 листопада 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211 (дата звернення: 17.06.2019).
224. Місія та цінності Державного бюро розслідувань. Сторінка офіційного сайту Державного бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/misiya-ta-cinnosti> (дата звернення: 15.06.2020).
225. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник. К. : Юринком Інтер, 2006. 704 с.
226. Назаров В. В. Кримінальний процес України : навч. посібник. Вид. 2-е, доп. і переробл. / В. В. Назаров, Г. М. Омеляненко. К. : Атіка, 2007. 584 с.
227. Назаров І. Класифікація судових систем європейських держав. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1 (64). С. 198–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapnu_2011_1_20 (дата звернення: 15.01.2019).
228. Назимко Є. С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2018. 336 с.
229. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. Х. : Фактор, 2013. 1072 с.
230. Недолугість закону про поліцію може викликати колапс правоохоронної системи – адвокат Ростислав Пукало, 12 грудня 2015 р. URL: http://dt.ua/UKRAINE/nedolugist-zakonu-pro-policiyu-mozhe-viklikati-kolaps-pravoohoronnoyi-sistemi-advokat-193877_.html (дата звернення: 11.06.2018).
231. Нікуліна А. Г. Адміністративно-правовий статус органів досудового розслідування Національної поліції України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2017. 20 с.
232. Нор В. Т., Багрій М. В. Використання непрямих доказів у кримінальному судочинстві України : монографія. Тернопіль: Пол-Інвест, 2011. 206 с.
233. Оверчук С. В. Підсудність кримінальних проваджень слідчому судді. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 2 (12). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15osvpps.pdf> (дата звернення: 14.02.2019).
234. Оверчук С. В. Поняття та види підсудності у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, 2005. 244 с.
235. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : монографія. Х. : Право, 2008. 304 с.
236. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.

237. Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. 19 с.
238. Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. 214 с.
239. Онищук В. Необов'язковий обов'язок: суд не може залишити без розгляду скаргу на слідчого або прокурора з підстав відсутності особи, яка її подала, чи її представника. *Закон і бізнес*. № 20 (1422). 25.05–31.05.2019. URL: https://zib.com.ua/ua/137786sud_ne_mozhe_zalishiti_bez_rozglyadu_skargu_na_slidchogo_abo.html (дата звернення: 07.07.2019).
240. ООН визнала безпідставним переслідування Ассанжа. 4 лютого 2016. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2016/02/4/7044357/> (дата звернення: 29.06.2019).
241. Основоволожні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку (прийняті восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з порушниками, Гавана, Куба, 27 серпня – 7 вересня 1990 року). Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. редакцією О. А. Банчука. К. : Москаленко О. М., 2013. 588 с.
242. Павловський В. В. Загальні положення досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 20 с.
243. Панасюк О. До питання про співвідношення понять «повноваження» та «компетенція» суду в кримінальному провадженні. *Публічне право*. 2013. № 4 (12). С. 282–290.
244. Папуша В. С. Виконавча влада: місце та роль в системі державної влади. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=936> (дата звернення: 05.12.2019).
245. Патик А. А. Підслідність злочинів на досудовому розслідуванні за новим кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 155–164.
246. Переведення зі справами. *Закон і бізнес*. № 32 (1382). 11.08–17.08.2018. URL: https://zib.com.ua/ua/133996-suddiv_perevoditimit_do_reorgani_zovanih_sudiv_razom_zi_sprav.html (дата звернення: 15.02.2019).
247. Петражицкий Л. И. Введение в изучение права и нравственности: Философия права. Хрестоматия : Учеб. пособие для студентов высших учеб. заведений / под ред. Н. И. Панова. Состав: Н. И. Панов, В. А. Бачинин, А. Д. Святоцкий. К. : Издательский Дом «Ин Юре», 2002. С. 494–534.
248. По подсудности в Антикоррупционный суд могут передать 3,5 тыс. дел, это нереально для рассмотрения, - судья ВАКС Галабала. 18.06.19. *Цензор.нет*. URL: https://censor.net.ua/news/3132940/po_podsudnosti_v_antikorrupcionnyyi_sud_mogut_peredat_35_tys_del_eto_nerealno_dly_a_rassmotreniya_sudya (дата звернення: 20.06.2019).

249. Погорецький М. А. Підслідність та підвідомчість: проблеми теорії та практики справ. *Організаційно-правові питання реформування досудового слідства в Україні* : матеріали конференції. Донецьк, 2003. С. 103–106.
250. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Х. : Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.
251. Погорецький М. А., Волкотруб С. Г. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо підслідності органів досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 71–80.
252. Погорецький М. А., Гринюк В. О. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 60–68.
253. Податкова міліція: суди нарешті підтверджують відсутність повноважень. Аналітика. 18.08.2017. КМР.ua. URL: <http://kmp.ua/uk/analytics/infoletters/tax-police-courts-finally-determining-the-absence-of-authority/> (дата звернення: 12.07.2019).
254. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17?find=1&text=%E1%EB%E0%E3%EE%E4%B3%E9#w13> (дата звернення: 11.08.2019).
255. Позбавлення прокуратури функцій досудового слідства – це обман суспільства. Екс-заступники Генпрокурора М. Голомша, О. Баганець, журналіст Д. Гнап про звіт Генпрокурора Ю. Луценка. Відеосюжет телеканалу «ЗИК». 24 травня 2017 року. URL: <https://zik.ua/tv/video/84521> (дата звернення: 29.07.2018).
256. Познер – Гость Джулиан Ассанж. Выпуск от 30.10.2017. 28–30 хвилина інтерв'ю. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=R1K4WxrL8LY> (дата звернення: 08.08.2019).
257. Політичні справи і далі розглядатимуть молоді судді. *Закон і бізнес*. 16.02.2012. URL: https://zib.com.ua/ua/8054-politichni_spravi_v_ukraini_i_dali_rozglyadatimut_molodi_sud.html (дата звернення: 12.07.2019).
258. Положення про Державну фіскальну службу України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 р. № 236. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF> (дата звернення: 29.07.2018).
259. Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України, затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17> (дата звернення: 19.06.2019).
260. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України, затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України 20 травня 2020 року № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text> (дата звернення: 06.08.2020).

261. Полтавець О. С. Предмет відання й ознаки підслідності у кримінальному процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2006. Спеціальний випуск № 1. С. 183–186.
262. Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: монографія. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. 634 с.
263. Постанова Верховного Суду (КІС) від 05 грудня 2018 року, прийнята за результатами розгляду справи № 755/6685/16-ц (провадження № 61-19107ск18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78496437> (дата звернення: 29.06.2019).
264. Постанова Верховного Суду (КІС) від 24 квітня 2018 року у справі № 202/5044/17 (провадження № 14-119цс18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73657865> (дата звернення: 29.06.2019).
265. Постанова Верховного Суду (КІС) від 26 червня 2018 року за результатами розгляду справи № 758/2822/16-ц (провадження № 61-8179зпв18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75099435> (дата звернення: 29.06.2019).
266. Постанова ВС щодо правил предметної юрисдикції внутрішнього спору церкви. 23 липня 2018. Інформація з офіційного сайту «Судова влада України». URL: <https://court.gov.ua/press/general/527054/> (дата звернення: 12.07.2019).
267. Постанова Касаційного кримінального суду ВС від 14.04.2020 № 761/34909/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/88904111> (дата звернення: 29.07.2020).
268. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : інформація з офіційного вебпорталу Верховної Ради України станом на 25.04.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62902 (дата звернення: 25.07.2020).
269. Правова проблема визначення підслідності у кримінальних провадженнях. Дмитро Коноваленко. Юрист АО «Клочков та партнери». 13.01.2017. ЛІГА.net : веб-сайт. URL: <https://blog.liga.net/user/dkonovalenko/article/25624> (дата звернення: 15.01.2019).
270. Практика Європейського суду з прав людини щодо судового збору. URL: <http://kmp.ua/ua/analytics/infoletters/court-practice-of-the-european-court-of-human-rights-on-the-issues-of-court-fees/> (дата звернення: 07.07.2019).
271. Про апеляційний розгляд кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення в частині апеляційного суду Дніпропетровської області у місті Кривому Розі : наказ № 89 від 02 липня 2018 року. 2 с. URL: https://dpa.court.gov.ua/userfiles/nakaz_89_3.pdf (дата звернення: 12.02.2019).
272. Про безперешкодний доступ до суду осіб з обмеженими можливостями. URL: <http://ba.ko.court.gov.ua/sud1001/50/56/> (дата звернення: 11.08.2019).

273. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19> (дата звернення: 13.06.2019).
274. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» : Закон України від 23 грудня 2015 р. № 901-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page> (дата звернення: 11.08.2019).
275. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України від 10 жовтня 2013 року № 642-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642-18#n46> (дата звернення: 22.06.2019).
276. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17> (дата звернення: 22.06.2019).
277. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 лист. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 25.07.2020).
278. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства про заборону грального бізнесу в Україні : Закон України від 22 грудня 2010 року № 2852-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17> (дата звернення: 22.06.2019).
279. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату України : Закон України від 21 грудня 2016 року № 1797-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1797-19> (дата звернення: 12.07.2019).
280. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату України : Закон України від 21 грудня 2016 року № 1797-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1797-19> (дата звернення: 12.07.2019).
281. Про внесення подання до Верховної Ради України про звільнення судді Святошинського районного суду м. Києва Домарацької А. В. за порушення присяги : Рішення Вищої ради юстиції від 17 грудня 2015 року № 1194/0/15-15. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/5029> (дата звернення: 12.07.2019).
282. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-19> (дата звернення: 11.06.2018).
283. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 15.06.2019).

284. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : наказ Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 р. № 139. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16> (дата звернення: 11.06.2018).
285. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 11.06.2021).
286. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 11.06.2018).
287. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page> (дата звернення: 11.06.2018).
288. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01 грудня 1994 року № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.10.2017).
289. Про превентивні і компенсаційні засоби у зв'язку з катуванням, нелюдським чи таким, що принижує гідність, поведженням або покаранням щодо засуджених та осіб, узятих під варту, та запровадження інституту пенітенціарних суддів : Проект Закону України від 08 лип. 2016 р. № 4936. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4936&skl=9 (дата звернення: 30.07.2020).
290. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page> (дата звернення: 11.06.2018).
291. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 11.06.2018).
292. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 14.05.2020).
293. Прокуратура незалежної України – Генеральна прокуратура України. Інформація з офіційного сайту Генеральної прокуратури України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/independent_ukraine.html (дата звернення: 29.07.2018).
294. Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_804#Text (дата звернення: 26.07.2020).
295. Радзівіл А. Покарання чи виховання? Введення ювенальної юстиції: за та проти. *Закон і бізнес*. № 26 (1116). 29.06.–05.07.2013. URL: https://zib.com.ua/ua/33746vvedennya_yuvenalnogo_pravosuddya_za_y_proti.html (дата звернення: 07.07.2019).

296. Рахунов Р. Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности по советскому праву. М. : Юрид. лит., 1961. 274 с.
297. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Про Декларацію про поліцію». Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. редакцією О. А. Банчука. К. : Москаленко О. М., 2013. 588 с.
298. Рекомендація R (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції, ухвалена 6 жовтня 2000 року. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/7442a47eb0b374b9c2257d8700495f8b/\\$FILE/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20Rec%20\(2000\)%2019.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/7442a47eb0b374b9c2257d8700495f8b/$FILE/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20Rec%20(2000)%2019.pdf) (дата звернення: 29.07.2018).
299. Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи № 1604 (2003) «Про роль служби публічних обвинувачів в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права». URL: http://pravo.org.ua/files/_com_split_1.pdf (дата звернення: 29.07.2018).
300. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Верітас проти України» від 13 листопада 2008 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_418 (дата звернення: 11.08.2019).
301. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Голдер против Соединенного Королевства» від 21 лютого 1975 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_086#Text (дата звернення: 08.08.2019).
302. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гонгадзе проти України» № 34056/02 від 8 листопада 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_420#Text (дата звернення: 08.08.2019).
303. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Душка проти України» від 3 лютого 2011 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-204045> (дата звернення: 11.08.2021).
304. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ісаєва та інші проти Росії» № 57947/00, 57948/00, 57949/00, §§ 208-13 від 24 лютого 2005 року. URL: <https://www.srji.org/resources/search/14/> (дата звернення: 08.08.2019).
305. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Калашніков проти Росії» № 47095/99 від 15 липня 2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_057#Text (дата звернення: 08.08.2019).
306. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лео Цанд проти Австрії» від 12 жовтня 1978 року. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"languageisocode\":\[\"ENG\"\],\"appno\":\[\"7360/76\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (дата звернення: 11.08.2019).
307. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Муравська проти України» № 249/03 від 13 листопада 2008 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_432#Text (дата звернення: 08.08.2019).

308. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Петухов проти України» від 21 жовтня 2010 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-101173> (дата звернення: 19.10.2020).
309. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Посохов проти Російської Федерації» від 04 березня 2003 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_173 (дата звернення: 11.08.2019).
310. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сергій Шевченко проти України» № 32478/02 від 4 квітня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_012#Text (дата звернення: 08.08.2019).
311. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» від 10 липня 2006 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_115 (дата звернення: 15.08.2019).
312. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Яковенко проти України» №15825/06 від 25 жовтня 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_438#Text (дата звернення: 08.08.2019).
313. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Яременко проти України» від 12 вересня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405 (дата звернення: 21.10.2018).
314. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини 2 статті 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, підпункту 5 пункту 3 розділу VII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про судоустрій України" (справа про Касаційний суд України) від 11 грудня 2003 року № 20-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-03> (дата звернення: 22.06.2019).
315. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України "Про судоустрій і статус суддів", Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції) від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-11> (дата звернення: 21.10.2019).
316. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини 2 статті 55 Конституції України, частини 2 статті 2, пункту 2 частини 3 статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини 3 статті 110, частини 2 статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей

- 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-11> (дата звернення: 18.06.2018).
317. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12>. / (дата звернення: 11.08.2019).
318. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини 6 статті 216 Кримінального процесуального кодексу України від 24 квітня 2018 року № 3-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p71018?find=1&text=%EC%B3%ED%B3%F1%F2%E5%F0%F1%F2#w12> (дата звернення: 25.01.2019).
319. Рогальська В. В. Змагальність у досудовому провадженні (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2012. 241 с.
320. Роз'яснення щодо правосудності складу колегії місцевого суду, утвореної для розгляду кримінального провадження із суддів / Н. В. Глинська, Л. М. Москвич, Л. М. Лобойко, О. Г. Шило ; Національна академія правових наук України. Харків. 2017. 7 с.
321. Розгляд апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді щодо обрання Руденькому Д. В. запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання. URL: <http://open-court.org/video/biliy-spisok/10699/> (дата звернення: 17.11.2020).
322. Розгляд клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відносно підозрюваного Руденького Д. В., який підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення? передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України. URL: <http://open-court.org/video/criminal/9125/> (дата звернення: 15.11.2020).
323. Рябцев В. Адекватность представлений о российской прокуратуре за рубежом. *Законность*. 2007. № 4. URL: <http://www.center-bereg.ru/j2357.html> (дата звернення: 26.09.2017).
324. Савонюк Р. Межі доказування в досудовому слідстві. *Право України*. 2006. № 6. С. 91–94.
325. Селютин А. В. Подследственность как форма внешнего выражения разграничения компетенции государственных органов и должностных лиц при осуществлении уголовно-процессуальной деятельности. *Проблемы в российском законодательстве*. 2010. № 1. С. 171–174.

326. Сиза Н. Підсудність та її види за кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. № 95. С. 47–50.
327. Сирогин А. Краткий обзор истории развития частного обвинения в общем праве. URL: http://sudanet.ru/node/1227#_ftn17 (дата звернення: 15.11.2019).
328. Сімонович Д. В. Європейські стандарти забезпечення прав людини у досудових стадіях кримінального процесу України : монографія. Харків : НикаНова, 2011. 272 с.
329. Сімонович Д. В. Проблеми структури та системності у кримінальному процесі України: стадії та окремі провадження : монографія. Харків : В справі, 2016. 443 с.
330. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Харків : Еспада, 2009. 752 с.
331. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження). дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2008. 219 с.
332. Смирнов А. В. Уголовный процесс : учебник для вузов / А. В. Смирнов, К. Б. Калиновский ; под общ. ред. А. В. Смирнова. 2–е изд. СПб. : Питер, 2005. 699 с.
333. Соловійов О. В. Кримінальне обвинувачення у справах публічно-правового характеру (практика Європейського суду з прав людини). URL: <http://old.minjust.gov.ua/3302> (дата звернення: 15.02.2019).
334. Статус майна вилученого під час обшуку? 05.11.2016. Протокол : юридичний інтернет-ресур. URL: http://protokol.com.ua/ru/status_maupna_viluchenoogo_rid_chas_obshuku/ (дата звернення: 05.11.2016).
335. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. редакцією О. А. Банчука. К. : Москаленко О. М., 2013. 588 с.
336. Стойко Н. Г., Шагинян А. С. Уголовный процесс Англии и Уэльса, Бельгии и Дании: сравнительно-правовой аспект. Красноярск : Красноярский государственный университет, 1997. 82 с.
337. Столітній А. В. Місце досудового розслідування у системі стадій кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Випуск 36. Том 2. С. 151–154.
338. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса : в 2 т. М. : Наука, 1970. Т. 2. 516 с.
339. Строгович М. С. Уголовное преследование в советском уголовном процессе. М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1951. 191 с.
340. Структура Генеральної прокуратури України, затверджена наказом Генерального прокурора України від 16 липня 2015 року № 55-шц, з урахуванням змін, внесених наказами ГПУ № 8-шц від 14.02.2019. Сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1nordoc.ntml> (дата звернення: 24.02.2019).

341. Структура Офісу Генерального прокурора, затверджена наказом Генерального прокурора від 21 грудня 2019 року № 99-шц. Сайт Офісу Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/regulatory_documents_prosecutors_office (дата звернення: 05.08.2020).
342. Судоустрійні та кримінальні процесуальні аспекти протидії корупції в Україні / Л. М. Лобойко та ін. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2016. № 4 (76). С. 205–225.
343. Сучасне медичне право в Україні. Головний вектор – гармонізація із законодавством ЄС. *Аптека*. № 47 (1018). 7 грудня 2015 р. URL: <https://www.apteka.ua/article/353484> (дата звернення: 25.01.2019).
344. Татаров О. Ваші докази недопустимі або чому розслідування може стати незаконним. *Liga.net*. 16.11.2018. URL: <https://blog.liga.net/user/otatarov/article/31640> (дата звернення: 11.07.2019).
345. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. К. : А.С.К., 2002. 1056 с.
346. Тертишник В. М., Слинко С. В. Теория доказательств. Харьков, 1998. 256 с.
347. Тетерятник Г. К. Участь працівників підрозділів кримінальної розвідки у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 1. С. 112–114.
348. Тимошук О. Межі судового слідства. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 2 (41). С. 233–240.
349. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. Москва : Издание г-на Тихомирова М. Ю., 2005. 355 с.
350. Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : монографія. Харків : Право, 2015. 448 с.
351. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України : навчальний посібник / М. В. Мазур, С. Р. Тагієв, А. С. Беніцький, В. В. Кострицький. Луганськ : ЛДУВС, 2006. 600 с.
352. Толкаченко О. О. Щодо кримінальної процесуальної компетенції судді. *Право і суспільство*. 2014. № 6-2. С. 205–210.
353. Толочко О. Європейський досвід застосування ст. 6 Ковенції про захист прав і основних свобод людини у кримінальному судочинстві. *Право України*. 2001. № 6. С. 41–44.
354. Торбас О. О. Розсуд в кримінальному процесі України: теоретичне обґрунтування та практика реалізації: монографія. Одеса: Юридична література, 2020. 284 с.
355. Точилковский В. Н. Еще раз о функциях прокуратуры. 12 августа 2014 г. Інформація із сайту : Блог В. Точиловського. URL: <http://interjustice.blogspot.com/search/label/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0?max-results=40> (дата звернення: 29.07.2018).

356. Точилковский В. Н. О концепции прокурорской власти (проблемы и перспективы). *Советское государство и право*. Москва, 1990. № 9. С. 39–47.
357. Точилковский В. Н. Расследование дел прокуратурой "недемократично"? 10 марта 2010 г. Інформація з сайту : Блог В. Точилковского. URL: http://interjustice.blogspot.com/2010/03/blog-post_10.html (дата звернення: 29.07.2018).
358. Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків: Національний юрид. ун-т. ім. Ярослава Мудрого, 2017. 437 с.
359. Туманянц А. Р. Підсудність. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шилю. Х. : Право, 2013. 824 с.
360. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. URL: <http://www.interlaw.ru/law/docs/12025178/> (дата звернення: 26.07.2017).
361. Угренинова А. М. Подсудность в уголовном процессе : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Екатеринбург : Уральский государственный юридический институт, 2018. 205 с.
362. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України : підручник. К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2007. 352 с.
363. Ухвала Апеляційного суду Запорізької області від 31 липня 2017 року у справі № 323/665/17, провадження № 11-кп/778/1310/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68097315#> (дата звернення: 11.08.2019).
364. Ухвала Вищого адміністративного суду України № К/800/7609/17 від 03 квітня 2017 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66533483> (дата звернення: 11.08.2019).
365. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за поданням Апеляційного суду Черкаської області від 09 серпня 2016 року у кримінальному провадженні. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59674868> (дата звернення: 11.08.2019).
366. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за поданням Апеляційного суду Полтавської області 13 жовтня 2016 року у кримінальному провадженні № 4201318000000070. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/62021227> (дата звернення: 11.08.2019).
367. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за поданням Апеляційного суду Житомирської області від 29 грудня 2016 року у кримінальному провадженні № 12016060000000102 (номер судового провадження № 283/2206/16-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64167284> (дата звернення: 11.08.2019).
368. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за поданням Апеляційного суду Хмельницької області від 17 січня 2017 року у кримінальному провадженні № 22014240000000009 (судове провадження № 1-кп/686/967/14-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64125138> (дата звернення: 11.08.2019).

369. Ухвала Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська у справі № 201/14088/18 від 29 грудня 2018 року за кримінальним провадженням № 12018040030002259. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79040605> (дата звернення: 01.03.2019).
370. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 23 лютого 2017 року у справі № 640/1771/17, провадження № 1-кс/640/1422/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64938656> (дата звернення: 11.08.2019).
371. Ухвала Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 22 червня 2017 року у справі № 323/665/17, провадження № 1-кп/333/370/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67311497> (дата звернення: 11.08.2019).
372. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 12.06.2017 у справі № 757/24485/17-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67047328#> (дата звернення: 17.12.2017).
373. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 18 квітня 2017 року у справі № 761/13270/17, провадження № 1-кс/761/8367/2017. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66016595> (дата звернення: 12.07.2019).
374. Ухвали слідчих суддів, якими встановлено відсутність повноважень у слідчих податкової міліції. Судові рішення. 01.08.2017. КМР.ua. URL: <http://kmp.ua/uk/documents/court-decisions/the-court-rulings-of-the-investigating-judges-determining-the-absence-of-authority-of-the-tax-police-investigators/> (дата звернення: 12.07.2019).
375. Фаринник В. І. Теоретичні, правові та праксеологічні проблеми застосування заходів забезпечення кримінального провадження в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 35 с.
376. Фрицький О. Ф. Конституційне право України : під-руч. 2-е вид. перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2004. 510 с.
377. Химичева О. В. Концептуальные основы процессуального контроля и надзора на досудебных стадиях уголовного судопроизводства : монография. М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. 287 с.
378. Холодницький Н. Зародження європейської концепції прокуратури та її рецесія у Сполучених Штатах Америки. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Випуск 59. С. 141–147.
379. Хухлындина Л. М., Ходаков Д. А. Интеграция: объединенная Европа или сообщество свободных европейских регионов? *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 1999. № 4. С. 39–59.
380. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ru/ed20131011#Text> (дата звернення: 14.07.2021).
381. Циганюк Ю. В. Теоретичні та правові основи системи кримінального процесу України : монографія. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2020. 345 с.

382. Циппеліус Р. Філософія права : підручник / пер. з нім. К. : Тандем, 2000. 300 с.
383. Чайко В. С. Контроль та нагляд як способи забезпечення законності в державному управлінні та діяльності органів внутрішніх справ України. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2008. № 4. С. 134–144.
384. Чистякова В. С. Органи предварительного расследования преступлений и разграничение компетенции между ними : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М. : Московский ун-т им. М. В. Ломоносова, 1964. 17 с.
385. Черноусько М. В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 22 с.
386. Чупрікова І. Л. Допустимість доказів у світлі нового Кримінального процесуального кодексу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. 191 с.
387. Шамрай В. Конституціоналізм як політико-правова доктрина у порівняльно-історичному контексті. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. № 3. Том 1. С. 29–31. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/3/part_1/7.pdf (дата звернення: 18.06.2018).
388. Шаренко С. Л. Теоретико-прикладні основи діяльності слідчого судді в кримінальному провадженні: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 533 с.
389. Шевчук С. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод: практика застосування та принципи тлумачення у контексті сучасного українського праворозуміння. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі*. 1999. № 2. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=416> (дата звернення: 18.06.2018).
390. Шевчук С. Судовий захист прав людини : Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Вид. 3-тє. К. : Реферат, 2010. 848 с.
391. Шило О. До питання реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у порядку судово-контрольного провадження в досудових стадіях кримінального процесу. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1 (64). С. 164–172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varpu_2011_1_17 (дата звернення: 29.06.2019).
392. Шило О. Компетенція слідчого судді в кримінальному провадженні: теорія, нормативна модель і тенденції розвитку законодавства. *Право України*. 2018. № 3. С. 79–91.
393. Шило О. Г. Теоретичні основи та практика реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. 38 с.
394. Шимановский В. В. Нормы о разграничении подследственности нуждаются в уточнении. *Законность*. 1993. № 4. С. 37–39.

395. Шишкін В. І. Права людини як фактор реформування судової системи України. Україна: права людини у перехідний період / за ред. В. І. Євінтова. Київ : Сфера, 2001. С. 13–26.
396. Штин И. С. Юрисдикционная функция современного государства дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. М. : РГБ, 2005. 188 с.
397. Щодо закінчення повноважень прокуратури з розслідування злочинів, підслідних ДБР. 20 листопада 2017 року. Інформація з офіційного сайту Генеральної прокуратури України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=219365 (дата звернення: 29.07.2018).
398. Энергодарские полицейские-детективы приступили к работе. URL: <http://rostop.com.ua/%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8/%D1%8D%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B5%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D1%8B.html> (дата звернення: 17.12.2018).
399. Юдківська Г. Ю. Презумпція невинуватості в кримінальному процесі України та практиці Європейського суду з прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ: Академії адвокатури України, 2008. 22 с.
400. Юрчишин В. М. Функції безпосередньої участі прокурора у розслідуванні кримінальних справ за новим КПК України: бути чи не бути? *Часопис Академії адвокатури України*. № 15 (2'2012). С. 1–7.
401. Юрчишин В. М. Функції прокурора у досудовому розслідуванні: теорія і практика : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя. 2016. 443 с.
402. Ягодинский В. Н. Последственность преступлений : учеб.-метод. пособие. К. : РИО МВД Украины, 1994. 76 с.
403. Якубова А. З. Загальні положення інституту підслідності у кримінальному провадженні. *Митна справа*. 2013. № 2 (86). Частина 2. Книга 1. С. 118–123.
404. Якубович Н. А. Теоретические основы предварительного следствия. М., 1971. 144 с.
405. Якщо змінюється територіальна підсудність і справа розглядається спочатку, суд повинен повторно допитати свідків. Прес-служба Верховного Суду. *Юридична Газета*. 25 вересня 2018. URL: <http://yur-gazeta.com/golovna/yakshcho-zminyuetsya-teritorialna-pidsudnist-i-sprava-rozglyadaetsya-spochatku-sud-povinen-povtorno->.html (дата звернення: 04.08.2019).
406. Яновська О. Г. Змагальні засади процесу доказування в кримінальному провадженні. *Юридична Україна*. № 8. 2013. С. 77–82.
407. Ярифа А. В. Сучасний стан досудового слідства в Службі безпеки України. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, м. Харків, 26 жовт. 2018 р. Харків : Право, 2018. Вип.10 (ювіл.). С. 10–14.
408. Ясинок М. М. Доступ до правосуддя як важлива гарантія демократичного суспільства. *Університетські наукові записки*. 2013. С. 79–85.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Результати анкетування

практичних працівників органів досудового розслідування,
прокуратури, суду та адвокатів

Всього опитано 337 осіб. Із них:

- слідчі підрозділів досудового розслідування Національної поліції – 182;
- прокурори – 52;
- судді – 47;
- адвокати – 56.

<i>Кількісні показники результатів анкетування</i>					<i>Разом</i>
	слідчі	проку- рори	судді	адво- кати	
<i>Загальна кількість осіб</i>	182	52	47	56	337
1. Чи підтримуєте Ви застосування спеціалізації щодо судових органів, які уповноважені вести кримінальний процес?					
1. Так, підтримую застосування зовнішньої форми спеціалізації, за якої створюються окремі судові органи, уповноважені вести кримінальний процес, за визначеним відокремленим предметом відання. (На кшталт, створення окремого судового органу – Вищого антикорупційного суду).	56 31 %	19 37 %	3 6 %	10 18 %	88 26 %
2. Так, підтримую внутрішню форму спеціалізації, за якої в діючих судових органах, уповноважених вести кримінальний процес, застосовується спеціалізація щодо провадження за окремим предметом відання. (На кшталт, застосування спеціалізації суддів у місцевих судах).	95 52 %	25 48 %	38 82 %	42 75 %	200 59 %
3. Не підтримую жодної форми спеціалізації, вважаю ефективною діяльність суддів за універсальним принципом.	31 17 %	8 15 %	6 12 %	4 7 %	49 15 %

Кількісні показники результатів анкетування						Разом
	слідчі	прокурори	судді	адвокати		
2. Чи підтримуєте Ви застосування спеціалізації щодо прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво та підтримують державне обвинувачення у кримінальному процесі?						
1. Так, підтримую застосування зовнішньої форми спеціалізації, за якої створюються окремі департаменти прокуратури, уповноважені здійснювати державне обвинувачення за окремими категоріями кримінальних правопорушень.	45 25 %	40 77 %	7 15 %	15 27 %	107 32 %	
2. Так, підтримую внутрішню форму спеціалізації, за якої застосовується спеціалізації прокурорів місцевих, окружних прокуратур щодо окремих кримінальних правопорушень (або категоріями кримінальних проваджень).	62 34 %	9 18 %	36 77 %	31 56 %	138 41 %	
3. Не підтримую жодної форми спеціалізації, вважаю ефективною діяльність прокурора у кримінальному процесі за універсальним принципом.	75 41 %	3 5 %	4 8 %	10 17 %	92 27 %	
3. Чи підтримуєте Ви застосування спеціалізації щодо слідчих?						
1. Так, підтримую застосування зовнішньої форми спеціалізації, за якої створюються окремі органи досудового розслідування (на кшталт НАБУ, ДБР), уповноважені здійснювати розслідування за окремими категоріями кримінальних проваджень.	58 32 %	18 35 %	13 28 %	36 65 %	125 37 %	
2. Так, підтримую внутрішню форму спеціалізації, за якої застосовується спеціалізації слідчих окремого відомства щодо визначеної категорії кримінальних проваджень.	80 44 %	25 47 %	24 52 %	18 32 %	147 44 %	
3. Не підтримую жодної форми спеціалізації, вважаю ефективною діяльність слідчого у кримінальному процесі за універсальним принципом.	44 24 %	9 18 %	10 20 %	2 3 %	65 19 %	
4. Чи вважаєте Ви доцільним окреме правове регулювання у КПК України процесуального статусу дізнавача?						
1. Так, вважаю доцільним, оскільки дізнавач є окремим суб'єктом, який веде кримінальний процес, та відрізняється від такого суб'єкта як слідчий.	73 40 %	14 26 %	16 33 %	24 43 %	127 38 %	
2. Ні, вважаю недоцільним, оскільки дізнавач не є окремим суб'єктом, який веде кримінальний процес, а є таким же суб'єктом як і слідчий, який спеціалізується на розслідування окремої категорії кримінальних проваджень – розслідування кримінальних проступків.	107 59 %	38 74 %	31 67 %	31 55 %	207 61 %	
3. Інше.	2 1 %	–	–	1 2 %	3 1 %	
5. Чи вважаєте Ви доцільним окреме правове регулювання у КПК України процесуального статусу керівника органу дізнання?						
1. Так, вважаю доцільним, оскільки підрозділ дізнання є окремим органом розслідування.	71 39 %	13 25 %	14 30 %	22 40 %	120 36 %	
2. Ні, вважаю недоцільним, оскільки підрозділ дізнання не є окремим органом розслідування, а є внутрішньовідомчим структурним підрозділом слідчих підрозділів органів Національної поліції або інших відомств, який спеціалізується на розслідуванні кримінальних проступків.	107 59 %	38 74 %	33 70 %	34 60 %	212 63 %	
3. Інше.	4 2 %	1 1 %	–	–	5 1 %	

Кількісні показники результатів анкетування						Разом
	слідчі	прокурори	судді	адвокати		
6. Чи підтримуєте Ви ідею запровадження альтернативних суб'єктів, що ведуть кримінальний процес (альтернативних судів, альтернативних органів обвинувачення, альтернативних органів розслідування (приватні детективи)? (відповідь бажано позначити щодо кожної позиції)						
Підтримую запровадження альтернативних судів	13 7 %	2 3 %	1 2 %	19 34 %	35 10 %	
Підтримую запровадження альтернативних органів обвинувачення (альтернативних до діючої прокуратури)	87 48 %	31 59 %	31 65 %	50 90 %	199 59 %	
Підтримую запровадження альтернативних органів розслідування (приватних детективів)	103 57 %	32 61 %	31 65 %	50 90 %	216 64 %	
Не підтримую запровадження альтернативних суб'єктів, що ведуть кримінальний процес	78 43 %	20 38 %	16 34 %	6 10 %	120 36 %	
7. Чи вважаєте Ви доцільним залучення до альтернативних органів розслідування працівників правоохоронних органів у минулому за умови, що останні будуть відповідати встановленим професійним вимогам?						
1. Так.	131 72 %	31 59 %	26 56 %	36 65 %	224 66 %	
2. Ні.	51 28 %	21 41 %	21 44 %	20 35 %	113 34 %	
3. Інше.	—	—	—	—	—	
8. Чи підтримуєте Ви ідею надання повноважень прокурору щодо самостійного здійснення кримінального провадження?						
1. Так.	40 22 %	46 89 %	30 63 %	33 59 %	149 44 %	
2. Ні.	142 78 %	5 9 %	17 37 %	21 38 %	185 55 %	
3. Інше.	—	1 2 %	—	2 3 %	3 1 %	
9. Чи підтримуєте Ви ідею постійного закріплення визначених слідчих за прокурором - процесуальним керівником?						
1. Так, вважаю доцільним закріплення певних слідчих за прокурором – процесуальним керівником. Таким чином у процесуального керівника налагодяться постійні відносини зі слідчими, щодо розслідування яких він здійснює процесуальне керівництво. Складеться свій колектив процесуального керівника та «підлеглих» йому слідчих.	144 79 %	43 83 %	31 67 %	42 75 %	260 77 %	
2. Ні. Вважаю недоцільним закріплення слідчих за прокурором - процесуальним керівником, оскільки в цьому немає необхідності.	38 21 %	9 17 %	16 33 %	14 25 %	77 23 %	
3. Інше	—	—	—	—	—	
10. За якими правилами доцільно, на Вашу думку, визначити територіальну підсудність слідчого судді?						
1. За місцем розташування органів досудового розслідування.	69 38 %	4 8 %	11 23 %	5 9 %	89 26 %	
2. За місцем розташування прокурора – процесуального керівника.	7 4 %	3 5 %	—	—	10 3 %	
3. За місцем вчинення кримінального правопорушення.	31 17 %	6 12 %	7 15 %	4 7 %	48 14 %	
4. За місцем обмеження чи порушення прав особи під час досудового розслідування.	75 41 %	39 75 %	29 62 %	47 84 %	190 56 %	
5. Інше.	—	—	—	—	—	

ДОДАТОК Б

Пропозиції

щодо внесення змін і доповнень до
Кримінального процесуального кодексу України

До Кримінального процесуального кодексу України пропонується внести такі зміни і доповнення:

1. У статті 31:

у частині 14 після слів «неповнолітньої особи» доповнити словами «застосування заходів забезпечення» та після слів «судових рішень здійснюються» доповнити словами «слідчим суддею».

2. У статті 37:

у частині 3 після слів «звільнення з органу прокуратури,» доповнити словами «зміну підслідності кримінального провадження, яка призведе до належності провадження іншому прокурору».

3. У статті 42:

у пункті 17 частини 3 після слів «не підтвердилися;» доповнити словами «при цьому особа, яка у процесі досудового розслідування або судового провадження шляхом самообмови перешкоджала з'ясуванню істини і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню запобіжного заходу, незаконному затриманню не має права на відшкодування шкоди;».

4. У статті 128:

у частині 7 після слів «залишено без розгляду,» доповнити словами «або частково чи повністю відмовлено в ньому».

5. У статті 206:

частину 1 доповнити другим абзацом такого змісту: «Кожен слідчий суддя суду, в межах територіальної юрисдикції

якого виявлено порушення конституційних прав особи, має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службу особу забезпечити додержання прав такої особи».

6. У статті 236:

у частині 7 після слів «тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження,» доповнити словами «у тому числі ті речі, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукування в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку»;

у частині 7 слова «Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукування в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном» замінити словами «Усі вилучені під час обшуку речі та документи вважаються тимчасово вилученим майном».

7. У статті 306:

у частині 3 слово «обов'язкової» виключити, та після слів «Відсутність слідчого, дізнавача чи прокурора» доповнити словами «особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника».

Наукове видання

ГОРОДЕЦЬКА Марина Сергіївна

ПРЕДМЕТ ВІДАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Монографія

Підписано до друку 11.07.2022. Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 28,12. Обл.-вид. арк. 25,39. Наклад 300 прим.

ТОВ «ВД «Дакор»
Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012
☎ (044) 461-85-06; ✉ vd_dakor@ukr.net 🌐 www.dakor.kiev.ua
📍 04073, м. Київ, просп. Степана Бандери, 8